

Simone de Beauvoir
Memoriile
unei fete cuminiți

book

HUMANITAS

Simone de Beauvoir s-a născut la Paris în 1908. Până la bacalaureat, a studiat în conformista școală catolică Désir. După ce a obținut agregarea de filozofie (1929), a predat, până în 1943, la Marsilia, Rouen, Paris. Mai înainte, în timpul facultății, l-a cunoscut pe Jean-Paul Sartre. Relația mitică dintre ei a durat întreaga lor viață; Simone a fost, cum a spus Sartre, iubirea lui „necesară“, în contrast cu iubirile „contingente“ trăite de amândoi.

Volumul *Quand prime le spirituel*, terminat înaintea războiului, apare abia în 1979, astfel că adevăratul ei debut literar este romanul *L'Invitée* (1943) / trad. rom. *Invitata* (1994). Urmează *Le Sang des autres* (1945) / *Sângele celorlalți* (1994), *Tous les hommes sont mortels* (1946) / *Toți oamenii sunt muritori* (1976), *Les Mandarins*, care i-a adus premiul Goncourt în 1954, *Les Belles images* (1966) / *Imagini frumoase* (1973) și *La Femme rompue* (1968) / *Femeia pierdută* (1993).

Pe lângă celebrul *Le Deuxième sexe*, apărut în 1949 și devenit lucrare de referință pentru mișcarea feministă mondială (trad. rom. *Al doilea sex*, 1998), opera teoretică a lui Simone de Beauvoir conține numeroase eseuri filozofice sau polemice – de exemplu, *Privilège* (1955), reeditat sub titlul primului articol, *Faut-il brûler Sade?*, și *La Vieillesse* (1970). Autoarea a scris o piesă de teatru (*Les Bouches inutiles*, 1945) și și-a povestit călătoriile în *L'Amérique au jour le jour* (1948) și *La Longue marche* (1957).

Cele patru volume de memorii ale sale – *Mémoires d'une jeune fille rangée* (trad. rom. anterioare *Amintirile unei fete cuminți*, 1965, 1991), *La Force de l'âge* (*Puterea vârstei*, 1998), *La Force des choses*, *Tout compte fait* – au apărut între 1958 și 1972; în 1964 li s-a adăugat povestirea autobiografică *Une mort très douce* (*O moarte ușoară*, 1972).

După moartea lui Sartre, a publicat *La Cérémonie des adieux* (1981) și *Lettres au Castor* (1983), reunind o parte din numeroasele scrisori pe care le-a primit de la el. Până în ziua morții, 14 aprilie 1986, Simone de Beauvoir a colaborat intens cu revista fondată de ea și de Sartre, *Les Temps modernes*, și, sub diverse forme, și-a manifestat solidaritatea totală cu feminismul.

Simone de Beauvoir

Mémoires d'une jeune fille rangée

© Éditions Gallimard, Paris, 1958, et nouvelle édition en 2008

All rights reserved.

© Humanitas, 2011 (ediția print)

© Humanitas, 2012 (ediția digitală)

ISBN: 978-973-50-1815-1 (epub)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Simone de Beauvoir

Memoriile

unei fete cuminți

Partea întâi

M-am născut în 9 ianuarie 1908, într-o cameră cu mobilă albă, lăcuită, care dădea spre Bulevardul Raspail. În fotografiile de familie din anul următor, apar tinere cu rochii lungi și pălării împodobite cu pene de struț, domni purtând canotiere și pălării de panama, toți surâzându-i unui bebeluș: sunt părinții, bunicii, unchii, mătușile mele și cu mine. Tata avea 30 de ani, mama avea 21 și eram primul lor copil. Întorc o pagină de album; mama ține în brațe un bebeluș care nu sunt eu. Eu port o fustă plisată, o bască, am doi ani și jumătate și sora mea tocmai s-a născut. Se pare că am fost geloasă, dar pentru scurtă vreme. De când am amintiri, sunt mândră să fiu sora cea mare: prima. Deghizată în Scufița Roșie care duce în paneraș plăcintă și unt pus în ulcică, mă simțeam mult mai vrednică de interes decât un sugar ținut în leagăn. Eu aveam o surioară: pruncul acela nu mă avea pe mine.

Primii ani mi-au lăsat doar o impresie neclară: un amestec de ceva roșu, ceva negru și ceva cald. Apartamentul era roșu – roșii erau mocheta, sufrageria stil Henri II, mătasea gofrată care camufla ușile de sticlă și, în biroul tatei, draperiile de velur; mobilele din acest sălaș sacru erau din lemn de păr înnegrit; mă ghemuiam în scorbura de sub birou, mă înfășuram în întuneric; era beznă, era cald, iar roșul mochetei mi se părea țipător. Așa mi-am petrecut începutul copilăriei. La adăpost, priveam, pipăiam, mă învățam cu lumea.

Lui Louise îi datoram tihna siguranței zilnice. Mă îmbrăca dimineata, mă dezbrăca seara și dormea în aceeași cameră cu mine. Tânără, fără frumusețe și mister, atâta vreme cât rostul ei pe lume era doar să vegheze asupra surorii mele și asupra mea – sau, cel puțin, eu așa credeam –, nu ridica niciodată vocea, nu mă mustra degeaba. Privirea ei liniștită mă ocrotea în timp ce făceam turtițe în Grădina Luxembourg, în timp ce o legănam pe păpușa mea Blondine, coborâtă din cer într-o noapte de Crăciun, odată cu un cufăraș în care își avea trusoul. Seara, se așeza lângă mine și îmi arăta poze, spunându-mi povești. Prezența ei îmi era la fel de necesară și îmi părea la fel de firească precum pământul de sub picioare.

Mama, mai puțin accesibilă și mai capricioasă, îmi deștepta sentimente de adorație: mă așezam pe genunchii ei, în desfătarea parfumată a brațelor sale, îi acopeream cu sărutări pielea de femeie tânără; uneori, apărea noaptea lângă patul meu, frumoasă ca o icoană, în spumosul ei veșmânt ca o pajiște înverzită luminată de podoaba unei flori mov, în rochia ei scânteietoare neagră ca tăciunele. Când era supărată, „făcea ochii mari“; mă temeam de acea sclipire prevestind vijelia, care îi urățea chipul; aveam nevoie de surâsul ei.

Pe tata îl vedeam foarte puțin. Pleca în fiecare dimineață „la Palat“ cu niște dosare sub braț. Nu avea nici barbă, nici mustață, iar ochii îi erau albaștri și veseli. Seara, când se întorcea, îi aducea mamei violete de Parma, se sărutau și râdeau. Tata râdea și cu mine; mă puneă să cânt: *C'est une auto grise...*¹ sau *Elle avait une jambe de bois*². Mă lăsa cu gura căscată când îmi culegea de pe vârful nasului monede de o sută de centime. Mă distra și eram bucuroasă când îmi dădea atenție, dar nu avea un rol clar în viața mea.

Principala îndatorire a lui Louise și a mamei era să mă hrănească, iar sarcina lor nu se dovedea totdeauna ușoară. Prin gură, lumea înconjurătoare pătrundea mult mai profund în intimitatea mea decât prin ochi și mâini. Nu o acceptam în totalitate. Gustul searbăd al cremelor de grâu verde, al terciurilor de ovăz, al panadelor³ îmi smulgea lacrimi; onctuozitatea grăsimilor, misterul vâscos al scoicilor mă revoltău; hohote de plâns, țipete, vărsături – accesele mele de silă erau atât de îndârjite, încât ceilalți au renunțat să mai lupte cu ele. În schimb, am profitat total de privilegiul copilăriei, care presupune că frumusețea, luxul, fericirea sunt lucruri care se mănâncă. Încremeneam în fața cofetăriilor de pe strada Vavin, fascinată de sclipirea limpede a fructelor zaharisite, de reflexele nedefinite ale magiunurilor de fructe, de înflorirea pestriță a dropsurilor; verde, roșu, portocaliu, violet; pofteam la culori pe măsura plăcerii pe care mi-o făgăduiau. Aveam deseori norocul ca plăcerea să-mi desăvârșească admirația. Mama zdrobea praline într-o piuliță și amesteca pulberea zgrunțuroasă cu o cremă galbenă. Rozul bomboanelor se estompa treptat în nuanțe încântătoare: îmi afundam lingura într-un apus de soare. În serile în care părinții mei aveau musafiri, luminile unui candelabru de cristal se înmiiu în oglinzile salonului. Mama se așeza la pianul cu coadă, o doamnă îmbrăcată în tul cânta la vioară, și un văr, la violoncel. Pocneam între dinți învelișul protector al unui fruct ascuns și un bulgăre de lumină îmi exploda în cerul gurii, cu gust de coacăze negre sau de ananas: eram stăpâna tuturor culorilor și strălucirilor, a eșarfelor de voal, a diamantelor, a dantelelor. Eram stăpâna întregii petreceri. Nu am râvnit la paradisul în care curge lapte și miere, în schimb mi-am dorit fierbinte dormitorul Coanei Tartine⁴. Dacă universul în care trăim ar fi comestibil în întregime, cum l-am mai cuprinde! Când m-am maturizat, am dorit să pasc migdalii în floare, să mușc din pralinele asfințitului. M-am simțit amăgită de firmele luminoase, părând dulciuri cu gust minunat, lipite, parcă, de cerul New Yorkului.

A mânca nu însemna doar o explorare și o izbândă, ci și cea mai importantă îndatorire a mea: „O lingură pentru mama, una pentru bunica... Dacă nu mănânci, nu crești mare.“ Eram pusă cu spatele la zidul din vestibul și, la nivelul creștetului meu, se făcea un semn care

era comparat cu unul mai vechi: mă înălțasem doi sau trei centimetri, primeam feliuri și mă umflam în pene. Totuși uneori mă temeam. Soarele mângâia parchetul ceruit și mobilele lăcuite, din lemn alb. Priveam fotoliul mamei și mă gândeam: „N-o să mai pot sta pe genunchii ei.“ Brusc, viitorul prindea contur; urma să mă transforme într-o altă ființă, care spunea *eu* fără a mai fi eu. Am intuit toate momentele de înțarcare, de lepădare de ceva, de renunțare, precum și înșiruirea morților mei. „O lingură pentru bunicul...” Totuși mâncam și eram mândră că cresc; nu voiam să rămân un copilăș pentru totdeauna. Probabil că am trăit intens acest conflict interior din moment ce îmi amintesc atât de bine cartea din care Louise îmi citea povestea lui Charlotte. Într-o dimineață, Charlotte a găsit, pe scaunul de la căpătâiul patului, un ou roz din zahăr, aproape tot atât de mare cât ea. Mă fascina și pe mine. Era și pântec, și leagăn, și totuși putea fi ronțait. Refuzând orice altă hrană, Charlotte se făcea din ce în ce mai mică, devenea minusculă: era cât pe ce să se înece într-o cratiță, bucătăreasa a aruncat-o, din neatenție, în coșul cu gunoi, de unde a luat-o un șobolan. Dar e salvată; speriată, plină de remușcări, Charlotte a început să se îndoape cu atâta lăcomie, încât s-a umflat ca o bășică; mama ei a dus la doctor un monstru balonat. Priveam îndelung, cu o poftă ponderată, la pozele care înfățișau regimul prescris de doctor: o ceașcă de ciocolată, un ou fiert, un cotlet rumenit. Charlotte revenea la dimensiunile normale, iar eu ieșeam vie și nevătămată din întâmplările neprevăzute care, rând pe rând, mă reduseseră la stadiul de făt și mă transformaseră apoi în matroană.

Continuam să cresc și, conștientă fiind că sunt condamnată la înstrăinare, îmi căutam salvarea în propria imagine. Dimineața, Louise îmi răsuca șuvițele de păr în jurul unui bastonaș. Satisfăcută, îmi priveam în oglindă obrazul încadrat de buclele în spirală: mi se spusese că brunetele cu ochi albaștri sunt un soi mai puțin întâlnit și învățasem deja să prețuiesc lucrurile rare. Mă plăceam și căutam să plac. Prietenii părinților mei îmi încurajau vanitatea: mă măguleau politicos, mă flatau. Sorbeam din ochi blănurile, corsajele mățăsoase ale femeilor; țineam la și mai mare cinste bărbații, mustățile, mirosul lor de tutun, vocile lor profunde, brațele lor care mă ridicau de la pământ. Mai cu seamă, încercam să le stârnesc interesul: făceam pe proasta, mă agitam, pândind cuvântul care să mă smulgă din limitele mele, făcându-mă să exist, cu adevărat, în lumea lor. Într-o seară, în fața unui prieten al tatălui meu, am refuzat, cu încăpățănare, o farfurie cu *salade cuites*, căci pe o carte poștală trimisă când fusese plecat în vacanță întrebase glumeț: „Îi mai place lui Simone salata coaptă?” În ochii mei, cuvântul scris avea mai mare importanță decât cel rostit: eram în al nouălea cer. Când ne-am întâlnit din nou cu domnul Dardelle în piața din fața bisericii Notre-Dame-des-Champs,

m-am bucurat, sperând că mă va tachina. Am încercat chiar să-l provoc: nici un ecou. Am insistat: mi s-a spus să tac. Înciudată, am descoperit cât de trecătoare este gloria.

De obicei, eram scutită de asemenea decepții. Acasă, cel mai mic incident suscita ample comentarii; tot ce povesteam era ascultat cu plăcere, mi se repetau cuvintele. Bunici, unchi, mătuși, veri, formând o familie numeroasă, mă asigurau de însemnătatea mea. În plus, un întreg popor miraculos se interesa de mine, plin de grijă. De îndată ce am putut merge, mama m-a dus la biserică. Mi-a arătat – făcute din ceară, din ghips sau pictate pe pereți – portretele pruncului Isus, ale bunului Dumnezeu, ale Fecioarei, ale îngerilor, între care unul, la fel ca Louise, avea ca unică menire să mă slujească. Cerul meu era înstelat cu miriade de ochi binevoitori.

Pe pământ, mama și sora mamei se ocupau intens de mine. Bunicuța avea obraji trandafirii, păr alb, cercei cu diamante; sugea pastile de gumă tari și rotunde ca nasturii de la botine, a căror transparență colorată mă încânta. O iubeam mult pentru că era bătrână. Și o iubeam pe mătușa Lili pentru că era tânără: locuia cu părinții ei, ca un copil, și-mi părea mai apropiată decât alți adulți. Roșu la față, cu capul lustruit, cu bărbia mânjită ca de o spumă care bătea în gri, bunicuțul mă dădea cu sârg huța pe picior, dar avea vocea atât de aspră, încât nu puteai ști dacă glumește sau mustră. Prânzeam la ei în fiecare joi: colțunași, carne cu sos alb, lapte de pasăre. Bunicuța mă desfăta. După masă, bunicuțul moțăia într-un fotoliu capitonat, iar eu mă jucam sub masă, fără zgomot. Apoi pleca. Atunci, bunicuța scotea din bufet sfârleaza de metal și, în timp ce se învârtea, noi o îmbrăcam cu cercuri multicolore din carton. Aprindea, la fundul unui omuleț din plumb căruia îi spunea „Moș Pârț“, o capsulă albă din care ieșea o serpentină de fum colorată în cafeniu-închis. Juca, împreună cu mine, partide de domino, de „război“, de marocco. Simțeam că mă sufoc un pic în sufrageria aceea mai ticsită decât depozitul unui anticariat. Nu era nici un spațiu gol pe pereți: tapiserii, farfurii de faianță, tablouri în culori neclare; o curcă moartă zăcea întinsă pe un morman de verze verzi; măsuțele erau acoperite cu catifea, cu pluș, cu dantelă croșetată; ghivecele de aspidistra întemnițate în vase de aramă mă întristau.

Uneori, mătușa Lili mă scotea la plimbare; nu știu prin ce întâmplare m-a dus de câteva ori la concursuri hipice. Într-o după-amiază, pe când stăteam lângă ea într-o tribună, la Issy-les-Moulineux, am văzut biplane și monoplane basculând pe cer. Ne înțelegeam bine. Una dintre cele mai îndepărtate și plăcute dintre amintirile mele se leagă de timpul petrecut cu ea la Châteauevillain, în Haute-Marne, la o soră a bunicuței. După ce își pierduse demult fiica și soțul, mătușa Alice trăndăvea, singură și surdă, într-o clădire mare, înconjurată de o grădină. Orașelul cu străzi înguste, cu case joase părea coborât dintr-o

carte cu poze; obloanele, cu trefle și inimi decupate, se prindeau de pereți cu scoabe care înfățișau personaje miniaturale, iar ciocănelele cu care se bătea în poartă aveau formă de mâini. Dincolo de o poartă enormă, se ivea un parc în care alergau cerbi lopătari; pe un turn de piatră se încolăceau trandafiri sălbatici. Bătrânele domnișoare din târg mi-au sărbătorit sosirea. Domnișoara Élise mi-a dat inimioare din turtă dulce. Domnișoara Marthe avea un șoricel fermecat, închis într-o cutie de sticlă; printr-o crăpătură, băgai un cartonaș pe care era scrisă o întrebare; șoricelul se învârtea și lua cu botul, dintr-o etajeră, răspunsul tipărit pe o foaie de hârtie. Cel mai mult mă minunau ouăle desenate cu cărbune pe coajă, pe care le ouau găinile doctorului Masse; le scoteam din cuibar cu mâinile mele, ceea ce m-a făcut, mai târziu, să-i replic cu fermitate unei prietene căreia nu-i venea să creadă așa ceva: „Le-am adunat chiar eu!“ În grădina mătușii Alice, îmi plăceau tisele tunse frumos, mireasma smerită a merișorului și, sub niște carpeni mici, un obiect la fel de fermecător și de ambiguu precum un ceas de carne: o stâncă piesă de mobilier, o masă din piatră. Într-o dimineață a venit furtuna; mă distram cu mătușa Lili în sufragerie când a căzut trăsnetul pe casă – un eveniment important care m-a umplut de mândrie; de fiecare dată când mi se întâmpla ceva, aveam impresia că sunt o persoană importantă. Mi-a fost dat să am și o satisfacție mai rafinată. Pe zidul acareturilor creșteau clematite. Într-o dimineață, mătușa Alice m-a strigat cu glas aspru; pe jos zăcea o floare: m-a acuzat că am rupt-o. Să te atingi de florile din grădină era o infracțiune a cărei gravitate o cunoșteam – am protestat, întrucât n-o comiseseam. Mătușa Alice nu m-a crezut. Mătușa Lili m-a apărat cu înverșunare. Ea era reprezentanta părinților mei, unicul meu judecător. Mătușa Alice, cu obrazul ei bătrân și pătat, era aliata zânelor rele care persecutau copiii. Am văzut cu satisfacție cum forțele binelui luptau, în folosul meu, contra greșelii și nedreptății. La Paris, părinții și bunicii, indignați, mi-au ținut partea și am savurat triumful virtuții mele.

Ocotită, răsfățată, amuzată de lucrurile noi care apăreau mereu, de la un moment la altul, eram o fetiță foarte veselă. Totuși ceva nu era în regulă de vreme ce mă învinețeam în urma unor crize de furie care mă trânteau, convulsiv, la pământ. Am trei ani și jumătate, sunt la Divonne-les-Bains și luăm prânzul pe terasa însorită a unui mare hotel. Mi se dă o prună brumărie pe care încep s-o cojesc. Mama îmi spune „nu“ și eu mă trântesc, urlând, pe ciment. Zbier pe tot Bulevardul Raspail pentru că Louise m-a luat cu forța din parcul Boucicaut, unde făceam turtițe. În acele momente, nu mă impresiona nici privirea furtunoasă a mamei, nici vocea severă a lui Louise, nici intervențiile – ieșind din obișnuit – ale tatălui meu. Zbieretele mele erau atât de puternice și de prelungi, încât, la un moment dat, în Grădina

Luxembourg s-a crezut că sunt un copil martirizat. „Biata micuță!“, a spus o doamnă, dându-mi o bomboană. I-am mulțumit lovind-o cu piciorul. Episodul a făcut mare vâlvă; o mătușă obeză și mustăcioasă, care mânuia condeiful, l-a relatat în *Poupée modèles*. Împărtășeam respectul pe care-l aveau părinții mei față de tipărituri: în timp ce Louise îmi citea povestirea, mă simțeam o persoană marcantă. Cu toate acestea, încet-încet am început să mă simt stingherită. Mătușa scrisese: „Deseori, sărmana Louise plângea amar după mioarele ei.“ Louise nu plângea niciodată, nu avea oi și mă iubea. Mai mult: cum poate cineva să compare o fetiță cu niște oi? În ziua aceea, în mintea mea a mijit bănuiala că între literatură și realitate există doar relații precare.

Mi-am pus deseori problema cauzei furiilor mele. Cred că pot fi explicate parțial printr-o tumultuoasă vitalitate și printr-un extremism la care nu am renunțat complet niciodată. Lucrurile pe care le iubeam erau despărțite de cele pe care nu le iubeam printr-o prăpastie, repulsiile fiindu-mi ațâțate până la vomă, și poftele, până la obsesie. Nu puteam să accept cu indiferență prăbușirea catastrofală de la preaplin la nimic, de la fericirea deplină la oroare. Dacă aș fi socotit că este ceva inevitabil, m-aș fi resemnat: niciodată nu m-am înfuriat pe un obiect. Dar refuzam să mă supun forței impalpabile a cuvintelor. Mă revolta faptul că o frază aruncată cu nepăsare: „Trebuie... nu trebuie“ îmi năruia, într-o secundă, planurile și bucuriile. Arbitrarul ordinilor și interdicțiilor de care mă izbeam le vedeau lipsa de temei; ieri cojisem o piersică: de ce să nu fac la fel cu pruna? De ce să renunț la joacă tocmai atunci? Peste tot erau doar constrângeri – nicaieri motivația lor. În sânul autorității care mă apăsa cu o neînduplecată rigoare împietrită, întrezăream o genune adâncă și amețitoare: mă lăsam absorbită de hău, țipând sfâșietor.

Nu eram doar la discreția atitudinilor jignitoare ale adulților, cădeam și pradă conștiinței lor. Aceasta era, uneori, oglinda în care îmi plăcea să mă văd – alteori, sursă de descântec ce mă preschimba în animal, în lucru neînsuflețit. „Ce gambe frumoase are fetița asta!“ spuse o doamnă, la un moment dat, și se opri să le pipăie. Dacă mi-ar fi stat în putință să spun: „Ce proastă e doamna asta! Are impresia că sunt un câțel!“, aș fi fost cruțată. Dar nu aveam decât trei ani și nici un alt mijloc de a mă împotrivi glasului mieros, zâmbetului aceluia lacom, în afara trântitului pe trotuar și zbieratului. Mai târziu, pe măsură ce deveneam mai pretențioasă, aveam să învăț să mă apăr: era suficient să fiu tratată ca un plod pentru a mă simți ofensată; deși nu știam prea multe, iar posibilitățile mele erau limitate, mă consideram o persoană în toată firea. S-a întâmplat să am sentimentul superiorității într-un moment în care, trecând prin piața Saint-Sulpice de mână cu mătușa Marguerite, care nu prea știa să comunice cu

mine, m-am întrebat din senin: „Oare cum m-o fi văzând?“; eu mă cunoșteam pe dinăuntru, dar ea habar nu avea. Victimă a aparențelor, dacă judeca după trupul meu plătând nu avea cum să bănuiască faptul că, în sinea mea, eram total împlinită. Mi-am promis solemn ca la maturitate să nu uit că, la vârsta de cinci ani, ființa umană este deja completă. Tocmai lucrul acesta era negat de cei mari când mă jigneau prin condescendența lor. Manifestam susceptibilități de persoană infirmă. Îmi ieșeam din fire dacă bunicuța trișa în favoarea mea la cărți, lăsându-mă să câștig, sau dacă mătușa Lili, în loc să mă pună la încercare, îmi spunea o ghicitoare prea ușoară. Deseori, îi suspectam pe adulți de prefăcătorie; le acordam prea mult credit ca să admit că erau capabili să se mintă pe ei înșiși. În închipuirea mea, ei se prefăceau doar, ca să râdă de mine. Am fost în pragul unei crize de convulsii când, cu ocazia unei sărbători, bunicul a vrut să ciocnească, după masă, un pahar cu mine. Când, într-o zi, după ce alergasem, Louise a vrut să-mi ștergă fruntea transpirată cu o batistă, am respins-o cu furie, căci gestul ei mi s-a părut prefăcut. Mă revoltam de îndată ce, cu sau fără temei, aveam impresia că cineva ar putea să profite de pe urma neștiinței mele.

Cei din jur erau speriați de firea mea violentă. Mă certau, mă pedepseau, dar rareori se întâmpla să primesc vreo palmă. „Dacă o atingi pe Simone, se învinețește“, spunea mama. Totuși, un unchi înfuriat și-a luat inima în dinți și mi-a tras o papară zdravănă. Am fost atât de uimită, încât mi-a trecut pe loc criza de furie. Cred că aș fi fost mult mai ușor de ținut în frâu dacă părinții mi-ar fi tratat furiile cu seriozitate. Dar pe tata îl distra să repete, luându-se după nu-știu-cine: „Această copilă nu este sociabilă.“ Mai auzeam spunându-se despre mine, cu o undă de mândrie: „Simone e încăpățânată ca un catâr.“ Exact ce-mi trebuia. Mă transformam într-o ființă capricioasă și neascultătoare pur și simplu de dragul de-a nu fi ascultătoare. În fotografiile de familie scot limba, întorc spatele: în jurul meu, toți ceilalți râd. Victoriile acestea mărunte m-au încurajat să nu consider de neînfrânt regulile, ritualurile, obișnuința; sunt la originea unui anume tip de optimism rămas viu în pofida oricărei încercări de a mă struni.

Înfrângerile nu deșteptau în ființa mea nici umilință, nici obidă; după plânsete și zbierete îndelungate cedam, dar eram prea obosită pentru a-mi mai fi și ciudă; de cele mai multe ori, nici măcar nu mai știam de ce mă revoltasem. Dincolo de rușinea față de un exces pe care nu-l puteam justifica nici măcar în forul meu interior, rămâneau doar remușcările: ele dispăreau urgent, căci reușeam să mă fac foarte ușor iertată. Punând totul în balanță, izbucnirile mele violente compensau, în ceea ce mă privea, arbitrarul regulilor ce mă înlănțuiau, oprindu-mă să devin resentimentară sau să mă umplu de

ură mocnită. Nu am contestat niciodată autoritatea în sine. Deveneam suspicioasă față de comportamentul adulților doar în măsura în care îmi apărea ca un abuz față de situația mea de copil: în realitate, îmi îndreptam revolta împotriva acestei condiții. Altminteri, acceptam fără nici un fel de rezerve dogmele și valorile recomandate.

Universul meu se orânduia în funcție de două categorii principale: Binele și Răul. Eu sălășluiaam în regiunea Binelui, unde coexistau, indisolubil legate, fericirea și virtutea. Aveam experiența durerilor neîndreptățite; s-a întâmplat să mă lovesc, să mă julesc; chipul mi-a fost urât de o erupție purulentă: medicul mi-a ars bubele cu nitrat de argint, iar eu am țipat. Dar astfel de situații erau accidentale, nu durau mult și nu-mi puteau zdruncina crezul: oamenilor le sunt date bucuriile și necazurile pe măsura meritelor lor.

Trăind în sânul Binelui, am realizat foarte repede că el are nuanțe și gradații. Eram o fetiță cumsecade, care comitea și greșeli; pe de altă parte, deși fusese nedreaptă cu mine, mătușa Alice avea să ajungă în cer pentru că spunea multe rugăciuni. Printre cei pe care-i iubeam și îi respectam, existau câțiva cu care, în anumite privințe, părinții mei erau în dezacord. Nici măcar bunicuțul și bunicuța nu erau scutiți de critică; la rândul lor, ei erau certați cu niște veri cu care mama se întâlnea des și care-mi păreau foarte drăguți. Îmi displăcea cuvântul vrajbă, care îmi sugera părul ciufulit și imposibil de descurcat: de ce se învrăjbeau oamenii? cum? Mi se părea dureros să fii învrăjbit. Susțineam cauza mamei cu ferveare. „La cine ați fost ieri în vizită?“, mă întreba mătușa Lili. „Nu-ți spun, nu-mi dă voie mama.“ Urma un schimb de priviri între mătușa Lili și maică-sa. Li se întâmpla chiar să spună lucruri deloc binevoitoare. „Mai umblă maică-ta haihui?“ Răutățiile astea le înjoseau fără a o atinge pe mama. Pe de altă parte, nu impietau asupra afecțiunii pe care le-o purtam. Mi se părea firesc – ba chiar mă bucuram – că aceste ființe de rang secund nu aveau desăvârșirea zeităților supreme, Louise și părinții mei, care erau întruchiparea perfecțiunii.

Binele era despărțit de Rău printr-o sabie cu tăiș de foc; celui din urmă nu-i văzusem niciodată chipul. Uneori, glasul părinților se înăsprea: ghiceam din indignarea, din mânia lor că, prin preajmă, se află suflete întunecate: nu știam care sunt acestea și nici prin ce păcătuiseră. Răul stătea la distanță. Îmi imaginam că întruchipările lui sunt cele legendare: divolul, Baba Cloanța, surorile Cenușăresei; pentru că nu le văzusem în carne și oase, le reduceam la esențial; cel Rău păcătuia așa cum focul arde, neiertător și fără scăpare; Iadul era locul său firesc, chinul îi era sortit, și dacă suferințele lui m-ar fi înduișat aș fi socotit că păcătuiesc. Într-adevăr, nu-mi evocau suferința cărnii nici ghetele din fier înroșit cu care piticii o încălțau pe maștera Albei-ca-Zăpada, nici flăcările în care se perpelea Lucifer.

Căpcăunii, vrăjitoarele, demonii, mașterele și călăii erau ființe inumane care simbolizau o forță abstractă, iar chinurile lor ilustrau, tot în mod abstract, fireasca lor înfrângere.

Când am plecat la Lyon cu Louise și cu sora mea, nutream speranța că voi înfrunta Dușmanul față în față. Primisem invitația unor veri îndepărtați care locuiau la marginea orașului, într-o casă înconjurată de o grădină imensă. Mama mă prevenise că frații Sirmione nu mai aveau mamă, că nu prea erau cumiți și nu-și spuneau rugăciunea cu regularitate: prin urmare, nu trebuia să mă tulbur dacă aveau să râdă de mine văzând că mă rog. Mi s-a părut că înțeleg că tatăl lor, un bătrân profesor de medicină, îl cam lua peste picior pe Dumnezeu. Mam înveșmântat în mantia imaculată a Sfintei Blandine date pradă leilor: văzând că nu mă atacă nimeni, am fost decepționată. Când pleca de acasă, unchiul Sirmione murmură în barbă: „La revedere, Dumnezeu să vă binecuvânteze“; deci nu era păgân. Pe de altă parte, indiscutabil, cei șapte veri ai mei – cu vârste între șapte și 20 de ani – se comportau insolit: prin grilajul parcului, aruncau cu pietre în copiii de pe stradă, se băteau între ei, chinuiau o biată orfană idioată, care locuia acolo; ca s-o înspăimânte, scoteau noaptea din cabinetul tatălui lor un schelet peste care puneau un cearșaf. Cu toate că aceste lucruri neobișnuite m-au tulburat, nu mi-au dat impresia că ar putea avea consecințe grave; nu-mi dezvăluiau hăul întunecat al răului. Mă jucam liniștită printre tufele compacte de hortensii, iar partea rea a lumii rămânea o taină pentru mine.

Și totuși, într-o seară am crezut că mi se clatină pământul sub picioare.

Veniseră și părinții noștri. Într-o după-amiază, însoțite de Louise, sora mea și cu mine am mers la o petrecere unde ne-am distrat grozav și de la care am plecat pe înserate. Pălăvrăgeam, râdeam și ronțaiam o bunătate în formă de lăstun, făcută din pastă de lemn-dulce – care-mi plăcea nespus de mult –, când a apărut mama, la o cotitură a drumului. Avea pe cap o eșarfă de muselină verde, iar buza de sus îi era umflată: de ce ne întorceam așa de târziu? Era cea mai mare ca vârstă, i se spunea „Doamnă“, avea dreptul s-o dojenească pe Louise; dar nu mi-au plăcut nici expresia, nici vocea ei; tot așa, nu mi-a plăcut să văd aprinzându-se în ochii blânzi ai Louisei o scânteiere neprietenoasă. În seara respectivă sau în altă seară – dar în memoria mea cele două întâmplări sunt strâns legate – eram în grădină cu Louise și cu încă o persoană pe care n-o pot identifica; era întuneric; în obscuritatea fațadei, se decupa conturul luminat al unei ferestre; se zăreau două siluete și se auzeau voci precipitate: „Uite-i pe Domnul și pe Doamna cum se ceartă“, a spus Louise. Acela a fost momentul în care lumea s-a răvășit. Era imposibil ca mama și tata să fie dușmani, ca Louise să fie dușmănoasă față de ei; când imposibilul devine

realitate, Raiul și Infernul se fac totuna, negurile și lumina se amestecă. M-am prăvălit în Haosul care a premers Genezei.

Coșmarul a fost de scurtă durată: a doua zi dimineața, părinții mei zâmbeau și vorbeau cu vocea lor obișnuită. Sarcasmul lui Louise îmi stătea pe suflet, dar am trecut peste: lăsam multe fapte mărunte așa, în ceață.

Când îmi amintesc de primii ani de viață, sunt uimită mai ales de aplecarea aceasta de a trece sub tăcere evenimente care, fără doar și poate, își vor fi pus puternic amprenta asupra mea din moment ce nu le-am uitat. Cei din jur mă învățau că lumea este armonios dispusă în jurul unor repere și categorii clare. Noțiunile neutre erau excluse: nu exista compromis între trădător și erou, între apostat și martir; fructele necomestibile sunt otrăvitoare; mi se inducea convingerea că îi „iubeam“ pe toți cei din familie, chiar și pe surorile plicticoase ale bunicilor. Încă din perioada primului găngurit, experiența mea a dezmințit acest esențialism. Rareori albul era desăvârșit, răul își ascundea întunecarea: zăream doar nuanțe de cenușiu. Problema era că, de îndată ce voiam să precizez nuanțele neclare, trebuia să mă folosesc de cuvinte și mă trezeam aruncată în universul conceptelor bine stabilite. Ceea ce vedeam cu ochii mei, ceea ce simțeam cu adevărat trebuia, cum-necum, să intre în aceste granițe; miturile și clișeele prevalau asupra adevărului: neputându-l defini, îl lăsam să alunece pe panta derizoriului.

Întrucât eram incapabilă să gândesc profund fără sprijinul limbajului, am presupus că el desemna realitatea cu precizie; în privința asta eram inițiată de adulți, pe care-i consideram depozitarii desăvârșirii: desemnând un lucru, se refereau la esența lui, asemănătoare sucului unui fruct. Între lucru și cuvântul care-l exprimă, pentru mine era de neconceput existența vreunei fisuri prin care să se insinueze greșeala; așa se explică de ce m-am supus Verbului fără crâcnire, fără să cercetez, chiar și când împrejurările puteau deschide calea îndoielilor. Doi dintre verii Sirmione sugeau batoane de zahăr cu suc de mere și mi-au spus, pe un ton malițios: „E un purgativ“; rânjetul lor m-a avertizat că mă păcăleau; cu toate astea, cuvântul rostit a rămas indisolubil legat de acele bețișoare albe; nu am mai poftit la ele, căci mi se păreau acum un inacceptabil compromis între zaharicală și medicament.

Îmi amintesc totuși de un caz în care cuvântul nu m-a clintit din convingerile mele. În timpul vacanțelor la țară, mă duceau deseori să mă joc cu un verișor îndepărtat; locuia într-o casă frumoasă, așezată în mijlocul unei grădini mari. Mă distram foarte bine în compania lui. „E un biet idiot“, a spus tatăl meu într-o seară. Fiindu-mi familiar, Cendri, care era mult mai mare decât mine, mi se părea un personaj normal. Nu știu dacă îmi fusese arătat sau descris un idiot: atribuiam

acestui specimen un zâmbet bălos și niște ochi inexpressivi. Când l-am revăzut pe Cendri, am încercat zadarnic să asociez acea imagine cu figura lui; poate că, fără să dea impresia, în intimitatea ființei va fi avut ceva de idiot, dar nu puteam crede așa ceva. Împinsă de dorința de a limpezi lucrurile și, de asemenea, dintr-o nemărturisită ciudă pe tatăl meu, care îmi insultase tovarășul de joacă, am întrebat-o pe bunica acestuia: „E adevărat că Cendri este idiot?“ „Bineînțeles că nu!“ mi-a răspuns ea, cu o expresie ofensată. Își cunoștea bine nepotul. Era posibil ca tata să se fi înșelat? Am rămas perplexă.

Nu țineam deloc la Cendri, așa că incidentul nu m-a marcat. Urma să descopăr malefica forță magică a cuvintelor doar când aveau să-mi rănească inima.

Mama tocmai îmbrăcase pentru prima oară o rochie portocalie. Louise i-a spus femeii de serviciu de vizavi: „Ai văzut cum s-a îmbrăcat Doamna? E ciudată rău.“ În altă zi, Louise trăncănea în holul imobilului cu fata portăresei; cu două etaje mai sus, mama se așezase la pian și cânta: „Ah! – a spus Louise – iar ne sparge Doamna urechile.“ Ciudată rău. Ne sparge urechile. În auzul meu, astfel de cuvinte sunau îngrozitor: ce legătură puteau să aibă cu mama, care era frumoasă, elegantă, cu talent muzical? Totuși Louise, nu altcineva, le pronunțase: cum să le elibereze de încărcătura negativă? În fața altor indivizi, știam să mă apăr; dar ea însemna pentru mine dreptatea, adevărul, iar respectul pe care i-l purtam mă împiedica s-o judec. Nu mi era suficient să consider că are un gust îndoielnic; pentru a-i anihila reaua-voință, trebuia s-o atribui unei proaste dispoziții explozive și, în consecință, să admit că nu se înțelegea bine cu mama; în acest caz, una din ele greșea! Nu! Eu le voiam pe amândouă fără cusur. M-am străduit să golesc de înțeles cuvintele lui Louise: din motive care-mi scăpau, din gura ei ieșiseră niște sunete ciudate. Nu am reușit pe deplin. Începând cu acel moment, când mama avea o toaletă bătătoare la ochi sau când cânta cu voce tare, mi s-a întâmplat să mă simt oarecum stânjenită. Pe de altă parte, știind acum că nu trebuie să iau în serios tot ce spune Louise, n-o mai ascultam cu aceeași docilitate.

Gata să evit orice mi-ar fi putut amenința siguranța, m-am aplecat cu plăcere asupra unor probleme care nu păreau să fie primejdioase pentru mine. Cea legată de naștere mă preocupa mai puțin. La început mi s-a spus că părinții își cumpără copiii; întrucât lumea asta era atât de mare și de plină de minunății necunoscute, mi se părea posibil să existe și un antrepozit de bebeluși. Cu timpul, această imagine s-a estompat și m-am mulțumit cu o soluție mai vagă: „Dumnezeu este cel care creează copiii.“ Făcuse pământul din haos, și pe Adam, din lut; nu era nimic ieșit din comun dacă făcea să apară un sugar într-un coș de răchită. Recursul la voința divină îmi potolea curiozitatea: în mare,

ea explica tot. Mi-am spus că voi descoperi, cu timpul, și detaliile. Mă intriga mai degrabă grija cu care părinții se fereau de mine când discutau anumite lucruri: dacă mă apropiam, coborau vocea sau tăceau. Deci existau lucruri pe care le-aș fi putut înțelege, dar pe care nu trebuia să le știu: ce lucruri? De ce le ascundeau de mine? Mama îi interzicea lui Louise să-mi citească una dintre poveștile scrise de Doamna de Ségur, întrucât mi-ar fi dat coșmaruri. Ce i se întâmpla acelui băiat îmbrăcat în piei de animale pe care-l vedeam în poze? În zadar puneam întrebări. „Ourson“ era, pentru mine, însăși întruchiparea tainei.

Marile mistere ale religiei erau prea îndepărtate și prea complicate pentru a mă uimi. M-a pus însă pe gânduri familiarul miracol al Crăciunului. Mi se părea de-a dreptul inadmisibil ca atotputernicul prunc Isus să se amuze coborând pe horn ca un coșar obișnuit. Mi-am frământat îndelung creierul cu această problemă și am sfârșit prin a le-o spune, cu sinceritate, părinților mei, care, la rândul lor, au trecut la mărturisiri. Nu m-a șocat atât faptul că am crezut cu tărie în ceva care nu era adevărat, ci că pot exista certitudini false. Nu am tras nici o concluzie practică. Nu mi-am spus că părinții mă păcăliseră și că s-ar putea să mă mai păcălească. Fără îndoială, nu le-aș fi iertat o minciună dăunătoare, care mi-ar fi rănit carnea; m-aș fi revoltat și aș fi devenit neîncrezătoare. Dar așa, nu m-am simțit mai lezată decât un spectator căruia un iluzionist îi dezvăluie secretul unuia dintre trucurile sale; aș putea spune că am încercat chiar un sentiment vecin cu încântarea știind că pe Blondine – cea descoperită lângă pantofii mei, șezând pe cufărașul său – o datorez șiretlicului părinților mei. Poate le-aș fi făcut reproșuri dacă nu aș fi aflat adevărul din gura lor: recunoscând că m-au tras pe sfoară, m-au convins că sunt sinceri. Acum, îmi vorbeau ca unui matur; mândră de noua mea demnitate, am acceptat că fusese păcălit țâncul care nu mai eram; mi s-a părut cât se poate de normal ca surioara mea să fie mințită în continuare. Eu intrasem în categoria adulților și presupuneam că, de acum înainte, aveam garanția adevărului.

Foarte binevoitori, părinții îmi răspundeau la toate întrebările; ignoranța mi se risipea de îndată ce o exprimam în cuvinte. Cu toate acestea, eram conștientă de o deficiență: în ochii adulților, petele negre aliniate în cărți se preschimbau în cuvinte; eu le priveam și, cu toate că le vedeam, sensul lor îmi rămânea ascuns. Mi se dăduse prilejul să mă joc cu literele de la o vârstă foarte fragedă. La trei ani știam că litera o se pronunță o; litera s era un s tot așa cum o masă era o masă; cunoșteam aproape tot alfabetul, dar paginile tipărite continuau să rămână de nepătruns pentru mine. Într-o zi, în mintea mea s-a produs un declic. Mama deschisese pe masa din sufragerie metoda Regimbeau; mă uitam la o fotografie care înfățișa o vacă⁷ și la

cele două litere, *c* și *h*, care, împreună, se pronunță *ș*. Brusc, am înțeles că ele nu au un nume, ca obiectele, ci reprezintă un sunet; am înțeles ce înseamnă un semn. Mi-a fost ușor să învăț să citesc. Cu toate acestea, mintea mea se lovea de un obstacol. Vedeam în imaginea grafică exact reprezentarea sunetului care-i corespundea: amândouă își aveau obârșia în lucrul pe care-l exprimau, astfel că relația lor nu avea nimic întâmplător. Dar înțelegerea semnului nu m-a dus la înțelegerea convenției. De aceea m-am opus din răspuțeri când bunicuța a vrut să mă învețe notele muzicale. Îmi arăta cu o andrea de tricotat cercurile înscrise pe un portativ; îmi explica apoi că fiecare linie corespunde unei anumite clape a pianului. De ce? Cum? Nu vedeam nici un fel de legătură între hârtia liniată și claviatură. M-am revoltat ori de câte ori a încercat cineva să-mi impună lucruri care, pentru mine, nu aveau explicație; la fel, am respins adevărurile care nu reflectau un absolut. Nu eram dispusă să cedez decât în fața necesității; deciziile oamenilor erau, mai mult sau mai puțin, influențate de toane și nu aveau destulă greutate necesară ca să mă determine să le accept. M-am încăpățânat zile în șir. Până la urmă, am cedat: într-o bună zi, m-am trezit că știu gama; dar impresia mea a fost că învăț regulile unui joc, nicidecum că dobândesc cunoștințe. În schimb, am fost foarte ușor de inițiat în tainele aritmeticii, întrucât credeam în realitatea numerelor.

În octombrie 1913, la cinci ani și jumătate, s-a luat decizia să fiu dată la o școală cu nume atrăgător: Désirs. Domnișoara Fayet, directoarea de la clasele elementare, m-a primit într-un birou solemn, cu uși capitonate. În timp ce vorbea cu mama, mă mângâia pe păr. „Noi nu suntem învățătoare, ci educatoare“, mi-a spus ea. Avea un corsaj din dantelă care urca până sub bărbie și o fustă lungă, mi s-a părut mieroasă; mie îmi plăcea mai degrabă rezistența. Cu toate acestea, în ajunul primei mele zile de școală țopăiam de bucurie în holul de la intrare: „Măine mă duc la școală!“ „N-o să fii mereu la fel de veselă din cauza asta“, mi-a spus Louise. Eram sigură că, de data aceasta, se înșela. Gândul că voi avea propria mea viață mă îmbăta de fericire. Până în acel moment, crescusem ca anexă a adulților; de acum înainte, voi avea ghiozdanul meu, cărțile mele, caietele mele, propriile mele sarcini; săptămâna și zilele se vor orândui în funcție de programul meu personal; întrevedeam un viitor care, în loc să mă înstrăineze de mine însămi, avea să se sedimenteze în mintea mea; cu cât vor trece anii, cu atât aveam să mă îmbogățesc rămânând însă aceeași școlăriță a cărei naștere o sărbătoream atunci.

Nu am fost decepționată. În fiecare zi de miercuri și de sâmbătă, luam parte, timp de o oră, la o ceremonie care părea să aibă ceva sacru în ea și al cărei fast se răsfrângea asupra întregii săptămâni. Elevele se așezau în jurul unei mese ovale; Domnișoara Fayet prezida,

tronând la un fel de catedră; de la înălțimea portretului său pus pe perete, ne supraveghea Adeline Désir, o cocoșată care urma să fie beatificată grație insistențelor unor personaje importante. Mamele noastre, așezate pe canapele tapisate cu moleschin negru, brodau sau tricotau. În funcție de cât fuseserăm de cuminți, ne dădeau note la purtare, iar noi, la sfârșitul întâlnirii, trebuia să le spunem cu voce tare. Domnișoara le nota într-un registru. Mama mi-a dat totdeauna nota zece: o notă de nouă ar fi fost rușinoasă atât pentru mine, cât și pentru ea. Domnișoara ne dădea câte un *satisfecit* în schimbul căruia primeam, în fiecare trimestru, cărți cu cotoare aurii. Apoi, din pragul ușii, ne săruta pe frunte și ne dădea sfaturi bune, de păstrat în suflet. Știam să citesc, să scriu și puțin să socotesc; eram cea mai bună din clasa „Zero”. În preajma Crăciunului, am fost îmbrăcată într-o rochie albă tivită cu șiret auriu și am interpretat rolul pruncului Isus: celelalte fete îngenuncheau în fața mea.

Mama îmi controla temele și mă puneam permanent să spun lecțiile. Îmi plăcea să învăț. Povestirile religioase mi se păreau mult mai atrăgătoare decât poveștile lui Perrault, căci întâmplările se petrecuseră în realitate. De asemenea, mă încântau planșele din atlasul meu. Mă emoționau singurătatea insulelor, temeritatea promontoriilor, fragilitatea limbii de pământ care unește o peninsulă cu continentul; m-a cuprins același extaz geografic la maturitate, când am văzut din avion Corsica și Sardinia decupate parcă din albastrul mării și când, la Chalkida, sub strălucirea puternică a soarelui, am întâlnit întruchiparea istmului perfect, sugrumat între două mări. Forme riguroase, povești adânc incrustate în marmura secolelor: lumea era un album de imagini și culori strălucitoare, pe care-l răsfoiam încântată.

M-am aplecat cu atâta plăcere asupra studiului pentru că viața de toate zilele nu mă mai mulțumea. Locuiam la Paris, într-un decor făcut de mâna omului și absolut domesticit; străzi, case, tramvaie, felinare, unelte: lucrurile, plicticoase precum conceptele, erau reduse la funcțiile lor esențiale. Grădina Luxembourg, cu frunzișurile compacte, de care nu aveai voie să te atingi, cu peluzele pe care nu aveai voie să calci, era pentru mine doar un loc de joacă. Din loc în loc, apărea câte o fantă care lăsa să se întrevadă, dincolo de aparență, profunzimi de nedeslușit. Tunelele metroului goneau mereu către inima nevăzută a pământului. Pe Bulevardul Montparnasse, în locul pe care, acum, se află braseria *La Coupole*, se ridica depozitul de cărbuni Juglar, de unde ieșeau oameni cu fețele mânjite, purtând pe cap saci de iută: printre grămezile de cocs și antracit, la fel ca în funinginea hornurilor, dădea târcoale, în plină zi, bezna pe care Dumnezeu o despărțise de lumină. Dar nu aveam putere asupra ei. În universul civilizat în care eram obligată să trăiesc mă uimeau foarte puține lucruri, căci nu știam unde

Începe și unde se sfârșește puterea omului. Adulții se arătau mult mai încântați decât mine de avioanele și dirijabilele care brăzdau uneori cerul Parisului. Mi se ofereau extrem de puține distracții. O dată, părinții m-au dus pe Champs-Élysées ca să-i văd trecând pe suveranii Angliei; am asistat la câteva cortegii de Mi-Carême¹⁰ și, mai târziu, la înmormântarea lui Gallieni¹¹. Am mers în urma procesiunilor, am vizitat altarele în aer liber. Nu mă duceam aproape niciodată la circ și rareori la teatrul de păpuși. Aveam câteva jucării cu care mă distram: dar prea puține mă atrăgeau cu adevărat. Îmi plăcea să stau cu ochii lipiți de stereoscopul care transforma două fotografii obișnuite într-o scenă tridimensională; sau să văd la kinetoscop un cal alergând în galop prin rotirea unei benzi pe care erau imagini statice. Am primit un fel de albume în care totul se anima doar cu un bobârnac: fetița încremenită pe foaia de hârtie începea să sară, boxerul să boxeze. Jocuri de umbre, proiecții luminoase: în cazul mirajelor optice, cel mai mult mă interesa modul în care totul se compunea și se recompunea sub ochii mei. În general, bieteile bogății ale vieții mele de citadină nu se puteau compara cu comorile închise în cărți.

Totul se schimba de îndată ce părăseam orașul și ajungeam printre animale și plante, în mijlocul naturii cu nenumăratele sale ascunzișuri.

Ne petreceam verile la Limousin, cu familia paternă. Bunicul meu se retrăsese lângă Uzerche, pe o proprietate care fusese cumpărată de tatăl său. Avea favoriți albi, șapcă, Crucea Legiunii de Onoare și fredona tot timpul. Îmi spunea cum se numesc copacii, florile și păsările. În fața casei acoperite cu glicină și bignonia, păunii își făceau coada roată; în volieră, admiram păsările cardinal cu capul roșu și fazanii aurii. Cu cascade artificiale de o parte și de alta, împânzit de nuferi, „râul englezesc“ în care înotau pești roșii înconjura cu apele sale o insulă foarte mică, legată de pământ prin două podețe din trunchiuri de brad curățate de coajă. Cedri, secvoia, fagi purpurii, arbori pitici japonezi, sălcii plângătoare, magnolii, pini de Chile, conifere și foioase, tufe, boscheți, hățișuri: parcul, înconjurat de ziduri albe, nu era mare, dar era atât de divers, încât niciodată nu am reușit să-l explorez în totalitate. Îl părăseam în mijlocul vacanței pentru a merge la sora tatălui meu, care se căsătorise cu un nobil de țară din împrejurimi; aveau doi copii. Veneau să ne ia cu „brecul mare“ tras de patru cai. După prânzul în familie, ne așezam pe banchetele din piele albastră care miroseau a praf și a soare. Unchiul venea în urmă, călare. După 20 de kilometri, ajungeam la La Grillière. Parcul, mai mare și mai sălbatic decât cel de la Meyrignac – dar mai monoton –, se întindea împrejurul unui castel urât, flancat de turnulețe și acoperit cu ardezie. Mătușa Hélène mă trata cu indiferență. Unchiul Maurice, mustăcios, încălțat cu cizme, cu cravașa în mână, când tăcut, când mânios, mă speria un pic. Dar mă înțelegeam bine cu Robert și

Magdeleine, care erau el cu cinci, ea cu trei ani mai mari decât mine. La mătușa, ca și la bunicul, puteam să alerg cât voiam pe peluze și aveam voie să ating orice. Scormonind pământul, frământând noroiul, mototolind frunze și corole, ștergând în palmă castanele sălbatice pentru a le reda luciul, pocnind sub talpă păstăi pline cu aer, învățam ceea ce nu puteam afla nici din cărți, nici de la cei cu autoritate asupra mea. Învățam ce înseamnă piciorul-cocoșului și trifoiul, brumărelele, albastrul fluorescent al zorelelor, fluturele, buburuza, licuriciul, roua, pânzele de păianjen și firele-Fecioarei; învățam că roșul cununii lui Isus este mai intens decât cel al leandrului sau al scorușului, că toamna aurește piersicile și face frunzele ruginii, că soarele urcă și coboară pe cer, deși nu se vede că se mișcă. Mulțimea culorilor, mirosurile mă entuziasmau. Peste tot, în apa verzuie a locurilor bune de pescuit, în tălăzuirea pajiștilor, sub tăișul ferigilor, în inima desigurilor, se ascundeau comori pe care ardeam de dorință să le descopăr.

De când mergeam la școală, tata se interesa de succesele și de progresele mele și căpătase un rol mai important în viața mea. Mi se părea că aparține unui soi mai rar decât majoritatea bărbaților. În acea perioadă în care se purtau bărbi și mustăți, fața lui netedă, cu mimică expresivă, trezea uimire: prietenii lui spuneau că seamănă cu actorul Rigadin. Dintre toți cei aflați în jurul meu, nimeni nu era atât de amuzant, de interesant, de strălucitor ca tata; nimeni nu citise atâtea cărți și nu știa atâtea versuri pe dinafară; nimeni nu vorbea atât de înflăcărat. Stătea cu spatele la cămin, vorbea mult și gesticula pe măsură: ceilalți îl ascultau. El era vedeta tuturor reuniunilor de familie: recita monologuri sau *Maimuța* de Zamacois și toată lumea îl aplauda. Marea sa originalitate consta în faptul că, în timpul liber, interpreta roluri de comedie; îl socoteam un fel de magician când îl vedeam în fotografii costumat în Pierrot, în chelner, în cătană sau în tragiană; m-a făcut să râd cu lacrimi când l-am văzut cu rochie și șorț alb, cu bonetă pe cap, zgâindu-și ochii albaștri la mine în rolul unei bucătărese neghioabe, pe nume Rosalie.

An de an, părinții mei petreceau trei săptămâni la Divonne-les-Bains, împreună cu o trupă de artiști amatori care juca pe scena Cazinoului; directorul de la Grand-Hotel le oferea cazare gratuită ca răsplată pentru faptul că distrau vilegiaturiștii. În 1914, sora mea, Louise și cu mine ne-am dus să-i așteptăm pe părinți la Meyrignac. Erau deja acolo unchiul Gaston – fratele cel mare al tatei –, mătușa Marguerite, care mă intimidă cu paloarea și slăbiciunea ei, și verișoara mea Jeanne, cu un an mai mică decât mine. Ne întâlneam relativ des, întrucât și ei locuiau la Paris. Le tiranizam pe Jeanne și pe sora mea, iar ele se supuneau fără să crâcnească. La Meyrignac le înhămam la o trăsurică și le puneam să mă tragă în trap întins pe aleile parcului. Le

inițiam și le antrenam în escapade cărora le puneam capăt, în mod prudent, în mijlocul aleii. Într-o dimineață, pe când ne distram în magazia cu lemne pentru foc, prin rumegușul proaspăt, a început să bată clopotul de alarmă: izbucnise războiul. Auzisem acest cuvânt la Lyon, cu un an în urmă. Mi se spusese că, în timpul războiului, oamenii se omoară între ei, iar eu mă întrebam: unde să fug? În acel an, tata îmi explicase că războiul înseamnă invadarea unei țări de către străini, și începusem să mă tem de numeroșii japonezi care, pe vremea aceea, vindeau pe la răscruci evantaie și lanterne de hârtie. Nici vorbă. Dușmanii noștri erau nemții, cei care purtau căști cu vârful ascuțit, care ne furaseră deja Alsacia și Lorena și cărora le descoperisem urătenia grotescă în albumele lui Hansi.

Acum știam că în timpul războiului doar soldații se masacrează între ei și cunoșteam suficientă geografie ca să plasez frontiera foarte departe de Limousin. Nimeni nu părea speriat în jurul meu, prin urmare nu m-am îngrijorat. Tata și mama au sosit pe neașteptate, plini de praf și vorbind neîncetat: petrecuseră 48 de ore în tren. Pe porțile remizei au fost lipite ordine de rechiziție, iar caii bunicului au fost duși la Uzerche. Mă incitau agitația generală și titlurile de-o șchioapă din *Courrier du Centre*: eram totdeauna mulțumită când se întâmpla ceva. Am inventat jocuri potrivite cu împrejurările: Eu eram Poincaré, verișoara mea, George V, iar sora mea, țarul. Țineam discursuri sub cedri și îi spintecam pe prusaci cu lovituri de sabie.

În luna septembrie, la La Grillère, am învățat să-mi duc la îndeplinire îndatoririle de franțuzoaică. O ajutam pe mama să facă feșe pentru pansamente și am tricotat un *passe-montagne*. Mătușa Hélène înhăma calul la șareta englezească și ne duceam la gara din apropiere ca să le dăm mere unor indieni înalți, care purtau turbane și care, la rândul lor, ne dădeau pumni de hrișcă; răniților le duceam tartine cu brânză și cu pateu. Femeile din localitate umblau, prevenitoare, pe lângă convoaie, cu brațele încărcate de mâncare. „Dați-ne o amintire“, spuneau, iar soldații le dădeau nasturi de la manta și tuburi de cartușe. Într-o zi, una dintre ele a oferit un pahar cu vin unui neamț rănit. S-au auzit proteste cu voce scăzută. „Nu vă înțeleg, a spus ea, și ei sunt tot oameni.“ Protestele s-au întesit. În ochii inexpressivi ai mătușii Hélène s-a aprins o sfântă mânie. Nemțalăii erau criminali din naștere; deșteptau mai degrabă ură decât indignare – Diavolul nu-ți trezește indignarea. Dar sufletele noastre virtuozose erau scandalizate din plin de trădătorii, de spionii francezi. Am ținut-o cu o privire încărcată de o groază scârbită pe cea care avea să fie numită, de atunci, „nemțoaica“. În sfârșit, Răul se incarnase.

M-am raliat de îndată, cu entuziasm, cauzei Binelui. Tata, reformat din cauza unor probleme cardiace, fusese acum „recuperat“ și încadrat

Într-un regiment de zuavi. Împreună cu mama, am fost să-l văd la Villetaneuse, unde servea sub arme; își lăsase mustață și m-a impresionat, sub fesul pe care-l purta, seriozitatea chipului său. Trebuia să demonstrez că sunt demnă de el. Am dat dovadă, foarte repede, de un patriotism fără cusur călcând în picioare o păpușă de celoid, înfățișând un bebeluș dolofan „Made in Germany“, care, altminteri, îi aparținea surorii mele. Cei din jur au reușit cu mare greutate să mă împiedice să arunc pe geam niște suporturi de argint pentru cuțite, care aveau același însemn infam. Am pus steagurile aliaților în toate vasele de flori. Jucam rolul zuavului viteaz, al copilului-erou. Scriam cu creioane colorate „Trăiască Franța“. Adulții îmi răsplăteau zelul. Spuneau despre mine, mascând mândria sub un ton amuzat: „Simone este foarte șovină.“ Îmi însușeam zâmbetul, savuram lauda. Nu-mi amintesc cine i-a dăruit mamei un cupon de postav ofițeresc albastru-deschis; o croitoreasă ne-a făcut – mie și surorii mele – câte un palton imitând întocmai mantaua militară. „Uite, au și martingală¹²“, le spunea mama prietenelor sale, care fie ne admirau, fie se mirau. Nici un alt copil nu avea o haină ca a mea, atât de originală, de tipic franțuzească: mă simțeam în slujba patriei.

Unui copil îi este foarte ușor să se poarte ca o maimuță; totdeauna îmi plăcuse să mă comport ostentativ, dar refuzasem să intru în jocul pus la cale de adulți; acum, fiind prea mare pentru a mă mai lăsa mângâiată, dezmiertată, alintată, simțeam din ce în ce mai puternic nevoia să fiu privită aprobator de ei. Mi-a fost propus un rol pe care-l puteam duce ușor la bun sfârșit și care mi se potrivea perfect: m-am dedicat lui întru totul. Îmbrăcată în tunică mea albastru-deschis, am făcut chetă în plin bulevard, în fața intrării într-un cămin franco-belgian condus de o prietenă a mamei mele. „Pentru micii refugiați belgieni!“ În coșul meu înflorit ploua cu bani, iar zâmbetele trecătorilor îmi adânceau convingerea că sunt o mică patrioată adorabilă. Totuși, o femeie îmbrăcată în negru m-a chestionat, măsurându-mă din cap până în picioare: „De ce pentru refugiații belgieni? cu francezii ce facem?“ Eram descumpănită. Belgienii erau bravii noștri aliați, dar, când te proclamai șovin, trebuie să-i pui în prim-plan pe francezi; m-am simțit învinsă pe teren propriu. Am trecut și prin alte momente care mi-au lăsat un gust amar. Seara, am intrat în cămin și am fost felicitată amabil. „Am bani pentru carbuni“, a spus directoarea. Am protestat: „Banii sunt pentru refugiați.“ Cu greu am acceptat ideea că interesele se suprapuneau; visasem la manifestări de caritate mai spectaculoase. În plus, domnișoara Fevrier îi promisese unei infirmiere că-i va da toată colecta, dar oprise jumătate din bani fără a-i spune acest lucru. „Doisprezece franci, o sumă minunată“, îmi spusese, politicoasă, infirmiera. Eu adunasem 24 de franci. Am simțit că turbez. Nu eram apreciată la justa mea valoare; crezusem că joc rolul

principal și, de fapt, fusesem distribuită într-unul secundar; mă păcăliseră.

Totuși i-am păstrat acelei după-amiezi o amintire suficient de luminoasă pentru a persevera. Umblam prin bazilica Sacré-Cœur împreună cu alte fete, fluturând un stindard și cântând. Spuneam litanii și rugăciuni pentru dragii noștri soldați. Repetam toate sloganurile și respectam toate consemnele. În metrou și în tramvaie era scris peste tot: „Tăceți, ferți-vă, dușmanul ascultă.“ Se spunea că unii spioni înfig ace în fesele femeilor, iar alții împart copiilor bomboane otrăvite. Am intrat imediat în jocul de-a prudența. Când ieșeam de la școală, mama unei colege mi-a oferit niște bomboane de gumă. Le-am refuzat: doamna mirosea a parfum, avea buzele date cu ruj, degetele încărcate cu inele mari și, culmea, se numea Malin¹³. Nu credeam cu adevărat că bomboanele sunt otrăvite, dar am considerat că e vrednic de laudă să exersezi arta suspiciunii.

O parte din clădirea școlii Désir fusese transformată în spital. Pe culoare, un puternic miros de farmacie se combina cu mirosul cerii de parchet. Cu veșmintele lor albe pătate cu roșu, domnișoarele profesoare îmi păreau niște sfinte și resimțeam o vie emoție când îmi atingeau fruntea cu buzele. La mine în clasă a venit o fetiță refugiată din nord; refugiul o marcase puternic, avea ticuri și se bâlbâia; mi se vorbea mult despre copiii refugiați și voiam să fac tot ce puteam pentru a le îndulci soarta amară. Mi-a venit ideea să adun într-o cutie toate dulciurile care mi se ofereau: când am umplut-o cu prăjituri vechi, ciocolată albită, prune uscate, mama m-a ajutat s-o împachetez și le-am dus-o domnișoarelor. S-au ferit să mă felicite cu voce tare, dar pe deasupra capului meu pluteau șoaapte măgulitoare.

Eram din ce în ce mai cuminte; nu mai aveam nici furii, nici capricii: mi se explicase că dacă voi fi înțeleaptă și evlavioasă Dumnezeu va salva Franța. Când preotul de la școala Désir a început să se ocupe de mine, am devenit o fetiță model. Era tânăr, foarte alb la față și foarte fin. M-a primit la catehism și m-a inițiat în bucuria spovedaniei. Îngenuncheam în fața lui într-o capelă mică și răspundeam, conștiințioasă, la întrebări. Nu mai țin minte ce-i spuneam, dar a felicitat-o pe mama pentru sufletul meu nobil; sora mea, care fusese de față, mi-a povestit scena. M-am îndrăgostit, pur și simplu, de acest suflet pe care se spunea că-l am, imaginându-mi-l imaculat și luminos precum azima în chivot. Aveam multe fapte meritorii. De Advent¹⁴, abatele Martin ne-a dăruit câte o fotografie cu pruncul Isus: de câte ori făceam o faptă bună, trebuia să înțepăm cu un ac conturul desenului, care fusese făcut cu cerneală de culoare violet. În ziua de Crăciun, fiecare trebuia să pună fotografia primită în ieslea ce strălucea în adâncul capelei mari. Am inventat tot felul de mortificări, de sacrificii, de comportări laudabile astfel încât poza ce-

mi fusese încredințată să fie ciuruită de găuri. Toate aceste fapte o enervau pe Louise, dar mama și profesoarele mă susțineau. Am intrat într-o confrerie de copii care se numea „Îngerii Sfințelor Patimi“, ceea ce-mi conferea dreptul de a purta, precum călugării, o tunică peste haine și obligația de a medita la cele șapte dureri sufletești ale Fecioarei Maria. Potrivit unor indicații de ultim moment ale Papei Pius X, m-am pregătit pentru prima împărtășanie privată¹⁵; un timp, m-am retras pentru reculegere. Nu am prea înțeles de ce fariseii, al căror nume semăna tulburător de mult cu al parizienilor¹⁶, se înverșunaseră împotriva lui Isus, dar m-am implicat sufletește în ceea ce a pățit. Am înghițit prima mea azimă îmbrăcată într-o rochie de tul și purtând pe cap o pălărioară din dantelă de Irlanda, legată cu panglici sub bărbie. Începând cu acel moment, mama avea să mă ducă la împărtășanie de trei ori pe săptămână, la Notre-Dame-des-Champs. Îmi plăcea sunetul pașilor noștri pe lespezi în ușoara negură a dimineții. Inspirând mirosul de tămâie, cu privirea îndreptată către aura lumânărilor, îmi plăcea să mă prăbușesc la picioarele Crucii, în timp ce în minte îmi apărea, vag, imaginea ceștii de ciocolată care mă aștepta acasă.

Aceste momente pioase de tăcută comuniune au întărit legăturile profunde dintre mine și mama; în mod clar, devenise cea mai importantă ființă pentru mine. Întrucât frații ei fuseseră mobilizați, Louise se întorsese acasă, la părinții ei, pentru a-i ajuta să lucreze pământul. Noua bonă, Raymonde, cu păr creț, mieroasă și afectată, îmi inspira numai dispreț. Mama nu se mai ducea nicăieri în vizită, primea rareori oaspeți și se ocupa foarte intens de sora mea și de mine; mă făcea părtașă vieții ei mult mai mult decât pe sora mea mai mică: la rându-i, era pentru mine ca o soră mai mare și toți spuneau că îi semăn foarte mult. Aveam impresia că îmi aparținea cu totul, în mod special.

Tata plecase pe front în luna octombrie; parcă văd și acum culoarul de la metrou și pe mama mergând alături de mine cu ochii umezi; din frumoșii ei ochi căprui s-au prelins pe obraji două lacrimi. Am fost puternic emoționată. Pe de altă parte, niciodată nu am avut impresia că tatăl meu ar fi fost expus vreunui pericol. Văzusem răniți; știam că există o legătură directă între război și moarte. Dar nu concepeam sub nici o formă că această mare aventură colectivă ar fi putut să mă privească în mod direct. În plus, eram convinsă că Dumnezeu îi purta o grijă aparte tatălui meu: nu eram în stare să-mi imaginez o nenorocire.

Evenimentele au demonstrat că optimismul meu fusese îndreptățit; în urma unei crize cardiace, tatăl meu a fost internat la spitalul din Coulommiers, apoi transferat la Ministerul de Război. Și-a schimbat uniforma și și-a ras mustața. În aceeași perioadă, Louise s-a întors

acasă. Viața și-a reluat cursul normal.

Mă transformasem definitiv într-un copil cuminte. La început doar interpretasem un rol, dar cum am fost foarte lăudată pentru comportamentul meu, ceea ce m-a bucurat mult, m-am identificat cu noul personaj. Nu mai eram la fel de năbădăioasă ca altădată; mă anemiasem în urma dezvoltării rapide și a unei rujeole: făceam băi cu sulf și luam întăritoare; nu-i mai deranjam pe adulți cu neastâmpărul meu; pe de altă parte, gusturile mele erau pe potriva vieții pe care o duceam și eram rareori contrazisă. Acum, în cazul unei neînțelegeri mai aprinse, eram capabilă să pun întrebări, să discut. Deseori, ceilalți se limitau la răspunsuri de genul: „Nu e voie. Dacă am spus nu înseamnă că așa rămâne.“ Chiar și în astfel de cazuri nu mă mai consideram asuprită. Dobândisem convingerea că părinții mei îmi doreau doar binele. În plus, cuvintele lor exprimau voința divină: Dumnezeu mă crease, murise pentru mine și i se cuvenea o supunere totală. Simțeam pe umeri apăsarea liniștitoare a necesității.

Am renunțat astfel la independența pe care încercasem s-o apăr în prima copilărie. Ani și ani, am fost doar oglinda fidelă a voinței părinților mei. Este momentul să spun, atât cât știu, cine erau ei, de fapt.

Cunosc puține amănunte despre copilăria tatălui meu. Străbunicul meu, care lucra în domeniul controlului impozitelor la Argenton, lăsase fiilor săi o moștenire substanțială din moment ce mezinul său a reușit să fie rentier; bunicul meu – care era fiul cel mare – a moștenit, printre alte bunuri, un domeniu de 200 de hectare; s-a căsătorit cu o tânără burgheză provenind dintr-o familie avută, din nord. Pe de altă parte, fie pentru că așa a dorit, fie pentru că avea trei copii, s-a angajat ca funcționar la Primăria din Paris: a făcut carieră, a fost decorat și a ieșit la pensie ca șef de serviciu. Modul lui de viață avea mai multă strălucire ca slujba sa. Tatăl meu și-a petrecut copilăria într-un frumos apartament de pe Bulevardul Saint-Germain și s-a bucurat de un trai foarte îndestulat, dacă nu cumva de-a dreptul opulent. Avea o soră și un frate mai mari ca el. Fratele era leneș la școală, zgomotos, deseori violent și îl hărțuia. Plăpând, detestând violența, s-a străduit să-și compenseze debilitatea fizică prin farmec: era favoritul mamei sale și al profesorilor. Toate preocupările lui erau diametral opuse celor ale fratelui mai mare: refractar la sport și la gimnastică, era pasionat de lectură și de studiu. Bunica mea îl încuraja: trăia în umbra ei și făcea totul pentru a-i fi pe plac. Provenită din zona severă a burgheziei austere pentru care valorile fundamentale erau Dumnezeu, munca, datoria, meritul personal, avea pretenția ca un școlar să-și ducă la îndeplinire sarcinile perfect: în fiecare an, Georges primea la Colegiul Stanislas premiul întâi cu coroană. În timpul vacanțelor, aduna copiii fermierilor și se jucau de-

a predatul lecțiilor: într-o fotografie, apare în curtea de la Meyrignac înconjurat de zece elevi, băieți și fete; lângă ei, o slujnică purtând șorț și bonetă albe ține în mână o tavă plină cu pahare de oranjadă. A rămas fără mamă când avea 13 ani; imensa durere pe care a resimțit-o a fost sporită de faptul că s-a pomenit singur, abandonat lui însuși. Pentru el, bunica însemna legea. Bunicul meu nu era defel capabil să-și asume acest rol. În mod cert, gândea bine: detesta comunarzii și declama din Déroulède. Conștiința drepturilor sale prevala însă asupra convingerii că ar avea îndatoriri. Aflat la mijlocul distanței dintre aristocrat și burghez, dintre marele proprietar funciar și funcționar, respectând religia fără a fi practicant, nu se simțea nici perfect integrat în societate, nici împovărat de responsabilități serioase: practica un epicurism de bonton. Alesese un sport aproape tot atât de distins ca scrima, „bastonul-spadă“, obținând titlul de „instructor“, cu care se mândrea. Nu agreea nici discuțiile tensionate, nici grijile și lăsa copiii să facă tot ce voiau. Tatăl meu a continuat să strălucească în domeniile care prezentau interes pentru el: latina, literatura; dar nu a mai obținut premiul întâi cu coroaniță, căci nu se mai străduia deloc.

În urma unor compensații financiare, domeniul Meyrignac avea să fie moștenit de unchiul meu, Gaston: satisfăcut de acest viitor sigur, acesta s-a lăsat în voia leneviei. Poziția de mezin, atașamentul puternic față de mama sa, succesele școlare l-au determinat pe tata – al cărui viitor nu era asigurat – să-și exprime personalitatea: era conștient de aptitudinile sale și voia să le pună în valoare. Dată fiind latura ei oratorică, agreea meseria de avocat, cu atât mai mult cu cât era un bun vorbitor. S-a înscris la Facultatea de Drept. Însă mi-a spus de multe ori că, dacă nu l-ar fi oprit conveniențele, s-ar fi înscris la Conservator. Nu era o butadă: nimic din viața lui n-a fost mai autentic ca dragostea pentru teatru. Student fiind, a descoperit cu mare satisfacție literatura care fermeca epoca; petrecea nopți albe citind Alphonse Daudet, Maupassant, Bourget, Marcel Prévost, Jules Lamaître. Dar era și mai fericit când se număra printre spectatorii așezați la parter la Comedia Franceză sau în Teatrul de Varietăți. Nu lipsea de la nici un spectacol; era îndrăgostit de toate actrițele, îi idolatriza pe marii actori; voia să semene cu ei, de aceea se rădea, dezgolindu-și chipul. La vremea aceea, în saloane se interpretau deseori scenete de comedie: a luat lecții de dicție, a studiat arta machiajului și s-a alăturat unor trupe de amatori.

Cred că vocația insolită a tatălui meu își găsește explicația în statutul său social. Numele lui, anumite relații de familie, camaraderiile din perioada copilăriei, prietenii din prima tinerețe i-au întărit convingerea că aparținea aristocrației; își însușise valorile acesteia. Aprecia gesturile elegante, sentimentele alese, dezinvoltura, atitudinea elegantă, fastul, vanitatea, ironia. Sobrele virtuți însușite de

burghezie în agasau. Și-a trecut examenele grație memoriei foarte bune, dar și-a dedicat anii de studiu mai ales plăcerilor: teatre, hipodrom, cafenele, saloane. Îl preocupau atât de puțin succesele râvnite de oamenii de rând, încât, după ce și-a luat diploma de absolvire, nu s-a mai ostenit să susțină o teză; s-a înscris la Curtea de Apel și s-a angajat secretar la un avocat experimentat. Disprețuia succesele obținute prin muncă și efort; după părerea lui, cineva „de familie bună” avea, în mod cert, toate calitățile necesare: spirit, talent, farmec, distincție. Marea problemă era că, în această castă căreia considera că îi aparține, el nu însemna nimic; avea un nume cu particulă nobiliară, dar acesta era necunoscut și nu-i deschidea nici ușile cluburilor, nici pe ale saloanelor elegante. Iar pentru a trăi ca un mare senior îi lipseau mijloacele. Nu punea preț pe ceea ce ar fi putut ajunge într-o societate burgheză – distins avocat, tată de familie, cetățean onorabil. Pornea în viață cu mâinile goale, disprețuind bunurile care se câștigă. Pentru a remedia această carență îi rămânea o singură soluție: să se manifeste.

Dar, ca să te manifesti, ai nevoie de martori; tatăl meu nu aprecia nici natura, nici solitudinea; se simțea bine numai în societate. Meseria lui îl atrăgea doar în sensul în care, pledând, un avocat se dă în spectacol. Tânăr fiind, se îngrijea de ținuta sa ca un dandy. Obișnuit încă din copilărie cu un comportament de seducător, și-a creat reputația de vorbitor strălucit și de personaj plin de farmec; toate aceste succese nu erau în măsură să-l satisfacă pe deplin, căci prin ele reușise doar să atingă un nivel mediocru în acele saloane în care importante erau doar averea și titlurile nobiliare. Pentru a recuza ierarhia specifică acestei lumi ar fi trebuit s-o conteste, deci – ținând cont că, pentru el, clasele inferioare nu aveau importanță – să se plaseze în afara lumii. Literatura îi dă posibilitatea să te răzbuni pe realitate stăpânind-o prin ficțiune; dar, tocmai pentru că era un cititor pasionat, tatăl meu știa că pentru a scrie o operă literară e nevoie de o muncă obositoare, de strădanii, de răbdare; e o activitate solitară, în cazul căreia publicul rămâne o virtualitate. Teatrul, în schimb, oferea o soluție avantajoasă problemelor sale. Actorul ocolește chinurile creației; lui i se oferă, gata alcătuit, un univers imaginar în care există un loc rezervat pentru el; se manifestă în rol, în carne și oase, în fața unui public în carne și oase; limitat la funcția de oglindă, publicul îi reflectă, supus, imaginea; pe scenă, actorul este stăpânul și există cu adevărat; se simte realmente stăpân. Tatălui meu îi plăcea în mod deosebit să se machieze: când își potrivea peruca și favoriții, se ascundea pe el însuși; și astfel evita orice confruntare. Nu era nici senior, nici om de rând: această indistinție se preschimba în plasticitate; încetând cu desăvârșire să mai fie el, devenea oricine: îi domina pe toți.

E de la sine înțeles că nu s-a gândit niciodată să sfideze prejudecățile mediului în care trăia și să devină actor profesionist. S-a dedicat teatrului pentru că refuza să se resemneze cu poziția sa modestă: nu voia să decadă, dimpotrivă. A reușit să dea o lovitură cu efect de două ori mai puternic: încercând să găsească un remediu împotriva unei societăți care avea rezerve în a-și deschide larg porțile, a pătruns dincolo de ele. Grație talentului său de actor amator, a pătruns cu adevărat în cercuri mult mai elegante și mai puțin sobre decât mediul său de baștină; aici se prețuiau bărbații spirituali, femeile frumoase și plăcerea. Actor și om de lume, tatăl meu își găsisse calea. Întregul său timp liber era dedicat comediei și pantomimei. Chiar și în ajunul căsătoriei sale s-a suit pe scenă. Abia întors din călătoria de nuntă, a convins-o și pe mama să accepte un rol, frumusețea ei compensându-i lipsa de experiență. Am povestit deja că la Divonne-les-Bains participau, an de an, la spectacolele date de o trupă de amatori. Mergeau deseori la teatru. Tatăl meu primea revista *Comœdia* și era permanent la curent cu bârfele din culise. Unul dintre prietenii săi apropiați era actor la Teatrul Odéon. Cât timp a fost internat la spitalul din Coulommiers, a compus o piesă de revistă și a jucat-o, colaborând cu alt bolnav, șansonetistul Gabriello, pe care-l invita câteodată la noi în vizită. Mai târziu, când n-a mai avut mijloacele necesare pentru a duce o viață mondenă, a continuat să urce pe scenă în diverse ocazii, chiar și în spectacole de binefacere.

Originalitatea lui se rezuma la tenacitatea acestei pasiuni. Opiniile îi erau pe măsura timpului și clasei căreia îi aparținea. Deși considera utopică ideea restaurării monarhiei, resimțea dezgust față de republică. Deși nu făcea parte din Action française¹⁷, avea prieteni printre cei din Camelots du roi¹⁸ și îi admira pe Maurras și Daudet. Nu accepta să fie puse în discuție principiile naționaliste; dacă era cineva atât de nesocotit încât să abordeze subiectul în contradictoriu, tata refuza, râzând disprețuitor: dragostea sa pentru Patrie era mai presus de argumente și de cuvinte. „Este singura mea religie“, spunea. Detesta veneticii, era revoltat de faptul că li se permitea evreilor să se amestece în problemele țării și era convins de vinovăția lui Dreyfus în aceeași măsură în care mama era convinsă de existența lui Dumnezeu. Citea *Le Matin*¹⁹ și, într-o zi, s-a enervat la culme când unul dintre verii Sirmione a adus acasă *L'œuvre*²⁰, „zdreanța asta“. Îl considera pe Renan un mare gânditor, dar respecta Biserica și îi repugnau legile Combes²¹. Convingerile sale morale aveau la bază cultul familiei; femeia-mamă era sfântă pentru el; considera imperios necesar ca soțiile să fie fidele și tinerele inocente, dar era de acord ca bărbații să aibă libertăți depline, lucru care-l făcea indulgent cu așa-zisele femei ușoare. În mod caracteristic, idealismul se îmbina la el cu un scepticism înrudit cu cinismul. Fremăta la *Cyrano*, îl gusta pe Clément

Vautel, se desfăta cu Capus, Donnay, Sacha Guitry, Flers și Caillavet. Naționalist și boulevardier, era atras, în egală măsură, de măreție și de frivolitate.

Copilă fiind, mă fermecase fiindcă era vesel și vorbăreț; crescând, am realizat că-l pot admira cu adevărat: mă uluiau cultura, inteligența și bunul lui simț fără cusur. Acasă, preeminența sa era incontestabilă – mama, cu opt ani mai tânără ca el, i-o recunoștea din toată inima; el o inițiasă în tainele vieții și ale literaturii. „O soție este desăvârșită de soț și este de datoria lui s-o formeze“, spunea el deseori. Îi citea cu voce tare *Originile Franței contemporane* de Taine și *Eseu asupra inegalității raselor umane* de Gobineau. Nu a susținut niciodată, din aroganță, ceea ce nu putea argumenta: dimpotrivă, avea pretenția că își cunoaște limitele. A venit de pe front cu subiecte pe care mama le găsea răpitoare și nu le-a dezvoltat, evitând astfel o abordare mediocră. Această decență era expresia lucidității datorită căreia fiecare părere a sa, luată în parte, era ireproșabilă.

Pe măsură ce creșteam, se ocupa din ce în ce mai mult de mine. Îmi supraveghea cu o grijă deosebită ortografia; după ce-i scriam, îmi trimitea înapoi scrisorile corectate. În timpul vacanțelor, îmi dădea să scriu după dictare texte care ridicau probleme și pe care, de obicei, le alegea din Victor Hugo. Întrucât citeam mult, făceam puține greșeli și el spunea, plin de satisfacție, că am ortografia în sânge. Pentru a-mi dezvolta gustul pentru literatură, a alcătuit o mică antologie într-un carnet îmbrăcat în moleschin negru: *Evanghelia* de Coppée, *Paița micuței Jeanne* de Banville, *Vai! Dacă aș fi știut!* de Hégésippe Moreau și alte câteva poeme. Mă învăța să le recit cu intonație. Mi-a citit cu voce tare din clasici, *Ruy Blas*, *Hernani*, piesele lui Rostand, *Istoria literaturii franceze* de Lanson și comediiile lui Labiche. Îi puneam numeroase întrebări și îmi răspundea cu bunăvoință. Nu mă simțeam intimidată de el, în sensul că nu mă simțeam deloc stingherită în fața lui; pe de altă parte, n-am încercat niciodată să depășesc limita rânduită între noi; erau multe subiecte pe care nici prin gând nu mi-ar fi trecut să le abordez cu el; nu eram în ochii lui nici corp, nici suflet, eram spirit. Relațiile noastre se situau într-un domeniu transparent, în care nu se putea produce nici o ciocnire. Nu se cobora la nivelul meu, dar mă ridica la al lui, făcându-mă să mă simt om mare, ceea ce mă umplea de mândrie. Când reveneam la nivelul meu obișnuit, intram pe teritoriul mamei; tata îi încredințase total grija de a veghea asupra existenței mele fizice și de a-mi face educația morală.

Mama s-a născut la Verdun, într-o familie burgheză bogată și cucernică; tatăl ei, care era bancher, își făcuse studiile la iezuiți, iar mama ei, într-un pension de călugărițe. Françoise avea un frate și o soră mai mici decât ea. Devotată trup și suflet soțului ei, bunicuța manifesta față de copiii săi o afecțiune rezervată; Lili, mezina, era

favorita bunicuțului; mama a suferit resimțindu-le răceala. La semi-internatul mănăstirii Oiseaux și-a găsit consolarea în călduroasa prețuire cu care au înconjurat-o călugărițele; s-a dedicat studiului și credinței: după ce și-a luat diploma de absolvire a cursului elementar, și-a continuat perfecționarea intelectuală sub îndrumarea unei starețe. Adolescența i-a fost marcată și de alte pricini de tristețe. Copilăria și prima parte a tinereții i-au lăsat un gust amar, care nu avea să treacă nicicând cu totul. La vârsta de 20 de ani, strânsă într-un corset cu balene, obișnuia să-și înăbușe pornirile și să-și treacă sub tăcere tristețile, se simțea singură și neînțeleasă; în pofida frumuseții ei, n-avea siguranță de sine și a acceptat fără entuziasm să meargă la Houlgate ca să întâlnească un tânăr necunoscut. S-au plăcut. Cucerită de exuberanța tatălui meu, sensibilizată de dragostea pe care i-o arăta, mama s-a deschis ca o floare. În primele mele amintiri e o tânără femeie zâmbitoare și veselă. Dar avea și ceva semeț în ea, ceva care, după căsătorie, a început să se manifeste. Tata se bucura în ochii mamei de un mare prestigiu și ea considera că soția trebuie să se supună soțului. Dar cu Louise, cu sora mea și cu mine era autoritară, uneori până la vehemență. Dacă era contrazisă sau se simțea ofensată de atitudinea celor apropiați, reacționa deseori cu furie și, izbucnind violent, spunea fără înconjur ce gândea. Cu toate acestea, în societate era timidă. Făcuse un mare efort de adaptare la noul mediu în care fusese adusă brusc și care era total diferit de anturajul ei provincial. Tinerețea, lipsa de experiență și dragostea pentru tatăl meu au vulnerabilizat-o; se temea de critici și, pentru a le evita, avea grijă „să facă ce făcea toată lumea“. În noul ei cerc, preceptele morale de la Oiseaux erau doar parțial respectate. Nevrând să pară naivă, a renunțat să judece lucrurile în conformitate cu propriile repere: a luat hotărârea de a se supune conveniențelor. Cel mai bun prieten al tatălui meu trăia marital cu o femeie – fără a fi căsătorii, adică păcătuind, lucru care nu-l împiedica să vină deseori în vizită la noi; concubina lui nu era însă acceptată. Mamei nici nu i-a trecut prin gând să protesteze – într-un sens sau în celălalt – împotriva unei inconsecvențe sancționate de obiceiurile mondene. A acceptat multe alte compromisuri, ceea ce nu i-a alterat principiile; poate că, pentru a contrabalansa aceste concesii, în interior și-a păzit cu strășnicie intransigența. Cu toate că era neîndoielnic o tânără soție fericită, reușea foarte greu să separe viciul de sexualitate: pentru ea, imaginea cărnii era strâns legată de cea a păcatului. Întrucât uzanțele îi cereau să scuze anumite extravagante ale bărbaților, și-a concentrat severitatea asupra femeilor; nu concepea existența vreunei trepte intermediare între „femeile cinstite“ și cele „petrecărețe“. Resimțea o repulsie atât de puternică față de problemele „fizice“, încât nu a abordat niciodată acest subiect cu mine; nici măcar nu mi-a spus la ce

surpriza să mă aștept în pragul pubertății. În toate celelalte domenii împărțasea ideile tatălui meu, fără să pară că i-ar fi greu să le pună de acord cu convingerile ei. Tata era uimit de paradoxurile sufletului omenesc, de ereditate, de ciudățeniile viselor; nu am văzut-o niciodată pe mama uimită de ceva.

Tot atât de pătrunsă de răspunderile sale pe cât era tata de degajat, s-a dedicat din tot sufletul misiunii ei educative. A cerut sfatul confreriei „Mame creștine“ și discuta deseori cu domnișoarele de acolo. Mă ducea chiar ea la școală, asista la ore, îmi controla temele și lucrările; a învățat engleza și a început să studieze latina ca să mă poată supraveghea. Îmi selecta lecturile, mă ducea la biserică la liturghie și la binecuvântare; mama, sora mea și cu mine ne făceam împreună rugăciunile de dimineață și de seară. Mă asista în orice clipă și până-n adâncul sufletului, și nu făceam nici o deosebire între privirea ei și cea a lui Dumnezeu. Nici una dintre mătușile mele – nici măcar mătușa Marguerite, care fusese educată la Sacré-Cœur – nu practica religia cu atâta fervoare: mama se împărțasea deseori, se ruga stăruitor, citea numeroase scrieri cucernice. Purtarea îi era pe măsura crezului: gata să se sacrifice, era total devotată alor săi. Nu o consideram o sfântă pentru că îmi era prea apropiată și pentru că se enerva prea repede, dar exemplul ei îmi părea convingător: puteam să fiu, deci trebuia să fiu, la fel de credincioasă și de virtuoasă ca ea. Căldura iubirii ei răscumpăra toate ieșirile nestăpânite. Dacă ar fi fost fără cusur, dar mai puțin apropiată de mine, n-ar fi avut o influență atât de coplesitoare asupra mea.

Într-adevăr, marele ei ascendent se datora, în bună parte, apropierii dintre noi. Tata mă trata ca pe un om mare; mama se îngrijea de copilul care eram. Era mai indulgentă cu mine decât el: i se părea normal să mă asculte când spuneam prostii, ceea ce pe tata îl irita; o distrau glumele și scrisul meu neciteț, care pe el nu-l distrau deloc. Voiam să fiu apreciată; dar, pe de altă parte, aveam fundamental nevoie să fiu acceptată așa cum eram cu adevărat, cu toate minusurile vârstei mele; prin afecțiunea ei, mama mă făcea să fiu pe deplin împăcată cu mine însămi. Cel mai mult îmi plăcea să mă laude tata; dar, dacă mă critica pentru că îi făcusem dezordine pe birou sau dacă exclama „Copiiiăștia sunt idioți!“, nu prea dădeam importanță cuvintelor pe care, de altfel, nici el nu le rostea cu mare seriozitate; în schimb, orice reproș al mamei, orice vagă încruntare de sprâncene mă nelinișteau: fără încuviințarea ei nu mă simțeam îndreptățită ca ființă. Mă durea dezaprobarea mamei tocmai pentru că mă așteptam la bunăvoință. La vârsta de șapte-opt ani nu aveam nici un fel de rețineri în fața ei, îi vorbeam nestingherit. Sunt sigură de acest lucru, căci îmi amintesc, în cele mai mici amănunte, o întâmplare. După rujeolă, am avut o ușoară scolioză; doctorul a trasat o linie de-a lungul coloanei

mele vertebrale ca și cum spatele meu ar fi fost tabla de la școală și mi-a prescris ședințe de gimnastică suedeză. Am luat câteva lecții în particular, cu un profesor înalt și blond. Într-o după-amiază, așteptându-l, exersam suitul pe bara fixă; odată ajunsă sus, am simțit o mâncărime ciudată între coapse; senzația era plăcută și neașteptată; am luat totul de la capăt; fenomenul s-a repetat. „Ce ciudățenie“, i-am spus mamei, și i-am descris ce simțisem. A luat un aer indiferent și a vorbit despre altceva; mi-am dat seama că atinsesem acel tip de subiect delicat care nu putea să aibă răspuns.

Mai târziu, atitudinea mea s-a schimbat. Peste un an sau doi, când îmi puneam întrebări asupra „legăturilor de sânge“, la care se făcea deseori referire în cărți, și asupra „rodului pântecului tău“ din *Bucură-te, Marie*, nu i-am împărtășit mamei bănuielele mele. E foarte posibil ca, între timp, să fi opus rezistență la diverse întrebări, iar eu să fi uitat acest lucru. Însă tăcerea mea avea o semnificație mai generală: începusem să mă controlez. Mama mă pedepsea rareori și, pentru că avea mâna ușoară, palmele pe care mi le dădea nu dureau. Cu toate acestea, fără s-o iubesc mai puțin, am început să mă tem de ea. Folosea frecvent un cuvânt care, pe mine și pe sora mea, ne făcea să încremenim: „E ridicol!“ O auzeam deseori dând acest verdict când critica, împreună cu tata, comportamentul unui terț; când se referea la noi, ne arunca din înaltul cerului familial în străfundurile unde zăcea restul lumii. Întrucât nu puteam anticipa ce gest, ce cuvânt risca să declanșeze totul, orice făceam putea fi periculos: prudența ne spunea că trebuie să tăcem chitic. Îmi amintesc cât am fost de uimite când, cerându-i voie să ne luăm cu noi păpușile în vacanță, ne-a răspuns „De ce nu?“ . Ani în șir ne înfrânaserăm această dorință. Indiscutabil, mă temeam de disprețul ei și, din timiditate, aveam grijă să-l evit. Dar totodată, când ochii îi sclipeau de furie sau pur și simplu își încrețea buzele, cred că mă temeam, în egală măsură, să nu cad în dizgrație și să nu-i stârnesc frământări în suflet. Dacă m-ar fi prins cu minciuna, manifestările indignării ei m-ar fi făcut să sufăr mai mult decât propria-mi rușine: gândul că s-ar fi putut întâmpla așa ceva era atât de cumplit, încât spuneam totdeauna adevărul. Evident, nu realizez că graba mamei de a dezaproba orice lucru surprinzător, ieșit din tipare, preîntâmpina tulburarea pe care ar fi stârnit-o în ea orice tip de conflict: simțeam doar că expresiile neobișnuite, planurile neașteptate o nelinișteau. Răspunderea ce-mi revenea îmi amplifică dependența.

Trăiam astfel amândouă într-un fel de simbioză și, cu toate că nu am imitat-o, ea m-a format. Mi-a insuflat simțul datoriei, dar și importanța sacrificiului de sine și a sobrietății. Tatălui meu îi plăcea să se facă remarcat, însă de la mama am învățat să fiu discretă, să-mi controlez vocabularul, să-mi înfrânerez dorințele, să spun și să fac exact ceea ce trebuia spus și făcut. Nu pretindeam nimic și aveam puține

inițiative.

Părinții mei se înțelegeau foarte bine, ceea ce consolida respectul pe care-l purtam fiecăruia dintre ei. Acesta e motivul pentru care am reușit să trec cu vederea un lucru care, altfel, mi-ar fi ridicat mari probleme; tata nu participa la slujbele religioase și zâmbea ironic când o auzea pe mătușa Marguerite vorbind despre minunile de la Lourdes: pe scurt, nu era credincios. Eram atât de profund convinsă de existența lui Dumnezeu, încât lipsa lui de credință nu m-a tulburat; totuși, tata nu greșea niciodată: cum se explica faptul că se înșela în privința celui mai evident dintre toate adevărurile? La drept vorbind, era ceva de neconceput. Totuși, am acceptat fără probleme atitudinea tatei, dat fiind că mama, care era atât de cucernică, dădea impresia că o consideră firească. Urmarea a fost că m-am deprins cu ideea că viața mea intelectuală – personificată de tata – și viața spirituală – călăuzită de mama – sunt două domenii fundamental diferite, între care nu poate exista niciodată vreo legătură. Credința în Dumnezeu intra într-o altă ordine a lucrurilor decât inteligența, iar aspectele pământești – cultura, politica, afacerile, uzanțele și obiceiurile – nu țineau de religie. Din acest motiv, în forul meu interior l-am îndepărtat pe Dumnezeu de lume, ceea ce avea să influențeze profund întreaga mea evoluție ulterioară.

Situația mea familială o reamintea pe cea a tatei: și el se aflase într-un echilibru instabil, prins între dezinvolta lipsă de credință a bunicului meu și sobrietatea burgheză a bunicii. Și în cazul meu, individualismul tatei și etica lui profană contrastau cu severa morală tradiționalistă pe care mi-o inculca mama. Faptul că am devenit o intelectuală se explică, în mare parte, prin acest dezechilibru care mă împingea pe drumul contestației.

Deocamdată, mă simțeam ocrotită și călăuzită atât pe pământ, cât și în ceruri. Pe de altă parte, eram fericită că nu mă aflam doar eu la discreția adulților; exista cineva care împărtășea condiția de copil cu mine: sora mea, al cărei rol urma să devină foarte important când aveam să împlinesc șase ani.

I se spunea Păpușica²² și era cu doi ani și jumătate mai mică decât mine. Se spunea că seamănă cu tata. Blondă, cu ochi albaștri, fotografiile din copilărie o înfățișează cu privirea parcă încețoșată de lacrimi. Nașterea ei dezamăgise, căci întreaga familie dorea să vină pe lume un băiat; sigur că nimeni nu i-a purtat vreodată pică, dar poate că suspinele din jurul leagănului ei n-au rămas fără urmări. Toți se străduiau să ne trateze exact la fel; eram îmbrăcate identic, aproape totdeauna ieșeam împreună la plimbare, împărțeam aceeași viață; cu toate acestea, fiind sora mai mare, beneficiam de anumite avantaje. Aveam o cameră împreună cu Louise și dormeam într-un pat mare, din lemn învechit, sculptat, deasupra căruia se afla o reproducere

după tabloul *Înălțarea Maicii Domnului* al lui Murillo. Pentru sora mea se instala un pat cu grilaj într-un culoar îngust. În perioada serviciului militar al tatei, eu eram cea care o însoțea pe mama când mergea să-l vadă. Plasată într-un plan secund, „cea mică“ aproape dădea impresia că prisosește. Pentru părinții mei, eu fusesem o experiență nouă: surorii mele i-ar fi fost mult mai greu să-i surprindă prin ceva și să-i uimească; eu nu fusesem comparată cu nimeni – ea era mereu comparată cu mine. La școala Désir, domnișoarele aveau obiceiul să le dea ca exemplu mezinelor pe surorile mai mari; orice ar fi făcut Păpușica, trecerea timpului, sublimările legendei hotărau că eu izbutisem mai bine decât ea; nu a reușit niciodată să depășească acest prag, indiferent de efortul depus și de succesul reputat. Deseori, seara, așezată pe scăunelul ei, jertfea lacrimi amare pentru această fatalitate de neînțeles. I se reproșa firea de ființă veșnic nemulțumită; astfel, i se adâncea complexul de inferioritate. Ar fi putut să nu mă simpatizeze, dar, paradoxal, era în largul ei doar în preajma mea. Simțindu-mă confortabil în rolul solemn de soră mai mare, nu mă mândream decât cu superioritatea vârstei; consideram că Păpușica este foarte deșteaptă pentru anii ei; o consideram ceea ce era, de fapt: una dintre semenele mele, mai puțin vârstnică; știa că o plac și-mi răspundea cu un devotament absolut. Era omul meu, secundul meu, duplicatul meu: nu ne puteam lipsi una de alta.

Compătimeam copiii singuri la părinți; după părerea mea, dacă te jucai de unul singur îți omorai, pur și simplu, timpul în cel mai anost mod cu putință. În doi, era antrenant să bați mingea sau să joci șotron, iar alergatul după cerc se transforma într-o competiție. Simțeam nevoia să mă întovărășesc cu cineva chiar și când reproduceam desene prin calchiere sau coloram în tonuri tipătoare vreun catalog; concurând, colaborând, opera fiecăreia îi era destinată celeilalte și nu mai era fără rost. Jocurile care-mi plăceau cel mai tare erau acelea în care întruchipam personaje: necesitau, în mod obligatoriu, un complice. Nu aveam multe jucării; cele mai frumoase – tigrul care sărea și elefantul care-și ridica labele – erau ținute sub cheie de părinții noștri; cu diverse ocazii, le arătau oaspeților ca să-i minuneze. Nu-mi părea deloc rău. Mă simțeam măgulită să fiu proprietara unor obiecte care-i distrau pe oamenii mari; preferam să fie obiecte de valoare, nicidecum obișnuite. Oricum, accesoriile – mirodenii, seturi de bucătărie, uniforma și instrumentele medicale trebuincioase infirmierei – nu îndeșteulau imaginația. Pentru a da viață poveștilor pe care le inventam aveam nevoie, obligatoriu, de o parteneră.

Eram conștientă de banalitatea multor istorioare și întâmplări pe care le regizam: fără să ne simțim jenate câtuși de puțin de prezența adulților, vindeam pălării ori sfidam gloanțele nemților. Dar scenariile preferate erau cele care trebuiau jucate pe ascuns. Aparent, erau total

nevinovate; dar, transpunând într-un alt plan impulsurile neprevăzutului copilăriei noastre sau anticipând viitorul, deșteptau în noi ceva intim și tainic. Voi spune în altă parte care dintre ele îmi păreau cele mai încărcate de semnificații. În fapt, mai degrabă eu mă exprimam prin intermediul lor din moment ce le impuneam surorii mele, distribuind-o în roluri pe care le accepta fără crâcnire. Când vestibulul era copleșit de tăcerea, întunericul și plictiseala specifice clădirilor burgheze, dădeam frâu liber himerelor mele; le întrupam cu o mulțime de gesturi și cuvinte și, uneori, captivându-ne reciproc, reușeam să ne desprindem de lume până în momentul în care o voce autoritară ne readucea la realitate. Reluam totul a doua zi. „Hai să ne jucăm de-a *chestia aia*“ ne spuneam. La un moment dat, tema, prea des repetată, nu ne mai inspira; alegeam alta și-i rămâneam fidele câteva ore sau câteva săptămâni.

Surorii mele îi datorez faptul că, prin joc, mi-a potolit foamea multor închipuiri; tot ea m-a ajutat să mă smulg din muțenie în viața de zi cu zi; alături de ea, m-am deprins să comunic. Când nu era prezentă, pendulam între extreme: cuvântul era, după caz, fie un sunet inutil produs de gura mea, fie ceva serios, dacă era adresat părinților mei; când Păpușica și cu mine discutam, cuvintele aveau un sens și nu cântăreau prea greu. Nu am cunoscut cu ea plăcerea de a face schimb, căci aveam totul în comun; dar, comentând cu voce tare incidentele și emoțiile din ziua respectivă, le spoream importanța. Nu era nimic dubios în cuvintele noastre; totuși, prin importanța pe care le-o acorda fiecare, ele creau între noi o complicitate care ne izola de adulți; aveam, împreună, grădina noastră secretă.

Și ea ne era foarte utilă. Tradițiile ne supuneau la o sumedenie de corvezi, mai ales în preajma noului an; la mătuși, conform tradiției din Bretagne, trebuia să luăm parte la interminabile mese de familie și să mergem în vizită la diverse doamne bătrâne și mucegăite. Deseori ne-am salvat din ghearele plictiselii refugiindu-ne în vestibule și jucându-ne „de-a *chestia aia*“. Vara, bunicuțul organiza cu mare bucurie excursii în pădurile de la Chaville sau de la Meudon; singura posibilitate de a îndepărta lânzezeala acestor plimbări era să vorbim între noi; țeseam planuri, depănam amintiri; Păpușica îmi puneă întrebări; îi povesteam episoade din istoria Imperiului Roman și din istoria Franței, sau povești inventate de mine.

În această relație, cel mai important lucru pentru mine era că aveam o influență reală asupra ei. Eram la cheremul adulților. Chiar dacă le smulgeam laude, mi le adresau doar când voiau ei. Uneori o necăjeam pe mama fără să vreau cu anumite purtări ale mele. Între sora mea și mine, totul se petrecea fără rezerve. Ne certam, ea plângea, eu mă enervam, ne aruncam una celeilalte insulta supremă: „Ești o proastă!“, apoi ne împăcam. Lacrimile ei nu erau prefăcute, iar dacă râdea la o

glumă nu-mi făcea o concesie. Doar ea îmi recunoștea autoritatea; uneori, adulții cedau în fața mea; ea îmi dădea ascultare.

Una dintre cele mai strânse legături stabilite între noi a fost cea a profesorului cu elevul. Îmi plăcea atât de mult studiul, încât mă pasiona faptul de a-i învăța pe alții. În nici un caz nu mă mulțumea să predau lecții păpușilor mele: nu se punea problema parodierii unor gesturi, ci a transmiterii cunoștințelor mele, la modul real.

Am cunoscut încă de la vârsta de șase ani ce înseamnă mândria eficienței când am învățat-o pe sora mea să citească, să scrie, să facă socoteli. Îmi plăcea să mâzgălesc fraze sau desene pe coli albe de hârtie: dar îmi dădeam seama că erau niște obiecte false. Când transformam neștiința în cunoaștere, când sădeam adevăruri într-o minte virgină, cream ceva real. Nu-i imitam pe adulți: deveneam egala lor, iar victoria mea era o sfidare la adresa bunului lor plac. În forul meu interior, năzuiam la ceva mai serios decât vanitatea. Până atunci, mă limitasem să fructific atenția care mi se acorda: eram de folos la rândul meu pentru prima oară. Evadam din inerția copilăriei, intram în marele circuit uman în care, credeam eu, fiecare este de folos tuturor. Din momentul în care am început să am o activitate serioasă, timpul nu mai fugea, rămânea gravat în ființa mea lăuntrică: încredințându-mi cunoștințele unei alte minți, le puneam de două ori la adăpost.

Grație surorii mele – complicea, supusa, protejata mea – îmi manifestam autonomia. Bineînțeles că ei nu-i recunoșteam decât „dreptul la diferență“, ceea ce era un mod de a aspira la supremație. Fără să-mi formulez gândul până la capăt, presupuneam că părinții acceptau această ierarhie și că eram favorita lor. Camera mea avea ușa către culoarul unde dormea sora mea, la capătul căruia se afla biroul; din pat, noaptea, auzeam cum vorbește tata cu mama și acest murmur liniștitor mă legăna; într-o seară, am simțit că-mi stă inima-n loc; cu o voce fermă, în care se ghicea o undă de curiozitate, mama l-a întrebat pe tata: „Care din fete este preferata ta?“ Am așteptat ca tata să-mi pronunțe numele, dar el a ezitat preț de o secundă care mi-a părut nesfârșită: „Simone este mai chibzuită, dar Păpușica este atât de tandră...“ Au continuat să pună în balanță argumente pro și contra, spunând ceea ce simțeau; în final, au căzut de acord că ne iubesc la fel de mult pe amândouă; era ca la carte: părinții își iubesc în egală măsură toți copiii. Totuși m-am necăjit oarecum. N-aș fi îndurat ca vreunul din ei s-o prefere pe sora mea; acceptam cu resemnare egalitatea, convingându-mă că este în folosul meu. Întrucât eram mai mare ca vârstă, mai învățată, mai isteată decât mezina, chiar dacă părinții ne iubeau la fel pe amândouă, mie trebuiau să-mi dea mai multă atenție și pe mine trebuiau să mă simtă mai aproape de vârsta lor.

Consideram un mare noroc faptul că Dumnezeu îmi dăduse exact acești părinți, această soră, această viață. Fără nici o îndoială, aveam multe motive să fiu fericită cu soarta mea. Între altele, eram dăruită cu ceea ce s-ar putea numi o fire echilibrată; totdeauna, m-am hrănit sufletește mai ales din realitate și mai puțin din închipuiri; or, lucrurile cele mai bine conturate din existența mea erau cele pe care le aveam: importanța pe care le-o dădeam era scutul meu împotriva decepțiilor, nostalgiilor, regretelor; afecțiunea prevala în cazul meu asupra dorinței de posesiune. Blondine era bătrâioară, se decolorase, avea hainele jerpelite; nu aș fi dat-o nici pentru cea mai splendidă dintre păpușile care tronau în vitrine: prin dragostea pe care i-o purtam era unică, de neînlocuit. Nu aș fi dat grădina de la Meyrignac pe nici un paradis și apartamentul nostru pe nici un palat. Nu-mi venise niciodată ideea că Louise, sora și părinții mei ar fi putut arăta altfel. Nici pe mine nu mă puteam imagina cu un alt chip, sau cu un alt trup: mă plăceam așa cum eram.

De la mulțumire la suficiență e un singur pas. Fiind mulțumită de locul meu în lume, îl consideram privilegiat. Părinții mei erau niște ființe excepționale, iar căminul nostru, exemplar. Tatălui meu îi plăcea să ia totul în derâdere, iar mamei, să critice; puțini erau cei fără cusur în ochii lor, în timp ce niciodată nu i-am auzit pe ceilalți vorbindu-mi de rău părinții: modul lor de viață era deci fără cusur. Superioritatea lor se răsfrângea asupra mea. Ne era interzis să ne jucăm cu fetițe necunoscute în Grădina Luxembourg: era evident pentru mine că aparțineam unei categorii mai rafinate. Nu aveam voie să procedăm ca oamenii de rând și să bem apă cu paharele din metal legate cu lanțuri de cișmele; pentru apă, bunicuța îmi dăruise o cochilie lăcuită, model special, cum erau și pălăriile noastre de culoarea cerului. Îmi amintesc că, într-o zi de Mardi gras²³, gențile noastre erau pline nu cu confetti, ci cu petale de trandafiri. Mama se aproviziona numai de la anumiți patiseri; eclerurile de la brutărie nu mi se păreau comestibile, ca și cum ar fi fost din ipsos: stomacurile noastre sensibile ne deosebeau de cei mulți. În timp ce majoritatea copiilor din cercul meu primeau *La Semaine de Suzette*²⁴, eu eram abonată la *L'Étoile noëliste*²⁵, pe care mama o aprecia ca având un nivel moral mai ridicat. Nu studiam la liceu, ci într-un institut particular foarte original: de exemplu, clasele erau numerotate ciudat: zero, prima, a doua, a treia primă, a treia-a doua, a patra primă etc. Studiam catehismul în capela școlii, fără să mă amestec în turma copiilor din parohie. Aparțineam unei elite.

Totuși, în acest cerc ales, anumiți prieteni ai părinților mei beneficiau de un avantaj substanțial: erau bogați; ca soldat de rangul al doilea²⁶, tata câștiga cinci *sous*²⁷ pe zi și noi trăgeam mâța de coadă. Se întâmpla ca sora mea și cu mine să fim invitate la petreceri de un

lux uluitor; în apartamente imense, pline de lustre, mătăsuri, catifele, o mulțime de copii se ghistuiau cu înghețată și fursecuri; asistam la o reprezentație de marionete și la trucurile unui scamator, ne învăteau în cerc în jurul pomului de Crăciun. Celelalte fete aveau îmbrăcăminte de mătase strălucitoare, de dantelă; noi purtam rochii de lână, în culori șterse. Mă simțeam puțin stânjenită; dar, la spartul târgului, obosită, transpirată, cu stomacul bolborosind, îmi revărsam greața asupra covoarelor, cristalelor, taftalelor; eram fericită când ajungeam acasă. Întreaga mea educație mă convinsese că virtutea și cultura erau mai importante decât averea: ceea ce-mi era pe plac; prin urmare, acceptam cu seninătate condiția noastră modestă. În acord cu structura mea optimistă, ajunseseam chiar să mă autoconving că sunt de invidiat: asociaz statutul nostru mediocru cu aurita cale de mijloc. Pe cei copleșiți de mizeria sărăciei și pe golani îi consideram excluși din societate, de la bun început; dar prinții și miliardarii erau tot atât de departe de lumea cea adevărată: îi excludea situația lor ieșită din comun. În ceea ce mă privește, eram sigură că am acces atât la cercurile cele mai înalte, cât și în zonele cele mai joase ale societății; în realitate, primele îmi erau inaccesibile, iar calea de acces către celelalte îmi era definitiv blocată.

Puține erau lucrurile care îmi tulburau liniștea. Consideram că viața este un fel de aventură frumoasă; credința mă apăra de moarte: aveam să închid ochii și, într-o străfulgerare, mâinile imaculate ale îngerilor mă vor ridica la cer. Citisem dintr-o carte cu cotor aurit o parabolă care mi-a întărit convingerile; un viermișor care trăia pe fundul uii iaz era îngrijorat; rând pe rând, tovarășii săi dispăreau în întunericul boltei de apă; va veni și rândul lui? Deodată, s-a trezit că este dincolo de beznă: avea aripi, zbura mângâiat de soare printre flori minunate. Analogia mi s-a părut absolut convingătoare; dincolo de covorul subțire, azuriu, era paradisul unde strălucește lumina cea adevărată; deseori, mă culcam pe mochetă cu ochii închiși, cu mâinile împreunate, și îi porunceam sufletului să iasă din mine. Era un simplu joc; dacă aș fi crezut că mi-a venit ceasul, aș fi țipat ca din gură de șarpe. Ideea morții, cel puțin, nu mă speria. Și totuși, într-o seară am tremurat de frica neantului. Citeam: o sirenă își dădea sufletul pe țarm; de dragul unui chipeș prinț renunțase la nemurire, iar acum se preschimba în spuma mării. Glasul ce repeta mereu, în ființa ei lăuntrică, „sunt!“ tăcuse pentru totdeauna: mi s-a părut că tăcerea a năruit întregul univers. Dar nu era așa. Dumnezeu îmi promitea eternitatea: Dumnezeu era făgăduința veșniciei: voi vedea, voi auzi și voi vorbi totdeauna. Nu exista sfârșit.

Dar existase un început: asta mă tulbura uneori: copiii se nășteau – credeam eu – printr-un *fiat*²⁸ divin; dar, în chip complet neortodox, am limitat puterile Celui Atotputernic. Acel ceva existent în mine care mă

Încredința că sunt nu depindea de nimeni și nimic nu l-ar fi putut atinge vreodată, era imposibil să fi fost plăsmuit de cineva, fie și de Dumnezeu: acesta se limitase la a-i da un înveliș. În spațiul supranaturalului pluteau miriade de sufletele de nevăzut și de neatins, care așteptau să se întrupeze. Fusesem unul dintre ele, dar uitasem totul; iar ele hoinăreau între cer și pământ, nemaiamintindu-și nimic. Îmi dădeam seama cu mare îngrijorare că această lipsă a amintirilor era totuna cu neantul; era ca și cum înainte de a apărea în leagăn nu aş fi existat deloc. Lacuna trebuia acoperită: trecând pe acolo voi ademeni sclipirile zglobii a căror părelnică lumină nu lămurește nimic, le voi împrumuta însușirile ochilor mei și, pentru că le voi fi împrăștiat întunericul, copiii care se vor naște își vor aminti... Mă lăsam dusă de vârtejul acestor închipuiri himerice, tăgăduind zadarnic scandaloasa disoluție a conștiinței mele și a timpului.

Cel puțin, eu ieșisem din întuneric; dar lucrurile dimprejurul meu rămăseseră cufundate acolo. Îmi plăceau poveștile care puneau pe seama acului idei în formă de ac și pe seama bufetului, gânduri de lemn; toate acestea erau însă basme; obiectele a căror inimă dăinuia în umbra deasă nici nu știau că se află pe pământ și nu-și puteau spune: „sunt“. Am povestit cu altă ocazie cum, la Meyrignac, priveam prostește un veston vechi, uitat pe spătarul unui scaun. Am încercat să mă substituiesc lui, spunând: „Sunt un veston vechi și uzat.“ N-am reușit și am intrat în panică. În epocile trecute, în tăcerea ființelor fără suflet, presimțeam propria-mi absență; presimțeam, viclean conspirată, realitatea morții mele.

Privirea mea plăsmuia lumină: în vacanțe, mai ales, mulțimea tainelor care mi se dezvăluiau mă amețea; din când în când, mă încerca însă o îndoială: nu numai că prezența mea nu vădea universul, dar îl și falsifica. Desigur, nu aveam impresia că, în timp ce dormeam, florile din salon se duceau la bal sau că se înfiripau idile între bibelourile din vitrină. Dar îmi spuneam că s-ar putea ca locurile bine cunoscute de la țară să imite pădurile vrăjite, care se preschimbau de îndată ce pătrundea în ele un nechemat; la fiecare pas se iveau năluci, intrusul se rătăcea, luminișurile și arborii bătrâni se fereau să-și dezvăluie tainele. Ascunsă după un copac, încercam în zadar să descopăr secretul vegetației tinere. Am fost puternic impresionată de o povestire care se intitula *Valentin sau demonul curiozității*. O zână bună îl plimba pe Valentin cu rădvanul; îi spunea că trec prin locuri de o minunată frumusețe, dar nu are voie să ridice staturile de la geamuri; împins de un duh rău, Valentin a fost neascultător; dar a văzut doar neguri: privirea își distrusese obiectul. Restul poveștii nu mai prezenta interes pentru mine: în timp ce Valentin se lupta cu demonul său, eu mă zbăteam înfricoșată să ies din bezna ne-cunoașterii.

Frământările mele, intense uneori, se împrăștiu repede. Lumea

cădea în grija adulților și rareori căutam să-i pătrund tainele fără ajutorul lor. Preferam să-i urmez cât mai des în universurile imaginare pe care le zămisliseră pentru mine.

Mă instalam în anticameră, în fața bufetului normand și a orologiului de lemn sculptat care purta în pânțele lui două conuri de pin arămii și negurile timpului; în zid se deschidea o gură de calorifer; printre zăbrelele aurite inhalam un suflu grețos, care urca din abis. Acest hău, liniștea marcată de tic-tacul orologiului mă impresionau. Cărțile mă linișteau: vorbeau fără să ascundă ceva; în absența mea, tăceau; le deschideam, iar ele spuneau exact ce spuneau, dacă nu înțelegeam vreun cuvânt, mi-l explica mama. Culcată pe burtă pe mocheta roșie, citeam Doamna de Ségur, Zénaïde Fleuriot, poveștile scrise de Perrault, de frații Grimm, de Doamna d'Aulnoy, de canonicul Schmidt, albumele lui Töpffer, *Bécassine*, aventurile familiei Fenouillard, ale soldatului Camember, *Singur pe lume*, Jules Verne, Paul d'Ivoi, André Laurie și seria „Livres roses” editată de Larousse, în care erau istorisite legende din toate țările lumii; în timpul războiului, cuprindea povestiri eroice.

Mi se dădeau doar cărți pentru copii, precaut alese; acceptau aceleași adevăruri și aceleași valori ca părinții și ca educatoarele mele; cei buni erau răsplătiți, cei răi, pedepsiți; doar indivizii ridicoli și proști aveau parte de întâmplări neplăcute. Îmi era de ajuns că fuseseră păstrate aceste principii esențiale; de obicei, nu încercam să găsesc vreo legătură între ce se scornea în cărți și realitate; râdeam de toate acestea de la distanță, ca la teatrul de păpuși, motiv pentru care, în pofida planurilor ascunse pe care adulții ingenioși le descopereau, romanele Doamnei de Ségur nu m-au tulburat niciodată. Doamna Bonbec, generalul Dourakine, ca și Domnul Cryptogame, baronul de Crac sau Bécassine existau doar ca fanteze. O povestire era un lucru frumos, suficient sieși, ca un spectacol de marionete sau o fotografie; percepeam necesitatea acestor construcții cu început, cuprins și încheiere, în care fiecare cuvânt și fiecare frază se distinge, în individualitatea sa, precum culorile unui tablou. Câteodată, cartea părea să se refere, mai mult sau mai puțin, la mine sau la cei din jurul meu; în acest caz, mă cufunda în visare ori mă puneam pe gânduri, iar uneori îmi răsturna convingerile. De la Andersen am învățat ce înseamnă melancolia; în poveștile lui, obiectele pătesc, se sparg, se sleiesc de puteri fără să-și merite soarta nefericită; înainte de a se stinge, micuța sirenă suferea la fiecare pas ca și cum ar fi mers pe cărbuni încinși, deși nu greșise cu nimic; chinurile și moartea ei mi-au întinat inima. Romanul *Coureur des jungles*²⁹, pe care l-am citit la Meyrignac, m-a răvășit. Autorul povestea aventuri ciudate cu suficientă pricepere pentru a mă face să particip la acțiune. Eroul principal avea un prieten trupeș, petrecăreț, devotat, pe nume Bob,

care mi-a câștigat pe loc simpatia. Întemnițați împreună într-o pușcărie din India, au descoperit un coridor subteran prin care se putea strecura un om târâș. Bob a intrat primul; deodată, a scos un strigăt de groază: întâlnise un piton. Cu mâinile jilave și inima gata să-mi spargă pieptul, asistam la dramă: șarpele îl devora. Această poveste m-a obsedat multă vreme. Sigur că doar ideea înghițitului putea fi de ajuns ca să-mi înghețe sângele în vine, dar aș fi fost mai puțin zdruncinată dacă aș fi urât victima. Moartea înfiorătoare a lui Bob sfida toate regulile; deci i se putea întâmpla oricui.

Cu tot conformismul lor, cărțile îmi lărgeau orizontul; între altele, mă inițiam, ca neofită, în arta vrăjitoarească de transmutare a semnelor tipărite ca să alcătuiască o povestire; am simțit dorința să fac vraja inversă. Așezată la o măsuță, transpuneam pe hârtie frazele care-mi șerpuiau prin cap: foaia albă se acoperea de pete violete ce istoriseau o poveste. De jur împrejurul meu, tăcerea anticamerei devenea solemnă: aveam impresia că officiez o slujbă. Întrucât nu căutam în literatură reflectarea realității, nu mi-a venit niciodată ideea să-mi notez visele sau diversele întâmplări prin care treceam; mă amuza să îmbin cuvintele pentru a alcătui obiecte, așa cum, altădată, le construiam din cuburi. Doar cărțile mă puteau înzestra cu modele – nicidecum lumea, în cruzimea ei. Am început să pastșez. Prima mea operă literară s-a intitulat *Necazurile lui Marguerite*. O alsaciană eroică – și, în afară de asta, orfană – trecea Rinul, însoțită de o sumedenie de frați și surori, pentru a ajunge în Franța. Am aflat că, din păcate, fluviul nu curgea pe unde aveam eu nevoie pentru acțiune și romanul meu a murit înainte de a se naște. Ca atare, am pastșat *Familia Fenouillard* – text foarte gustat de toți cei din casă: domnul și doamna Fenouillard și cele două fiice ale lor erau negativul familiei noastre. Într-o seară, mama i-a citit tatei *Familia Castravecior*, însoțind lectura de râsete aprobatoare. Tata a zâmbit. Bunicuțul mi-a făcut cadou un caiet gros, broșat, cu coperti galbene și pagini imaculate. Tanti Lili mi-a copiat manuscrisul cu scrisul ei citeț de fată școlită la călugărițe: priveam cu mândrie acest obiect aproape autentic, care îmi datora existența. Am mai compus alte două sau trei lucrări literare, dar au avut mai puțin succes. Uneori inventam doar titluri. La țară, mă jucam de-a librăria: argintia frunză de mesteacăn se transforma în *Regina de Azur*, cea parcă lustruită de magnolia devenea *Floarea zăpezilor*. Făceam aranjamente sofisticate. Nu puteam spune precis dacă doream ca în viață să scriu sau să vând cărți, dar, pentru mine, nu exista nimic altceva mai de preț pe lume. Mama avea abonament la o sală de lectură situată pe strada Saint-Placide. Coridoarele tapetate cu cărți, care păreau a tinde către infinit precum tunelele de la metrou, erau protejate prin obstacole de netrecut. Le invidiam pe bătrânele domnișoare cu corsaje pe gât, din dantelă, care umblau o viață

întreagă cu volumele îmbrăcate în negru, al căror titlu se distingea pe un fundal portocaliu sau verde, în formă de dreptunghi. Refugiate în tăcere, camuflate de sumbra uniformitate a copertîilor, toate cuvintele se găseau acolo și așteptau să fie citite. Visul meu era să mă răătăcesc pe acele alei prăfuite și să rămân acolo pentru totdeauna.

Cam o dată pe an ne duceam la Châtelet. Consilierul municipal Alphonse Deville, căruia tata îi fusese secretar pe când profesau amândoi avocatura, ne punea la dispoziție loja rezervată pentru primărie. Am văzut astfel *Drumul către fericire* și *Ocolul pământului în optzeci de zile*, dar și alte spectacole grandioase. Admiram cortina roșie, luminile, decorurile, baletul femeilor costumate în flori; cu toate astea, ceea ce se petrecea pe scenă nu mă interesa prea tare. Actorii erau prea reali și totuși nu îndeajuns de reali. Oricât ar fi fost de somptuoase, strălucitoarele podoabe păleau în fața nestematelor sângerii din basme. Aplaudam, scoteam exclamații admirative, dar în realitate preferam liniștea singurătății față-n față cu hârtia tipărită.

Părinții mei considerau că mersul la cinematograful este o distracție pentru oamenii de rând. Socoteau că Charlot este mult prea infantil, chiar și pentru copii. Totuși, pentru că un prieten al tatei ne oferise o invitație la o proiecție privată, am văzut, într-o dimineață, *Prietenul Fritz*; toată lumea a fost de acord că filmul era minunat. Peste câteva săptămâni am vizionat, în aceleași condiții, *Regele din Camargue*. Eroul principal, care era logodit cu o săteancă blândă și bălaie, călărește pe malul mării; întâlnește o țigancă goală, cu ochi strălucitori, care îi pălmuiește calul; la început rămâne înmărmurit; după aceea se închide cu frumoasa brunetă într-o căsuță, între mlaștini. Am observat că mama și bunica schimbau între ele priviri speriate; neliniștea lor mi-a atras atenția și mi-am dat seama – fără să înțeleg prea bine de ce – că povestea aceea nu era pentru mine. Nu-mi dădeam seama că, în timp ce blonda alerga disperată prin mlaștinile care o înghițeau, acolo se petrecea un păcat îngrozitor. Semeața lipsă de rușine a țigăncii mă lăsase rece. În *Legenda de aur* scrisă de canonicul Schmidt descoperisem goliciuni mai voluptuoase. Cu toate astea, nu am mai mers la cinematograful.

Nu-mi părea rău. Eram cu cărțile și jocurile mele și înconjurată de lucruri mult mai demne de privit cu atenție decât niște imagini banale: bărbați și femei în carne și oase. Spre deosebire de lucrurile mute, oamenii, înzestrați cu conștiință, nu mă nelinișteau: erau semenii mei. La ceasul când fațadele caselor deveneau transparente, pândeam ferestrele luminate. Nu se petrecea nimic extraordinar, însă, dacă un copil stătea la o masă și citea, aveam tulburătoarea impresie că sub ochii mei propria-mi viață se transformă în spectacol. O femeie pune masa, o pereche stătea de vorbă; interpretate la distanță, sub lumina lustrelor și a plafonierelor, scenele de familie rivalizau cu

splendoarea feeriilor de la Châtelet. Nu mă simțeam exclusă; aveam impresia că, în pofida decorurilor și actorilor de tot felul, trăiam cu toții în aceeași poveste. Reflectată la nesfârșit, din casă în casă, din oraș în oraș, propria-mi viață era parte din bogăția nenumăratelor sale oglindiri; se deschidea către întregul univers.

După-amiaza stăteam îndelung în balconul sufrageriei, la înălțimea copacilor care umbreau Boulevardul Raspail, și urmăream trecătorii. Obiceiurile adulților nu-mi erau prea bine cunoscute, așa că nu puteam ghici către ce întâlniri se grăbesc. În schimb, mă captivau chipurile, formele siluetelor, sunetul glasurilor; astăzi mi-ar fi greu să-mi explic de ce trezeau în mine o asemenea încântare; în schimb, îmi amintesc că, în momentul în care părinții mei au decis să ne mutăm la etajul al cincilea pe strada Rennes, am fost foarte necăjită: „Nu voi mai vedea oamenii care se plimbă pe stradă!” Eram ruptă de lume și condamnată la exil. La țară aș fi putut trăi ca un sihastru fără să-mi fac probleme, căci natura mă răsplătea din plin. La Paris eram avidă de prezențe omenești; cunoști adevărul despre un oraș prin locuitorii lui; neputând avea legături strânse cu ei, mă mulțumeam să-i văd. Doream deja să trec dincolo de limitele care mă îngădeau. Mă impresionau mersul cuiva, un gest sau un zâmbet: aș fi vrut să alerg după necunoscutul care dispărea după colțul străzii și cu care n-aveam să mă mai întâlnesc niciodată. Într-o după-amiază, în Grădina Luxembourg, o tânără îmbrăcată într-un taior verde-măr îi învăța pe niște copii să sară coarda; avea obraji trandafirii și un zâmbet cald, viu. I-am spus surorii mele în acea seară: „Știu ce înseamnă dragostea!” Într-adevăr, întrezărisem ceva nou. Tatăl meu, mama mea, sora mea: îi iubeam și erau ai mei. Pentru prima oară aveam dovada că ființa lăuntrică poate fi atinsă de ceva provenit *din altă parte*.

Dincolo de aceste elanuri care nu durau mult, mă simțeam solid ancorată pe propriul soclu. În pofida faptului că eram interesată de ceilalți, nu-mi doream altă soartă. Mai ales, nu deplângeam faptul că sunt fată. După cum am mai spus, nu mă lăsam furată de visuri deșarte, eram mulțumită cu ce îmi era dat. Pe de altă parte, nu vedeam nici un motiv concret pentru a mă simți năpăstuită de soartă.

Nu aveam un frate: nu am putut realiza, prin comparație, că anumite libertăți îmi erau îngădite din cauza statutului de fată. Consideram că-mi sunt interzise anumite lucruri din pricina vârstei; mi-am perceput intens copilăria, niciodată feminitatea. Băieții pe care-i cunoșteam n-aveau nimic demn de stimă. Cel mai deștept dintre toți îmi părea micuțul René, acceptat în mod excepțional la Désir în clasele primare; luam note mai mari decât el. Iar în ochii Domnului sufletul meu era la fel de important ca al băieților: de ce să-i fi înviat?

În ce privește adulții însă, experiența mea era neconcludentă. Tata,

bunicuțul, unchii mei mi se păreau, din anumite puncte de vedere, superiori soțiilor lor. Pe de altă parte, în viața mea de zi cu zi, rolurile cele mai importante erau deținute de Louise, de mama, de domnișoarele profesoare. Doamna de Ségur, Zénaïde Fleuriot aveau eroi ai povestirilor, adulții fiind prezentați prin prisma relațiilor cu cei dintâi; ca atare, în cărțile lor, mamele aveau rolul preponderent. Tații nu făceau doi bani. La rândul meu, ierarhizam adulții în funcție de importanța relațiilor lor cu copiii: astfel privind lucrurile, sexul căruia îi aparțineam îmi asigura superioritatea. În jocurile, gândurile sau planurile mele de viitor nu m-am înfățișat mie însămi nicicând ca bărbat; întreaga mea imaginație nu făcea decât să-mi anticipeze destinul de femeie.

Modelam destinul acesta în funcție de mine. Nu știu de ce, dar fenomenele organice au încetat să mă intereseze foarte devreme. O ajutam pe Magdeleine, la țară, să-și hrănească iepurii de casă, găinile, dar aceste munci mă plictiseau imediat, iar moliciunea blănii sau a pufului nu mă prea impresiona. Nu mi-au plăcut niciodată animalele. Mă plictiseau bebelușii rozalii, plini de cute și cu ochi apoși. Când mă jucam de-a infirmiera, eu adunam răniții de pe câmpul de luptă, dar nu-i îngrijeam. Într-o zi, la Meyrignac, i-am făcut, cu o pară de cauciuc, un simulacru de clismă verișoarei mele Jeanne, a cărei pasivitate senină incita la sadism: nu reușesc să găsesc o altă amintire din aceeași categorie. Când mă jucam, acceptam maternitatea doar în condițiile excluderii chestiunilor care țineau de hrănirea bebelușilor. Sora mea și cu mine disprețuiam copiii care se jucau aiurea cu păpușile; noi ni le imaginam altfel, mai exact știind să vorbească, fiind capabile să judece, trăind în ritmul nostru, înaintând zilnic în vârstă cu 24 de ore: erau copiile noastre. În viața reală, eram mai degrabă curioasă decât metodică, mai mult zeloasă decât minuțioasă; dar mă lăsam lesne în voia visurilor schizofrenice de rigoare și economie: pentru satisfacerea acestei pasiuni o foloseam pe Blondine. Mamă perfectă a unei fete model, îi dădeam o educație fără cusur, care îi era de mare folos; astfel, îmi convergeam viața obișnuită punând-o sub semnul necesității. Acceptam discreta colaborare a surorii mele, pe care o ajutam autoritar, obligatoriu, să-și crească propriii copii. Refuzam însă cu hotărâre ideea că un bărbat m-ar putea priva de răspunderi: soții noștri erau plecați în călătorie. Știam că, în realitate, lucrurile se întâmplă altfel: o mamă de copii are totdeauna alături un soț și e copleșită de mii de sarcini plictisitoare. Scrutându-mi viitorul, toate aceste obligații mi-au părut atât de apăsătoare, încât am renunțat să mai am copii proprii. Interesul meu s-a îndreptat spre modelarea spirituală și sufletească: am hotărât să devin profesoară.

Totuși, tipul de învățământ practicat de domnișoarele profesoare nu avea ca rezultat controlul total al profesorului asupra elevului, care, în

viiziunea mea, era obligatoriu să mi se supună necondiționat. Trebuia să-i organizez tot timpul în cele mai mici amănunte, nelăsând nimic la voia întâmplării; îmbinând, cu ingenioasă precizie, activitățile școlare și distracția, aveam să folosesc timpul la maximum, fără să pierd nici o clipă. N-am văzut decât o cale pentru a-mi duce planul la îndeplinire: să fiu institutoare într-o familie. Părinții mei s-au revoltat zgomotos. Eu nu-mi imaginam sub nici o formă că un preceptor are rol de subaltern. Văzând progresele pe care le făcea sora mea, încercam bucuria absolută a transformării golului în preaplin; în închipuirea mea, formarea unei ființe umane – bineînțeles, nu orice ființă – era cea mai nobilă dintre toate misiunile pe care mi le-ar fi putut rezerva viitorul. Acum realizez că, de fapt, atât viitoarea mea creație, cât și păpușa Blondine erau proiecțiile eului meu. Țelul vocației mele era ca, adultă, să-mi reiau în stăpânire copilăria și să fac din ea o adevărată capodoperă. Visam că sunt temelia absolută a mea însămi și propria-mi apoteoză.

În acest fel, atât în prezent, cât și în viitor, consideram că pot fi stăpână pe propria-mi viață. Pe de altă parte, religia, istoria, miturile îmi arătau că rolul meu poate fi altul. Deseori mă vedeam ștergând picioarele Mântuitorului cu pletele mele, ca Maria Magdalena. Cele mai multe dintre eroinele reale sau aparținând legendei – Sfânta Blandine, Jeanne d'Arc pe rug, Grisélidis, Genoveva de Brabant – dobândiseră gloria și fericirea, în lumea asta sau în cealaltă, doar în urma unor încercări cumplite la care le supuseseră bărbații. Îmi plăcea să mă joc de-a victima. Uneori, îi puneam în evidență victoriile: călăul era un biet intermediar între martir și cununa sa de lauri. Așa ajungeam, sora mea și cu mine, să ne luăm la întrecere, măsurându-ne puțința de a îndura: ne pișcam cu cleștișorul de zahăr, ne zgâriam cu cozile stegulețelor noastre; trebuia să murim fără să ne lepădăm de credință; eu trișam fără rușine, căci îmi dădeam ultima suflare încă de la prima zgârietură și, câtă vreme sora mea nu ceda, susțineam că încă trăiește. Călugăriță închisă într-o celulă, îmi ridiculizam temnicerul cântând imnuri religioase. Converteam în sfidare pasivitatea la care mă condamna condiția mea de fată. Nu rareori însă mă complăceam îndelung în această situație: mă lăsam în voia desfătărilor nenorocirii sau ale umilinței. Cucernicia mă împingea către masochism: prosternată la picioarele unui tânăr zeu blond, în întunericul confesionalului, în fața blândului abate Martin, mă înfruptam din subtile extazuri: lacrimile îmi șiroiau pe obraji, mă prăbușeam în brațele îngerilor. Lăsam emoțiile să ajungă la paroxism îmbrăcând cămașa însângărată a Sfintei Blandine, dându-mă de bunăvoie pradă ghearelor leilor sub privirile mulțimii. Alteori, mă inspirau Grisélidis și Genoveva de Brabant și intram în pielea soției persecutate; sora mea, învățată să interpreteze roluri de Barbă Albastră, mă izgonea cu

cruzime din palatul său și eu mă pierdeam în inima pădurilor sălbatice până când nevinovăția mea ieșea la iveală. Uneori, modificam scenariul: îmi imaginam că am făptuit o tainică greșeală și mă căiam, fremătând, la picioarele unui bărbat frumos, cinstit și puternic. Convins de remușcările, de umilința, de iubirea mea, justițiarul își așeza mâna pe capu-mi plecat, iar eu simțeam că leșin. Nu se cădea ca anumite fantasme ale mele să iasă la lumină, și la acelea mă gândeam în tăcere. M-a impresionat profund soarta celui rege căzut prizonier, pe care un tiran din Orient îl folosea drept scară când se suia pe cal; mi s-a întâmplat să mă imaginez, tremurând și pe jumătate goală, în locul sclavului cu șira spinării zgâriată de pintenul dur.

Mai mult sau mai puțin evident, nuditatea începea să apară în aceste închipuiri pline de vrajă. Dalbul trup al Sfintei Blandine se zărea prin tunică sfâșiată; Genoveva de Brabant era acoperită doar de pletele ei lungi. Nu văzusem niciodată vreun adult altfel decât complet îmbrăcat; la rândul meu, fusem învățată să nu-mi privesc corpul în afara băii – când Louise mă freca atât de viguros, încât îmi anula orice formă de satisfacție – și să-mi schimb lenjeria fără să mă dezgolesc. În lumea în care trăiam, carnea nu avea drept de existență. Și totuși cunoscusem blândețea brațelor mamei; în despicătura unor corsaje se ghicea umbra unei adâncituri care mă atrăgea, făcându-mă să mă rușinez în același timp. Nu am fost destul de inventivă încât să regăsesc plăcerea pe care mai degrabă o ghicisem la orele de gimnastică; dar uneori fremătam la o atingere catifelată a pielii, la alunecarea unei mâini de-a lungul gâtului. Neștiind să descopăr mângâierea, ajungeam la ea pe ocolite. Ajungeam la metamorfoza trupului în obiect prin imaginea bărbatului transformat în scară pentru suit pe cal. O îndeplineam și asupra-mi când mă prăbușeam la picioarele unui rege-stăpân. Pentru a-mi arăta că m-a absolvit de vină, îmi puneă pe ceafă mâna sa de justițiar: implorându-i iertarea, ajungeam la voluptate. Totuși, pe când mă lăsam în voia acestor plăcute umilințe, nu uitam nici o clipă că e vorba doar de un joc. În realitate, nu eram supusa nimănui: eram și aveam să rămân pentru totdeauna propriul meu stăpân.

Cel puțin în copilărie, aveam tendința să mă consider Unică. Sociabilă din fire, frecventam cu plăcere unele colege. Jucam partide de *nain jaune*³⁰ sau loto, schimbam între noi cărți de citit. Însă, în general, nu-mi stimam prea mult prietenii, fie ei băieți sau fete. Voiam să jucăm totul la modul cel mai serios cu putință, respectând regulile și disputând victoria cu îndârjire; sora mea se ridica la înălțimea acestor cerințe, însă lipsa de seriozitate a celorlalți parteneri mă enerva. Bănuiesc că și eu trebuie să-i fi scos din sărite de multe ori. Într-o vreme, ajungeam la școala Désir cu o jumătate de oră înainte de începerea orelor; mă amestecam printre fetele de la semi-internat în

timpul recreației; într-o zi, pe când traversam curtea, o fetiță și-a frecat bărbia cu un gest semnificativ: „Iar a venit, fir-ar să fie!“ Era urâtă, proastă și ochelariștă; m-am mirat puțin, dar nu m-am simțit jignită. Într-altă zi, am fost în vizită la niște prieteni ai părinților, care locuiau la marginea orașului și ai căror copii jucau crochet; cu acest joc ne petreceam cele mai plăcute ceasuri la La Grillère; am vorbit încontinuu despre crochet și în timpul gustării, și în timpul plimbării. Ardeam de nerăbdare. Amicii noștri s-au plâns surorii mele: „Ne-a înnebunit cu crochetul ei!“ Seara, sora mea mi-a repetat ce-au spus, dar mie nu mi-a prea păsat. Nu mă puteau răni vorbele unor copii care nu făceau altceva decât să-și dovedească inferioritatea neplăcându-le crochetul la fel de mult ca mie. Apărându-ne cu încăpățănare propriile preferințe, deprinderi, principii și valori, sora mea și cu mine le reproșam, la unison, celorlalți copii prostia. Cu un aer de superioritate, adulții transformă copilăria într-o zonă în care toți indivizii sunt la fel: nimic nu mă enerva mai mult. La La Grillère mâncam alune, iar bătrâna domnișoară care se ocupa de educația lui Magdeleine a spus pe un ton doct: „Copiilor le plac alunele foarte mult.“ Păpușica și cu mine am râs de ea. Nu vârsta îmi impunea gusturile; nu eram „o copilă“: eram eu însămi.

Asupra surorii mele, care-mi era vasală, se răsfrângea suveranitatea pe care mi-o atribuiam: nu mi-a contestat-o niciodată. Eram sigură că, dacă ar fi trebuit s-o împart cu cineva, viața mea și-ar fi pierdut orice sens. În clasa noastră erau două gemene care se înțelegeau de minune. Adesea, mă întrebam cum e posibil să te resemnezi cu situația de-a fi o dublură; n-aș mai fi fost, mi se părea, decât jumătate de persoană; ba chiar aș fi avut impresia că experiența proprie nu mi-ar mai fi aparținut, repetată întocmai de altcineva. O soră geamănă mi-ar fi văduvit existența exact de ceea ce îi conferea farmec: splendida ei originalitate.

În primii opt ani de viață am cunoscut un singur copil a cărui părere mi s-a părut importantă: am avut norocul să nu mă disprețuiască. Mătușa mea cea mustăcioasă se inspira deseori, pentru ce scria în *Poupée modèle*, din ceea ce făceau nepoții ei, Titite și Jacques; Titite era cu trei ani mai mare decât mine, iar Jacques, doar cu șase luni. Își pierduseră tatăl într-un accident de automobil; mama lor se recăsătorise și locuia la Châteauvillain. În vara când am împlinit opt ani, am stat la mătușa Alice destul de mult. Cele două case aproape că se atingeau. Asistam la lecțiile date verilor mei de o tânără blondă și foarte blândă; întrucât eram mai puțin avansată la învățătură, am rămas uimită de minunatele texte compuse de Jacques, de cunoștințele, de siguranța lui de sine. Era un băiețel foarte drăguț, cu fața rumenă, cu ochii de un căprui auriu, cu părul având luciri de castană. Pe palierul de la primul etaj era o bibliotecă din care îmi

alegea cărți; stăteam pe trepte unul lângă celălalt și citeam: eu, *Călătoriile lui Gulliver*, el, o *Astronomie populară*. Când coboram în grădină, el inventa jocuri. Avea de gând să construiască un avion căruia îi dăduse deja numele de *Bătrânul Charles*, în cinstea lui Guynemer; ca să-i procur materiale, adunam toate cutiile de conserve pe care le găseam pe stradă.

Avionul nu a fost nici măcar schițat, dar asta n-a știrbit deloc prestigiul de care se bucura Jacques. La Paris nu locuia într-un imobil banal, ci într-o casă veche de pe Boulevardul Montparnasse, unde se fabricau vitralii; la parter se aflau birourile, deasupra era apartamentul, mai sus, atelierele, iar la mansardă spațiile de expunere; era casa lui și mi-o prezenta cu gravitatea unui tânăr patron; îmi vorbea despre arta construirii vitraliilor, explicându-mi prin ce se deosebesc de geamurile colorate; vorbea cu lucrătorii pe un ton protector; îl ascultam uluită pe acest băiețel care părea să conducă o echipă de adulți; îmi insufla un mare respect. Se comporta cu adulții de la egal la egal și chiar mă revolta puțin când își repezea bunica. În mod normal, disprețuia fetele, așa că îi apreciam prietenia cu atât mai mult. „Simone este o copilă precece“, spusese el. Mi-a plăcut mult acest cuvânt. Într-o zi, a făcut cu mâinile lui un vitraliu adevărat, ale cărui romburi albastre, roșii, albe erau îmbinate cu plumb; scrisese, cu negru, o dedicație: „Pentru Simone“. Niciodată nu mai promisem un cadou atât de măgulitor. Am hotărât atunci că suntem „însoțiți prin dragoste“ și l-am numit pe Jacques „logodnicul meu“. Ne-am făcut călătoria de nuntă pe căluții de lemn din Grădina Luxembourg. Am luat în serios legământul nostru. Cu toate astea, nu mă gândeam deloc la el când nu era prezent. Mă bucuram să-l văd de fiecare dată, dar nu-i simțeam lipsa nicicând.

Așadar, imaginea pe care o am despre mine la vârsta când începi să gândești este imaginea unei fetițe cumiți, fericite și de o aroganță acceptabilă. Acest portret este totuși contrazis de două-trei amintiri care mă fac să cred că nu era prea greu să mi se zdruncine siguranța de sine. La opt ani nu mai eram la fel de vioaie ca în prima copilărie, ci plâpândă și sfioasă. În timpul orelor de gimnastică, de care am pomenit, eram îmbrăcată cu un costum urât și strâmt, iar una dintre mătușile mele i-a spus mamei: „Parc-ar fi o maimuțică.“ Spre final, profesorul m-a dus la un curs colectiv urmat de un grup de băieți și fete însoțiți de o guvernantă. Fetele aveau costume din jerseu albastru-deschis, cu fuste scurte și elegant plisate; cosițele lor lucioase, vocile, manierele lor, toate erau fără cusur. Și totuși alergau, săreau, făceau tumbe, râdeau cu naturalețea și îndrăzneala pe care crezusem că le au doar golanii. Deodată m-am simțit stângace, timorată, urâtă: o maimuțică; fără îndoială, așa mă vedeau acei copii; mă disprețiau: mai rău, mă ignorau pur și simplu. Asistam neputincioasă la

superioritatea lor și la nimicnicia mea.

După câteva luni, o prietenă a mamei cu ai cărei copii nu mă distrăm prea bine m-a luat la Villiers-sur-Mer. Era pentru prima oară când mă despărțeam de sora mea și aveam un sentiment de mutilare. Marea nu mi-a stârnit interesul; băile au fost un chin: apa îmi tăia respirația, îmi era frică. Într-o dimineață, plângeam cu hohote în patul meu. Tulburată, doamna Rollin m-a luat pe genunchi și m-a întrebat care era pricina lacrimilor; am avut impresia că fiecare din noi joacă un rol într-o piesă de teatru și n-am știut ce să răspund: nu, nu-mi făcuse nimeni nici un rău, toată lumea era amabilă. Adevărul era că, despărțită de familia mea, lipsită de dovezile de afecțiune care îmi întăreau convingerea că am merite, fără constrângerile și reperele care îmi stabileau locul în lume, nu mai știam ce e cu mine și ce căutam pe pământ. Aveam nevoie să mă aflu între granițe a căror strictete îmi îndreptăța existența. Realizam acest lucru, căci mă temeam de schimbare. Pe atunci nu știam ce înseamnă nici pierderea unei ființe dragi, nici deznădăcinarea, acesta fiind unul dintre motivele pentru care mi-am îngăduit multă vreme să continui cu pretențiile mele puerile.

Totuși, seninătatea mea a intrat în eclipsă în timpul ultimului an de război.

În iarna aceea a fost foarte frig și era lipsă de cărbuni; în apartamentul nostru prost încălzit, zadarnic îmi lipeam de radiator degetele umflate de degerături. Începuse perioada restricțiilor. Pâinea era fie cenușie, fie prea albă. Dimineața, în loc de ciocolată, sorbeam niște supe fără gust. Mama făcea omletă fără ouă și dulciuri cu margarină, în care zahărul era înlocuit cu zaharină; la masă ne dădea carne congelată, biftec de cal și niște amărâte de legume: tuberculi de anghinare, napi porcești, un fel de sfeclă, bostan alb. Ca să economisească vinul, mătușa Lili făcea „smochinată“, o băutură fermentată îngrozitoare, din smochine. Mesele își pierduseră veselia de altădată. Deseori, noaptea auzeam urletul sirenelor; afară se stingeau felinarele și luminile de la ferestre; se auzeau pași grăbiți și vocea enervată a șefului sectorului de clădiri, domnul Dardelle, care striga: „Lumina!“ De câteva ori, mama ne-a pus să coborâm în beci; dar tata refuza cu îndărătnicie să iasă din pat, așa că mama a hotărât să rămânem în casă. Unii vecini de la etajele superioare veneau să se adăpostească la noi în anticameră; li se aduceau fotolii în care moțâiau. Uneori, diverși prieteni, ținuți pe loc de alarmă, prelungeau partidele de bridge până la ore neobișnuite. Gustam din plin această neorânduială, cu liniștea orașului din spatele ferestrelor camuflate și brusca sa trezire când suna goarna. Din nefericire, buncii mei, care locuiau într-o clădire de cinci etaje lângă Leul din Belfort, luau în serios avioanele nemțești Taube; nu numai că se repezeau în pivniță, dar a doua zi trebuia să mergem să vedem dacă sunt bine-sănătoși. Încă de la primele salve trase de „Berta cea grasă³¹“, bunicuțul, convins de iminenta invazie germană, și-a trimis soția și fiica la Charité-sur-Loire: la momentul oportun, el însuși avea să fugă, pe jos, la Longjumeau. Epuizată de intensă agitație a soțului ei, bunicuța s-a îmbolnăvit. Pentru a fi îngrijită, trebuia adusă la Paris; dar pentru că, în caz de bombardament, nu putea să coboare de la etajul al cincilea, s-a mutat la noi. Când a sosit împreună cu o infirmieră, roșeața obrazilor și ochii ei lipsiți de expresie m-au speriat; nu putea să vorbească și nu m-a recunoscut. Mi-a ocupat camera, iar Louise, sora mea și cu mine ne-am instalat provizoriu în salon. Mătușa Lili și bunicuțul mâncau acasă. Cu vocea sa de stentor, acesta propovăduia dezastre sau ne anunța, fără introducere, că tocmai i-a picat norocul din cer. Catastrofismul îi era dublat de un optimism fără limite. Era bancher la Verdun și speculațiile lui avuseseră ca efect falimentul, care îi înghițise capitalul, ca și pe al multor alte persoane. Cu toate acestea, nu-și pierduse încrederea în steaua sa norocoasă și în instinctul de om de afaceri. Pentru moment, conducea o fabrică de încălțăminte care, datorită comenzilor venite de la armată, mergea destul de bine; această afacere modestă nu-i potolea foamea de acțiune: voia să învârtă afaceri, să dea idei, să manipuleze bani. Din

nefericire pentru el, nu mai putea dispune de fonduri fără asentimentul soției și al copiilor săi: încerca să obțină sprijinul tatei în acest sens. Într-o zi, i-a adus un mic lingou de aur pe care un alchimist l-ar fi obținut, zice-se, sub ochii lui, dintr-o bucată de plumb: acest secret avea să ne facă milionari pe toți cu condiția să acceptăm să-i dăm inventatorului un avans. Tata zâmbea, bunicuțul se înroșea la față, mama și mătușa Lili intrau în horă și toată lumea striga. Acest tip de scenă se repeta deseori. Ajunse cu nervii la limită, lui Louise și mamei „li se suia sângele la cap“; își „aruncau vorbe“; se întâmpla chiar ca mama să se certe cu tata; ne certa pe sora mea și pe mine și ne pălmuia fără motiv. Nu mai aveam cinci ani. Trecuse vremea când, dacă părinții se certau, simțeam cum cade cerul pe mine; nu mai confundam enervarea cu nedreptatea. Totuși, uneori, noaptea, când prin geamul de sticlă care despărțea sufrageria de salon auzeam tumultul dușmănos al mâniei, mă ascundeam sub așternuturi, cu inima grea. Mă gândeam la trecut ca la un paradis pierdut. Îl voi mai revedea vreodată? Lumea nu-mi mai părea un loc sigur.

Lumea devenea tot mai înnegurată și pentru că mă coceam la minte. Din cărți, din „comunicate“, din discuțiile auzite, reieșea adevărul despre război: frig, noroi, frică, sânge care curge, durere, agonie. Pierdusem pe front prieteni, veri. În pofida promisiunilor cerești, mă înăbușeam de groază gândindu-mă la moartea care, pe pământ, desparte pentru totdeauna oamenii care se iubesc. Deseori, adulții spuneau de față cu sora mea și cu mine: „Ce noroc că sunt copii! Nu-și dau seama...“ În forul meu interior, protestam: „E clar că adulții nu știu nimic despre noi!“ Uneori mi se întâmpla să fiu copleșită de ceva atât de amar, de definitiv, încât eram sigură că nimeni nu poate încerca o deznădejde mai profundă. Mă întrebam: pentru ce atâtea suferințe? În La Grilloire, niște prizonieri nemți și un tânăr refugiat belgian, reformat din cauza obezității, mâncau în bucătărie, cot la cot cu muncitorii francezi; se înțelegeau foarte bine cu toții. În definitiv, nemții erau oameni: și ei plăteau tributul de sânge și mureau. De ce? Am început să mă rog cu disperare ca această nenorocire să se sfârșească. Pentru mine, pacea era mai importantă decât victoria. Odată, pe când urcam scările, vorbeam cu mama; îmi spunea că este posibil ca războiul să se termine în curând: „Da! am spus cu elan, să se termine! Nu contează cum: numai să se termine!“ Mama s-a oprit brusc și m-a privit cu un aer speriat: „Să nu mai spui așa ceva! Franța trebuie să învingă!“ Mi-a fost rușine nu numai pentru că spusese o enormitate, ci și pentru că o gândisem. Cu toate acestea, îmi era greu să accept că o idee poate fi vinovată. Sub apartamentul nostru, față în față cu liniștitul Dôme unde domnul Dardelle juca domino, tocmai se deschisese o cafenea zgomotoasă, La Rotonde. Puteai vedea intrând acolo femei machiate cu părul scurt și bărbați îmbrăcați ciudat. „E

locul de întâlnire al veneticilor și al defetiștilor“, spunea tata. Îl întrebam ce înseamnă defetist. „Cel care nu este bun francez și crede în înfrângerea Franței“, îmi răspundea. Tot nu reușeam să înțeleg. Gândurile se perindă prin capul fiecăruia după cum vor ele și nu ajungi să crezi neapărat ceea ce, de fapt, ai vrea să crezi. În orice caz, nuanța batjocoritoare din spusele tatei și expresia indignată de pe figura mamei mi-au confirmat că nu e bine să te grăbești să spui cu voce tare toate vorbele speriate pe care ni le spuneam în șoaptă.

Pacifismul meu șovăielnic nu m-a împiedicat să fiu mândră de patriotismul părinților mei. Speriate de avioane și de „Berta cea grasă“, cele mai multe eleve din școala la care învățam părăsiseră Parisul înainte de sfârșitul anului școlar. Din toată clasa rămăseserăm doar eu și o colegă cam neghioabă de 12 ani; ne așezam la masa mare și pustie în fața domnișoarei Gontran, care se ocupa mai ales de mine. Am început să-i îndrăgesc în mod deosebit orele, pătrunse de solemnitatea cursurilor publice, dar având nota de intimitate a lecțiilor particulare. Într-o zi, când am sosit împreună cu mama și cu sora mea în strada Jacob, am găsit clădirea pustie: toată lumea coborâse în beci. Am râs cu poftă de această întâmplare. Indiscutabil, prin curajul și atitudinea noastră, dovedeam că suntem niște persoane deosebite.

Bunicuța și-a venit în fire și s-a întors la ea acasă. În timpul vacanței și când a început școala, am auzit vorbindu-se mult despre cei doi trădători care încercaseră să vândă Franța nemților: Malvy și Caillaux. Nu au fost împușcați, așa cum ar fi trebuit, dar mașinațiunile le-au fost dejucate. Clopotele armistițiului au sunat pe 11 noiembrie, în timp ce eram la lecția de pian, sub supravegherea mamei. Tata a îmbrăcat din nou haine civile. Abia lăsat la vatră, fratele mamei mele a murit de gripă spaniolă. Dar îl cunoscusem prea puțin și, când lacrimile s-au uscat pe obrajii mamei, fericirea a reînviat, cel puțin pentru mine.

În casă nu se irosea nimic: nu se arunca nici un colț de pâine, nici un capăt de sfoară, nu se rata nici un bilet gratuit și nici o ocazie de a mânca pe gratis. Sora mea și cu mine purtam hainele până se uzau, ba chiar și după aceea. Mama nu pierdea nici o secundă; când citea, tricota; când vorbea cu tata sau cu prietenii, cosea, cârpea sau broda; în metrou sau în tramvai, croșeta kilometri întregi de dantelă cu care ne garnisea jupoanele. Seara socotea banii: de mulți ani, fiecare bănuț care îi trecea prin mână era notat într-un caiet mare, negru. Credeam că peste tot, nu doar la noi în casă, timpul și banii se măsurau atât de strict, încât necesitau o administrare foarte riguroasă; ideea îmi surâdea, întrucât îmi doream o lume fără capricii. Deseori, Păpușica și cu mine ne jucam de-a exploratorii rătăciți în deșert, de-a naufragații ajunși pe o insulă; alteori ne aflam într-un oraș asediat și înfruntam foametea: apelam la toată inventivitatea noastră pentru a folosi la

maximum cele mai mărunte resurse; era unul dintre subiectele noastre preferate. Totul trebuia folosit: încercam să aplic principiul fără excepții. Am început să acopăr cu litere minuscule, fără a lăsa vreun spațiu gol, foile carnetelor pe care îmi notam orarul de la o săptămână la alta ; mirate, domnișoarele profesoare au întrebat-o pe mama dacă sunt zgârcită. Am renunțat relativ repede la această ciudată deprindere: nu e deloc amuzant să faci economii fără rost – s-ar putea spune chiar că e împotriva firii. Am rămas însă ferm convinsă că totul trebuie folosit din plin, inclusiv propria persoană. Deseori, la La Grillère – înainte de masă, după aceea sau la ieșirea de la slujbele religioase – erau timpi morți; începeam să mă agit: „Copila asta nu poate sta liniștită, fără să facă nimic?” a întrebat, ieșindu-și din fire, unchiul Maurice; părinții mei au râs împreună cu mine: condamnau trândăvia, care mie îmi părea cu atât mai reprobabilă cu cât mă și plictisea. Deci datoria și plăcerile mele se suprapuneau. Din acest motiv, în acea perioadă viața mea a fost foarte fericită: trebuia doar să-mi urmez drumul propriu ca toată lumea să fie încântată de mine.

La institutul Adéline Désir erau eleve interne, semi-interne, externe supravegheate și altele, ca mine, care doar frecventau cursurile; de două ori pe săptămână aveam cursuri de cultură generală, care durau câte două ore; mai învățam engleza, pianul, catehismul. Încă nu mă părăsiseră emoțiile neofitului: când apărea Domnișoara, aveam senzația că timpul e sfânt. Profesoarele noastre nu ne vorbeau despre lucruri senzaționale; le spuneam lecțiile, ne corectau temele; tot ce le ceream era să confirme public că exist. Rezultatele mele meritorii erau înscrise într-un registru și, astfel, aveau să fie veșnice. Trebuia, tot timpul, dacă nu să mă autodepășesc, cel puțin să fiu egala mea însămi: competiția era mereu reînnoită; înfrângerea m-ar fi consternat, victoria îmi aducea exaltarea. Pentru mine, un an de viață era jalonat de aceste momente glorioase: fiecare zi își avea scopul ei. Deplângeam adulții ale căror săptămâni serbede erau vag animate de niște duminici fade. Mi se părea îngrozitor să trăiești fără să aștepti nimic de la viață.

Eu aveam așteptări și cream, la rândul meu, așteptări. Eram permanent implicată în ceva, astfel încât să nu ajung în situația de a-mi pune singură întrebarea: ce caut aici? Îmi ocupam locul sub soare făcând ceea ce trebuia, așezată la biroul tatei și traducând din engleză sau copiind o compunere. O mulțime de scrumiere, călimări, *coupe-papier*-uri, creioane, tocuri, răspândite în jurul sugativei de culoare roz erau părtașe la acest tip de implicare al cărei câmp de acțiune era lumea întreagă. Din fotoliul sânguinței mele auzeam armonia sferelor.

Cu toate acestea, nu îndeplineam cu aceeași pasiune toate sarcinile mele. Conformismul nu-mi înăbușise dorințele și aversiunile. La La Grillère mă ridicam de la masă plângând și fără să mănânc o bucățică

ori de câte ori mătușa Hélène avea dovleac în meniu; nu m-au putut convinge să mănânc brânză nici amenințările, nici bătaia. Mă încăpățânam și în situații mai serioase. Nu suportam plictiseala care, în cazul meu, se transforma rapid în neliniște; așa cum am mai spus, din acest motiv uram inactivitatea; însă orice activitate care mă solicita doar fizic, fără implicare spirituală, îmi producea același sentiment de zădărnici. Bunicuța a reușit să-mi stârnească interesul pentru goblen și pentru broderia spartă, pe plasă; firele de lână sau de bumbac trebuiau disciplinate după cum cerea modelul, ceea ce mă atrăgea într-o oarecare măsură; am confecționat o duzină de tetiere pentru spătare și am acoperit cu o tapiserie sinistru un scaun din camera mea. Dar făceam de mântuială tivurile și la fel *surget*-ul, cârpitul porțiunilor uzate, festonul, cruciulițele, broderia în relief, macrameul. Pentru a mă stimula să fiu zeloasă, domnișoara Fayet mi-a povestit o întâmplare; unui tânăr aflat la vârsta însurătorii i-a fost lăudată o fată, spunându-i-se că se pricepe la muzică, a citit mult și, în general, este o persoană talentată: dar știe să coasă? a întrebat tânărul. În pofida respectului pe care i-l purtam domnișoarei Fayet, nu m-am putut abține să nu gândesc că ar fi stupid să mă aflu la cheremul toanelor unui tânăr necunoscut. Nu m-am îndreptat. Deși doream să învăț cât mai multe în toate domeniile, găseam plictisitoare orice activitate de execuție. Când îmi deschideam cărțile de engleză, aveam impresia că plec în călătorie și le aprofundam cu pătimașă silință: dar niciodată nu mi-am dat osteneala să dobândesc un accent corect. Îmi plăcea să descifrez o sonatină; refuzam s-o învăț; la examenul de pian am rasolit în asemenea hal gamele și exercițiile, încât m-am clasat printre ultimele. La solfegiu, mă pricepeam doar la teorie; cântam fals și greșeam lamentabil la dictările muzicale. Scrisul meu era atât de urât, încât toate încercările de a mi-l corecta prin lecții luate în particular au fost zadarnice. Dacă trebuia arătat cursul unui fluviu sau conturul unei țări, stângăcia mea era atât de mare, încât toți renunțau să mă certe. Această latură specifică mie avea să se manifeste permanent și mai târziu. Mă poticneam la tot ce însemna activitate practică, iar migălitul nu a fost niciodată punctul meu forte.

N-aș putea spune că nu-mi era ciudă când îmi vedeam defectele; aș fi vrut să strălucesc în toate domeniile. Numai că erau de natură profundă, nu puteam fi corectate printr-un efort efemer de voință. De îndată ce am putut gândi, am descoperit în mine o forță colosală și niște limite de tot râsul. Când dormeam, lumea dispărea; avea nevoie de mine pentru a fi văzută, cunoscută, înțeleasă; mă simțeam investită cu o misiune pe care o duceam la bun sfârșit plină de mândrie și la care consideram că trupul, limitat într-o perfecțiune, nu trebuie să participe: din contră, implicarea lui risca să strice totul. Indiscutabil, pentru ca o bucată muzicală să-și transmită adevăratul mesaj, trebuia

executată nuanțat, nicidecum masacrată. Dar știam prea bine că nu sub degetele mele își va atinge perfecțiunea; și atunci, de ce m-aș fi îndârjit? Atâta vreme cât trebuia doar să privesc, să citesc și să gândesc pentru a atinge absolutul, cultivarea unor aptitudini care fatalmente ar rămâne relative și limitate îmi părea un efort descurajant. Când traduceam un text din engleză, îi descopeream sensul unic, total, universal, în timp ce sunetul *th* era, în gura mea, doar o modulație oarecare, printre extrem de multe altele; consideram că e nedemn de mine să-i dau atenție. Urgența misiunii mele îmi interzicea să-mi pierd timpul cu futilități: existau atâtea situații în care era absolută nevoie de mine! Trecutul trebuia redeşeptat, cele cinci continente – luminate, trebuia coborât în centrul pământului și zburat în jurul lunii. Când eram constrânsă să fac ceva fără valoare, spiritul meu striga înfometat și-mi spuneam că pierd un timp prețios. Mă simțeam frustrată și vinovată: mă grăbeam să termin ceea ce trebuia să fac. Orice ordin se zdrobea de zidul nerăbdării mele.

Credeam, de asemenea, că orice muncă de execuție este mai puțin importantă întrucât are ca rezultat, mi se părea, doar chestiuni aparente. În fond, credeam că adevărul unei sonate se află pe portativ, imuabil, nemuritor, așa cum cel al lui Macbeth se regăsea în slova tipărită a cărții. Creația însemna cu totul altceva. Îmi provoca admirație faptul de-a face să răsară în lume ceva nou și palpabil. Eu mă simțeam capabilă să-mi încerc forțele doar în domeniul literaturii. Pentru mine a desena echivala cu a copia și mă simțeam cu atât mai puțin atrasă de desen, cu cât nu-mi reușea; eram impresionată de un obiect în ansamblul lui, fără a acorda atenție amănuntelor pe care le percepeam; nu reușeam să reproduc nici cea mai banală floare. În schimb, știam să folosesc limbajul; exprimând esența lucrurilor, el mi le dezvăluia. Aveam înclinația spontană de a povesti tot ce mi se întâmpla: vorbeam mult, scriam cu plăcere. Dacă, într-o compunere, povesteam o întâmplare din viața mea, simțeam că ea nu va fi atinsă de uitare și că, stârnind interesul altor oameni, va fi salvată. Îmi plăcea să și inventez povestiri; existența mea devenea cu atât mai justificată, cu cât era sursa lor de inspirație; se putea spune că nu aveau valoare practică, în schimb erau unice și de neînlocuit, existau și eram mândră că le dădusem viață. Mă aplecam deci cu atâta grijă asupra „compunerilor la limba franceză”, încât pe unele le-am copiat în „cartea de aur”.

În luna iulie, cu perspectiva vacanței, mă eliberam interior și îmi puteam lua rămas-bun fără regrete de la școala Désir. Totuși, când mă întorceam la Paris, ardeam de nerăbdare să reînceapă anul școlar. Mă așezam în fotoliul de piele, lângă biblioteca din lemn de păr înnegrit, deschideam larg cărțile noi, ca să aud trosnetul cotorului, îmi umpleam nările de mirosul lor, priveam fotografiile, hărțile, citeam

câte o pagină de istorie: aş fi vrut ca, într-o singură privire, să dau viaţă tuturor personajelor, tuturor peisajelor ascunse în umbra filelor negru cu alb. Mă îmbăta puterea pe care o aveam asupra lor la fel ca surda lor prezenţă.

În afara studiilor, lectura era cea mai importantă preocupare din viaţa mea. Pe atunci mama împrumuta cărţi de la Cardinale, biblioteca din Piaţa Saint-Sulpice. O masă plină cu reviste şi periodice ilustrate trona în mijlocul unei săli enorme, din care plecau, radial, coridoare cu pereţii ticsiţi de cărţi: clienţii bibliotecii aveau voie să se plimbe de-a lungul lor. În toată copilăria mea, cel mai mult m-am bucurat în ziua în care mama mi-a spus că-mi face cadou un abonament personal, numai al meu. Mă aşezam în faţa rafturilor cu inscripţia „Cărţi pentru tineret“, pe care, aliniat, stăteau sute de volume: „Toate astea sunt ale mele?“ m-am întrebat, pierdută. Realitatea depăşea chiar şi cele mai ambiţioase visuri ale mele: vedeam deschizându-se porţile paradisului, paradisul belşugului, necunoscut mie până atunci. Am adus acasă un catalog; cu ajutorul părinţilor mei, am întocmit o listă cu lucrări, alese dintre cele însemnate cu litera T; în fiecare săptămână, trăiam senzaţia unei fericite şovăieli între diverse tentaţii. În plus, o însoţeam deseori pe mama într-un magazinăş din apropierea şcolii, de unde cumpăram romane englezeşti: îmi erau folositoare, căci le descifram pe îndelete. Îmi făcea mare plăcere ca, înarmată cu un dicţionar, să dau la o parte voalul opac al cuvintelor: descrierile şi povestirile îşi păstrau ceva din mireasma tainei; pentru mine, erau mult mai încărcate de farmec şi de profunzime decât dacă le-aş fi citit în franceză.

În acel an, tata mi-a făcut cadou *L'Abbé Constantin*³² într-o frumoasă ediţie ilustrată de Madeleine Lemaire. Într-o duminică m-a dus la Comedia Franceză ca să văd piesa având la bază romanul. Mi se dădea voie pentru prima oară într-un teatru adevărat, destinat adulţilor; emoţionată, m-am aşezat pe strapontina îmbrăcată în pluş roşu şi am ascultat cu sfinţenie ce spuneau actorii; m-au decepţionat într-o oarecare măsură; părul vopsit, accentul afectat al lui Cécile Sorel n-aveau legătură cu felul în care mi-o imaginasem pe doamna Scott. După alţi doi-trei ani aveam să mă abandonez trup şi suflet farmecului scenei: am lăcrimat la *Cyrano*³³, am plâns în hohote la *L'Aiglon*³⁴, m-am cutremurat la *Britannicus*³⁵. Dar, în acea primă după-amiază, nu atât reprezentaţia m-a încântat, cât faptul de a fi doar eu cu tata; faptul că asistam, eu singură cu el, la un spectacol pe care îl alesese pentru mine mi-a creat sentimentul că între noi se pecetluisese o înţelegere secretă atât de puternică, încât, timp de câteva ore, am avut impresia ameţitoare că tata îmi aparţinea doar mie.

În acea perioadă, iubirea mea pentru el atinsese apogeul. Tata era deseori îngrijorat. Spunea că Foch se lăsase indus în eroare şi că ar fi

trebuit mers până la Berlin. Vorbea mult despre bolșevici, al căror nume avea o sonoritate primejdios de apropiată de *boches*³⁶, care îl aduseseră la sapă de lemn. Întrevedea un viitor atât de sumbru, încât nu îndrăznea să-și redeschidă cabinetul de avocatură. A acceptat un post de director-adjunct în fabrica socrului său. Avea și alte pricini de tristețe: în urma falimentului bunicuțului, dota mamei nu mai exista. În acel moment, cu cariera zdrobită, cu acțiunile la societățile rusești (care formaseră cea mai mare parte a capitalului său) prăbușite, se considera, oftând, printre „nou-sărăciți”³⁷. Cu toate acestea, își păstrase buna dispoziție și prefera să vorbească despre ceilalți decât să-și plângă de milă; mă impresiona profund faptul că un bărbat superior se putea adapta, în cel mai firesc mod cu putință, la o condiție inferioară. Într-o zi, am asistat la un spectacol de binefacere unde tata juca în piesa *La Paix chez soi* de Courteline. Interpreta rolul unui ziarist strâmtorat, copleșit de lipsa de bani și de capriciile costisitoare ale unei soții răsfățate; aceasta nu avea nici o trăsătură comună cu mama; totuși, l-am ghicit pe tata în personajul pe care-l întrupa și căruia îi împrumuta o ironie amară ce m-a emoționat până la lacrimi; în resemnarea lui exista o undă de melancolie; rana tăcută din suflet, pe care i-o intuiam, i-a dăruit un plus de prestigiu. Îl iubeam cu o dragoste romantică.

Uneori, în zilele frumoase de vară, după cină, mergea cu noi la plimbare în Grădina Luxembourg; mâncam înghețată pe o terasă din Piața Médicis, apoi treceam din nou prin parc în timp ce sunetul trompetei anunța că i se închid porțile. Îi invidiam pe cei care stăteau în clădirea Senatului pentru reveriile lor nocturne, pe aleile pustii. Activitățile noastre zilnice, mereu aceleași, aveau rigoarea succesiunii anotimpurilor: o abatere oricât de mică mi se părea un lucru extraordinar. O plimbare în blânda atmosferă a apusului, la ora când, de obicei, mama fereca ușa de la intrare, îmi părea tot atât de uluitoare și de poetică precum un măceș înflorit în plină iarnă.

Într-o seară cu totul neobișnuită, am băut câte o ceașcă de ciocolată pe terasa Prévost, peste drum de clădirea în care se află redacția ziarului *Matin*. Un jurnal luminos anunța fazele meciului desfășurat la New York între Carpentier și Dempsey. Intersecția gema de lume. Când Carpentier a fost făcut K.O., am văzut bărbați și femei care au izbucnit în lacrimi; m-am întors acasă foarte mândră că asistasem la acest eveniment important. Asta nu însemna că prețuiam mai puțin serile noastre obișnuite, petrecute în biroul rupt de restul lumii; tata ne citea *Le Voyage de M. Perrichon*³⁸ sau citeam toți, umăr lângă umăr, fiecare pentru sine. Un val de căldură îmi inunda inima privindu-i pe părinții și pe sora mea. Îmi spuneam încântată: „Noi patru!” Apoi, rosteam în gând: „Cât suntem de fericiți!”

Un singur lucru îmi umbrea fericirea uneori: știam că într-o zi acea

perioadă a vieții va lua sfârșit. Ceea ce nu-mi părea verosimil. Cum să-ți părăsești părinții, pe care i-ai iubit timp de 20 de ani, pentru a pleca după un necunoscut? Cum e să începi să iubești, de pe-o zi pe alta, un bărbat care nu are nimic în comun cu tine și despre care nu ai știut nimic timp de 20 de ani? L-am întrebat pe tata: „Un soț este cu totul altceva“, mi-a răspuns; a zâmbit într-un fel subtil, care nu a reușit să mă lămurească. Nu-mi plăcea, în continuare, ideea de căsătorie. Nu vedeam în ea o servitute, căci mama nu părea deloc oprimată, dar respingeam promiscuitatea: „Seara, în pat, nu poți nici măcar să plângi în liniște dacă ai chef!“ îmi spuneam cu groază. Nu știu dacă fericirea mea era întreruptă de crize de tristețe, dar deseori noaptea mă lăsam în voia lacrimilor din pură plăcere; dacă ar fi trebuit să-mi pun frâu lacrimilor ar fi însemnat să renunț la acea minimă libertate de care aveam imperioasă nevoie. În timpul zilei, mă simțeam mereu ținută de priviri; îmi plăceau cei din jurul meu, dar seara, când mă culcam, resimțeam o imensă ușurare la gândul că, în sfârșit, trăiesc puțin și fără martori; era momentul în care puteam să-mi pun întrebări, să-mi amintesc, să mă las în voia emoțiilor, să ascult acel freamăt blând care era înăbușit de prezența adulților. Ar fi fost înfiorător să fiu lipsită de aceste clipe de răgaz. Aveam nevoie să scap de orice preocupare, fie și pentru câteva secunde, și să-mi vorbesc mie însămi în liniște, fără să fiu întreruptă de cineva.

Eram foarte cucernică; mă spovedeam de două ori pe lună abatelui Martin, mergeam la împărtășanie de trei ori pe săptămână, citeam în fiecare dimineață câte un capitol din *Imitația*³⁹; între cursuri, mă strecuram în capela institutului și mă rugam îndelung, cu capul în mâini; deseori, în timpul zilei, îmi înălțam sufletul către Dumnezeu. Nu-mi mai trezea interesul Pruncul Isus, dar îl iubeam fierbinte pe Christos. Citisem, în afară de Evangheliile, cărți tulburătoare în care El era eroul principal și îi contemplam, cu ochi de îndrăgostită, frumosul chip blând și trist; îi urmăream, pe dealurile acoperite cu măslini, unduitorul fulger alb al veșmântului, îi udam picioarele cu lacrimile mele, iar El îmi zâmbea cum îi zâmbise Mariei Magdalena. După ce îi îmbrățișam îndelung picioarele și plângeam asupra trupului său însângerat, îl lăsam să se înalțe la cer. El era totuna cu ființa învăluită într-un mister absolut, căreia îi datoram viața și a cărei splendoare avea să mă farmece, cândva, pentru totdeauna.

Cât de reconfortant era să știu că e mereu prezent! Mi se spusese că iubește fiecare viețuitoare în parte ca și cum ar fi neasemuită; privirea lui nu mă părăsea o clipă și nici o alta nu-și avea locul când eram doar noi doi; le îndepărtam și existam pe lume doar El și cu mine, și mă simțeam folositoare pentru slava sa; existența mea era nespus de prețioasă. Lui nu-i scăpa nimic: faptele, gândurile, meritele mele rămâneau în memoria lui pentru totdeauna, mult mai sigur decât în

registrele domnișoarelor profesoare; desigur, El știa și greșelile mele, dar, purificate de căința mea și de bunătatea lui, acestea străluceau precum virtuțile. Nu mă săturam să mă privesc admirativ în această oglindă neprihănită, fără început și fără sfârșit. Imaginea mea, radiind de fericirea pe care o deștepta în sufletul Domnului, îmi alina toate tristețile pământești; mă ocrotea de nepăsarea, de nedreptatea, de lipsa de înțelegere a oamenilor. Căci Dumnezeu era totdeauna de partea mea; chiar când greșeam, dacă îi ceream iertare, îi reda sufletului meu strălucirea doar cu boarea unei suflări asupra-i; dar, de obicei, în lumina lui, greșelile care mi se atribuiam dispăreau; judecându-mă, El mă îndreptătea. El era spațiul suprem în care aveam totdeauna dreptate. Îl iubeam cu toată puterea pasiunii mele de a trăi.

În fiecare an, aveam o perioadă de reculegere; ascultam ziua-ntreagă sfaturile unui preot, asistam la slujbe religioase, număram mătânii spunând rugăciuni și meditam; prânzeam la școală și, în timpul meselor, o supraveghetore ne citea despre viața câte unei sfinte. Seara, acasă, mama îmi respecta tăcuta reculegere. Îmi notam într-un carnetel efuziunile sufletești și hotărârile de a urma calea sfințeniei. Doream cu ardoare să mă apropii de Dumnezeu, dar nu știam pe ce drum să merg. Comportamentul meu lăsa de dorit în așa de mică măsură, încât nu puteam să-l fac mai bun; de altfel, mă întrebam în ce măsură putea să-l privească pe Dumnezeu. Cele mai multe greșeli pentru care ne mustra mama, pe sora mea și pe mine, erau, de fapt, stângăcii sau zăpăceli. Păpușica s-a ales cu o ceartă zdravănă când a pierdut un guler de zibetă. După ce am căzut în apă, în timp ce pescuiam raci cu unchiul Gaston în „râul englez“, mă înnebunea gândul că voi fi ocărâtă – dar am fost cruțată. Astfel de stângăcii nu aveau nici o legătură cu păcatul și evitarea lor nu ar fi contribuit la desăvârșirea mea. Mă puneă însă în încurcătură faptul că Dumnezeu interzicea multe, dar nu spunea explicit ce lucruri pozitive trebuie făcute în afara câtorva rugăciuni, a participării la unele slujbe religioase, chestiuni care nu schimbau cursul zilelor. Mi se părea chiar ciudat să văd cum după împărtășanie oamenii reveneau imediat la rutina zilnică; procedam la fel, dar cu stînghereală. De fapt, atât credincioșii, cât și necredincioșii duceau aceeași viață; deveneam tot mai convinsă de faptul că, în lumea laică, viața supranaturală nu-și află locul, deși ea era cea importantă: ea și numai ea. Într-o dimineață, am avut brusc revelația că un creștin convins de fericirea deplină a vieții viitoare nu trebuie să pună preț pe lucrurile efemere. Cum se făcea că, în marea lor majoritate, acceptau ca, toată viața, să fie oameni ai timpului lor? Cu cât mă gândeam mai mult, cu atât mirarea mea creștea. Am decis, să nu fiu în nici un caz ca ei: alesesem deja între infinit și finitudine. „Mă voi duce la mănăstire“, mi-am spus cu hotărâre. Nici ceea ce făceau surorile de caritate nu mi se părea foarte

serios și important; singura preocupare demnă de interes era slăvirea neîncetată a lui Dumnezeu. Mă voi face călugăriță carmelită. Nu am spus nimănui despre această intenție: nu ar fi fost luată în serios. M-am mulțumit să spun, cu o expresie de om care știe ce vrea: „Eu nu mă mărit niciodată.“ Tata zâmbea. „Să mai vedem ce spui la 15 ani.“ În forul meu interior, zâmbeam la rându-mi. Știam că sunt sortită mănăstirii în urma unei logici implacabile: cum să prefer, între tot sau nimic, nimicul?

Acest viitor a fost o scuză comodă: timp de mulți ani, m-am bucurat din plin și fără muștrări de conștiință de toate lucrurile materiale ale acestei lumi.

Fericirea mea atingea apogeul în timpul celor două luni și jumătate pe care le petreceam, în fiecare an, la țară. Mama era mult mai binedispusă decât la Paris; tata se ocupa mai mult de mine; aveam foarte mult timp liber ca să citesc și să mă joc cu sora mea. Nu simțeam lipsa școlii Désir: caracterul necesar pe care studiul îl conferea vieții mele se răsfângea acum asupra vacanței. Timpul nu-mi mai era limitat de obligații stricte: dar lipsa lor era compensată din plin de lărgimea orizonturilor ce se deschideau în fața curiozității mele. Le exploram fără rezerve: adulții nu mai mijloceau între mine și lume. Mă îndestulam cu solitudinea și cu libertatea de care, în timpul anului școlar, nu aveam parte decât foarte puțin. Toate aspirațiile mele se îmbinau în mod armonios: atașamentul meu de trecut și pofta de nou, dragostea față de părinți și dorința de independență.

De obicei, rămâneam câteva săptămâni la La Grillère. Castelul îmi părea enorm și antic; era construit abia în urmă cu 50 de ani, dar nici unul dintre obiectele care-i trecuseră pragul în această jumătate de secol, mobilă sau orice lucru mărunț, nu mai ieșise de acolo. Nimeni nu ștergea cenușa timpului: respira mirosul vieților stinse. O mulțime de cornuri de aramă lucitoare, agățate pe pereții vestibulului pavat cu dale, evocau – în mod înșelător, cred – vechile vânători cu gonaci. În „sala de biliard“, locul în care stăteam de obicei, amintirea acestei datini ucigătoare era ținută trează de vulpi, șoimi negri, găi împăiate. În încăpere nu exista masă de biliard, ci un șemineu monumental, o bibliotecă încuiată cu grijă, o masă plină de exemplare din *Chasseur français*⁴⁰; fotografii îngălbenite de vreme, mănunchiuri de pene de păun, pietre, obiecte de ceramică, barometre, pendule cu sunet înăbușit, lămpi totdeauna stinse copleșeau gheridoanele. Exceptând sufrageria, încăperile erau rareori folosite: un salon care mirosea a naftalină, un salonaș, o cameră de studiu, un fel de birou cu jaluzelele trase totdeauna, care ținea loc de debara. Într-o chichineată, răspândind un puternic miros de pielărie, erau puse la păstrare generații de ghetе și cizme. Două scări duceau la etajele de sus, ale căror coridoare răspundeau în peste o duzină de camere, cele mai

multe dezafectate și pline de vechituri prăfuite. Într-una din ele stăteam eu cu sora mea. Dormeam în paturi cu coloane. Pereții erau împodobiți cu fotografii decupate din *L'Illustration*⁴¹ și înrămate.

Locul cel mai animat al casei era bucătăria, care ocupa jumătate din subsol. Dimineața, acolo îmi luam micul dejun: cafea cu lapte, pâine neagră. Prin ochiul de geam vedeam trecând găini, bibilici, câini și, uneori, picioare de oameni. Îmi plăcea lemnul masiv al mesei, al băncilor, al cuferelor. În mașina de gătit din fontă jucau flăcări. Obiectele de aramă străluceau: cratițe de toate mărimile, căzănele, spumiere, lighene, vase de jărat; mă distrau farfuriile smălțuite în culori candid, diversitatea castronașelor, a ceștilor, a paharelor, a străchinilor, a farfuriilor lungi pentru aperitive, a oalelor, urcioarelor, ulcicilor. Ce de marmite, de tigăi, de oale pentru supă, de oale minune, de casolete, de supiere, de tăvi, de crăticioare, de strecurători, de tocătoare, de râșnițe, de forme de copt, de piulițe de fontă, de lut, de gresie, de porțelan, de aluminiu, de cositor! În celălalt capăt al coridorului, unde găngureau turturele, era lăptăria. Șistare și blide smălțuite, putineie din lemn lustruit, turtițe de unt, brânzeturi proaspete dulci cu formă netedă sub albul imaculat al pânzeturilor subțiri: nuditatea lor igienică și mirosul de sugar mă goneau de-acolo. Dar mă simțeam bine în magazia de conservat fructe, unde merele și perele se coceau pe împletituri de nuiete, sau în încăperile pivniței, printre butoaie, sticle, șunci, cârnați, funii de ceapă și de ciuperci uscate. Aceste subsoluri erau unicele locuri de lux din La Grillère. Parcul era la fel de rudimentar ca interiorul casei: nici o grădiniță cu flori, nici un scaun de grădină, nici un colț în care să te simți confortabil sau să te poți distra. În fața intrării principale exista un iaz pentru pescuit în care deseori servitorii spălau albiturile, lovindu-le puternic cu băătorul de rufe; povârnișul abrupt al peluzei ducea la o construcție mai veche decât castelul: era „casa de jos“, plină de hamuri și de pânze de păianjen. Alături erau grajdurile în care nechezau trei sau patru cai.

Unchiul, mătușa și verii mei duceau o viață pe măsura acestui cadru. Mătușa Hélène începea să inspecteze dulapurile încă de la șase dimineața. Slujită de o servitorime numeroasă, nu făcea curățenie, gătea rareori, nu cosea și nu citea niciodată, și totuși se plângea că nu-și vede capul de treburi: scotocea peste tot, fără încetare, din pivniță până-n pod. Unchiul meu își făcea apariția pe la ora nouă: își lustruia ghetrele în camera cu încălțăminte din piele și se ducea să pună șaua pe cal. Magdeleine avea grijă de animalele ei. Robert dormea. Se mânca târziu de prânz. Înainte de a se așeza la masă, unchiul Maurice asezona meticulos salata cu două lopățele de lemn. La începutul mesei, se vorbea cu înflăcărare despre calitatea cantalupilor; la sfârșit, se comparau aromele diverselor soiuri de pere. Între cele două

momente se mânca mult și se vorbea puțin. Mătușa mea se întorcea la dulapurile ei de perete, iar unchiul revenea la grajduri șuiărând din cravașă. Magdeleine venea să joace crochet cu Păpușica și cu mine. De obicei, Robert nu făcea nimic; uneori se ducea să pescuiască păstrăvi; în septembrie mergea din când în când la vânatoare. Niște preceptori bătrâni, angajați pe lefuri mici, încercaseră să-l facă să țină minte câteva noțiuni elementare de calcul și de ortografie. O fată bătrână, cu pielea îngălbenită, îi fusese apoi destinată lui Magdeleine, care era mai ușor de stăpânit și singura din toată familia care citea. Se ghistuia cu romane și visa să fie foarte frumoasă și să stârnească mari pasiuni. Seara toată lumea se strângea în sala de biliard; tata cerea să se aprindă lumina. Mătușa mea protesta: „E încă lumină afară.“ Într-un final, ceda și puneă pe masă o lampă cu gaz. După cină, o auzeam cum merge cu pași mărunți pe coridoarele întunecate. Cu priviri absente, Robert și unchiul meu stăteau nemișcați în fotoliile lor, așteptând tăcuți ora de culcare. În mod cu totul excepțional, unul din ei frunzărea câteva minute *Le Chasseur français*. A doua zi luau totul de la capăt, cu excepția duminicilor, când, după ce erau bine zăvorâte toate ușile, ne suiam în șareta englezească și mergeam să ascultăm slujba religioasă la Saint-Germain-les-Belles. Mătușa mea nu primea vizite și nu vizita pe nimeni.

Toate aceste obiceiuri îmi conveneau de minune. Îmi petreceam cea mai mare parte a zilei pe terenul de crochet cu sora și cu verișoara mea, și citeam. Uneori plecam toate trei prin plantația de castani să culegem ciuperci. Nu dădeam nici o atenție ciupercilor de câmp lipsite de gust, crețușca, țâța caprei, gălbiorii înmănuncheați; ne feream cu grijă de hribii dracului cu codița lor roșie, de bureții roșii de stejar, pe care-i recunoșteam după culoarea lor ternă și după coada bătoasă. Priveam cu dispreț mânătărcile mature, a căror carne începea să se înmoaie și să se lase în jos, ca și cum ar fi avut un fel de barbă verzuie. Adunam doar mânătărcile tinere, cu codița curbată la mijloc, a căror pălărie părea îmbrăcată într-un atrăgător pluș cafeniu-închis sau violaceu. Scormonind în mușchi, dând la o parte ferigile, zdrobeam sub picior „gogoășele“ care, spărgându-se, împrăștiu un praf scârbos. Uneori mergeam cu Robert la pescuit raci, sau, pentru a hrăni păunii Magdeleinei, sfărtecam cu o lopată mușuroaiele de furnici și aduceam într-o roabă încărcătura de ouă albicioase.

„Marele break“ nu mai era scos de sub șopron. Ca să ajungem la Meyrignac mergeam, timp de o oră, într-un trenuleț care se oprea din zece în zece minute; la destinație, bagajele noastre erau încărcate într-o șaretă trasă de un măgar, iar noi ajungeam acasă pe jos, trecând peste câmp: nu-mi puteam închipui un loc mai frumos pe pământ în care să trăiesc. Într-un fel, zilele petrecute acasă erau sobre. Păpușica și cu mine nu aveam echipament de crochet sau pentru vreun alt joc

în aer liber: mama se opusese ca tata să ne cumpere biciclete; nu știam să înotăm și, de altfel, râul Vézère nu era prea aproape. Când întâmplarea făcea să se audă zgomotul unui automobil, mama și mătușa Marguerite plecau repede din parc ca să se aranjeze: printre musafiri nu se numărau și copii. Dar nu aveam nevoie de distracții. Îmi ajungeau lectura, plimbările și jocurile pe care le inventam împreună cu sora mea.

Cea mai mare bucurie a mea era să surprind deșteptarea pajiștilor în zori de zi; cu o carte în mână, ieșeam din casa care încă dormea și împingeam poarta; nu mă puteam așeza în iarba acoperită de brumă; mergeam pe alee, în lungul pajiștii pe care fuseseră plantați arbori de soi, pajiște pe care bunicul o numea „parc peisajat“; citeam, mergând cu pași mărunți, și pielea mea simțea cum în răcoare se strecoară o undă de căldură; pojghița subțire care acoperea pământul se topea încetisor; fagul cu frunze roșcat-închis, cedrii albaștrui, plopilor argintii aveau o strălucire la fel de proaspătă ca în prima dimineață a paradisului: toată această frumusețe pentru care îi aduceam slavă lui Dumnezeu era numai a mea, iar în golul din stomac prindea formă visul ciocolatei cu pâine prăjită. Când albinele începeau să zumzăie și storurile ferestrelor se deschideau către parfumul glicinelor mângâiate de soare, eu împărtășeam deja un tainic și îndelungat trecut cu ziua care, pentru alții, abia începea. După efuziunile familiale drăgăstoase și micul dejun, mă așezam sub o bignonia, la o masă de fier, și-mi făceam „lecțiile de vacanță“; îmi plăceau aceste momente în care, aparent ocupată cu ceva ușor de făcut, mă lăsam în voia zvonurilor verii: freamătul viespilor, cârâitul bibilicilor, chemarea neliniștită a păunilor, murmurul frunzișului; se amesteca parfumul brumărelelor cu mirosurile de ciocolată și caramel care, de la bucătărie, ajungeau la mine valuri-valuri; pe caietul meu jucau pete rotunde de soare. Eu și fiecare lucru aveam aici locul nostru acum și pentru totdeauna.

Bunicul apărea către ora douăsprezece, cu bărbia proaspăt rasă între favoriții albi. Până la prânz, citea *L'Écho de Paris*⁴². Îi plăceau mâncărurile consistente: potârniche pe varză, volovan de pui, rață cu măsline, spinare de iepure de câmp, pateuri, tarte, plăcinte, amandine, tarte cu mere sau cu pere, prăjituri cu vișine. În timp ce suportul muzical pentru platourile cu mâncare cânta o arie din *Clopotele din Corneville*, glumea cu tata; cât dura masa, își lua vorba din gură; râdeau, declamau, cântau; depănau amintiri, glume, dădeau citate, spuneau vorbe de duh, calambururi din folclorul familiei. Apoi, de obicei, plecam să mă plimb cu sora mea; zgâriindu-ne picioarele în drobiță și brațele în măracini, exploram pe o rază de câțiva kilometri plantația de castani, câmpurile, terenurile necultivate. Făceam descoperiri importante: iazuri, o cascadă; în iarba-neagră, blocuri de granit cenușiu pe care ne cățaram ca să zărim în depărtare conturul

albăstrui al munților Monédières. Pe drum, gustam alune, mure, fructe de păducel, coarne, boabele cu gust înțepător de lemn-galben; încercam câte un măr din toți merii; dar ne feream să sugem laptele-cucului și să ne atingem de spicele acelea frumoase, colorate în roșu-portocaliu, care, nu se știe de ce, poartă mândre enigmaticul nume de „pecetea lui Solomon“. Amețite de mireasma ierbii cosite, a caprifoiului, a florii de hrișcă, ne culcam pe mușchi sau în iarbă și citeam. Câteodată îmi petreceam după-amiezile la fel, dar singură, citind pe săturate și privind cum se alungesc umbrele și zburătăcesc fluturii.

În zilele ploioase stăteam în casă. Dar, dacă sufeream de pe urma constrângerilor impuse de voința oamenilor, nu aveam nimic împotriva celor impuse de lucruri. Îmi plăcea să stau în salonul cu fotolii îmbrăcate în pluș verde, cu ușile-fereastră acoperite cu muselină galbenă; pe marmura șemineului, pe mese și pe policioare, multe lucruri fără viață își desăvârșeau pieirea; păsările împăiate își pierdeau penele, florile uscate se fărâmițau, scoicilor li se întuneca luciul. Mă cățaram pe un taburet și scotoceam în bibliotecă; descopeream totdeauna câte ceva de Fenimore Cooper sau vreun *Magasin pittoresque*⁴³, cu file atacate de rugină, pe care nu-l știam. Era acolo și un pian dezacordat cu mai multe clape fără sunet; mama deschidea pe pupitru partitura de la *Grand Mogol*⁴⁴ și de la *Noces de Jeannette*⁴⁵ și cânta ariile preferate ale bunicului: la rândul-i, el cânta împreună cu noi refrenele.

Când era timp frumos, după cină făceam o plimbare în parc; sub Calea lactee, respiram mirosul răscolitor al magnoliilor și pândeam stelele căzătoare. Apoi, ținând în mână un sfeșnic, mă duceam să mă culc. Aveam camera mea cu fereastra spre curte, în fața magaziei de lemne pentru foc, a spălătoriei și a remizei în care erau închise o caleașcă și o berlină, demodate ca orice trăsuri vechi. Mă încântau dimensiunile ei mici: avea un pat, un scrin și, pe un fel de cufăr, ligheanul și vasul cu apă. Era o chilie pe măsura mea, precum fusese altădată nișa în care mă refugiam sub biroul tatii. Cu toate că de obicei prezența surorii mele nu mă deranja, singurătatea mă entuziasma. Când aveam chef de sfîntenie, profitam că sunt singură ca să mă culc pe podea. Dar, mai cu seamă, înainte de a mă întinde-n pat, întârziem îndelung la fereastra camerei mele și deseori mă ridicam din pat, încercând să pricep ce se întâmplă dincolo de răsuflarea liniștită a nopții. Mă aplecam peste pervaz, îmi afundam mâinile în prospețimea răcoroasă a unei tufe de mălin; apa curgea în fântână, gâlgâind pe o piatră verzuie; uneori, o vacă bătea cu copita în ușa staulului: ghiceam mirosul de paie și de fân. Ritmic, încăpățânată ca o inimă care bate, o lăcustă țârâia; totuna cu tăcerea nesfârșită, sub cerul nesfârșit, îmi părea că pământul se face eco al acelei voci

interioare care șoptește neîncetat în mine: sunt aici; în inima mea pulsa căldura vieții sub lumina rece a stelelor. Acolo sus era Dumnezeu și mă privea; mângâiată de adierea vântului, îmbătată de miresme, primeam în dar eternitatea prin sărbătoarea din sângele meu.

Adulții spuneau deseori: nu se cuvine. Nu înțelegeam foarte bine ce însemna asta. La început, i-am atribuit un sens mai mult sau mai puțin scatologic. În cartea Contesei de Ségur, *Vacanțele*, unul dintre personaje istorisea o întâmplare în care apăreau fantome, coșmaruri, cearșafuri mânjite care mă contrariau la fel ca părinții mei; așa că am pus în legătură indecența cu funcțiile inferioare ale corpului; ulterior am aflat că trupul este în întregime părtaș la trivialitatea acestora: ca atare, trebuia ascuns. A lăsa să se vadă lenjeria intimă sau pielea – cu excepția unor zone strict determinate – era o necuviință. Anumite amănunte vestimentare, anumite atitudini erau la fel de condamnabile ca o expunere indiscretă. Respectivile interdicții vizau, în mod special, genul feminin; o doamnă „la locul ei“ nu trebuia nici să poarte decolteuri prea mari sau fuste scurte, nici să-și vopsească părul, nici să și-l taie, nici să se machieze, nici să se tolănească pe o canapea, nici să-și sărute soțul pe culoarele metroului: dacă încălca aceste norme, era de speță joasă. Necuviința nu era totuna cu păcatul, dar atrăgea după sine un blam mai sever decât batjocura. Sora mea și cu mine am simțit că sub aceste aparențe anodine se ascundea ceva important și, pentru a ne feri de acea taină, ne-am grăbit să luăm totul în răs. În Grădina Luxembourg, ne dădeam coate când treceam pe lângă o pereche de îndrăgostiți. În mintea mea, necuviința avea o legătură, una cât se poate de vagă, cu o altă enigmă: faptul că îmi era interzis să citesc anumite cărți. Uneori, înainte de a-mi da o carte, mama prindea laolaltă cu ace de gămălie câteva file; în *Războiul lumilor* de Wells am găsit un capitol condamnat astfel. Nu scoteam acele niciodată, dar mă întrebam: despre ce e vorba? Era ciudat. Adulții vorbeau liber în fața mea; mă mișcam în lume fără opreliști; totuși această transparență ascundea, paradoxal, ceva; ce? unde? În zadar scrutam cu privirea orizontul, încercând să identific zona ascunsă care, deși nu era mascată cu nimic, rămânea invizibilă.

Într-o zi, în timp ce studiam așezată la biroul tatălui meu, am remarcat, chiar lângă mâna mea, un roman cu coperti galbene: *Cosmopolis*⁴⁶. Obosită, fără să mă gândesc la ce fac, l-am deschis cu un gest mecanic; nu aveam intenția să citesc, dar aveam impresia că, fie și fără asocierea cuvintelor în fraze, mi-ar fi fost suficientă o privire aruncată pe paginile volumului pentru a-i descoperi esența secretului. Mama a apărut brusc lângă mine. „Ce faci?“ M-am bâlbâit. „Nu e voie! mi-a spus, să nu te mai atingi niciodată de cărțile care nu sunt pentru tine.“ Vocea ei avea un ton rugător și pe obraz i se citea o neliniște

mai convingătoare decât un reproș: între paginile romanului *Cosmopolis* mă pândea un mare pericol. I-am promis, tulburată, că așa voi face. Minteia mea a legat acest episod de altul, petrecut cu ani buni înainte: eram foarte mică, stăteam în același fotoliu și îmi băgasem degetul în gaura neagră a prizei electrice; zguduitura neașteptată m-a făcut să țip de durere. Oare priveam acel contur negru din mijlocul rotundului de porțelan în timp ce îmi vorbea mama, sau am făcut legătura mai târziu? În orice caz, aveam impresia că un contact cu romanele lui Zola și Bourget, aflate în bibliotecă, mi-ar provoca un șoc la fel de neașteptat și de puternic. Și așa cum șina de metrou mă fascina pentru că ochiul aluneca pe suprafața ei lucioasă fără să-i dea în vileag forța ucigătoare, vechile volume cu cotorul obosit mă intimidau cu atât mai mult cu cât nimic nu indica forța lor malefică.

În perioada de reculegere dinaintea ceremoniei solemne de comuniune, preotul, ca să ne prevină în legătură cu ispita curiozității, ne-a istorisit o întâmplare care a exacerbat-o pe cea prin care trecusem. O fetiță uimitor de inteligentă și precoce, dar educată de părinți nevigilenți, a venit într-o zi la el și i s-a spovedit: citise atâtea cărți nocive, încât își pierduse credința și ura viața. A încercat să-i redea speranța, dar starea ei era mult mai gravă decât s-ar fi putut crede: la scurt timp, a aflat că s-a sinucis. Primul meu impuls a fost de invidioasă admirație față de acea fetiță doar cu un an mai mare ca mine și care știa mult mai multe. Apoi m-a cuprins nedumerirea. Credința mă apăra de infern: mă temeam prea mult de el pentru a comite vreodată un păcat de moarte; dacă nu mai crezi, se cascadează în fața ta toate hăururile; era posibil oare să i se întâmple cuiva o asemenea nenorocire fără s-o fi meritat? Micuța sinucigașă nu săvârșise nici măcar păcatul de a fi neascultătoare; pur și simplu se expusese, imprudentă, unor forțe obscure care îi pustiiseră sufletul; de ce nu a salvat-o Dumnezeu? și cum ar putea niște cuvinte îmbinate între ele de către oameni să nimicească neîndoielnicele miracole? Dar cel mai puțin înțelegeam faptul că, prin ea însăși, cunoașterea te poate duce la disperare. Preotul nu spusese că acele cărți dăunătoare falsificau adevărul despre viață: în acest caz, i-ar fi fost ușor să risipească minciunile; drama copilei pe care nu reușise s-o salveze era că descoperise prematur adevăratul chip al realității. Îmi spuneam că oricum într-o zi voi da și eu ochii cu el și nu voi muri: raționalismul meu respingea ideea că există o vârstă la care adevărul ucide.

De altfel, nu numai vârsta era luată în calcul: mătușa Lili avea dreptul să citească doar cărți „pentru fete tinere”; mama smulsese din mâinile lui Louise *Claudine à l'école*⁴⁷, iar seara comentase incidentul cu tata: „Noroc că n-a înțeles nimic!” Căsătoria era antidotul care-ți permitea să consumi, fără pericol, fructele arborelui Cunoașterii; nu mi puteam explica sub nici o formă de ce. Niciodată nu m-am gândit

să abordez astfel de subiecte cu colegile mele. O elevă fusese exmatriculată din școală pentru că inițiasse „discuții indecente“, iar eu îmi spuneam, virtuoasă, că, de-ar fi încercat să mă facă părtașă, n-aș fi plecat urechea la spusele ei.

Totuși verișoara mea Magdeleine citea orice. Tata fusese cuprins de indignare văzând că, la 12 ani, se cufundase în *Cei trei muschetari*: mătușa Hélène ridicase nepăsătoare din umeri. În ciuda faptului că era îmbuibată cu romane „peste vârsta ei“, Magdeleine nu prea părea să se gândească la sinucidere. În 1919 părinții mei au găsit, în strada Rennes, un apartament mai puțin costisitor decât cel de pe Bulevardul Montparnasse și, pentru a rezolva problemele legate de schimbarea locuinței, ne-au lăsat, pe sora mea și pe mine, la La Grillère în prima jumătate a lunii octombrie. Eram singure cu Magdeleine de dimineața până seara. Fără nici un fel de premeditare, într-o zi am întrebat-o, între două partide de crochet, despre ce era vorba în cărțile interzise; nu avusesem intenția s-o fac să-mi relateze conținutul lor; voiam pur și simplu să aflu din ce motive erau prohibite.

Ne lăsaserăm jos ciocanele de lemn și ne așezaserăm toate trei pe peluză, la marginea terenului pe care erau fixate boltele pentru jocul de crochet. Magdeleine a avut o mică ezitare, a pufnit în râs, apoi a început să vorbească. A arătat către câinele ei și ne-a atras atenția asupra celor doi bulgărași dintre picioarele lui: „Ei bine! a spus, și bărbații îi au.“ Într-o culegere intitulată *Romane și nuvele* citise o poveste melodramatică: o marchiză, geloasă pe soțul ei, a pus pe cineva să-i taie „bulgărașii“ în timp ce dormea. A murit din cauza asta. Am considerat că această lecție de anatomie este cam searbădă și, fără să-mi dau seama că declanșasem o „discuție indecentă“, am descusut-o pe Magdeleine: și despre ce altceva e vorba acolo? Atunci mi-a explicat ce înseamnă cuvintele *amant* și *amantă*: dacă mama mea și unchiul Maurice s-ar fi iubit, ea ar fi fost amanta lui și el amantul ei. Nu precizase sensul cuvântului *a iubi*, așa că ipoteza necuviincioasă m-a tulburat fără să înțeleg ceva. Relatările ei au început să prezinte interes pentru mine doar când m-a informat asupra felului în care se nasc copiii; recursul la voința divină nu mai era suficient pentru mine căci știam că, exceptând miracolele, Dumnezeu opera cu cauzalități naturale: ceea ce se petrece pe pământ are totdeauna o explicație pământeană. Magdeleine mi-a confirmat bănuielile: bebelușii se formează în pântecul mamei lor; cu câteva zile în urmă, când bucătăreasa a despicat burta unei iepuroaice de casă, a găsit înăuntru șase iepurași mititei. Când o femeie așteaptă un copil se cheamă că este însărcinată și i se umflă burta. Magdeleine nu ne-a mai dat nici un alt amănunt. A urmat, într-o succesiune logică, anunțul că peste un an sau doi în trupul meu se vor petrece schimbări; voi avea „scurgeri albe“ și apoi voi avea sângerări în fiecare lună și va trebui să port

între pulpe niște bandaje speciale. Am întrebat-o dacă aceste pierderi se numesc „scurgeri roșii“, iar sora mea se agita, dorind să afle cum te descurci cu acele pansamente când vrei să urinezi. Întrebarea a iritat-o pe Magdeleine; a spus că suntem proaste, a ridicat din umeri și s-a dus să-și hrănească găinile. Poate că își dădea seama cât suntem de puerile și considera că nu meritam un grad mai înalt de inițiere. Am rămas mută de uimire: îmi imaginasem că secretele păstrate de adulți sub pecetea tainei erau de mult mai mare importanță. Pe de altă parte, tonul confidențial și sarcastic al lui Magdeleine nu se împăca deloc cu bizara lipsă de însemnătate a dezvoltărilor sale; ceva nu era în regulă, dar nu puteam să spun ce anume. În zilele următoare aveam să realizez că nu abordase subiectul concepției; știind că există o legătură indisolubilă între cauză și efect, nu puteam să accept că simpla ceremonie a căsătoriei duce la apariția unui corp de carne în burta femeii; între părinți trebuia să se întâmple ceva de natură organică. Comportamentul animalelor ar fi putut să mă lămurească: o văzusem pe Criquette, cățelușă fox terrier a lui Magdeleine, lipită de un câinelup de mari dimensiuni. Magdeleine plângea, încercând să-i desprindă unul de celălalt. „Puii ei vor fi prea mari: Criquette o să moară din cauza lor!“ Dar nu asociam aceste zbânțuieli – nici pe ale păsărilor de curte sau ale muștelor – cu obiceiurile oamenilor. Expresiile „legături de sânge“, „copil din sângele meu“, „se vede că e sângele meu“ îmi dădeau a înțelege că, în ziua nunții și din acel moment mereu, în venele soției se făcea o mică transfuzie cu sângele soțului; mi-i imaginam pe cei doi, mire și mireasă, în picioare, încheietura mâinii drepte a bărbatului fiind unită cu încheietura mâinii stângi a femeii; era o operațiune solemnă, la care asistau preotul și câțiva martori aleși.

Chiar dacă informațiile nu au fost la nivelul așteptărilor, vorbăria lui Magdeleine trebuia să ne fi pus cu adevărat pe jar, căci sora mea și cu mine ne-am lansat în dezbateri serioase. Amabilă, prea puțin dispusă să facă morală, cu aerul său mereu absent, mătușa Hélène nu ne intimida. Am început să facem în fața ei tot felul de remarci „necuviincioase“. În salonul cu mobile acoperite cu huse, mătușa Hélène se așeza la pian și cânta împreună cu noi cântece de la 1900; avea o întreagă colecție; le-am ales pe cele mai deochete și le-am fredonat cu un sentiment de autosatisfacție. „Pentru gura mea flămândă, sâniul tăi albi sunt mai buni decât fraga pădurii – și laptele ce-l sug din ei...“ Acest început de romanță mă intriga în mod special: lucrurile se petreceau așa cum se spunea acolo? Să fie un ritual amoros? Orice s-ar spune, acest cuplet era, desigur, „necuviincios“. Îl scriam cu vârful degetelor pe geamurile aburite, îl recitam cu voce tare sub nasul mătușii Hélène; o asaltam cu întrebări obraznice, dându-i a înțelege că nu mai putem fi duse de nas cu povești. Cred că

modul nostru de manifestare zgomotos și exuberant avea un țel: neavând exercițiul acțiunilor secrete, voiam să dăm de știre tuturor adulților că le aflaserăm tainele, dar ne lipsea îndrăzneala și simțeam nevoia să ne amețim singure; sinceritatea noastră se manifesta provocator. Ne-am atins scopul. Sora mea era mult mai dezinhibată decât mine. Când am ajuns la Paris, a avut curajul s-o întrebe pe mama dacă într-adevăr copiii ajung pe lume prin buric. „De ce îmi pui întrebarea asta?” a replicat mama cu o voce seacă. Știți totul!“ Bineînțeles că mătușa Hélène o pusese la curent. Simțindu-ne ușurate că am făcut acest prim pas, am împins lucrurile mai departe; mama ne-a lăsat să înțelegem că nou-născuții veneau pe lume prin anus, fără dureri. Vorbea pe un ton neutru; însă această discuție n-a mai fost urmată de altele: niciodată n-am mai abordat cu ea acele probleme, iar ea n-a mai suflat nici un cuvânt.

Nu-mi amintesc să fi fost foarte preocupată de fenomenele sarcinii și nașterii și nici să le integrez în viitorul meu; eram refractară la ideea de căsătorie și maternitate și, ca atare, nu consideram că mă privesc. Această inițiere incompletă m-a tulburat din alt punct de vedere. Lăsase multe enigme nedezlegate. Ce legătură putea să existe între lucrul acesta serios, nașterea unui copil și lucrurile necuviincioase? Dacă nu exista nici o legătură, de ce tonul lui Magdeleine și rezervele mamei păreau să dea de înțeles tocmai contrariul? Mama mea spusese ceva sumar doar la îndemnul nostru, fără a ne explica de fapt ce înseamnă căsătoria. Aspectele fiziologice au legătură cu știința întocmai ca rotația Pământului: ce o împiedica să ne dea pur și simplu niște informații? Pe de altă parte, în condițiile în care, așa cum spusese verișoara mea, cărțile interzise conțineau doar niște chestiuni de o indecență caraghioasă, de unde venea forța lor otrăvitoare? Nu-mi puneam aceste întrebări în mod explicit, dar ele mă frământau. Corpul în sine trebuia să fie un obiect periculos din moment ce orice aluzie la existența lui, serioasă sau frivolă, părea periculoasă.

Presupunând că în spatele tăcerii adulților se ascundea ceva, nu-i acuzam că pun piedici fără motiv. Însă eram decepționată de natura secretelor pe care le dețineau: nu aveau acces la domenii oculte, unde lumina să fie mai strălucitoare, unde orizontul să se deschidă mai larg decât în lumea mea. Decepția mea reducea universul omenesc și oamenii la trivialitatea lor cotidiană. Deși nu am realizat imediat, prestigiul celor mari scăzuse considerabil în ochii mei.

Fusesem învățată că vanitatea este zadarnică și frivolitatea, inutilă; mi-ar fi fost rușine să cred că e important să mă gătesc și să mă admir îndelung în oglinzi; totuși, când împrejurările erau prielnice, îmi analizam imaginea cu bunăvoință. În pofida timidității, năzuiam, ca și altădată, să intru în rol de vedetă. În ziua ceremoniei de comuniune nu-mi ascundeam marea satisfacție. Știind îndeaproape, de multă

vreame, ce înseamnă împărtășania, m-am bucurat fără rezerve de aspectele profane ale sărbătorii. Rochia pe care mi-o împrumutase o verișoară nu avea nimic deosebit; dar la școala Désir, în locul obișnuitei bonete de tul, se purta pe cap o coroană de trandafiri; acest amănunt indica faptul că nu făceam parte din turma obișnuită a copiilor din parohii: abatele Martin dădea ostia unei elite alese pe sprânceană. Eu am fost, în plus, cea aleasă ca, în numele colegelor mele, să reînnoiesc legămintele solemne prin care, în ziua botezului, ne-am lepădat de Satana, de deșertăciunea sa, de faptele sale. Mătușa Marguerite a dat o masă mare în cinstea mea și eu am prezidat-o; acasă, la gustarea de după-amiază, am așezat la vedere pe pianul cu coadă toate cadourile pe care le promisem. Eram feliicitată, iar eu mă simțeam frumoasă. Seara, m-am despărțit cu părere de rău de podoabele mele; pentru a-mi alina supărarea, pentru o clipă am fost adepta căsătoriei; va veni o zi când, îmbrăcată toată în mătăsuri albe, în sunetele orgii și strălucirea lumânărilor, voi fi din nou regină.

În anul următor am jucat, cu mare plăcere, rolul ceva mai modest de domnișoară de onoare. Mătușa Lili s-a măritat. Ceremonia nu a fost fastuoasă, dar eram încântată de toaleta pe care o purtam. Îmi plăcea rochia mea de mătase albastră ca o tandră mângâiere; aveam bucele strânse cu o fundă neagră de catifea, iar albăstrelele și macii înfloriseră pe pălăria mea cu boruri largi, din pai. Cavalerul de onoare destinat ca pereche era un tânăr de 19 ani care mă trata ca pe o domnișoară în toată firea: aveam convingerea că în ochii lui eram fermecătoare.

Viitoarea mea imagine începea să mă preocupe din ce în ce mai mult. În afara cărților serioase și a povestirilor cu aventuri pe care le luam de la salonul de lectură, citeam romanele din colecția „Biblioteca fiicei mele“, care încântaseră adolescența mamei și care umpleau un raft întreg în dulapul meu. La La Grillère mi se permitea să citesc *Les Veillées des Chaumières*⁴⁸ și volumele din colecția Stella, cu care se delecta Magdeleine; Dely, Guy Chantepleure, *La Neuvaîne de Colette*⁴⁹, *Mon oncle et mon curé*⁵⁰: nu consideram prea vrednice de interes aceste caste idile, în viziunea mea eroinele principale fiind proaste, iar iubiții lor, anoști. Totuși am avut impresia că mă recunosc laolaltă cu viața mea în *Little Women*⁵¹, de Louisa Alcott. Fetițele din familia March erau de religie protestantă, tatăl lor era pastor, iar mama lor nu le dăduse drept carte de căpătâi *Imitația lui Isus Christos*, ci *The Pilgrim's Progress*⁵²; această diferență scotea și mai bine în evidență trăsăturile noastre comune. M-am emoționat văzând că, pentru a se duce la un matineu unde toți copiii ceilalți aveau haine din mătase, Meg și Joe își pun rochii sărăcicioase din poplin cafeniu; ca și mine, erau instruite în spiritul ideii că moralitatea și cultura prevalează asupra bogăției; căminul lor modest avea, ca și al meu, ceva ieșit din comun. M-am

identificat total cu Joe, intelectuală. Repezită, colțuroasă la trup, Joe se cățara în vârful copacilor ca să citească; era mai băiețoasă și mai îndrăzneată decât mine, dar îi împărțășeam aversiunea față de cusut și treburi gospodărești și dragostea pentru cărți. Dar ea scria și, ca s-o imit, m-am întors la vechile mele preocupări și am compus două sau trei nuvele. Nu știu dacă voiam să reînnod vechea mea prietenie cu Jacques sau dacă, mai degrabă nedeslușit, doream să desființez bariera care mă ținea departe de lumea băieților, dar relațiile dintre Joe și Laurie mi-au mers la suflet. Nu aveam nici o îndoială că, mai târziu, aveau să se căsătorească. Iată deci că era posibil ca maturitatea să împlinească năzuințele copilăriei în loc să se lepede de ele: la acest gând, mă simțeam plină de speranță. Eram mai ales încântată de faptul că Joe era, în mod evident, personajul preferat al scriitoarei Louisa Alcott. Cum am mai spus, respingeam cu tărie acea superioritate amabilă a adulților care tratează toți copiii nediferențiat, reducându-i la același nivel. Calitățile și defectele pe care scriitorii le atribuiau tinerilor lor eroi păreau, de obicei, chestiuni întâmplătoare, fără consecințe: când vor crește, ei vor deveni cu toții persoane la locul lor; de altfel, se distingeau unii de ceilalți prin moralitate, niciodată prin inteligență; s-ar fi zis că, din acest punct de vedere, vârsta îi aducea pe toți la același nivel. În cazul lui Joe, lucrurile stăteau pe dos, ea își depășea surorile, mai virtuose sau mai drăguțe, prin dorința intensă de cunoaștere, prin forța viguroasă a gândirii; superioritatea ei, tot atât de evidentă ca a unor adulți, îi asigura un destin insolit comun: era însemnată. M-am simțit îndreptățită să consider, la rândul-mi, că pasiunea pentru cărți, succesele mele școlare sunt dovada valorii pe care viitorul avea s-o confirme. În propriii mei ochi am devenit un personaj de roman. Întrucât orice intrigă de roman presupunea obstacole și eșecuri, le-am inventat. Într-o după-amiază jucam crochet cu Păpușica, Jeanne și Magdeleine. Purtam șorturi din pânză bej cu feston roșu, brodate cu cireș. Pălcurile de laur străluceau în soare, pământul mirosea frumos. Brusc, am încremenit: tocmai trăiam primul capitol din cartea a cărei eroină principală eram; ea era pe punctul de a ieși din copilărie; dar noi toate aveam să creștem; am hotărât că sora mea și verișoarele mele vor fi mai atrăgătoare decât mine, fiind mai frumoase, mai grațioase și mai blânde; ele vor fi cerute în căsătorie: eu nu. Nu mă voi întrista; era firesc ca ele să fie preferate. Dar se va întâmpla ceva care mă va face să ajung mai presus de orice preferință; nu știam sub ce formă și prin intermediul cui, dar aveam să fiu recunoscută. Întrezăream aieva, parcă, o privire care cuprinde, cu afecțiune, terenul de crochet și pe cele patru fete îmbrăcate în șorturi bej; se oprește asupra mea și o voce murmură: „Ea nu-i la fel ca celelalte.“ Era chiar lipsit de sens să mă compar cu o soră și cu niște verișoare care n-aveau nici un fel de

amibiții. Dar ele erau fereastra prin care îmi vedeam toate semenele. Eram sigură că voi fi, că eram total neobișnuită.

Rareori dădeam frâu liber unor astfel de vanitoase pretenții: prețuirea de care mă bucuram mă scutea de așa ceva. Iar dacă mi se întâmpla să mă simt o ființă de excepție, nu ajungeam să mă consider unică. În viitor, suficiența avea să-mi fie demolită de sentimentele inspirate de o altă persoană. Avusesem norocul să întâlnesc prietenia.

În ziua în care am intrat în clasa a patra primară – mergeam pe zece ani – scăunelul de lângă mine a fost ocupat de o nouă colegă: o brunetică mică de statură, cu părul tăiat scurt. Am stat de vorbă în timp ce o așteptam pe Domnișoara și când s-au terminat orele. Se numea Élisabeth Mabilie și era de aceeași vârstă cu mine. Își întrerupsese studiile începute în particular din cauza unui grav accident: la țară, în timp ce cocea cartofi, își dăduse foc la rochie; arsura de gradul trei de pe coapsă o făcuse să urle nopți întregi; sub fusta plisată, carnea purta încă urmele traumei. Nu mi se întâmplase niciodată ceva atât de însemnat: încă de la început, a fost pentru mine o persoană importantă. M-a uimit felul în care le vorbea profesoarelor; atitudinea ei plină de naturalețe contrasta cu vocea stereotipă a celorlalte eleve. În următoarea săptămână a reușit să mă seducă: o imita perfect pe domnișoara Bodet; tot ceea ce spunea era sau interesant, sau hazos.

În pofida lacunelor decurgând din forțata sa inactivitate, Élisabeth a ajuns foarte repede printre primele la învățătură; la compuneri, eu eram totdeauna ceva mai bună. Întrecerea dintre noi a fost pe placul profesoarelor, care ne-au încurajat prietenia. La reuniunea care avea loc în fiecare an în preajma Crăciunului, am jucat amândouă într-o scurtă comedie. În rochie roz, cu chipul încadrat de bucle lungi, eu o întruchipam pe doamna de Sévigné copilă; Élisabeth avea rolul unui tânăr văr năbădăios; costumul băiețesc i se potrivea nemaipomenit de bine și a încântat auditoriul cu vioiciunea și spontaneitatea ei. Munca din timpul repetițiilor, discuția în tête-à-tête sub reflectoare au strâns și mai mult legăturile între noi; de acum înainte aveam să fim numite „inseparabilele“.

Tata și mama au investigat îndelung arborele genealogic al fiecărei familii Mabilie despre care auziseră; au ajuns la concluzia că se înrudeau de departe cu părinții lui Élisabeth. Tatăl ei era inginer de căi ferate și ocupa un post important; mama, născută Larivière, provenea dintr-o veritabilă dinastie de catolici militanți; avea nouă copii și se ocupa intens de operele Sfântului Toma din Aquino. Uneori venea în strada Jacob. Era o femeie frumoasă în jur de 40 de ani, brunetă, cu privirea înflăcărată, și avea în jurul gâtului o panglică de catifea cu capetele îmbinate de o broșă veche. Își echilibra siguranța de sine regală printr-o nuanțată amabilitate. A cucerit-o pe mama

numind-o „domniță“ și spunându-i că părea sora mea mai mare. Ni s-a dat voie, lui Élisabeth și mie, să mergem una la cealaltă în vizită ca să ne jucăm împreună.

Prima dată, sora mea m-a însoțit în strada Varenne și ne-am speriat amândouă. Élisabeth – căreia apropiații îi spuneau Zaza – avea o soră și un frate mai mari ca ea, șase frați și surori mai mici și o droaie de veri și de prieteni. Alergau, săreau, se băteau, se cățarau pe mese, răsturnau mobilele și țipau tot timpul. La sfârșitul după-amiezii, doamna Mabilie intra în salon, ridica un scaun, ștergea cu surâsul pe buze o frunte asudată. Eram uimită de indiferența cu care trata manifestările zgomotoase, petele, farfuriile sparte: nu se supăra niciodată. Nu-mi prea plăceau jocurile acestea desfășurate fără reguli, de altfel deseori o oboseau și pe Zaza. Ne retrăgeam în biroul domnului Mabilie și discutam, ferite de vacarm. Era o plăcere pe care n-o mai cunoscusem. Părinții mei îmi vorbeau, le vorbeam și eu, dar nu purtam discuții între noi; sora mea și cu mine fuseserăm prea apropiate ca să schimbăm păreri. Cu Zaza purtam discuții adevărate, așa cum făceau seara tata și mama. Vorbeam despre ce învățam, despre ce citeam, despre colege, despre profesoare, despre ce aflaserăm, niciodată despre noi înșine. Conversațiile noastre n-au alunecat niciodată pe panta confidențelor. Nu ne permiteam nici o familiaritate. Ne spuneam politicos „dumneata“ și, în afara mențiunii din sfârșitul scrisorilor, nu ne sărutam.

Zaza iubea, ca și mine, cărțile și studiul; în afară de asta, era dăruită cu o mulțime de talente care mie îmi lipseau. Uneori, când sunam la ea, în strada Varenne, o găseam făcând fursecuri și cremă de zahăr ars. Însira pe o andrea bucăți de portocale, de curmale, de prune uscate și le afunda într-o cratiță în care fierbea un sirop cu miros de oțet cald: fructele ei glasate arătau la fel de bine ca cele de la cofetari. Copia cu mâna ei, în zece exemplare, o *Cronică de familie* pe care o redacta în fiecare săptămână pentru buncii, unchii, mătușile care nu erau în Paris. Îi admiram în egală măsură povestirile pline de viață și priceperea de a întocmi ceva care semăna cu un ziar adevărat. A luat câteva lecții de pian împreună cu mine, dar a trecut foarte repede la avansați. Firavă, cu picioarele subțiri, făcea totuși cu trupul ei o mie de minunății. La începutul primăverii, doamna Mabilie ne-a dus pe amândouă într-o zonă înflorită de la marginea orașului – cred că era la Nanterre; Zaza a făcut roata pe iarbă, șpagatul și tot felul de tumble. Se cățara în copaci, se agăța de crengi cu picioarele. Eram uluită de firescul cu care făcea totul. Umbla singură pe stradă la vârsta de 10 ani; la școala Désir nu a adoptat niciodată atitudinile mele emfactice; vorbea cu domnișoarele profesoare pe un ton politicos, dar dezinvolt, aproape de la egal la egal. Într-un an, la o audiere de pian, și-a permis un gest îndrăzneț, frizând scandalul. Sala de festivități era plină. În

primele rânduri stăteau elevele îmbrăcate în rochiile lor cele mai frumoase, cu părul buclat, frizat, cu funde în păr, așteptând momentul în care să-și etaleze talentele. În spatele lor erau așezate profesoarele și supraveghetoarele, în bluze de mătase, cu mănuși albe. Zaza, îmbrăcată în tafta albastră, a interpretat o bucată muzicală pe care mama ei o considera prea complicată și căreia îi stâlcea, de obicei, câteva măsuri; de data asta le-a executat fără greșală și, aruncând către doamna Mabilie o privire triumfătoare, i-a scos limba. Fetițele au fremătat toate sub buclele lor, iar pe obrazul domnișoarelor s-a citit dezaprobarea. Când Zaza a coborât de pe scenă, mama ei a îmbrățișat-o cu atâta căldură, încât nimeni n-a îndrăznit s-o mustre. În ochii mei, acel gest a acoperit-o de glorie. Supusă regulilor, încadrată în șabloane, iubeam tot ce era nou, autentic, spontan. Vioiciunea și independența Zazei mă fermecau.

Nu mi-am dat seama prea repede ce loc ocupa această prietenie în viața mea. La fel ca prima copilărie, nu eram nici acum deloc capabilă să exprim ce se petrecea în forul meu interior. Fusesem învățată să confund ceea ce trebuie să fie cu ceea ce este: nu cercetam ce se ascunde sub convenția cuvintelor. Era de la sine înțeles că purtam tuturor celor din familie – chiar și verilor celor mai îndepărtați – o caldă afecțiune. Pe părinți și pe sora mea îi iubeam: acest cuvânt era atotcuprinzător. Nuanțele și variațiile sentimentelor nu aveau drept la existență. Zaza era cea mai bună prietenă a mea: nu puteam spune nimic mai mult. Într-o inimă bine orânduită, prietenia ocupă un loc onorabil, dar nu are nici strălucirea misteriosului Amor și nici încărcătura sacră a afecțiunii filiale. Această ierarhie era, pentru mine, în afara oricărei discuții.

În acel an, ca și în ceilalți, luna octombrie mi-a adus voioasa nerăbdare a începerii școlii. Cărțile noi trosneau între degete, miroseau frumos; așezată în fotoliul de piele, mă lăsam legănată de viziunea făgăduielilor viitorului.

Nici o făgăduială nu s-a împlinit. În Grădina Luxembourg am regăsit mireasma și bogăția nuanțelor roșcate ale toamnei: nu m-au mai impresionat; albastrul cerului se mohorâse. Orele de curs mă plictiseau; îmi învățam lecțiile și-mi făceam temele fără plăcere și deschideam poarta școlii Désir fără tragere de inimă. Deși clipele renășteau trecutul trăit aici, nu-l recunoșteam: își pierduse strălucirea culorilor, iar ceea ce se întâmpla zi de zi îmi părea searbăd. Mi se dădea totul, dar mâinile îmi rămâneau goale. Mergeam pe Bulevardul Raspail alături de mama când m-am trezit, deodată, că mă întreb cu spaimă: „Ce se întâmplă cu mine? Asta să-mi fie viața? Doar asta? Așa va fi mereu și pentru totdeauna?” Mi s-a tăiat răsuflarea gândindu-mă că așa se vor scurge, la nesfârșit, săptămânile, lunile, anii neluminați de fulgerul vreunei așteptări, vreunei făgăduieli: era ca și cum, fără să

dea de veste, lumea ar fi murit. Nici acestei tristeți nu știam să-i dau un nume.

Timp de zece-cincisprezece zile m-am târât de la o oră la alta, de azi pe mâine, vlăguită de puteri. Într-o după-amiază, pe când mă dezbrăcam în vestiarul școlii, a apărut Zaza. Ne-am pus pe taclale, pe povestit, pe comentat. Cuvintele mi se rostogoleau nerăbdătoare pe buze și în pieptul meu palpitau mii de sori; într-o uimitoare izbucnire de bucurie, mi-am spus: „Ea îmi lipsise!“ Eram atât de neștiutoare în privința inimii, încât nu m-am gândit să-mi spun: „Lipsa ei m-a făcut să sufăr.“ Trebuise să fie acolo pentru a-mi da seama câtă nevoie aveam de ea. Mi s-a dezvăluit un adevăr fulgurant. Deodată, s-au spart în țândări și s-au risipit lucrurile convenționale, obiceiurile rutiniere, stereotipiile – și am fost inundată de o emoție neprevăzută în vreun cod. M-am lăsat dusă de valul acelei bucurii care se rostogolea în mine, nestăvilită și proaspătă ca apa cascadelor, dezgolită ca o stâncă de granit. Peste câteva zile, am ajuns la școală mai repede și am privit cu un fel de groază scaunul lui Zaza: „Și dacă n-o să se mai așeze niciodată pe el, dacă ar muri, ce s-ar alege de mine?“ Și iarăși m-a fulgerat un adevăr: „Nu mai pot să trăiesc fără ea.“ Era cam înfricoșător: ea pleca, venea, era departe de mine având în mâinile ei toată fericirea, chiar toată viața mea. Mi-am închipuit că domnișoara Gontran avea să intre, măturând podeaua cu fusta ei lungă, și ne va spune: „Rugați-vă, copii: în noaptea trecută, Dumnezeu a chemat-o la El pe micuța voastră colegă Élisabeth Mabilie.“ Ei bine, mi-am spus, aș muri pe loc! Aș aluneca de pe scaunul meu și m-aș prăbuși fără suflare. M-a liniștit această rezolvare a lucrurilor. Nu credeam cu adevărat că puterea divină îmi va lua viața; nici nu mă temeam, în realitate, că Zaza va muri. Ajunsesem până la a-mi mărturisi dependența la care mă adusese atașamentul față de ea: nu îndrăzneam să privesc în ochi toate consecințele.

Nu aveam pretenția ca Zaza să aibă pentru mine un sentiment la fel de absolut: mă mulțumeam să fiu colega ei preferată. Admirația pe care i-o purtam nu mă facea să scad în propriii mei ochi. Iubirea nu e totuna cu dorința. Consideram că nimic nu este mai bun pe lume decât să fiu eu însămi și să o iubesc pe Zaza.

Note

1. *Era odată un automobil gri* (fr.). (N.t.)
2. *Și ea avea un picior de lemn* (fr.). (N.t.)
3. Supă falsă, preparată dintr-o fiertură de pâine, unt și lapte. (N.t.)
4. Aluzie la un personaj dintr-un cântecel franțuzesc pentru copii. (N.t.)
5. *Salată coaptă* (fr.): fel de mâncare gătit, având în compoziție și salată. (N.t.)

6. Potrivit uzanțelor editoriale, titlurile periodicelor nu au fost traduse în românește; titlurile cărților, denumirile spectacolelor etc. s-au păstrat, în general, în franceză în cazurile în care nu aveau o traducere consacrată în limba română. (N.ed.)

7. *Vache* în limba franceză. (N.t.)

8. Dorință (fr.). (N.t.)

9. Satisfăcător (lat.). (N.t.)

10. Sărbătoare catolică având origini medievale, specifică Franței și Canadei francofone, plasată la jumătatea perioadei de 40 de zile (Carême) a postului Paștelui. (N.t.)

11. Joseph Simon Gallieni (1849–1916), comandant militar și administrator al coloniilor franceze; unii istorici îl socotesc eminența cenușie care a adus victoria franceză în 1914, în prima bătălie de la Marne; ministru de Război în 1915. (N.t.)

12. Aici, semicentură plasată pe spatele mantalelor militare, la nivelul taliei. (N.t.)

13. Răutăcios (fr.); articulat (*Le Malin*) înseamnă Diavolul. (N.t.)

14. În bisericile creștine apusene, perioada de așteptare și pregătire a nașterii lui Isus, care începe din a patra duminică înainte de Crăciun și se sfârșește pe 25 decembrie. (N.t.)

15. În mod obișnuit, la catolici prima împărtășanie are loc la vârsta de 12-13 ani. În 1910, Papa Pius X a permis admiterea la euharistie și a copiilor mai mici, în jur de șapte ani. Aceasta a purtat numele de „împărtășanie privată” sau „mica împărtășanie”, continuată, ulterior, cu „împărtășania solemnă” de la 12-13 ani. (N.t.)

16. Aluzie la cuvintele *pharisiens* / *parisiens* (farisei / parizieni), care în franceză sună asemănător. (N.t.)

17. Mișcare politică naționalistă și regalistă apărută în Franța în 1898, la inițiativa lui Henri Vaugois și Maurice Pujo. În primii ani ai secolului XX, Charles Maurras a impus, în cadrul mișcării, ideea necesității restaurării monarhiei. Ziarul *L'Action française* (1908–1944), condus de Charles Maurras, era organul oficial al mișcării. (N.t.)

18. Organizație de tineret creată în Franța în 1908 de Maurice Pujo, asociată mișcării monarhiste franceze *Action française*, condusă de Charles Maurras. (N.t.)

19. Ziar care a apărut în Franța în perioada 1884–1944. (N.t.)

20. Publicație franceză (1904–1946); avea ca slogan „Imbecilii nu citesc *L'œuvre*” și promova idei radical socialiste și pacifiste. (N.t.)

21. Émile Combes a fost inițiatorul legii separării Bisericii de Stat, în Franța (1905). (N.t.)

22. Poupette în original. (N.t.)

23. Sărbătoare creștină catolică (presupunând și un celebru carnaval) care precede postul Paștelui. (N.t.)

24. Revistă săptămânală destinată fetițelor, în care a apărut personajul Bécassine. A fost publicată în Franța între 1905 și 1960. (N.t.)

25. Revistă săptămânală ilustrată pentru tineret (1914–1940). (N.t.)

26. Soldatul de rangul al doilea se afla la baza ierarhiei militare franceze; este inferior primului rang – cel de caporal. (N.t.)

27. *Sou*, veche monedă franceză care, la începutul secolului XX, desemna, în limbajul curent, moneda de cinci centime. (N.t.)

28. Să fie! (lat.). (N.t.)

29. Roman scris de Louis Jacolliot. (N.t.)

30. Joc de cărți în care șaptele de caro are un statut special și poartă numele de *nain jaune* (piticul galben). (N.t.)

31. *Dicke Bertha* (germ.), *Grosse Bertha* (fr.), numele dat unui tun nemțesc de mare calibru din Primul Război Mondial. (N.t.)

32. Roman de Ludovic Halévy; există și o piesă cu același titlu de Pierre Decourcelle. (N.t.)

33. *Cyrano de Bergerac* de Edmond Rostand. (N.t.)

34. Dramă de Edmond Rostand. (N.t.)

35. Tragedie de Jean Racine. (N.t.)

36. Denumire peiorativă dată nemților de către francezi. (N.t.)

37. Aluzie la nou-îmbogățiți (*nouveau-riches*). (N.t.)

38. Piesă de teatru de Eugène Labiche. (N.t.)

39. *Imitația (Imitațiunea) lui Christos (Imitatio Christi)*, lucrare de pietate creștină. (N.t.)

40. Revistă ilustrată lunară fondată în 1885 care publică materiale despre vânătoare, pescuit, bricolaj, tradiții franceze. (N.t.)

41. Revistă săptămânală ilustrată care a apărut în Franța în perioada 1843–1944. (N.t.)

42. Cotidian francez din perioada 1884–1944. (N.t.)

43. Revistă ilustrată franceză din perioada 1833–1912. (N.t.)

44. Operă bufă compusă de Edmond Audran. (N.t.)

45. Operă bufă compusă de Victor Massé. (N.t.)

46. Cartea lui Paul Bourget. (N.t.)

47. Roman al scriitoarei Colette. (N.t.)

48. Revistă bilunară apărută în Franța după Primul Război Mondial, conținând romane în foileton. E publicată și în prezent. (N.t.)

49. Roman de Jeanne Schultz. (N.t.)

50. Roman de Jean de la Brète. (N.t.)

51. Titlurile traducerilor românești au fost *Cele patru fiice ale doctorului March* și *Micuțele doamne*. (N.t.)

52. *Călătoriile pelerinului*, roman alegoric de John Bunyan. (N.t.)

Partea a doua

Ne mutaserăm. Noua noastră locuință, împărțită aproape la fel ca cealaltă, mobilată identic, avea mai puțin spațiu și era mai puțin confortabilă. Nu avea baie, ci un singur cabinet de toaletă, fără apă curentă: tata golea în fiecare zi cazanul greu care stătea sub lavabou. Nu avea încălzire; iarna, apartamentul era înghețat, cu excepția biroului, unde mama aprindea o sobă băgată în șemineu; lucram vara tot acolo. Louise dormea la etajul al șaselea, iar eu împărțeam cu sora mea o cameră prea mică pentru noi. În locul vestibulului spațios în care îmi plăcea să mă refugiez, era doar un coridor. Când mă dădeam jos din pat, nu aveam nici măcar un colțișor al meu; nici măcar un pupitru pe care să-mi pun lucrurile. Mama primea deseori vizite în birou; tot acolo vorbea seara cu tata. M-am obișnuit să-mi fac temele și să învăț lecțiile în zarva vocilor. Dar sufeream că nu pot să rămân niciodată singură. Sora mea și cu mine le invidiam din tot sufletul pe fetițele care aveau o cameră a lor; a noastră nu era decât un dormitor comun.

Louise s-a logodit cu un șindrilar; într-o zi am surprins-o în bucătărie stând stângace pe genunchii unui bărbat roșcat; ea avea pielea albă, iar el obrajii bucălați; m-am întristat fără să-mi dau seama de ce. Totuși, alegerea ei fusese bine primită: cu toate că era muncitor, logodnicul avea o gândire sănătoasă. Ne-a părăsit. A înlocuit-o Catherine, o țărăncă proaspătă și veselă cu care mă jucam la Meyrignac; era aproape o prietenă de joacă. Defectul ei era că seara ieșea la plimbare cu pompierii din cazarma de peste drum: „umbla brambura“. Mama a încercat s-o învețe cum să se poarte, apoi a trimis-o acasă și s-a hotărât să renunțe la ajutor, căci afacerile tatei mergeau prost. Fabrica de încălțăminte era pe punctul de a da faliment. Sprijinit de un văr îndepărtat și influent, tata a început să lucreze în domeniul „publicității financiare“, la început la *Gaulois*⁵³, apoi la diverse alte ziare; slujba era prost plătită și-l irita. În compensație, serile se ducea mai des ca altădată să joace bridge la prieteni sau la cafenea; vara, își petrecea duminicile la cursele de cai. Mama rămânea deseori singură. Nu se plângea, dar avea oroare de treburile gospodărești și sărăcia o apăsa; a devenit extrem de nervoasă. Încet-încet, tata și-a pierdut permanenta lui seninătate. Nu se disputau în adevăratul sens al cuvântului, dar țipau unul la altul foarte tare pentru lucruri mărunte și deseori ne certau pe sora mea și pe mine.

În fața adulților rămăseserăm strâns unite; dacă una din noi răsturna o călimară, era o greșeală comună, ne asumam amândouă răspunderea. Cu toate acestea, relațiile noastre se schimbaseră puțin

de când o cunoscusem pe Zaza; modelul meu devenise acum noua mea prietenă. Zaza râdea de toată lumea; nu o cruța nici pe Păpușica și o numea „micuța”; iar eu o imitam. Sora mea suferea atât de mult, încât a încercat să se distanțeze de mine. Într-o după-amiază eram singure în birou și tocmai ne ciondăniserăm, când, deodată, mi-a spus pe un ton dramatic: „Trebuie să-ți mărturisesc ceva!” Deschisese o carte de engleză pe sugativa roz și începuse să studiez, și abia dacă am întors capul: „Iată! spuse sora mea, cred că nu te mai iubesc la fel de mult ca altădată”; mi-a vorbit cu voce serioasă despre sentimentul cel nou de indiferență din inima ei. O ascultam în liniște și pe obraji mi se prelingeau lacrimi; ea a sărit: „Nu-i adevărat! nu-i adevărat!”, a strigat, îmbrățișându-mă; ne-am strâns în brațe și mi-am șters lacrimile. „Să știi că nu te-am crezut cu adevărat!” i-am spus. Totuși nu mă mințise complet; începuse să se revolte împotriva condiției ei de mezină și, pentru că o neglijam, se revoltase și împotriva mea. Era în aceeași clasă cu verișoara noastră Jeanne, la care ținea mult fără să aibă aceleași gusturi, și cu ale cărei prietene era obligată de părinți să se întâlnească. Acele prietene erau niște fete neghioabe și înfumurate, pe care ea le ura, turbând de furie că erau socotite demne de a-i fi prietene; nu se ținea însă cont de părerea ei. La școala Désir, Păpușica era văzută, în continuare, ca o reflexie – în mod necesar imperfectă – a surorii ei mai mari. Se simțea deseori umilită și de aceea se spunea că e orgolioasă, iar domnișoarele profesoare, ca niște bune educatoare ce erau, o umileau și mai mult. Prin însuși faptul că eram mai avansată la învățătură stârneam interesul tatii, care se ocupa mai mult de mine; fără a-mi împărtăși devoțiunea față de el, sora mea suferea din cauza acestei lipse de imparțialitate. Într-o vară, la Meyrignac, pentru a dovedi că are o memorie la fel de bună ca a mea, a învățat pe dinafară lista cu toți mareșalii lui Napoleon, cu nume și titluri nobiliare; a spus-o dintr-o suflare: părinții noștri au zâmbit. Exasperată, a început să mă privească altfel: îmi căuta punctele vulnerabile. Mă enerva că avea pretenția, fie și timidă, să rivalizeze cu mine, să mă critice, să-mi scape de sub control. Totdeauna ne ciorovăiserăm pentru că eu eram mai impulsivă, iar ea plângea ușor; acum plângea mai puțin, dar certurile noastre deveniseră mai serioase: intervenea acum amorul-propriu; fiecare voia să aibă ultimul cuvânt. Totuși, până la urmă ne împăcam de fiecare dată: aveam nevoie una de cealaltă. Le judecam pe colegele și domnișoarele profesoare la fel ca pe membrii familiei; nu ne ascundeam nimic una celeilalte și ne jucam împreună cu aceeași plăcere dintotdeauna. Când părinții noștri ieșeau seara, organizam propria noastră petrecere; ne făceam o omletă spumoasă pe care o mâncam la bucătărie și întorceam apartamentul cu susul în jos, strigând în gura mare. Cum dormeam acum în aceeași cameră, ne continuam în pat multă vreme jocurile și discuțiile.

În anul în care ne-am instalat în strada Rennes am avut tulburări de somn. Oare să fi asimilat altfel decât ar fi trebuit dezvăluirile lui Magdeleine? Doar un perete despărțea acum patul meu de cel al părinților și se întâmpla să-l aud pe tata sforăind: să fi fost oare sensibilă la acest tip de promiscuitate? Aveam coșmaruri. Un bărbat sărea pe patul meu, îmi băga un genunchi în stomac, iar eu mă sufocam; mă trezeam, disperată, în vis și din nou mă strivea agresorul. Cam în aceeași perioadă, sculatul dimineața a devenit un chin atât de dureros, încât, gândindu-mă seara la el, înainte de-a adormi, simțeam cum mi se strânge gâtul și mi se umezesc palmele. Dimineața, când auzeam vocea mamei, îmi doream să mă îmbolnăvesc, atât de mult uram să mă smulg din toropeala tenebrei. Ziua aveam amețeli; mă anemiam. Mama și doctorul spuneau: „E în creștere.“ Uram acest cuvânt, ca și lucrarea confuză care se petrecea în trupul meu. Le invidiam pe „domnișoarele mari“ pentru libertatea lor; dar îmi repugna ideea că pieptul mi s-ar umfla. Auzisem, la un moment dat, femei adulte care urinau cu un zgomot de cataractă; gândindu-mă la pungile pline de apă care stăteau ascunse în burta lor, simțeam aceeași spaimă ca Gulliver în ziua în care tinerele uriașe i-au arătat sânii.

De când le pătrunsesem misterul, cărțile interzise mă speriau mai puțin ca altădată. Deseori, îmi lăsam privirea să alunece pe bucățile de ziar puse în WC-uri. Așa am citit un fragment de roman-foileton în care eroul principal își lipea buzele arzătoare de sânii albi ai eroinei. Am simțit cum mă arde acel sărut; eram în același timp mascul, femele și privitor, îl dădeam, îi primeam senzația și îmi umpleam privirea cu imaginea lui. Era limpede că am încercat o emoție atât de vie pentru că trupul meu deja se trezise; dar închipuirile lui s-au cristalizat în jurul acelei imagini; nici nu mai știu de câte ori am evocat-o înainte de a adormi. Apoi am inventat altele: mă întreb de unde le scoteam. Până atunci, faptul că soții se culcau, îmbrăcați sumar, în același pat, nu-mi sugerase nici îmbrățișarea și nici mângâierea: bănuiesc că le-am creat pornind de la nevoia mea de atunci. Un timp, am fost pradă unei dorințe chinuitoare; mă răsucaleam în așternut, cu gâtul uscat, chemând un trup de bărbat lângă trupul meu, mâini bărbătești pe pielea mea. Făceam cu disperare calcule: „N-ai voie să te căsătorești înainte de 15 ani!“ Era oricum vârsta-limită: trebuia să mai aștept niște ani pentru a-mi ostoi chinul. Chinul începea cu blândețe: în așternuturile calde, din furnicăturile în sânge, închipuirile îmi făceau inima să bată într-un fel tulburător; aproape credeam că se vor materializa; dar nu, se risipeau și nici o mână, nici o gură nu-mi calmau carnea răscolită; cămașa de madipolon se transforma într-o haină otrăvită. Doar somnul mă elibera. Niciodată nu am asociat aceste tulburări cu ideea de păcat: violența lor depășea plăcerea, făcându-mă să mă simt mai degrabă

victimă decât vinovată. Nu mi-am pus întrebarea dacă și alte fete treceau prin astfel de chinuri. Nu obișnuiam să mă compar cu nimeni.

Am stat la niște prieteni un timp, în mijlocul lunii iulie, într-o sufocantă căldură jilavă. Într-o dimineață, când m-am trezit, am rămas consternată: cămașa mea de noapte era murdară. Am spălat-o; m-am îmbrăcat: lenjeria mi s-a murdărit din nou. Uitasem vagile prorocii ale lui Magdeleine și mă întrebam ce boală abjectă dăduse peste mine. Neliniștită și simțind o vagă vinovăție, a trebuit să recurg la mama; mi-a explicat că devenisem „o fată mare“ și m-a bandajat incomod. Am simțit însă o mare ușurare când am aflat că nu eram cu nimic vinovată. Mai mult, ca întotdeauna când mi se întâmpla ceva important, am simțit cum crește în mine un fel de mândrie. Bănuiam că mama și prietenele ei sușoteau pe seama mea, dar nu-mi era rușine. În schimb, seara, când ne-am întors în strada Rennes, unde era tata, acesta a făcut o aluzie glumească la starea mea: am simțit că mă topesc de rușine. Îmi imaginasem că confreria femeilor ascunde de bărbați cu grijă tara ei secretă. Aveam impresia că în fața tatei sunt numai spirit: m-am îngrozit că mă considera brusc un organism. M-am simțit decepționată pe viață.

Mă urăteam, nasul meu se făcea roșu; pe față și pe ceafă îmi ieșeau coșuri pe care le zgândăream nervoasă. Mama, excedată de atâta muncă, mă îmbrăca neglijent. Rochiile mele fără formă îmi accentuau aspectul stângaci. Pentru că-mi era jenă de trupul meu, am dezvoltat fobii: de exemplu, nu suportam să beau dintr-un pahar din care mai băusem. Am dobândit ticuri: ridicam tot timpul din umeri și încrețeam nasul. „Nu mai umbla la coșuri și nu-ți mai încreți nasul“, îmi spunea tata în permanență. Fără răutate, dar și fără menajamente, făcea pe seama tenului, acneei și a stângăciei mele remarci care-mi sporeau starea de disconfort și maniile.

Vărul cel bogat care-l ajutase pe tata dădea o petrecere pentru copii lui și prietenii acestora. Compusese o revistă muzicală în versuri, iar surorii mele îi revenise rolul de a povesti publicului ce se petrece pe scenă. Îmbrăcată într-o rochie de tul albastru presărată cu stele, cu superbul ei păr care-i curgea pe umeri, părea însăși Frumoasa Noptii. După un dialog în versuri cu un personaj care întruchipa visătorul, i-a prezentat, în cuplete cu rimă, pe tinerii invitați care defilau pe estradă în costume de bal mascat. Costumată în spaniolă, trebuia să merg țănoșă, făcându-mi vânt cu evantaiul, în timp ce, pe melodia *Funiculi-funicula*, sora mea cânta:

Acum vedem venind frumoasa-n zare

Semeată foc (bis)

E-a Barcelonei mândră-nfățișare

Ritmată-n toc (bis)

Și mândră-i e privirea ochilor mari

Cu obrajii în flăcări, simțeam tortura privirilor ațintite asupra mea. Puțin mai târziu, am asistat la cununia unei verișoare din Nord; în timp ce la cununia mătușii Lili imaginea mea mă încântase, acum îmi rănea sufletul. Mama realizase abia dimineața, la Attas, că noua mea rochie bej din crepdeșin se mula pe pieptul care nu mai avea forme copilărești și-l punea în evidență fără pudoare. Mi l-a bandajat atât de bine, încât toată ziua am avut stânjenitoarea impresie că ascund sub corsaj o infirmitate. În chinul ceremoniei și-al unui banchet interminabil, conștientizam cu tristețe adevărul imortalizat de fotografii: îmbrăcată fără gust, dizgrațioasă, nu mai eram o fetiță, dar nu devenisem nici femeie.

Regăsisem liniștea nopților. În schimb, aveam impresia că în jur totul se transformă fără să-mi dau seama în ce fel anume. Această schimbare nu avea legătură cu Zaza: ea era o ființă, nu un obiect. Dar, în clasa celor cu un an mai mari ca mine, exista o elevă care îmi părea o zeiță frumoasă, blondă, surâzătoare și cu piele trandafirie; se numea Marguerite de Théricourt și tatăl ei era unul dintre cei mai bogați oameni din Franța; când venea la școală, într-un imens automobil negru, cu șofer particular, era însoțită de guvernantă. La zece ani, cu buclele ei fără cusur, cu rochiile perfect croite și mănușile pe care și le scotea doar când intra în clasă, mi-o înfățișam ca pe o mică prințesă. Devenise o domnișoară în toată puterea cuvântului, frumoasă, blondă, cu părul lung fără un fir răzleț, cu ochi limpezi și zâmbet amabil; mă impresionau dezinvoltura, firescul, vocea ei profundă și melodioasă. Învăța bine și se purta foarte respectuos cu domnișoarele profesoare, iar acestea, la rândul lor, flatate și de faptul că era o bogată moștenitoare, o adora. Vorbea totdeauna foarte amabil cu mine. Se spunea că mama ei era foarte bolnavă: această încercare prin care trecea îi dădea lui Marguerite aura unui personaj de roman. Uneori îmi spuneam că, dacă m-ar invita la ea în vizită, aș leșina de fericire, dar nici măcar nu îndrăzneam să visez la așa ceva: trăia în cercuri tot atât de puțin accesibile pentru mine ca și Curtea Regală a Angliei. De altfel, nu doream să intru în intimitatea ei, ci doar s-o pot privi îndelung, mai de aproape.

Când am ajuns la pubertate, sentimentul meu s-a făcut și mai intens. La sfârșitul clasei a treia, care era numită a șasea primară, am asistat la examenul solemn pe care-l susțineau, în școală, elevele din cursul secundar și în urma căruia se dobândea o „diplomă Adeline Désir“. Marguerite era îmbrăcată într-o rochie elegantă de culoare gri din crepdeșin, iar brațele ei frumoase și rotunde se ghiceau prin transparența mânecilor: m-a răscolit această dezvăluire pudică a goliciunii trupului. Eram prea neștiutoare și mă temeam prea mult de ce ar spune ceilalți pentru a admite existența vreunei minime dorințe

fizice ; nici măcar în gând nu concepeam că acei umeri albi ar putea fi pângăriți de atingerea unei mâini; cu toate acestea, cât a durat examinarea, nu mi-am dezlipit ochii de la ei și mă simțeam gătită de un sentiment nemaiîncercat.

În trupul și în existența mea apăruseră schimbări: mă despărțeam de trecut. Ne mutaserăm deja, iar Louise plecase. În timp ce mă uitam împreună cu sora mea la niște fotografii vechi, m-a fulgerat gândul că, nu peste multă vreme, aveam să mă despart de Meyrignac. Bunicul era foarte bătrân și avea să moară; când domeniul va aparține unchiului Gaston – care deținea deja nuda proprietate – n-o să mai am, acolo, sentimentul că sunt acasă. Mă voi duce în acel loc ca o străină, apoi nu mă voi mai duce deloc. Am încremenit. Părinții mei spuneau mereu – și experiența lor părea s-o confirme – că viața își ia revanșa asupra prietenilor din copilărie: oare o voi uita pe Zaza? Păpușica și cu mine ne întrebam cu îngrijorare dacă iubirea pe care ne-o purtam reciproc va rezista probei timpului. Cei mari nu luau parte la jocurile și la distracțiile noastre. Nu mi se părea că vreun adult, din câți cunoșteam, se distra pe lumea asta: viața nu e ușoară, viața nu e ca în cărți, spuneau cu toții.

Monotonia vieții adulților îmi stârnise totdeauna milă; m-am neliniștit realizând că, nu peste multă vreme, voi avea parte de aceeași soartă. Într-o după-amiază o ajutam pe mama la vase; ea spăla farfuriile, eu le ștergeam; vedeam pe fereastră zidul cazarmii de pompieri și alte bucătării în care femeile frecau cratițe sau curățau legume. În fiecare zi, același program: pregătitul prânzului, al cinei, spălutul vaselor, aceleași lucruri făcute la fel, în aceleași momente, fără să ducă nicăieri: așa va fi viața mea? În minte mi-a apărut imaginea unui spațiu plan atât de dezolant, încât îmi amintesc totul perfect și acum: până la orizont se întindea un șir de pătrate gri care, potrivit legilor perspectivei, se vedeau din ce în ce mai mici, dar toate erau la fel și fără urmă de relief; erau zilele, săptămânile și anii. De când îmi puteam aminti, în fiecare seară, când adormeam, știam mai multe decât cu o zi înainte; urcam treaptă după treaptă; dar la ce servește acest efort dacă la capătul scării voi găsi doar o nesfârșită întindere plicticoasă, fără repere către care să mă îndrept?

În timp ce puneam un teanc de farfurii în dulapul din perete, mi-am spus: nu! Viața mea va avea un sens. Din fericire, nu mi se predestinase o soartă de gospodină. Tatăl meu nu era un adept al feminismului. Era de acord cu înțelepciunea romanelor lui Colette Yver, în care avocata sau doctorița își sacrifică cariera de dragul armoniei căminului, dar nevoia determină deciziile: „Fetițele mele, voi nu vă veți mărita, spunea tata deseori. Nu aveți zestre, va trebui să munciți.“ Eram infinit mai atrasă de perspectiva unei profesii decât de cea a căsătoriei; prima îndreptățea speranțele. Existau oameni care

realizaseră ceva în viață: voi realiza și eu, îmi spuneam, deși nu îmi era foarte clar ce drum voi urma. Astronomia, arheologia, paleontologia mă atrăseseră rând pe rând și continuam să cochetez vag cu scrisul. Dar aceste viziuni erau lipsite de consistență și nu credeam în nici una cu atâta tărie încât să privesc încrezătoare spre viitor. Purtam deja doliu după defunctul meu trecut.

Manifestat violent, am avut un ultim refuz al despărțirii de vechea mea matcă odată cu descoperirea romanului *Good Wives* al Louisei Alcott, scris în continuarea lui *Little Women*. Trecuse, poate, mai bine de un an de când îi lăsasem pe Joe și pe Laurie surâzând împreună viitorului. De îndată ce am pus mâna pe volumașul broșat din colecția Tauchnitz în care se găsea sfârșitul poveștii lor, l-am deschis la întâmplare: am nimerit la o pagină din care am aflat, fără menajamente, știrea căsătoriei lui Laurie cu una dintre surorile mai mici ale lui Joe, blonda, insipida și proasta de Amy. Am aruncat cartea de parcă mi-ar fi ars degetele. Am fost copleșită câteva zile de o tristețe cumplită, care îmi rănea însăși esența ființei: bărbatul pe care-l iubeam și despre care crezusem că mă iubește mă trădase pentru o proastă. Am urât-o pe Louisa Alcott. Mai târziu aveam să descopăr că însăși Joe refuzase cererea în căsătorie a lui Laurie. După o lungă perioadă de celibat, după greșeli și încercări, a întâlnit un profesor mai în vârstă ca ea, dar înzestrat cu cele mai alese calități: a înțeles-o, a consolată-o, a sfătuit-o și s-au căsătorit. Mult mai bine conturat ca tânărul Laurie, acest bărbat superior, apărut din afară în povestea lui Joe, era întruchiparea Judecătorului suprem, de care eu însămi speram să fiu recunoscută cândva; și totuși, intruziunea lui m-a iritat. Altădată, când citisem *Les vacances* de Contesa de Ségur, mă întristase faptul că Sophie nu s-a căsătorit cu Paul, prietenul ei din copilărie, ci cu un tânăr castelan necunoscut. Pentru mine, prietenia, dragostea erau chestiuni definitive, eterne, nicidecum aventuri precare. Nu voiam ca viitorul să-mi rezerve despărțiri: nădăjduiam să-mi ia sub aripa lui întregul trecut.

Îmi pierdusem tihna copilăriei; și nu câștigasem nimic în schimb. Părinții mei continuau să se manifeste la fel de autoritar, situație pe care o suportam din ce în ce mai greu odată cu deșteptarea spiritului meu critic. Nu vedeam sensul vizitelor, prânzurilor de familie, în general, al tuturor tipurilor de corvezi pe care părinții mei le considerau obligații. Răspunsurile de genul: „Pentru că se cade; pentru că nu se cade“ nu mă mai satisfăceau defel. Solicitudinea mamei mele devenise apăsătoare. Ea acționa „așa cum credea de cuviință“, fără să-și pună problema vreunei justificări, motiv pentru care deciziile ei îmi păreau deseori arbitrare. Între noi a izbucnit un scandal din cauza unei cărți de rugăciuni pe care i-am făcut-o cadou surorii mele cu ocazia ceremoniei ei de comuniune; voiam să fie legată în piele

roșcată, așa cum erau cele ale majorității colegelor mele; mama mi-a replicat că o legătură din pânză albastră ar fi la fel de frumoasă; am protestat, zicând că banii din pușculița mea îmi aparțin; ea mi-a răspuns că nu trebuie cheltuiți 20 de franci pentru un obiect care poate să coste doar 14 franci. I-am ținut piept cât timp am cumpărat pâine de la brutar, am coborât scările imobilului și ne-am întors acasă. Am fost nevoită să cedez, cu furie mocnită, jurându-mi să nu-i iert niciodată ceea ce eu consideram a fi un abuz de putere. Dacă m-ar fi contrazis deseori, probabil că m-aș fi răzvrătit. Dar în lucrurile importante – studiile mele, alegerea prietenelor – intervenea prea puțin; îmi respecta munca și chiar timpul liber, rugându-mă s-o ajut doar în lucrurile mărunte: să macin cafea, să duc gunoiul. Eram obișnuită să fiu docilă și credeam că, în mare, asta voia Dumnezeu de la mine; ciocnirea cu mama nu a avut urmări vizibile, dar mi-a rămas dureros în minte. Educația, mediul îi insufleseră convingerea că maternitatea este cel mai frumos dintre toate rolurile femeii: nu putea să-l interpreteze decât dacă îl interpretam și eu pe al meu, dar, ca la vârsta de cinci ani, și acum refuzam cu strășnicie să joc în comediile adulților. La școala Désir fuseserăm îmboldite ca, în preziua ceremoniei de comuniune, să ne cerem iertare în genunchi de la mamele noastre; nu numai că nu am procedat astfel, dar, când a venit rândul surorii mele, am insistat să n-o facă nici ea. Mama s-a supărat. Intuia rezervele mele, care o indispuneau, și mă mustra deseori. Aveam necaz pe ea pentru că mă ținea permanent într-o stare de subordonare și își aroga drepturi asupra mea. Pe deasupra eram geloasă pe locul pe care-l ocupa în inima tatei, căci iubirea mea pătimașă pentru el crescuse în intensitate odată cu trecerea anilor.

Cu cât viața tatei devenea mai anevoioasă, cu atât superioritatea lui mă orbea; ea nu decurgea nici din bogăție, nici din succes, astfel că încercam să mă autoconvinc că neglijase aceste lucruri în mod deliberat; ceea ce, pe de altă parte, nu mă oprea să-i plâng de milă: credeam că, pe nedrept, nu i se recunoaște valoarea, nu este înțeles și a căzut victimă unor obscure mașinațiuni. Mă simțeam cu atât mai recunoscătoare pentru accesele lui, încă destul de frecvente, de veselie. Istorisea amintiri de demult, glumea pe seama unuia și a altuia, făcea calambururi. Când rămânea acasă, ne citea din Victor Hugo, din Rostand; vorbea despre scriitorii pe care-i iubea, despre teatru, despre momentele importante ale trecutului, despre atâtea subiecte înalte ce mă făceau să evadesc din cenușiul vieții de zi cu zi. Nu credeam că poate exista vreun alt bărbat la fel de inteligent ca el. Avusese ultimul cuvânt în toate discuțiile la care asistasem și, când îi critica pe cei absenți, venea cu argumente zdrobitoare. Admiră din toată inima anumite personaje celebre: dar acestea erau, pentru mine, atât de îndepărtate, încât îmi păreau mitice și de altfel nu erau într-o

totul fără cusur: erau sortiți greșelii prin însuși geniul lor: se lăsau copleșiți de orgoliu, iar spiritul li se denatura. Era cazul lui Victor Hugo – tata îi recita poemele plin de entuziasm –, a cărui vanitate l-a făcut să meargă pe căi greșite; la fel se întâmplase cu Zola, cu Anatole France și cu atâția alții. Față de greșelile lor, tata manifesta o imparțialitate senină. Chiar și în operele celor pe care-i admira necondiționat existau limite: în schimb, gândirea tatei nu putea fi cuprinsă, căci nu avea limite, iar vocea lui era însuflețirea însăși. Oamenii și faptele lor defilau prin fața lui; iar el era îndrituit să judece totul.

Am fost mereu sigură pe mine atâta vreme cât tata mă aproba. Am fost doar lăudată de el, ani în șir. Dar, ajunsă la vârsta ingrătă, l-am dezamăgit: tata aprecia la femei eleganța, frumusețea. Nu numai că nu și-a ascuns deziluzia, dar a început să manifeste un interes sporit față de sora mea, care continua să fie o copilă fermecătoare. Când a văzut-o în rolul Frumoasei Noptii, tata n-a mai putut de mândrie. Juca uneori în spectacole organizate în suburbii de prietenul său, domnul Jeannot – înfocat partizan al teatrului creștin –, sub patronajul societăților de binefacere; a început s-o ia cu el pe Păpușica, pentru a interpreta diferite roluri. Cu chipul încadrat de coșite-i blonde, a întruchipat fetița din *Le Pharmacien* de Max Mauray. A învățat-o să recite fabule, exersând împreună cu ea diverse efecte. Sufeream nemărturisit când vedeam cât de bine se înțeleg și, într-un fel, îi purtam pică surorii mele.

Marea mea rivală rămânea însă mama. Doream din suflet ca relațiile dintre mine și tata să fie personale; însă, chiar și în rarele situații în care rămâneam doar noi doi, ne adresam unul altuia ca și cum mama ar fi fost prezentă. Dacă ar fi existat o neînțelegere și i-aș fi cerut sprijinul tatei, sunt sigură că el m-ar fi îndemnat: „Ascult-o pe mama ta!“ S-a întâmplat o singură dată să-l rog să-mi țină partea. Ne luase cu el la cursele de la Auteuil; peluza era înțesată de lume, era cald, nu se întâmpla nimic și mă plictiseam; într-un final, s-a dat startul: toți s-au bulucit spre bariere și, din spatele lor, nu mai vedeam pista. Tata ne închiriască niște scaune pliante și am vrut să mă sui în picioare pe al meu. „Nu!“ a spus mama, care nu suporta înghesuiala și pe care aglomerația o enerva. Am insistat. „Nu și nu!“ a repetat. În timp ce mama avea treabă cu sora mea, m-am întors către tata și, indignată, i-am spus: „Mama e ridicolă. De ce n-am voie să mă sui pe scaunul ăsta pliant?“ Stânjenit – dar fără să ia partea nimănui –, tata s-a mulțumit să ridice din umeri.

Acest gest destul de ambiguu mi-a dat impresia că, în sinea lui, tata considera că uneori mama era excesiv de autoritară; eram sigură că între el și mine există o alianță tăcută. Iluzia avea să se risipească. Într-o zi, în timp ce mâncam de prânz, a venit vorba despre un văr

mai mare, cam împrăștiat, care spunea despre mama lui că e o proastă, opinie pe care, de altfel, tata o împărtășea. În pofida acestui fapt, a spus fără drept de apel: „Copilul care vorbește urât despre mama sa este un imbecil.“ M-am făcut stacojie și, pretextând că nu mă simt bine, am plecat de la masă. Și eu vorbisem urât despre mama. Primisem o dublă lovitură de la tata: o apăraseră pe mama și, indirect, îmi spusese că sunt imbecilă. Dar, dincolo de asta, mă scotea din minți faptul că puneam sub semnul întrebării tocmai fraza pe care o spusese: din moment ce prostia mătușii mele era evidentă, de ce să n-o remarce fiul ei? Nu e rău să se spună adevărul și, de altfel, deseori e spus fără intenție; de exemplu, nu mă puteam înfrâna să gândesc ceea ce gândeam: însemna că greșesc? Într-un anumit sens, nu greșeam, dar cuvintele tatei mă atinseseră atât de tare, încât mă simțeam, în același timp, și fără reproș, și monstruoasă. Poate și din cauza acestui incident, cu timpul nu i-am mai acordat tatei credit absolut. Și totuși părinții mei și-au păstrat capacitatea de a mă face să mă simt vinovată; le acceptam verdictele, deși în forul meu interior mă vedeam altfel decât ei. Esența ființei mele le aparținea încă în aceeași măsură ca mie: cu toate acestea, paradoxal, se puteau înșela în ceea ce însemna esența mea pentru ei. Exista un singur mod de a depăși această ciudată confuzie: să disimulez totul sub aparențe înșelătoare. Obişnuiam să mă controlez în tot ce spuneam: am devenit și mai prudentă. Am mai făcut un pas. De vreme ce nu mărturiseam tot, de ce nu aş face lucruri de nemărturisit? Am învățat ce înseamnă clandestinitatea.

Mi se controlau lecturile cu aceeași strictețe dintotdeauna; dincolo de literatura special destinată copiilor sau cenzurată pentru ei, aveam voie să citesc foarte puține cărți, riguros selectate; părinții cenzurau, la rândul lor, destul de multe pasaje; tata îmi interzisese să citesc până și din *L'Aiglon* anumite părți. Totuși, încrezători în onestitatea mea, nu încuiau biblioteca; la La Grillère, îmi dădeau voie să citesc colecțiile legate din *La Petite Illustration*⁵⁴ după ce îmi arătau ce nu era „pentru mine“. În vacanță, duceam tot timpul lipsă de lecturi; după ce terminam de citit *Primerose*⁵⁵ sau *Les Buffons*⁵⁶, priveam, pofticioasă, la teancul de hârtie tipărită aflat în iarbă, la îndemâna mea, sub ochii mei. Îmi luasem demult libertatea de a face lucruri interzise, dar inofensive: mama îmi interzicea să mănânc între mese; la țară, în fiecare după-amiază, luam în buzunarul șorțului o duzină de mere: nu am suferit niciodată de pe urma exceselor mele alimentare. După discuțiile pe care le avusesem cu Magdeleine, mă îndoiam că Sacha Guitry, Flers și Caillavet, Capus, Tristan Bernard mi-ar fi putut dăuna mai mult. M-am aventurat pe tărâmul interzis. Am mers cu îndrăzneala până acolo încât i-am citit pe Bernstein, Bataille: nu am simțit vreun efect negativ. La Paris, prefăcându-mă că mă rezum la

Noaptea lui Musset, m-am așezat în fața unui volum gros care conținea operele lui complete și i-am citit piesele de teatru, *Rolla*, *Confesiunea unui copil al secolului*. De atunci, ori de câte ori rămâneam singură acasă, mă adăpam în voie din izvorul bibliotecii. În căușul fotoliului din piele, petreceam ore minunate citind pe nerăsuflăte romanele de 90 de centime care fermecaseră tinerețea tatălui meu: Bourget, Alphonse Daudet, Marcel Prévost, Maupassant, Frații Goncourt. Destul de incoerent, toate aceste volume mi-au completat educația sexuală. Actul amoros dura uneori o noapte întreagă, alteori doar câteva minute, câteodată era neatrăgător, alteori foarte voluptuos; avea elemente de rafinament și variații al căror sens îmi scăpa cu desăvârșire. Relațiile evident ciudate ale eroilor principali din romanul *Civilisés* al lui Farrère cu servitorii indigeni din colonii, ale lui Claudine cu prietena sa Rézi au încurcat și mai mult lucrurile. Fie din cauza lipsei de talent, fie pentru că pe de-o parte știam prea mult și pe de alta, prea puțin, nici un autor nu a reușit să producă asupra mea o impresie la fel de puternică precum, altădată, canonicul Schmidt. În general, nu făceam legătura între acele povestiri și experiența mea personală; realizez că se refereau la o lume în mare parte apusă; îmi trezeau interesul, într-o oarecare măsură, *Claudine* și *Mademoiselle Dax* de Ferrère – în rest, eroinele principale îmi păreau niște fete prostițe sau niște tinere femei neserioase; pe bărbați îi consideram mediocri. Nici una din aceste cărți nu mi-a dezvăluit imaginea dragostei, nu mi-a dat vreo idee satisfăcătoare despre destinul meu; nu căutam în ele vreun presentiment al viitorului; în schimb, îmi ofereau ceea ce așteptam, de fapt mă scoteau din lumea mea. Datorită lor depășeam granița copilăriei, pătrundeam într-o lume complexă, aventuroasă și imprevizibilă. Când părinții ieșeau seara, prelungeam bucuria evadării până târziu, în noapte; în timp ce sora mea dormea, cu spatele sprijinit de pernă eu citeam; când auzeam cheia învârtindu-se în broască, stingeam lumina; dimineța, după ce-mi făceam patul, ascundeam cu grijă cartea sub saltea, așteptând momentul potrivit ca s-o pun la loc. Era absolut imposibil ca mama să-și fi dat seama ce fac; și totuși, uneori mă înfioram de spaimă doar la gândul că ascundeam, lipite de somieră, *Les Demi-vierges*⁵⁷ sau *Femeia și Paițaș*⁵⁸. Din punctul meu de vedere, nimic din ceea ce făceam nu era reprobabil: mă distram, mă instruiam; părinții mei îmi voiau binele: nu stăteam în calea dorinței lor, căci lecturile nu-mi provocau nici un rău. Cu toate acestea, dacă ar fi fost descoperite, faptele mele ar fi fost considerate adevărate crime.

Paradoxal, am căzut pradă spaimei că voi fi dată de gol tocmai de o lectură permisă. La școală, analizasem *Silas Marner*⁵⁹. Înainte de a pleca în vacanță, mama mi-a cumpărat *Adam Bede*. Așezată sub plopii din „parcul peisajat“, am urmărit cu răbdare, timp de câteva zile, o

poveste greoaie și cam searbădă. Deodată, în urma unei plimbări în pădure, eroina principală – care nu era căsătorită – rămâne însărcinată. Inima a început să-mi bată nebunește: numai de n-ar citi mama cartea asta! Pentru că atunci și-ar da seama că știu: un asemenea gând era insuportabil pentru mine. Nu-mi era teamă de ceartă: eram fără reproș, întrucât nu aveam vreo vină. Dar mă cuprinsese o teamă vecină cu panica pentru ceea ce s-ar petrece în mintea ei. S-ar putea crede obligată să discute cu mine: perspectiva mă îngrozea întrucât tăcerea pe care o păstrase mereu asupra acestor chestiuni era măsura repulsiei ei de-a le aborda. Pentru mine, existența fetelor-mame reprezenta un fapt obiectiv fără importanță, care mă preocupa tot atâta cât antipozii: dar în conștiința mamei mele faptul că eu aș fi avut cunoștința de așa ceva ar fi luat proporțiile unui scandal care ne-ar fi dezonorat pe amândouă.

În pofida mării mele neliniști, nu am recurs la banala stratagemă de a spune că am pierdut cartea în pădure. Pierderea unui obiect – fie și a unei periute de dinți – declanșa acasă furtuni atât de cumplite, încât leacul acesta mă speria aproape la fel de tare ca răul pe care l-ar fi putut remedia. În plus, chiar dacă ascundeam, fără rezerve, anumite gânduri, n-aș fi avut tăria să formulez în fața mamei mele o minciună patentă; m-aș fi înroșit, m-aș fi bâlbâit și m-aș fi trădat singură. Pur și simplu, am avut grijă ca *Adam Bede* să nu-i cadă în mână. Nu i-a venit ideea să citească această carte și am fost scutită de agitația pe care i-ar fi provocat-o.

După cum se vede, relațiile cu familia mea deveniseră mult mai complicate ca altădată. Pentru sora mea nu mai eram idolul absolut, în ochii tatei eram urâtă și nu mi se ascundea acest lucru, mama avea rezerve în privința mea, intuind schimbări obscure. Dacă mi-ar fi citit gândurile, părinții m-ar fi condamnat fără drept de apel; cândva, privirea lor mă proteja, acum, mă puneă în pericol. Ei înșiși coborâseră din empireul lor; nu m-am prevalat de acest lucru ca să le recuz judecata. Dimpotrivă, am simțit o dublă renegare: nu mai ocupam un loc privilegiat și din perfecțiunea mea rămăseseră doar cioburile; nu mai eram sigură de mine și devenisem vulnerabilă. Relația mea cu ceilalți avea să se schimbe și ea.

Talentele cu care era dăruită Zaza deveneau din ce în ce mai evidente: cânta la pian remarcabil de bine pentru vârsta ei și începuse să studieze vioara. În timp ce scrisul meu era stângaci și copilăresc, al ei mă uimea prin trăsăturile elegante. Tata aprecia, ca și mine, stilul scrisorilor, vioiciunea conversației ei; mai în glumă, mai în serios, se purta ceremonios cu ea, iar Zaza intra firesc în joc; vârsta ingrată nu o urâtise; îmbrăcată și pieptănată fără a da impresia că s-ar preocupa prea mult de astfel de chestiuni, avea, fără afectare, un comportament de domnișoară; cu toate acestea, nu-și pierduse îndrăzneala băiețească;

în vacanță, își mîna calul în galop prin păduri, fără să se sinchisească de ramurile care o biciuiau. A făcut o călătorie în Italia; la întoarcere, mi-a povestit despre monumentele, statuile, tablourile care îi plăcuseră; jinduiam la momentele de bucurie pe care le trăise în locuri legendare și priveam cu respect capul brunet care tezaurizase atâtea imagini frumoase. Mă uluia cu felul ei original de a fi. Setea mea de cunoaștere era atât de mare, încât mă interesa totul, fără selecție; Zaza alegea; Grecia o încânta, romanii o enervau; destinul lui Napoleon îi trezea entuziasmul, în timp ce necazurile familiei regale nu o mișcau. Îl admira pe Racine – în schimb, Corneille o irita; nu putea să sufere *Horace*, *Polyeucte*⁶⁰, dar îi plăcea la nebunie *Mizantropul*⁶¹. Fusesse mereu zeflemitoare; între 12 și 15 ani, ironia ei a devenit sistematică; lua în derâdere nu doar oamenii din jur, dar și cutumele bine stabilite și ideile unanim acceptate; *Maximele* lui La Rochefoucauld erau cartea ei de căpătâi și deseori spunea, citînd, că interesul călăuzește oamenii. Eu nu aveam idei cuprinzătoare asupra umanității și pesimismul ei tenace îmi impunea respect. Multe din părerile ei erau subversive; a scandalizat școala Désir când, într-o compunere la limba franceză, l-a apărut pe Alceste împotriva lui Philinte și, cu altă ocazie, când l-a considerat pe Napoleon mai important decât Pasteur. Unii profesori erau scoși din sărite de cutezanța ei; alții se distrau, punînd-o pe seama tinereții: pentru unii, era oaia neagră, pentru alții, favorita. De obicei, mă clasam înaintea ei, chiar și la franceză, unde o depășeam ca „fond”; am crezut totdeauna că disprețuiește de fapt primul loc; chiar dacă primeau note mai mici decât ale mele, lucrările ei aveau acel nu-știu-ce al fireshului, pe care eu nu-l puteam dobîndi prin sîrguință. Se spunea despre ea că are personalitate: era, de fapt, calitatea ei de frunte. Vagul sentiment de autosatisfacție pe care-l încercasem cîndva nu mă ajutase să capăt contururi ferme: interiorul meu era fluid, fără consistență; în Zaza întrezăream o prezență autentică, vie ca un izvor, puternică precum un bloc de marmură și tot atât de bine conturată ca un portret de Dürer. Comparam toate astea cu goliciunea mea interioară și mă disprețuiam. Zaza mă obliga la această confruntare, căci deseori punea față-n față nonșalanța ei și zelul meu, defectele ei și înșușirile mele perfecte, pe seama cărora se amuza teribil. Până și eu eram ținta spiritului ei sarcastic.

„Eu nu am personalitate”, îmi spuneam cu tristețe. Curiozitatea mea n-avea obiect precis; credeam în absolutul adevărului, în necesitatea legii; gândurile mele luau forma obiectului și, dacă am fost vreodată uimită de vreunul din ele, asta s-a întîmplat pentru că reflecta ceva uimitor. Preferam mai binele binelui și răul mai răului, disprețuiam ceea ce merita disprețul. Subiectivismul meu nu lăsa amprente sesizabile. Dorisem să nu am limite; eram la fel de informă ca infinitul. În mod paradoxal, am devenit conștientă de această

deficiență când mi-am descoperit individualitatea: pretenția la universalitate mi se păruse până atunci firească, și iat-o devenind o trăsătură de caracter. „Pe Simone o interesează totul.“ Mă descopeream limitată prin însăși incapacitatea de a accepta limitele. Comportamentele, gândurile care, în cazul meu, se impuseseră de la sine erau, în fapt, expresia pasivității mele și a lipsei de simț critic. În loc să rămân conștiința nealterată plasată în centrul a Tot, m-am întruchipat: dezamăgirea a fost cruntă. Chipul meu, deseori criticat, nu putea decât să mă decepționeze, pe mine, cea care trăise ca Dumnezeu însuși, fără un chip anume. Iată de ce am devenit deodată umilă. Dacă eram doar o ființă ca toate celelalte însemna că orice diferență risca să devină un semn de inferioritate în loc să-mi confirme superioritatea. Pentru mine, părinții nu mai erau protectori absoluți; o iubeam atât de mult pe Zaza, încât îmi părea mai reală ca mine însămi: eram negativul ei; în loc să-mi revendic particularitățile, le înduram povara cu amărăciune.

Pe la 13 ani am găsit într-o carte un mit în care am crezut multă vreme. Era vorba despre *L'Écolier d'Athènes* a lui André Laurie. Théagène, un școlar serios, conștiincios și cuminte, se simțea rob de frumosul Euphorion; acest tânăr aristocrat elegant, gracil, rafinat, spiritual, neconvențional își fermeca atât colegii, cât și profesorii, deși uneori i se reproșa felul nepăsător și dezinvolt de a fi. Moare în floarea vârstei și, peste 50 de ani, Théagène spune povestea lor. Am asociat-o pe Zaza cu frumosul efeb blond și pe mine cu Théagène: pe lume existau ființe cu har și ființe merituoase și, indiscutabil, făceam parte din a doua categorie.

Totuși modestia mea era echivocă; merituoșii trebuiau să-i admire pe cei cu har și să li se supună. Dar, în final, Théagène era cel care trăia mai mult decât prietenul său și povestea despre el: era memoria și conștiința, Eroul principal. Dacă mi s-ar fi propus să mă transform în Zaza, aș fi refuzat; preferam universul, nu o reprezentare a sa. Eram ferm convinsă că doar eu voi reuși să dezvălui realitatea fără s-o alterez sau minimalizez. Doar prin comparație cu Zaza îmi deplângeam, amarnic, banalitatea.

Într-un anumit fel, eram victima unui miraj; pe mine mă percepeam din interior, pe ea o vedeam din exterior: forțele nu erau egale. Mi se părea ieșit din comun faptul că ea nu putea să atingă și chiar să vadă o piersică fără să i se facă pielea de găină; însă repulsia mea față de stridii era subînțeleasă. Cu toate acestea, nici o altă colegă nu mă uimea. Zaza era cu adevărat ieșită din comun.

Zaza era a treia născută din cei nouă copii ai familiei Mabilie și a doua dintre fete; mama ei nu avusese răgazul s-o îngrijească și ea trăise laolaltă cu frații ei, cu verii și colegii lor, căpătând apucături băiețești; considerată de la început soră mai mare, îi reveniseră, încă

de la o vârstă fragedă, însărcinări și răspunderi cu care se confruntă de obicei adulții. Doamna Mabilie se căsătorise la 25 de ani cu un catolic practicant; în plus, îi era văr. La nașterea lui Zaza era deja o adevărată matroană; exponentă desăvârșită a burgheziei conformiste, își urma drumul cu siguranța de sine a doamnelor din lumea bună care se împăunează cu stăpânirea tainelor etichetei doar pentru a le încălca atunci când doresc; astfel că tolera la copiii ei mici abateri nevinovate; spontaneitatea și firescul Zazei reflectau orgolioasa siguranță de sine a mamei sale. Mă uimise îndrăzneala cu care se strâmbase la mama ei, scoțându-i limba, în timpul audiției de pian: fără doar și poate se baza pe complicitatea ei; amândouă luaseră în derădere, în public, conveniențele. Dacă eu m-aș fi abătut de la reguli, mama s-ar fi topit de rușine: felul meu conformist de a fi era expresia timidității ei.

Domnul Mabilie nu-mi prea plăcea; se deosebea esențial de tata, care, de altfel, nu-l simpatiza deloc. Avea barbă lungă și lornion; se împărtășea în fiecare duminică și dedica mult timp operelor de binefacere. Părul lui mățos și virtuțile creștine îl feminizau și-l făceau să scadă în ochii mei. La începuturile prieteniei noastre, Zaza îmi povestea cum tatăl ei își făcea copiii să râdă cu lacrimi citindu-le și interpretând prin gesturi *Bolnavul închipuit*⁶². Ceva mai târziu, Zaza îl asculta cu un respectuos interes când, în marea galerie de la Luvru, ne vorbea despre frumusețea detaliilor unui tablou de Correggio, sau când, după ce am văzut filmul *Cei trei muschetari*, prezicea că Marea Artă va fi ucisă de cinematograf. Zaza îmi evoca, plină de emoție, noaptea în care părinții ei, proaspăt căsătoriți, ascultaseră pe malul unui lac, ținându-se de mână, barcarola *Frumoasă noapte, noapte de dragoste...* Treptat, a început să vorbească altfel. Înciudată, într-o zi mi-a spus: „Tata e mult prea serios!” Lili, sora ei cea mare, semăna perfect cu domnul Mabilie: la fel ca el, era metodică, minuțioasă și categorică și strălucea la matematică: cei doi se înțelegeau perfect. Zaza n-o iubea pe această soră mai mare cu înclinații pozitiviste și moralistă. Față de toată lumea, doamna Mabilie arăta că își stimează fiica model, dar, în realitate, între ele mocnea rivalitatea și deseori se vedea cu ochiul liber că nu se înțeleg. Doamna Mabilie nu făcea eforturi să-și ascundă preferința pentru Zaza: „E copia mea fidelă“, spunea cu bucurie. La rândul ei, Zaza își iubea mai mult mama din cei doi părinți. Mi-a povestit că domnul Mabilie ceruse în repetate rânduri, fără succes, mâna verișoarei sale; frumoasă, temperamentală, vioaie, Guite Larivière avusese mari rezerve față de acest politehnician sobru; pe de altă parte, trăia retrasă în Țara Bascilor, unde nu apăreau prea mulți pretendenți; la 25 de ani, puternic influențată de mama ei, s-a resemnat, acceptând căsătoria. Zaza mi-a împărtășit și secretul că doamna Mabilie – căreia îi atribuia o întreagă comoară de farmec, sensibilitate și fantezie – suferise de pe urma faptului că nu e înțeleasă

de un soț plicticos ca o carte de algebră; în sinea ei, Zaza își judeca tatăl mult mai aspru decât îmi spunea mie; privind înapoi, realizez că resimțea pentru el o repulsie de-a dreptul fizică. Fără nici un fel de rezervă, mama ei îi dezvăluise, de la o vârstă fragedă, crudul adevăr despre sexualitate: Zaza a înțeles foarte devreme că doamna Mabilie urâse încă din prima noapte, și pentru totdeauna, îmbrățișările conjugale. Extinsese asupra întregii familii paterne repulsia pe care i-o inspira tatăl ei. În schimb, își adora bunica maternă, cu care dormea în același pat ori de câte ori aceasta venea la Paris. Domnul Larivière militase cândva, în ziare și reviste de provincie, alături de Louis Veuillot⁶³; în urma lui rămăseseră câteva articole și o vastă bibliotecă; ca o formă de respingere a tatălui ei și a matematicilor, Zaza alesese literatura. Bunicul murise, iar doamna Larivière, ca și doamna Mabilie nu se prea lăudau cu cultura, astfel că nimeni nu i-a impus Zazei principii sau gusturi: s-a aflat în situația de a judeca totul de una singură. În realitate, avea doar o pojghiță de originalitate; ca și mine, Zaza era, fundamental, oglinda propriului mediu. Pe de altă parte, la școala Désir și în căminele noastre eram atât de strânse în chinga prejudecăților și a locurilor comune, încât orice reacție sinceră, cea mai neînsemnată creație personală erau surprinzătoare.

La Zaza, cel mai mult mă impresiona cinismul. Peste niște ani, aveam să vin cu picioarele pe pământ când mi-a destăinuit motivele. Nu rima deloc cu părerea extraordinară pe care mi-o făcusem despre ea. Doamna Mabilie avea o progenitură prea numeroasă, se achita de mult prea multe „îndatoriri sociale“ și sarcini mondene pentru a se putea ocupa îndeaproape de vreun copil; după părerea mea, aparenta răbdare și zâmbetul permanent ascundeau o mare doză de indiferență; încă din prima copilărie, Zaza se simțise oarecum abandonată; ulterior, mama ei îi arătase o afecțiune deosebită, dar foarte limitată: în dragostea înflăcărată pe care i-o purta, Zaza era cu siguranță mai degrabă geloasă decât fericită. Nu-mi dau seama dacă în ranchiuna pe care o nutrea față de tatăl ei nu era și un pic de amărăciune: nu cred că era total indiferentă în privința slăbiciunii domnului Mabilie față de Lili. În orice caz, a treia descendentă a unei familii cu nouă copii nu se poate considera decât un număr printre altele: avea parte de o atenție colectivă care nu-i permitea să se creadă cineva. Nici una dintre surorile Mabilie nu se manifesta rezervat; își plasau familia prea sus pentru a fi timide în fața străinilor; dar când, în loc să se poarte ca un membru al clanului, se raporta doar la ea însăși, Zaza își găsea o mulțime de defecte: era urâtă, dizgrațioasă, cu prea puțin farmec și neiubită. Își ascundea sentimentul de inferioritate sub o permanentă atitudine zeflemitoare. În acea vreme nu-mi dădeam seama că nu-mi ironiza defectele, doar calitățile; niciodată nu-și sublinia talentele sau succesele, ci doar minusurile. În vacanța de Paști din anul în care am

împlinit amândouă 14 ani, mi-a scris că n-avea chef să se apuce de recapitulări la fizică, dar, pe de altă parte, nu se împăca deloc cu gândul că va avea rezultate proaste la lucrare: „Îți este imposibil să înțelegi astfel de lucruri pentru că, dacă ai avea de învățat ceva, nu ți-ai face griji pentru ceea ce nu cunoști, ci ai pune, pur și simplu, mâna pe carte.“ Când am citit aceste rânduri care luau în derâdere obiceiurile mele de elevă silitoare m-am întristat; însă agresivitatea lor reținută însemna și că Zaza își reproșa indolența. Faptul că o iritam demonstra, în egală măsură, că îmi dădea și că nu-mi dădea dreptate; în fața însușirilor mele perfecte, găsea fără tragere de inimă justificări copilei fără noroc care era în propriii săi ochi.

Disprețul ei față de lume era și el resentimentar: nu avea respect față de ea însăși, dar nici ceilalți nu-i păreau demni de respect. Era foarte evlavioasă: căuta în ceruri iubirea pe care nu o găsea pe pământ. Trăia într-un mediu mai bine încheșat decât al meu, în care valorile religioase erau susținute explicit și cu tărie: efectul dezmințirii în practică a celor afirmate teoretic era cu atât mai puternic. Familia Mabilie dona bani pentru opere caritabile. În fiecare an se duceau la Lourdes, cu ocazia pelerinajului național; băieții făceau muncă de brancardieri; fetele spălau vase în bucătăriile azilelor. În anturajul lor se discuta mult despre Dumnezeu, despre mila creștină, despre ideal; dar Zaza avea să realizeze foarte repede că toți acei indivizi aveau ca valori supreme banii și poziția socială. Ipocrizia lor a revoltat-o; cinismul era reacția ei de autoapărare. Nu mi-am dat niciodată seama câte răni și câtă revoltă mută existau în ceea ce, la școala Désir, se numea felul ei paradoxal de a fi.

Zaza își tutuia celelalte prietene; la Tuileries se juca, fără probleme, cu oricine, se manifesta foarte liber, uneori chiar obraznic. Cu toate acestea, relațiile mele cu ea erau rezervate; nici pupături, nici ciondăneli; ne spuneam, în continuare, dumneata și când discutam păstram distanța. Știam că îi sunt mult mai puțin dragă decât îmi era ea mie; mă prefera celorlalte colege, dar viața școlară era mult mai puțin importantă pentru ea decât era pentru mine; nu știam ce loc ocupam în viața ei, cea atât de legată de familie, de anturaj, de pian, de vacanțe. Eram conștientă că o enervau conștiinciozitatea cu care studiam și supușenia mea față de reguli și tocmai de aceea mă întrebam: cât de mult mă respecta, de fapt? Nu se punea problema să-mi dezvălui sentimentele sau să încerc să le aflu pe ale ei. Reușisem să mă eliberez interior de formulele standard pe care adulții le asociază cu copiii: îmi asumam emoțiile, visurile, dorințele, ba chiar și anumite vorbe. Cu toate acestea, nu-mi imaginam că există comunicare sinceră între oameni. În cărți, oamenii își declară iubirea, ura, transformă în fraze ce au în inimă; în viață nu se rostesc niciodată cuvinte care să aibă greutate. Ceea ce „se spune“ e tot atât de bine reglementat ca și

ceea ce „se face“. Scrisorile pe care ni le trimiteam reciproc erau extrem de convenționale. Zaza folosea locurile comune într-un stil mult mai elegant decât mine; dar nici una, nici alta nu spuneam niciodată ceea ce ne preocupa cu adevărat. Mamele noastre ne citeau corespondența: bineînțeles, această cenzură nu era favorabilă manifestărilor sincere. Însă chiar și în discuțiile dintre noi ne supuneam, inexplicabil, unor conveniențe; dincolo de pudoare, eram convinse că adevărul intim nu trebuie spus în mod deschis. Trebuia să mă mulțumesc cu decriptarea unor semne incerte; resimțeam o imensă bucurie la orice umbră de laudă din partea Zazei, în timp ce risipa ei de zâmbete malițioase mă răvășea interior. Fericirea pe care mi-a dăruit-o prietenia noastră a fost bântuită, în acea perioadă ingrată, de permanenta teamă că aş putea să-i displac.

Într-un an, în timpul vacanței, ironia ei m-a făcut să trec prin chinurile iadului. Fusesem împreună cu familia să admirăm cascadele de la Gimel; am reacționat cu un entuziasm convențional față de binecunoscutul lor pitoresc. Întrucât scrisorile mele se refereau strict la viața mea publică, nu menționam deloc bucuriile solitare pe care le resimțeam la țară; în schimb, în scrisoarea către Zaza, am descris acea excursie făcută împreună cu toți ceilalți, frumusețile locurilor, entuziasmul care m-a cuprins. Lipsa de strălucire a stilului sublinia, jalnic, lipsa de sinceritate a trăirilor. În răspunsul ei, Zaza a insinuat malițios că i-aș fi trimis, din greșeală, una dintre compunerile școlare pentru vacanță; spusele ei m-au făcut să plâng. Simțeam că reproșul ei viza ceva mult mai important decât emfaza stângace a frazelor mele: nu abandonam niciodată uniforma de elevă silitoare. Într-un fel, era adevărat; dar era tot atât de adevărat că o iubeam pe Zaza cu o intensitate care nu avea nimic comun cu conveniențele sau șabloanele. Nu eram personajul pe care-l credea ea, dar nici nu știam cum să înlătur total aparențele pentru a-i arăta Zazei sufletul meu cel adevărat: această neînțelegere a realității mă aducea în pragul disperării. Când i-am răspuns la scrisoare, m-am prefăcut că glumesc reproșându-i că a fost răutăcioasă; a simțit că mă mâhnise și, în următoarea misivă, și-a cerut scuze: fusesem, mi-a zis, ținta unei crize de proastă dispoziție. M-am înseninat.

Zaza nu bănuia nici cât o venerez, nici că renunțasem, de dragul ei, la orice urmă de orgoliu. Cu ocazia unei vânzări în scopuri de binefacere la școala Désir, o expertă în grafologie ne-a examinat scrisul: al Zazei denota o maturizare precoce, sensibilitate, cultură și colosale talente în domenii artistice; în al meu a văzut doar infantilism. Am acceptat verdictul: da, eram o elevă silitoare, o copilă cuminte și atât. Zaza a protestat energic, lucru care m-a întremat sufletește. Într-o altă scrisoare, manifestându-și dezaprobarea față de o altă analiză defavorabilă mie pe care i-o făcusem cunoscută, mi-a

schitat portretul: „Cam rezervată și cam supusă spiritual teoriilor și conveniențelor; foarte inimoasă, de un atașament inegalabil și foarte îngăduitoare cu prietenele.“

Nu ni se întâmpla deseori să vorbim atât de explicit despre noi înșine. Era oare vina mea? Cert este că Zaza făcea aluzie, într-un fel, la „rezerva“ mea: dorea ca relațiile noastre să fie mai afectuoase? Dragostea mea față de ea îmbrăca haina fanatismului; a ei față de mine era reținută: dar, în mod sigur, îmi revenea răspunderea pentru excesiva noastră discreție.

Discreția aceasta mă apăsa totuși. În pofida asprimii și a felului ei caustic de a fi, Zaza era sensibilă; într-o zi a venit la școală cu chipul răvășit pentru că în ajun aflase despre moartea unui văr îndepărtat. Ar fi fost emoționată, fără îndoială, dacă ar fi aflat că aveam un cult pentru ea: n-am mai putut rezista să-i ascund adevărul. Întrucât nu mă puteam servi de cuvinte, am pus la cale ceva practic. Mi-am asumat niște riscuri, căci ar fi fost posibil ca mama să considere inițiativa mea ridicolă sau ca Zaza însăși să fie absolut surprinsă. Dar nevoia mea de a-mi comunica sentimentele era atât de mare, încât am trecut peste toate acestea. I-am vorbit mamei despre planul meu și a fost de acord. De ziua ei, aveam să-i dăruiesc Zazei o poșetă lucrată de mâna mea. Am cumpărat o bucată de mătase roșu cu albastru, brodată cu fir auriu, care mi-a părut a fi culmea eleganței; folosind un tipar din *Mode pratique*⁶⁴, am montat-o pe o pânză tare și i-am dublat interiorul cu satin vișiniu; mi-am împachetat rezultatul muncii în hârtie de mătase. În ziua cu pricina am așteptat-o cu nerăbdare pe Zaza la vestiar; când i-am întins cadoul, întâi m-a privit uluită, apoi i-a năvălit sângele în obraji și s-a schimbat la față; pentru o clipă, am rămas una în fața celeilalte stânjenite de emoție, incapabile să găsim în repertoriul nostru cuvântul sau gestul potrivit. A doua zi, ne-am întâlnit împreună cu mamele noastre: „Mulțumește-i doamnei de Beauvoir, a spus doamna Mabile cu vocea ei binevoitoare, pentru că osteneala este a sa.“ Încerca să reducă gestul meu la nivelul obișnuitelor manifestări de politețe ale adulților. În acel moment, mi-am dat seama că nu-mi mai plăcea deloc. De altfel, încercarea ei a eșuat. Se petrecuse ceva care nu mai putea fi eludat.

Totuși am rămas în alertă. Și când se manifesta foarte prietenos și aveam impresia că se simte bine lângă mine, mă temeam să n-o supăr pe Zaza. Îmi servea doar porții mici din acea tainică „personalitate“ care sălășluia în ea; momentele în care eram doar noi două mi se păreau aproape dumnezeiești. Într-o zi m-am dus în strada Varenne să iau o carte pe care trebuia să mi-o împrumute; Zaza nu era acasă; am fost condusă în camera ei unde puteam s-o aștept, căci nu avea să întârzie mult. Am privit peretele cu tapet albastru, *Sfânta Ana* a lui Da Vinci, crucifixul; pe birou, Zaza lăsase deschisă una dintre cărțile ei

preferate: *Eseurile* lui Montaigne. Am citit pagina la care rămăsese și pe care avea s-o reia; ce anume era acolo? Semnele tipărite mi se păreau mai indescifrabile decât pe vremea când nu cunoșteam alfabetul. Încercam să privesc camera prin ochii Zazei, să mă insinuez în discuțiile pe care le purta ea cu ea însăși: era în zadar. Puteam atinge toate obiectele care purtau urma prezenței sale: nu-mi dezvăluiau taina ei; arătându-mi că există, de fapt o ascundeau; s-ar fi putut chiar spune că mă sfidau nelăsându-mă să mă apropiu vreodată destul de mult de ea. Existența Zazei mi-a părut atât de ermetic închisă asupra sieși, încât nu exista pentru mine nici un locșor. Am luat cartea și am plecat cât am putut de repede. A doua zi, când am întâlnit-o, părea uluită: de ce plecasem atât de repede? Am fost incapabilă să-i dau o explicație. Nu-mi mărturiseam nici mie însămi prin ce chinuri febrile plăteam fericirea pe care mi-o dăruia.

Cei mai mulți dintre băieții pe care îi cunoșteam mi se păreau dizgrațioși și mărginiți; totuși, știam că aparțineau unei categorii privilegiate. Eram dispusă să le recunosc superioritatea dacă ar fi avut puțin farmec sau vioiciune. Vărul meu Jacques nu-și pierduse niciodată prestigiul. Locuia singur împreună cu sora lui și o bătrână menajeră în casa din Bulevardul Montparnasse și venea deseori să-și petreacă seara cu noi. La 13 ani se comporta ca un tânăr bărbat; viața lui independentă, justificata siguranță cu care lua parte la discuții îl recomandau ca pe un adult precoce și consideram absolut firesc să mă trateze ca pe o verișoară mai mică. Sora mea și cu mine ne bucuram foarte mult când auzeam semnalul aparte al soneriei cu care își anunța prezența. Într-o seară a venit atât de târziu, încât eram deja în pat; ne-am repezit amândouă în birou în cămașă de noapte. „Asta nu-i o ținută potrivită, a spus mama. Sunteți deja mari.“ Am rămas mirată. Jacques era pentru noi un fel de frate. Mă ajuta la temele de latină, îmi critica lecturile, îmi spunea versuri. Într-o seară, pe balcon, mi-a recitat *La Tristesse d'Olympio*⁶⁵ și eu mi-am amintit, cu o strângere de inimă, că fuseserăm logodnici. Acum discuta cu adevărat doar cu tata.

Învăța la Colegiul Stanislas și strălucea la învățătură; între 14 și 15 ani s-a atașat în mod deosebit de un profesor de literatură care l-a învățat să-l prefere pe Mallarmé lui Rostand. Tata a ridicat din umeri, apoi s-a enervat. Observând că Jacques critica *Cyrano* fără să-mi poată explica eventualele sale minusuri și că recita cu pasiune versuri mediocre fără să mă convingă să le simt frumusețea, am fost de acord cu părinții mei: era, pur și simplu, o poză. Deși nu eram de acord cu preferințele lui, îl admiram totuși pentru felul tenace în care și le apăra. Cunoștea mulți poeți și scriitori de care eu nu auzisem; împreună cu el, pătrundeau în casă ecourile unei lumi la care nu aveam deloc acces: ce n-aș fi dat să pătrund și eu acolo! Tata spunea adesea: „Simone are creier de bărbat. Simone este ca un bărbat.“

Totuși, eram tratată ca o fată. Jacques și colegii lui citeau cărți importante și erau la curent cu problemele importante; orizontul existenței lor era foarte larg, în timp ce eu eram surghiunită în odaia copiilor. Nu disperam, căci aveam încredere în viitorul meu. Prin cunoștințe sau prin talent, și alte femei își făcuseră loc în universul bărbaților. Dar mă impacienta întârzierea care mi se impunea. Când treceam prin fața Colegiului Stanislas mi se strângea inima; îmi imaginam misterul aflat dincolo de ziduri: o clasă de băieți, iar eu eram în exil. Profesorii acelor băieți erau oameni scilicitor de inteligenți, care le dăruiau cunoștințe în superba lor integritate. Bătrânele mele profesoare mi le comunicau doar cenzurate, insipide, incolore. Eram hrănită cu surogate și ținută cu forța în colivie.

Într-adevăr, domnișoarele profesoare nu mi se mai păreau niște auguste preotese în templul Cunoașterii, ci niște bigote destul de neînsemnate. Afiliate mai mult sau mai puțin Ordinului Iezuiților, ele se pieptănau cu cărare într-o parte în perioada noviciatului și cu cărare pe mijloc după ce depuneau jurământul. Aveau impresia că trebuie să-și manifeste devoțiunea prin ciudățenia felului de a se îmbrăca; purtau bluze din tafta cu ape, cu mâneci bufante și gulere înalte și tari; fustele lor măturau podelele. Aveau mai multe virtuți decât diplome. Li se părea nemaipomenit că domnișoara Dubois, o brunetă mustăcioasă, își lua licența în limba engleză; domnișoara Bilou, în vârstă de 30 de ani, fusese văzută la Sorbona, înmănușată și îmbujorată, susținând examenul oral la bacalaureat. Tata nu se ferea să spună că, în opinia lui, aceste femei cucernice erau cam imbecile. S-a enervat auzind că la sfârșitul unei compuneri despre o plimbare sau o serbare eram obligată să scriu „mulțumesc lui Dumnezeu pentru această zi frumoasă“. Tatăl meu gusta operele lui Voltaire, Beaumarchais, îl știa pe dinafară pe Victor Hugo și nu putea admite ca literatura franceză să se oprească la secolul al XVII-lea. A mers până acolo încât i-a propus mamei să ne înscrie pe sora mea și pe mine la liceu, unde am fi studiat mai serios și cu costuri mai mici. Am respins cu înverșunare această propunere. Dacă m-ar fi despărțit de Zaza, mi-aș fi pierdut pofta de viață. Mama m-a susținut. Și în această privință aveam sufletul împărțit. Pe de-o parte, aș fi vrut să rămân la școala Désir, pe de altă parte, nu-mi mai făcea plăcere să fiu acolo. Am continuat să studiez cu multă conștiinciozitate, dar comportamentul meu s-a schimbat. Domnișoara Lejeune, directoarea cursului superior, o femeie uscățivă, vioaie și cu replică promptă, îmi impunea respect; dar, împreună cu Zaza și cu alte colege, ne băteam joc de ridicolul celorlalte profesoare. Supraveghetoarele nu reușeau să țină disciplina. Ne petreceam perioadele dintre cursuri într-o încăpere mare, numită „sala de studiu“. Flecăream, râdeam și o provocam pe cea însărcinată cu menținerea ordinii, pe care o poreclisem „sperietoarea de vrăbii“.

Ajunsa la capătul răbdării, sora mea s-a hotărât să devină o culme a insuportabilului. Împreună cu o prietenă pe care și-o alesese singură, Anne-Marie Gendron, a înființat *Ecoul școlii Désir*; Zaza i-a împrumutat niște pastă de copiat și, din când în când, colaboram și eu; compuneam pamflete biciuitoare. Nu ni se mai dădeau note la purtare, dar domnișoarele profesoare ne muștrau și se plâneau mamei. La început ea s-a îngrijorat puțin, dar pentru că tata se distra împreună cu noi s-a liniștit. Niciodată nu mi-a trecut prin cap să atribui tuturor acestor pozne vreo încălțătură morală: domnișoarele profesoare nu mai erau deținătoarele cheilor binelui și răului odată ce descoperisem că erau proaste.

Prostia: cândva, sora mea și cu mine îi acuzam de prostie pe copiii care ne plictiseau. Acum, din același motiv, arătam în direcția multor adulți, în special către domnișoarele profesoare. Predicile mieroase, vorbele goale rostite solemn, cuvintele mari lipsite de semnificație, sclifoseala însemnau prostie; era dovadă de prostie să dai importanță fleacurilor, să te încăpățânezi să rămâi cantonat în conveniențe și cutume, să preferi locurile comune și prejudecățile lucrurilor reale. Culmea prostiei era să creadă cineva că noi înghițeam minciunile virtuozelor care ni se serveau. Prostia ne făcea să râdem, era unul dintre principalele noastre subiecte de distracție; pe de altă parte însă, era ceva înspăimântător. Dacă ar fi biruit, n-am mai fi avut dreptul să gândim, să facem ironii, să avem dorințe reale și plăceri reale. Sau luptam împotriva ei, sau renunțam la viață.

Până la urmă, domnișoarele profesoare s-au supărat pe comportamentul meu nesupus și m-au făcut să simt acest lucru. Școala Désir voia cu orice preț să se deosebească de așezămintele laice, unde se punea accent pe dezvoltarea intelectuală, fără să ți se modeleze sufletul. În loc să ni se dea premii la sfârșit de an în funcție de succesele noastre școlare – ceea ce risca să provoace rivalități profane între noi –, în luna martie, sub patronajul unui episcop, primeam nominalizări pentru premii și medalii, ca răsplată, mai ales, pentru silința, cumințenia și totodată vechimea noastră în școală. Reuniunea se desfășura, cu un enorm fast, în sala Wagram. Cea mai înaltă distincție era „nominalizarea pentru premiul de onoare“, pe care o primeau, în fiecare clasă, câteva eleve care excelau în toate. Celelalte aveau dreptul doar la mențiuni speciale. În acel an, după ce numele meu a răsunat solemn în tăcerea generală, am fost surprinsă s-o aud pe domnișoara Lejeune anunțând: „Nominalizare pentru premii speciale la matematică, istorie și geografie.“ Dinspre colegele mele s-a auzit un murmur de uimire amestecat cu altul, de satisfacție, căci nu aveam doar prietene. Am îndurat cu demnitate această jignire. La ieșire, profesoara de istorie a oprit-o pe mama: Zaza avea o influență negativă asupra mea; nu trebuia să mai fim lăsate să stăm una lângă

cealaltă în timpul orelor. Cu toate că am încercat să mă stăpânesc, mi s-au umplut ochii de lacrimi, ceea ce i-a făcut plăcere domnișoarei Gontran, care a crezut că plângeam după premiul special de onoare; de fapt, mă sufocam de furie că voiau să mă îndepărteze de Zaza. Dar tristețea mea era și mai profundă. Pe acel coridor trist am realizat nedeslușit că mi se terminase copilăria. Adulții mă țineau încă sub tutelă, fără să-mi asigure liniștea sufletească. Mă despărțea de ei libertatea mea, cu care nu mă mândream, o înduram în singurătate.

Nu mai domneam asupra lumii; mă simțeam înstrăinată de fațadele clădirilor, de privirile indifferente ale trecătorilor. De aceea, dragostea mea pentru locurile de la țară a dobândit nuanțe mistice. De îndată ce ajungeam la Meyrignac, obstacolele se prăbușeau, orizontul se lărgea. Mă risipeam în infinit, rămânând eu însămi. Simțeam pe pleoape căldura soarelui care strălucește pentru toți, dar care acolo, în acel moment, mă mângâia doar pe mine. Vântul dădea ocol plopilor: venea de oriunde, de peste tot, frământa spațiul, iar eu rămâneam în involburare, fără să mă clintesc, până la marginile pământului. Când luna se ridica în înaltul cerului, deveneam una cu orașele depărtărilor, cu deșerturile, cu mările, cu satele inundate chiar atunci de lumina ei. Nu mai eram o conștiință oarecare, o privire care face abstracție de realitatea înconjurătoare, ci însuși mirosul răzbătând din unduirea lanurilor de hrișcă, mireasma discretă a ierbii-negre, căldura densă de la amiază sau înfiorarea apusurilor; atârnăm greu și totuși mă evaporam în albastrul cerului, nu mai aveam limite.

Aveam o scurtă experiență de viață; nu puteam cuprinde totul, îmi lipseau cunoașterea și cuvintele potrivite. Natura îmi revela o mulțime de moduri de a fi, vizibile, tangibile, pe care nici nu le bănuisem. Admiram superba singurătate a stejarului care domina parcul peisajat; mă întrista singurătatea firelor de iarbă. Am cunoscut diminețile proaspete și melancolia apusurilor, victoriile și înfrângerile, renașterile, agoniile. Într-o zi, ceva din mine va rima cu parfumul caprifoiului. În fiecare seară mă așezam în același loc, în iarba-neagră, și priveam contururile ondulate, albastrii, ale munților Monédières; în fiecare seară soarele apunea în spatele aceluiași deal, dar nuanțele de roșu, roz, carmin, purpuriu, violet nu erau nicicând aceleași. În câmpiile neclintite zumzăia, din zori și până seara, o viață mereu reînnoită. Din perspectiva cerului care își schimba culorile, fidelitatea însemna cu totul altceva decât rutina și a îmbătrâni nu era neapărat totuna cu a te nega pe tine însuși.

Eram, din nou, unică și necesară; era nevoie de privirea mea pentru ca roșul fagului să întâlnească albastrul cedrului și argintiul plopilor. Când plecam de acolo, peisajul se destrăma, nu mai exista pentru nimeni altcineva: nu mai exista deloc.

Totuși, simțeam în jurul meu prezența lui Dumnezeu – mult mai

puternic decât la Paris, unde mi-l ascundeau oamenii și construcțiile lor; aici vedeam ierburile și norii așa cum îi crease el din haos, purtând amprenta lui. Cu cât mă lipeam mai mult de pământ, cu atât mă apropiam de El și fiecare plimbare era un exercițiu de adorație. Atotputernicia lui nu a exclus-o pe a mea. El știa totul în felul său, adică la modul absolut: dar aveam impresia că, într-un anumit sens, avea nevoie de ochii mei pentru ca arborii să aibă culori. Cum să simtă un spirit pur căldura soarelui și prospețimea stropilor de rouă dacă nu prin trupul meu? Făcuse pământul pentru oameni și pe oameni pentru a fi martorii frumuseții sale: El îmi încredințase misiunea cu care mă simțisem investită dintotdeauna, nedeslușit. Nicidecum nu mă detrona, îmi garanta domnia. În lipsa mea, creația aluneca într-un somn adânc; trezind-o, îndeplineam misiunea cea mai sacră, în timp ce adulții, nepăsători, nu luau seama la scopurile dumnezeiești. Dimineăța, când alergam dincolo de barierele albe pentru a mă afunda în lăstăriș, El era cel care mă chema. Mă privea cu drag în timp ce, la rându-mi, priveam această lume pe care o crease tocmai ca s-o văd.

Chiar dacă mă chinuia foamea, chiar dacă eram obosită de atâta citit și meditat, nu mă înduram să reintru în carapacea mea obișnuită și să mă întorc în spațiul închis, în timpul înțepenit al adulților. Într-o seară, am uitat complet de mine. Eram la La Grillère. Mă aflu pe malul unui iaz unde citisem ore în șir o povestire despre Francisc de Assisi; am închis cartea când amurgea; priveam luna, culcată în iarbă; strălucea deasupra Umbriei umezite de primele lacrimi ale nopții; blânda fericire a acelui ceas mă copleșea. Aș fi dorit s-o prind din zbor și s-o eternizez în pagini scrise; vor mai fi astfel de ceasuri, mi-am spus, și voi învăța cum să le păstrez vii pentru totdeauna. Când am împins ușa sălii de biliard, cina tocmai se sfârșise. A fost un tărăboi de toată frumusețea; chiar și tata a ridicat vocea. Ca pedeapsă, mama a decis să nu fac a doua zi nici un pas în afara parcului. Nu îndrăzneam să fiu nesupusă pe față. Mi-am petrecut ziua așezată pe peluză sau măsurând aleile, de la un capăt la celălalt, cu o carte în mână și cu sufletul turbat. Nu departe, apele iazului se înfiorau, apoi se linișteau, lumina creștea, se potolea, fără ca eu să fiu acolo, fără vreun martor; sufeream cumplit. „M-aș resemna dacă ar veni ploaia, dacă ar exista un motiv.“ Redescopeream întreaga revoltă care, altădată, mă făcea să tremur din tot corpul: o vorbă aruncată la întâmplare putea strica o bucurie, o împlinire, iar această privațiune de lume și de mine însămi nu servea la nimic și nimănui. Din fericire, represaliile de acest gen nu s-au repetat. Cu condiția să respect orele de masă, dipuneam de timpul meu liber așa cum doream.

Vacanțele m-au ajutat să disting între bucuria dată de contemplare și plictiseală. În muzee, la Paris, mi se întâmpla să trișez; cel puțin,

cunoșteam diferența între admirația obligatorie și trăirile sincere. Am învățat, de asemenea, că pentru a pătrunde taina lucrurilor trebuie, înainte de toate, să te dăruiești lor. De obicei, curiozitatea mea era lacomă; crezusem că pot posedea orice de îndată ce-l cunosc și că pot cunoaște doar aruncând o privire în fugă. Am învățat că pentru a domestici un loc de la țară trebuia să-i dau târcoale zile întregi pe drumuri nebatute, să rămân ore în șir, nemișcată, la rădăcina unui copac: numai așa mă pătrundeau orice vibrație a aerului și toate nuanțele toamnei.

Ajunsă la Paris, mă resemnam cu ușurință. Ieșeam pe balcon: vedeam doar acoperișuri; cerul era un loc geometric, iar aerul unde nu mai pluteau nici miresme, nici mângâieri era totuna cu spațiul gol. Zgomotele străzii nu-mi spuneau nimic. Stăteam acolo, pur și simplu, cu un gol în inimă și cu lacrimi în ochi.

La Paris, am ajuns din nou la discreția adulților. Acceptam în continuare versiunea lumii pe care mi-o serveau ei, fără să crâncesc. Nu cred că poate să-și imagineze cineva un învățământ mai sectar decât cel prin care am trecut. Manualele școlare, cărțile, orele de curs, discuțiile duceau, toate, în același punct. Niciodată n-am fost lăsată să aud sunetul unui alt clopot, fie și din depărtare, fie și în surdina.

Am învățat istoria cu aceeași supușenie cu care am învățat geografia, fără să bănuiesc că pot exista și alte tipuri de interpretări. Ca fetiță, m-au înduișat, la Muzeul Grévin, soarta martirilor dați pradă leilor, nobila figură a Mariei Antoaneta. Împărații care îi persecutaseră pe creștini, *tricoteuse*-ele⁶⁶ și sanculoții⁶⁷ îmi păreau cele mai înfiorătoare personificări ale Răului. Binele însemna Biserica și Franța. La cursuri învățam despre suverani pontifi și concilii; eu eram mai degrabă interesată de destinul țării mele, despre al cărei trecut, prezent și viitor se vorbea deseori la mine acasă. Tata se delecta cu operele lui Madelin⁶⁸, Lenôtre⁶⁹, Funck-Brentano⁷⁰; am primit spre lectură un număr considerabil de romane și povestiri istorice și toată seria *Memoriilor* revăzute și cenzurate de Doamna Carette⁷¹. Cred că aveam nouă ani când am deplâns nenorocirile abătute asupra lui Ludovic XVII și am admirat eroismul șuanilor, dar am renunțat repede la monarhie. Mi se părea absurd ca puterea să țină de ereditate și să revină, în marea majoritate a cazurilor, unor imbecili. Mi se părea firesc ca guvernarea să fie încredințată celor mai competenți oameni. Știam că, din nefericire, nu era cazul Franței. Păream a fi condamnată printr-un blestem să fim conduși de niște secături; din acest motiv, Franța – superioară tuturor celorlalte națiuni prin definiție – nu ocupa, în lume, locul meritat. Unii prieteni ai tatălui meu susțineau, spre deosebire de el, că nu Germania, ci Anglia ar trebui considerată dușmanul nostru dintotdeauna, dar diferențele de păreri nu depășeau acest punct. Erau de acord că existența oricărei țări străine trebuie

disprețuită și socotită un pericol. Victimă a idealismului criminal al lui Wilson, cu viitorul amenințat de realismul brutal al nemțălăilor și bolșevicilor și în lipsa unui conducător cu mână de fier, Franța se îndrepta cu pași repezi către pieire. De altfel, întreaga civilizație avea să se prăbușească. Tata, care era pe cale să-și cheltuiască tot capitalul, prorocea ruina omenirii întregi; mama îi ținea isonul. Existau pericolul roșu, pericolul galben: foarte curând, din zonele marginale și din pegra societății avea să apară un nou val de barbarie care va prăvăli omenirea în haos. Tata mă uimea prevestind cu o patimă îndârjită aceste calamități; viitorul pe care-l zugrăvea în culori atât de sumbre era și al meu; iubeam viața: nu puteam accepta ca ziua de mâine să se transforme într-o tânguire fără speranță. Într-o zi, în loc să se risipească în vânt noianul de cuvinte și de imagini devastatoare, am formulat o replică: „Oricum, mi-am spus, cei care vor câștiga vor fi tot oameni.“ Ascultând ce spunea tata, s-ar fi putut crede că niște monștri hidoși se pregăteau să hăcuiască omenirea; nu era așa: și de o parte, și de alta a baricadei erau oameni. M-am gândit că, în definitiv, va câștiga majoritatea, iar nemulțumiții vor fi în minoritate, nu e o nenorocire dacă norocul va fi de partea altcuiva. Dintr-odată, cealaltă tabără nu mi-a mai părut întruchiparea Răului absolut; nu vedeam de ce trebuia să prefer, în locul intereselor ei, pe cele despre care mi se spunea că mi-ar aparține. Am respirat ușurată. Pământul nu era în pericol.

Fusesem stimulată de spaimă; pentru a ieși din situația disperată, descoperisem o soluție, căci o căutasem cu înfocare. Altfel, siguranța și confortabilele mele iluzii mă făceau insensibilă la problematica socială. Nici nu-mi trecea prin gând să mă împotrivesc ordinii existente.

Este prea puțin spus că proprietatea îmi părea un drept sacru; ca altădată între cuvânt și lucrul desemnat, între proprietar și bunurile sale consideram că există o reuniune consubstanțială. A spune: *banii mei*, *sora mea*, *nasul meu* presupune că, în toate cele trei cazuri, există o legătură pe care nu o poate distruge nici o voință, căci există în afara oricărei convenții. Mi se spusese că, pentru a construi linia de cale ferată care ducea la Uzerche, statul expropriase niște țărani și niște castelani. Nu m-aș fi revoltat mai mult dacă i-ar fi ucis. Meyrignac îi aparținea bunicului meu așa cum îi aparținea propria viață.

Pe de altă parte, nu acceptam ideea că un lucru oarecare, cum ar fi bogăția, poate genera vreun drept sau conferi vreun merit. Evanghelia propovăduiește sărăcia. O respectam pe Louise mai tare decât pe multe doamne bogate. Mă indigna faptul că verișoara mea Magdeleine nu voia să-i salute pe brutarii care aduceau pâine, cu căruța, la La Grillère. „Ei trebuie să mă salute primii“, afirma ea. Credeam în

egalitatea fundamentală între oameni. Într-o vară, la Meyrignac, am citit o carte de istorie care preconiza votul cenșitar. M-am revoltat. „E rușinos să-i împiedici pe cei săraci să voteze!” Tata a zâmbit. Mi-a explicat că o națiune înseamnă o sumă de bunuri; grija administrării lor revine în mod firesc celor care le posedă. A sfârșit citând îndemnul lui Guizot: „Îmbogățiți-vă!” Expunerea lui m-a lăsat perplexă. Tata nu reușise să se îmbogățească: considerase că este corect să fie privat de drepturile sale? Protestam tocmai în numele sistemului de valori pe care el însuși mi-l transmisese. Nu credea că valoarea unui om se măsoară prin mărimea contului său bancar; își bătea joc adesea de „nou-îmbogățiți”. După el, elitele se defineau prin inteligență, cultură, ortografiere corectă, o educație aleasă și idei sănătoase. Îmi era ușor să-l înțeleg când avea obiecții împotriva votului universal din cauza prostiei și ignoranței majorității electorilor: doar indivizii „luminați” ar fi trebuit să aibă asemenea drepturi. Mă înclinam în fața acestei logici care venea în completarea unui adevăr empiric: „mințile luminate” sunt apanajul burgheziei. Anumiți indivizi din păturile inferioare pot avea reușite intelectuale, dar păstrează totuși ceva „primitiv” și, în general, sunt spirite false. În schimb, orice individ de familie bună are un „nu-știu-ce” care-l face să se deosebească de vulg. Nu eram prea uimită de faptul că între meritele cuiva și mediul în care se născuse din întâmplare poate exista o legătură directă, întrucât norocul fiecăruia ținea de voința Domnului. Oricum, un lucru era evident: moralmente, deci la modul absolut, clasa căreia îi aparțineam era cu mult superioară restului societății. Când mergeam cu mama în vizită la țăranii bunicului, mirosul de bălegar, murdăria încăperilor prin care alergau găini, mobilierul rustic îmi păreau expresia grosolăniei lor interioare; îi vedeam cum lucrează la câmp: murdari, mirosind a sudoare și a pământ; niciodată nu contemplau armonia peisajului și erau total nepăsători față de frumusețea apusurilor de soare. Nu citeau, nu aveau idealuri; tata spunea despre ei, fără nici un fel de resentiment, că erau niște „brute”. Când mi-a citit *Eseu asupra inegalității raselor umane* de Gobineau, am îmbrățișat rapid ideea că au creierul diferit de al nostru.

Îmi plăcea atât de mult la țară, încât viața țăranilor mi se părea fericită. Dacă aș fi văzut cum trăiesc lucrătorii din orașe nu aș fi avut cum să nu-mi pun întrebări: dar traiul lor îmi era complet necunoscut. Înainte de căsătorie, mătușa Lili, neavând nimic de făcut, se ocupa de opere de binefacere; mă lua cu ea să ducem jucării anumitor copii și n-avusesem impresia că săracii erau nefericiți. Erau atâtea suflete caritabile care le dădeau de pomană, iar măicuțele de la Saint-Vincent-de-Paul le erau atât de devotate! Printre ei erau și indivizi nemulțumiți, dar aceștia fie erau săraci falși, care înfulecau friptură de curcan în noaptea de Crăciun, fie săraci răi, care se îmbătau. Unele

cărți – Dickens sau *Singur pe lume* de Hector Malot – evocau existențe foarte aspre; îngrozitoare mi se părea soarta minerilor, băgați tot timpul sub pământ, în galerii întunecoase, amenințați permanent de o explozie de grizu. Dar am fost asigurată că vremurile s-au schimbat. Lucrătorii munceau mult mai puțin și câștigau mult mai mult; după înființarea sindicatelor, cu adevărat oprimați erau patronii. Muncitorii, mult mai favorizați de soartă ca noi, nu trebuiau să facă eforturi „de reprezentare”: puteau să-și permită să mănânce pui în fiecare duminică; la piață, nevestele lor cumpărau mărfurile cele mai bune și își luau ciorapi de mătase. Erau obișnuiți cu asprimea muncii și cu lipsa de confort a locuințelor; nu sufereau așa cum am fi suferit noi. Revendicările lor nu aveau scuza necesității. Cum spunea tata, ridicând din umeri: „Nu se moare de foame!” Nu, muncitorii urau burghezia întrucât erau conștienți de superioritatea acesteia. Comunismul, socialismul nu se explicau decât prin invidie: „Invidia, spunea tata, este un sentiment josnic.”

Mi s-a întâmplat o singură dată să înțeleg ce înseamnă sărăcia. Louise locuia împreună cu soțul ei, tinichigiul, într-o cameră la mansardă, pe strada Madame; a adus pe lume un copilăș și am mers împreună cu mama să-l vedem. Nu urcasem niciodată la etajul al șaselea – cel la care erau camerele de serviciu. Mi s-a strâns inima văzând tristețea coridorului în care se deschideau o duzină de uși. Camera lui Louise era foarte mică, avea un pat de fier, un leagăn, o masă pe care se afla un reșou; dormea, gătea, mânca, trăia cu un bărbat între acești patru pereți; de-a lungul coridorului, familiile se sufocau, înghesuite în aceleași spații strâmte. Pe mine mă apăsau deja promiscuitatea în care trăiam și monotonia zilnică a vieții burgheze, dar am întrezărit un univers în care aerul respirat avea gust de funingine și prin crusta de murdărie nu pătrundea niciodată lumina: viața, acolo, era o lentă agonie. La scurt timp după aceea, Louise și-a pierdut copilul. Am plâns în hohote ore în șir: pentru prima oară dădeam ochii cu nenorocirea. Mi-o închipuiam pe Louise în camera ei tristă, fără copil, fără nimic altceva: atâta suferință putea face pământul să explodeze. „E mult prea nedrept!” îmi spuneam. Nu mă gândeam doar la copilul mort, ci la toți cei de pe culoarul acela de la etajul al șaselea. Până la urmă mi-am șters lacrimile fără să-mi pun probleme de inequități socială.

Îmi era tare greu să judec cu capul meu, întrucât sistemul care mi se inculca era, în egală măsură, monolitic și incoerent. Dacă părinții mei s-ar fi certat, aș fi putut să văd diferența dintre ei. Un sistem de principii unic și riguros ar fi fost o temelie solidă pentru judecata mea fragedă. Dar eu mă împiedicam de contradicții la tot pasul, hrănită, cum eram, atât de morala călugărițelor, cât și de naționalismul patern. Nici mama și nici domnișoarele profesoare nu se îndoiau că Papa este

însuși alesul Sfântului Duh; în același timp, tata se opunea amestecului său în problematica veacului nostru, iar mama considera că are dreptate; Papa Leon XII dăduse numeroase enciclice vizând „chestiunile sociale“ și, prin aceasta, își încălcase misiunea; Papa Pius X, care nu suflase un cuvânt pe această temă, era un sfânt. Eram obligată să asimilez acest paradox: omul ales de Dumnezeu pentru a-l reprezenta pe pământ nu trebuia să se preocupe de probleme pământești. Franța era cea dintâi dintre fiicele Bisericii și îi datora ascultare maicii sale. Totuși valorile naționale prevalau asupra virtuților catolice; când s-au strâns ajutoare bănești la Saint-Sulpice pentru „copiii înfometați din Europa Centrală“, mama s-a revoltat și a refuzat să dea ceva „pentru nemțălăi“. În toate situațiile, patriotismul și grija pentru ordinea socială prevalau asupra milei creștine. Dacă minți, îl jignești pe Dumnezeu; cu toate acestea, tata afirma cu tărie că, prin falsul comis, colonelul Henry⁷² s-a comportat ca un bărbat de stat important și onest. A omorî era o crimă, dar nu trebuia abolită pedeapsa cu moartea. Am fost învățată încă din fragedă copilărie ce presupune concilierea cazuistică, să-l deosebesc pe Dumnezeu de cezar și să-i dau fiecăruia ceea ce merită; era, totuși, de neînțeles de ce avea totdeauna cezarul întâietate în fața lui Dumnezeu. Privind lumea în același timp prin prisma versetelor Evangheliilor și a coloanelor din ziarul *Matin*, imaginea devenea total neclară. Unica mea soluție era refugiul, cu capul plecat, sub aripa autorității.

Mă supuneam orbește. Izbucnise un conflict între *Action française*⁷³ și *Démocratie nouvelle*; fiind în superioritate numerică, Cameloții regelui i-au atacat pe partizanii lui Marc Sangnier⁷⁴ și i-au obligat să înghită conținutul a mai multe sticle de ulei de ricin. Tata și prietenii lui s-au distrat copios. În prima copilărie fusesem învățată să râd de suferințele celor răi; fără să-mi mai pun alte întrebări, am fost de acord, dându-i credit tatei, că gluma era foarte nostimă. Întorcându-mă cu Zaza pe strada Saint-Benoît, am făcut o aluzie veselă la acel incident. Pe chipul Zazei s-a așternut o expresie aspră: „E de-a dreptul scârbos!“ mi-a spus pe un ton revoltat. Nu am știut ce să răspund. Descumpănită, am înțeles că nu făcusem altceva decât să copiez mecanic atitudinea tatei, fără să am nimic în minte. Zaza exprima, și ea, părerea familiei proprii. Tatăl ei colaborase la *Le Sillon*, înainte ca Biserica să condamne acea publicație; credea în continuare că toți catolicii au îndatoriri sociale și respingea teoriile lui Maurras; era o opinie suficient de coerentă pentru ca o fată de 14 ani s-o poată adopta în cunoștință de cauză; indignarea Zazei și oroarea ei de violență erau sincere. Eu vorbisem ca un papagal, fără a găsi în interiorul meu nici urmă de ecou. Sufeream că Zaza mă disprețuiește, dar ceea ce m-a tulburat cel mai mult a fost deosebirea fundamentală între opinia ei și cea a tatălui meu; aș fi vrut ca amândoi să aibă

dreptate. I-am povestit tatei; a ridicat din umeri și a spus că Zaza e o copilă; răspunsul nu m-a satisfăcut. Eram pusă pentru prima oară în situația de a fi de partea cuiva: dar n-aveam habar de nimic și n-am luat nici o hotărâre. Singura mea concluzie în urma acestui incident a fost că pot exista și păreri diferite de ale tatei. Nici măcar adevărul nu mai era clar.

Am înclinat către liberalism după ce am parcurs *Histoire des deux Restaurations* a lui Vaulabelle; timp de două veri, am citit cele șapte volume din biblioteca bunicului. Am deplâns înfrângerea lui Napoleon, am urât monarhia, conservatorismul, obscurantismul. Doream ca oamenii să fie stăpâniți de rațiune și m-a entuziasmat democrația, cea care, credeam eu, garanta tuturor drepturi egale și libertate. M-am oprit aici.

Problemele politice și sociale, cu care nu intram în contact direct, m-au interesat mai puțin decât cele care mă priveau personal: morala, viața mea interioară, relațiile mele cu Dumnezeu. Am început să reflectez asupra acestor lucruri.

Natura îmi vorbea despre Dumnezeu. Cu toate acestea, El îmi părea străin de lumea în care se frământau oamenii. Așa după cum, din străfundurile Vaticanului, Papa nu trebuia să se preocupe de ceea ce se întâmpla în epocă, tot așa pe Dumnezeu, în înaltul cerului, nu avea de ce să-l intereseze amănuntele aventurilor pământești. Învășasem demult să deosebesc Legea lui de autoritatea profană. Nu-l priveau obrăznicile mele din clasă, lecturile mele clandestine. An după an, credința mea devenea tot mai puternică și se purifica, astfel încât am reușit să renunț la morala searbădă în favoarea misticii. Mă rugam, meditam, încercam să simt în suflet prezența divină. Pe la 12 ani, am inventat exerciții de mortificare: încuiată în toaletă – unicul meu refugiu – mă frecam până la sânge cu o piatră ponce, mă flagelam cu lăntșorul de aur pe care-l purtam la gât. Fervoarea mea nu prea a dat roade. În cărțile despre credință se vorbea de progres, de evoluție spirituală; sufletele rătăceau pe poteci povârnite, trebuiau să înfrunte obstacole, uneori rătăceau prin deșerturi aride pentru ca apoi să fie răcorite de roua celestă: era o întreagă aventură; în realitate, în timp ce intelectual avansam pe zi ce trece, nu am avut niciodată impresia că m-aș fi apropiat de Dumnezeu. Așteptam viziuni, extaze, așteptam să se întâmple ceva în mine sau în afara mea: nu s-a petrecut nimic și toate încercările mele au ajuns să semene cu niște scenete comice. Încercam să mă autoconving că sunt răbdătoare și că, într-o bună zi, mă voi pomeni pe deplin instalată în miezul eternității, desprinsă în mod miraculos de pământ. Așteptând aceste minuni, trăiam fără să-mi impun constrângeri, căci eforturile mele se regăseau pe culmi spirituale a căror severitate nu putea să fie tulburată de trivialități.

Sistemul meu a fost însă infirmat. De șapte ani mă spovedeam de

două ori pe lună abatelui Martin; îi împărtășeam stările mele sufletești; mă învinovăteam că luasem Sfânta Împărtășanie fără să mă fi recules destul, că mă rugasem superficial, că mă gândeam prea rar la Dumnezeu; el răspundea acestor carențe superficiale prin predici elevate. Într-o zi nu s-a mai conformat obiceiului și a început să-mi vorbească pe un ton familiar: „Mi-a ajuns la urechi că micuța mea Simone s-a schimbat... că este neascultătoare, neastâmpărată, că răspunde când e dojenită... Pe viitor va trebui să dai atenție acestor lucruri.“ Obrajii mi-au luat foc; am privit plină de indignare spre personajul mincinos pe care, timp de mulți ani, îl crezusem reprezentantul lui Dumnezeu: pe neașteptate, își suflecuse sutana, dând la iveală juponul de bigotă; rasa lui preotească nu era altceva decât un costum de bal mascat, care acoperea o cumătră preocupată de bârfe. Am părăsit confesionalul simțind că iau foc, hotărâtă să nu mă mai întorc niciodată: de-acum înainte mi s-ar părea la fel de odios să îngenunchez în fața abatelui Martin ca în fața „sperietorii de vrăbii“. Când se întâmpla să-i zăresc sutana neagră pe holurile școlii, inima începea să-mi bată cu putere și fugeam: veșmântul acela îmi provoca un rău fizic, ca și cum prefăcătoria lui m-ar fi făcut complice la o obscenitate.

Bănuiesc că a fost foarte mirat; dar, fără îndoială, a respectat secretul profesional, căci n-am aflat să fi spus cuiva ce reacție am avut; nu a încercat să aibă o explicație cu mine. Ruptura a devenit totală de pe o zi pe alta.

La limită, Dumnezeu a ieșit neatins din această aventură. M-am grăbit să-mi reneg duhovnicul pentru a ocoli îngrozitoarea suspiciune care, pentru o clipă, a întunecat cerurile: poate că Dumnezeu este meschin și cicălitor ca o babă habotnică, poate că Dumnezeu e prost! În timp ce abatele îmi vorbea, simțisem o mână stupidă care mi se lăsase greu pe ceafă, îmi aplecase capul și îmi lipise obrazul de pământ; avea să mă oblighe, până la moarte, să mă târăsc, orbită de noroi și de întuneric; trebuia să-mi iau rămas-bun pentru totdeauna de la adevăr, de la libertate, de la orice bucurie; să trăiești devenea o pacoste și o rușine.

Am reușit să mă eliberez de sub greutatea acestei mâini de plumb: mi-am concentrat întreaga ură asupra celui care trădase, uzurpând rolul de intermediar divin. Când am ieșit din capelă, Dumnezeu era prezent din nou, în netulburata sa măreție, căci cârpisem cerul. Mergeam în neștire pe sub bolțile de la Saint-Sulpice în căutarea unui duhovnic care să nu întineze, prin cuvinte omenеști lipsite de curățenie, mesajele venite din înalturi. Am încercat întâi cu un roșcat, apoi cu un brunet căruia am reușit să-i trezesc interesul pentru sufletul meu. Mi-a dat teme de meditație și mi-a împrumutat un *Manual de teologie ascetică și mistică*. Nu mă simțeam, în biserica mare și goală, la

fel de bine ca în capela școlii. Nu-l știam din copilărie pe noul meu duhovnic și-l alesesem oarecum la întâmplare; nu era un Părinte și nu puteam să am încredere totală în el. Supusesem judecății și disprețuisem un preot: nici un preot nu avea să-mi mai apară, vreodată, ca Judecător suprem. Nimeni pe lume nu-l încarna realmente pe Dumnezeu: eram singură, față-n față cu El. În adâncul sufletului îmi pâlpâia o neliniște: cine era El? Ce voia cu adevărat? În ce tabără se plasa?

Tatăl meu nu era credincios; cei mai mari scriitori, cei mai valoroși gânditori împărtășeau același tip de scepticism; în special femeile merg la biserică; am început să consider paradoxal faptul că adevărul era apanajul lor, deși bărbații le erau, fără discuție, superiori. În același timp, mă gândeam că nu există nenorocire mai mare decât să-ți pierzi credința și încercam să mă feresc de acest risc. Educația mea religioasă era destul de solidă și urmasem cursuri de apologetică; la orice obiecție îndreptată împotriva adevărilor revelate știam să răspund cu un argument subtil: în schimb, n-aveam nici un argument cu care să le pot demonstra. Alegoria ceasului și ceasornicarului nu mă convinsese. Suferința îmi era total necunoscută și, ca atare, nu puteam extrage de aici argumente împotriva proniei cerești, dar nici armonia lumii nu-mi părea tocmai evidentă. Christos și mulți sfinți dovediseră, pe pământ, că au puteri supranaturale: realizam că Biblia, Evangheliile, minunile, aparițiile miraculoase nu erau susținute prin altceva în afara autorității Bisericii. „Cea mai mare minune înfăptuită la Lourdes este însuși Lourdes“, spunea tata. Faptele religioase erau convingătoare doar pentru cei convinși. Astăzi nu mă îndoiam că Sfânta Fecioară i se înfățișase lui Bernadette într-o rochie albă cu albastru: dar se putea ca mâine să mă îndoiesc. Credincioșii acceptau acest cerc vicios întrucât erau convinși că a crede presupune a avea har. Nu mă gândeam că Dumnezeu ar fi putut să-mi joace o festă, refuzându-mi harul; totuși, doream să am o probă de necontestat; exista una singură pe care o acceptam: vocile auzite de Ioana d'Arc. Ioana aparținea istoriei; tata și mama o venerau. Cum să-i respingi mărturia de vreme ce ea nu a fost nici o mincinoasă, nici o iluminată? Aventura ei miraculoasă confirmă cu tărie acest lucru: vocile îi vorbiseră; era un fapt stabilit științific și nu înțelegeam cum reușea tata să-l eludeze.

Într-o seară, la Meyrigniac, mi-am rezemat coatele, ca de atâtea ori, de pervazul ferestrei; către luciul boltei cerești urca un cald miros de staul; rugăciunea mea și-a luat încet zborul, apoi a căzut din înalturi. Îmi petrecusem ziua mâncând mere interzise și citind, într-o carte de Balzac – la rândul ei, interzisă mie –, strania idilă dintre un bărbat și o panteră; înainte de-a adormi, mi-am imaginat tot felul de povești ciudate care aveau să-mi provoace stări la fel de ciudate. „Toate

acestea sunt păcate“, mi-am spus. Nu mai aveam cum să trișez multă vreme: faptul că, în mod sistematic, nu eram ascultătoare, că mințeam, că aveam reverii impure nu erau comportamente nevinovate. Mi-am afundat mâinile în prospețimea laurilor, am ascultat gâlgâitul apei și am înțeles că pentru nimic în lume n-aș renunța la bucuriile terestre. „Nu mai cred în Dumnezeu“, mi-am spus fără prea mare uimire. Era ceva evident: dacă aș fi crezut în El, n-aș fi acceptat, cu inima ușoară, să-l ofensez. Mă gândisem mereu că această lume nu valorează nimic în comparație cu eternitatea; dar valora atâta vreme cât iubeam această lume și, deodată, Dumnezeu a atârnat mai puțin în cumpănă: numele lui era cel al unui miraj. Trecuse multă vreme de când felul în care mi-l reprezentam se estompase atât de puternic, încât El își pierduse, în gândul meu, orice înfățișare, orice legătură concretă cu pământul și, din aproape în aproape, își pierduse chiar existența. Perfecțiunea sa îi excludea realitatea, de aceea nu m-am mirat prea mult când am constatat că nu mai este prezent nici în inima mea, nici în cer. Nu l-am negat pentru a scăpa de o entitate stânjenitoare: din contră, am realizat că nu mai intervenea în viața mea și am ajuns la concluzia că, pentru mine, încetase să existe.

Trebuia să ajung fatalmente la această desființare. Eram prea bine conturată ca ființă a extremelor pentru a trăi sub ochiul Domnului în timp ce-i spuneam lumii profane și da, și nu. Pe de altă parte, respingeam ideea de a trece cu rea-credință de la profan la sacru, mărturisindu-l pe Dumnezeu în timp ce trăiam în afara lui. În relația cu cerul, compromisurile îmi păreau inacceptabile. Oricât de puțin i s-ar fi refuzat era mult dacă Dumnezeu exista; oricât de puțin i s-ar fi dat era mult dacă Dumnezeu nu exista. A intra în contradicție cu propria conștiință, a-ți contesta ipocrit plăcerile; târguielile astea îmi provocau dezgust. Iată de ce nu am încercat să umblu cu șiretlicuri. De îndată ce am realizat despre ce e vorba, am reacționat ferm.

Scepticismul patern îmi fusese deschizător de drumuri: nu mă angajam singură într-o asemenea aventură riscantă. Ba chiar am resimțit o mare ușurare că mă puteam regăsi, eliberată de încorsetările copilăriei și ale sexului meu, gândind la fel cu spiritele libere pe care le admiram. Vocile pe care le auzise Ioana d'Arc nu m-au tulburat; erau alte enigme care îmi stârneau interesul: pe de altă parte, religia mă obișnuise cu misterele. Îmi era mult mai ușor să concep o lume fără creator decât un creator căruia i se puneau pe seamă toate contradicțiile lumii. Necredința mea a rămas neștirbită.

Și totuși înfățișarea universului s-a schimbat. În zilele care au urmat, așezată de multe ori la poalele fagului roșcat sau ale plopilor argintii, am resimțit cu tristețe golul din cer. Odinioară, mă aflam în centrul unui tablou vibrant căruia Dumnezeu însuși îi alesese culorile și luminile; tot ce exista pe lume cânta, încetișor, slava lui. Deodată, se

lăsase tăcerea. Ce tăcere adâncă! Pământul se învârtea într-un spațiu pe care nu-l supraveghea nici o privire și, pierdută în imensele sale spații, în mijlocul eterului orb, eram singură. Singură: pentru prima oară înțelegeam sensul îngrozitor al acestui cuvânt. Singură: fără martor, fără interlocutor, fără scăpare. Răsuflarea din pieptul meu, sângele din vene și toată acea agitație din cap nu existau pentru nimeni. Mă ridicam, alergam spre parc, mă așezam sub bignonia între mama și mătușa Marguerite, atât de mult simțeam nevoia să aud voci.

Am mai descoperit ceva. Într-o după-amiază, la Paris, mi-am dat seama că eram condamnată la moarte. Nu mai era nimeni în afară de mine în apartament și nu mi-am înfrânat disperarea; am strigat, am zgâriat mocheta roșie. Când m-am ridicat de pe podea, buimacă, m-am întrebat: „Ce fac oare ceilalți? Ce o să fac eu?“ Mi se părea imposibil să trăiesc toată viața cu inima strânsă de groază. Când se apropie scadența, îmi spuneam, când ai 30 de ani, 40 și îți spui: „Se va întâmpla mâine“, cum pot suporta așa ceva? Mai mult decât de moarte mă temeam de acea groază ce mă va copleși curând și pe mine pentru totdeauna.

Din fericire, în timpul anului școlar, fulgurațiile acestea metafizice erau foarte rare: îmi lipseau timpul liber și singurătatea. Cât despre viața de toate zilele, conversiunea mea n-a modificat-o în nici un fel. Încetasem să cred când descoperisem că Dumnezeu nu exercită nici o influență asupra comportamentelor mele: ca atare, acestea n-aveau să se schimbe dacă renunțam la El. Îmi imaginasem că legea morală se justifică prin existența lui; dar ea era atât de solid înrădăcinată în mine, încât a rămas pe loc și după ce l-am scos pe Dumnezeu din viața mea. Nici vorbă ca autoritatea mamei să țină de vreo putere supranaturală: respectul pe care i-l purtam conferea un caracter sacru deciziilor ei. Idei legate de îndatoririle mele și de merite, tabuuri sexuale: s-a păstrat totul.

Nu m-am gândit să mă destăinui tatălui meu: l-aș fi pus într-o mare încurcătură. Prin urmare, duceam singură povara tainei mele și simțeam că este grea: pentru prima oară în viață, aveam impresia că binele și adevărul nu coincid. Nu mi-am putut stăpâni pornirea de a mă vedea cu ochii celorlalți – ai mamei, ai Zazei, ai colegelor mele, chiar și ai domnișoarelor profesoare, ba și cu ochii celei care fusesem. Cu un an în urmă, în clasa de filozofie era o elevă mai mare despre care se spunea în șoaptă că „nu crede“; era silitoare, nu purta discuții deplasate, nu fusese exclusă; dar încercam un soi de teamă când zăream, pe holuri, chipul pe care privirea fixă a unui ochi de sticlă îl făcea și mai înfricoșător. Acum era rândul meu să mă simt oaia neagră. Cazul era mult mai grav, căci eu ascundeam adevărul: mergeam la slujbă, mă împărtășeam. Înghițeam cu indiferență bucăți de azimă deși știam că, din perspectiva credinței, comiteam

un sacrilegiu. Ascunzându-mi fărâdelegea, o spoream, dar cum să fi avut îndrăzneala s-o mărturisesc? Aș fi fost arătată cu degetul, alungată din școală, aș fi pierdut prietenia Zazei; câtă indignare în sufletul mamei! Eram condamnată la minciună. Nu era o minciună anodină: îmi întina toată viața și uneori – mai ales față de Zaza, pe care o admiram pentru felul ei integru de a fi – mă apăsa ca o tară. Eram din nou victima unui blestem pe care nu știam cum să-l înlătur: nu făcusem nimic rău, dar mă simțeam vinovată. Dacă adulții ar fi decretat că sunt o ipocrită, o nelegiuită, o copilă fățarnică și denaturată, verdictul lor mi-ar fi părut, în același timp, îngrozitor de incorect și perfect justificat. S-ar fi putut spune că aveam două existențe; nu era nici o legătură între ceea ce eram pentru mine și ceea ce eram pentru ceilalți.

Uneori, suferința de a mă ști înfierată, blestemată, izolată era atât de mare, încât îmi doream să recad în greșeală. Trebuia să-i înapoiez abatelui Roulin *Manualul de teologie ascetică și mistică*; m-am dus la Saint-Sulpice, am îngenunchat în confesional, i-am mărturisit că mă depărtasem de câteva luni de cele sfinte, căci îmi pierdusem credința. Văzând în mâinile mele *Manualul* și înțelegând de la ce înălțimi mă prăbușisem, abatele s-a mirat și cu o asprime bine dozată în voce m-a întrebat: „Ce păcat grav ai comis?” Am protestat. Nu m-a crezut și m-a sfătuit să mă rog îndelung. M-am resemnat să trăiesc ca o proscrisă.

În aceeași perioadă am citit un roman care părea că oglindește propriul meu surghiun: *Moara de pe Floss* de George Eliot m-a impresionat mai puternic decât *Little Women*, cândva. Am citit romanul în engleză, culcată pe mușchiul de sub castani, la Meyrignac. Brunetă, iubind natura, cărțile, viața, prea spontană pentru a lua aminte la conveniențele respectate de anturajul său, dar receptivă la muștrările unui frate pe care-l adora, Maggie Tulliver era, ca și mine, dezbinată între ceilalți și ea însăși: m-am recunoscut în acest personaj. Prietenia ei cu tânărul cocoșat care îi împrumuta cărți m-a impresionat tot atât de mult precum cea dintre Joe și Laurie: doream să se mărite cu el. Dar, și de această dată, iubirea nu ținea de copilărie. Maggie se îndrăgostește de Stephen, logodnicul unei verișoare, pe care-l cucerește fără să vrea. Compromisă de el, refuză să-i fie soție din lealitate față de Lucy; comunitatea satului ar fi fost dispusă să treacă peste o perfidie salvată printr-o căsătorie în toată regula; dar nu i-a iertat lui Maggie că a sacrificat aparențele în favoarea conștiinței sale. Până și fratele ei a dezaprobat-o. Eu nu concepeam altceva în afară de dragostea prietenească; pentru mine, schimbul de cărți și discuțiile purtate pe marginea lor creau legături veșnice între un băiat și o fată; nu prea înțelegeam atracția pe care Maggie o resimțea pentru Stephen. Totuși, dacă-l iubea, nu ar fi trebuit să renunțe la el. Când s-a retras în vechea moară, renegată,

calomniată, părăsită de toți, m-a invadat un val de afecțiune pentru ea. I-am plâns moartea ore în șir. Ceilalți o condamnau pentru că era mai valoroasă decât ei; semănam cu ea și, de atunci, am văzut în izolarea mea nu doar o expresie a infamiei, ci și semnul că eram o persoană aleasă. N-aveam de gând să mor. Prin eroină, mă identificam cu autorul; într-o zi, o adolescentă la fel ca mine va uda cu lacrimile ei un roman în care voi fi scris povestea mea.

Decisesem de multă vreme să-mi dedic viața activităților intelectuale. Zaza m-a scandalizat pur și simplu când a declarat, pe un ton provocator: „Să naști nouă copii, așa cum a făcut mama, e tot atât de important ca și scrierea de cărți.“ Eu nu vedeam vreo unitate comună de măsură între cele două tipuri de destine. Să faci copii care, la rândul lor, vor face copii înseamnă să repeți, la infinit, același refren plictisitor; savantul, artistul, scriitorul, gânditorul făceau parte din altă lume, luminoasă și vie, unde fiecare lucru avea noima sa. Într-un astfel de loc voiam să-mi petrec restul zilelor, eram ferm hotărâtă să-mi croiesc drumul către el. Renunțând la cer, ambițiile mele terestre s-au accentuat: trebuia să ies la suprafață. Întinsă într-o poiană, contemplam, la nivelul privirii, valul firelor de iarbă, toate identice și fiecare pierdut în jungla minusculă care le ascundea pe celelalte. Nesfârșita reproducere a neștiinței, a indiferenței este totuna cu moartea. Am ridicat ochii către coroana stejarului: domina de unul singur priveliștea, n-avea egal. Aveam să fiu asemenea lui.

De ce am ales să devin scriitoare? Copil fiind, n-am luat niciodată în serios mângălelele mele; principala mea preocupare era de a ști; îmi plăcea să redactez compuneri la franceză, dar domnișoarele profesoare îmi reproșau stilul prețios: nu mă simțeam „înzestrată“. Totuși, la 15 ani, în „oracolul“ unei prietene, în capitolul referitor la preferințe, la proiecte de viitor care îmi defineau personalitatea, la întrebarea: „Ce vrei să faci în viață?“ am răspuns ferm: „Să fiu o scriitoare celebră.“ În ce privește compozitorul favorit, floarea preferată, inventasem preferințe mai mult sau mai puțin conforme cu realitatea. Dar aici nu avusesem nici o ezitare: era viitorul pe care mi-l doream și nicidecum altul.

În primul rând, pentru că am admirat totdeauna scriitorii; tata îi plasa mult deasupra savanților, erudiților, profesorilor. La rândul meu, aveam convingerea că scriitorii au supremația; chiar dacă este vorba despre un nume de mare prestigiu, opera unui specialist se adresează unui număr restrâns de oameni, pe când operele literare sunt citite de toată lumea; se adresează imaginației, sufletului; îi aduc autorului o glorie deopotrivă universală și intimă. Ca femeie, aceste culmi mi se păreau, în plus, mai accesibile decât podișurile tocite: cele mai celebre dintre surorile mele se remarcaseră în domeniul literaturii.

Și apoi îmi plăcuse totdeauna să comunic. Precizasem, în oracolul

prietenei mele, că distracțiile mele preferate sunt lectura și conversația. Eram vorbăreată. Povesteam – sau cel puțin încercam să povestesc – tot ce îmi atrăsese atenția în timpul zilei. Mă temeam de întuneric, de uitare; m-ar fi durut cumplit să dau pradă tăcerii ceea ce văzusem, simțisem, iubisem. Mișcată de un clar de lună, doream să am doar un condei, o foaie de hârtie și știința de a mă sluji de ele cu pricepere. La vârsta de 15 ani apreciam scrisorile, jurnalele intime – de exemplu, jurnalul lui Eugénie de Guérin – care încearcă să immortalizeze clipele ce trec. De asemenea, înțelesesem că romanele, nuvelele, poveștile nu sunt rupte de viață, ci într-un anume fel o exprimă.

Dorisem cândva să mă fac institutoare doar pentru că visam să-mi fiu propria cauză și propriul țel; acum credeam că prin mijlocirea literaturii mi se va îndeplini dorința. Literatura îmi va da nemurirea în schimbul eternității pierdute; nu mai exista Dumnezeu care să mă iubească, dar aveam să aprind o flacără în milioane de inimi. Scriind o operă hrănită din povestea propriei vieți, mă voi re-crea și-mi voi îndreptăți existența. În același timp, voi fi de folos umanității; ce dar mai minunat decât cărțile i s-ar putea face? Mă ocupam și de mine, și de ceilalți; îmi acceptam „încarnarea“, însă nu renunțam la universal: proiectul meu putea cuprinde totul; satisfăcea toate năzuințele care înfloriseră în mine de-a lungul celor cincisprezece ani.

Totdeauna prețuisem mult iubirea. Pe la 13 ani, în săptămânalul *Noël* la care am fost abonată după *L'Étoile noëliste*, citisem un mic roman educativ intitulat *Ninon-Rose*. Evlavioasa Ninon îl iubea pe André, care, la rândul lui, o iubea; dar verișoara ei, Thérèse, cu lacrimi în ochi și cu pletele-i superbe curgând peste cămașa de noapte, îi mărturisește că este mistuită de dragoste pentru André; după o puternică luptă interioară și rugăciuni, Ninon decide să se sacrifice: refuză cererea în căsătorie a lui André, care, de necaz, se căsătorește cu Thérèse. Ninon își primește răsplata: se căsătorește cu un băiat plin de calitate, pe nume Bernard. Povestea m-a revoltat. Un erou de roman se poate înșela în legătură cu persoana iubită sau chiar cu propriile sentimente; adevărata iubire poate să apară după una părelnică sau nedesăvârșită – precum cea a lui David Copperfield pentru Dora, soția-copil; dar, odată ce adevărata iubire îți cuprindea inima, era de neînlocuit, nici generozitatea, nici devotamentul nu te îndreptățeau s-o înlături. Zaza și cu mine am fost foarte impresionate de un roman al lui Fogazzaro, intitulat *Daniel Cortis*. Daniel era catolic și un important om politic; femeia pe care o iubea și care îl iubea era măritată; se înțelegeau perfect, inimile lor băteau la unison și gândeau la fel: erau făcuți unul pentru celălalt. Însă chiar și o prietenie platonică ar fi stârnit bârfe, ar fi distrus cariera lui Daniel și ar fi compromis cauza pe care o servea. Cei doi își jură credință „până la moarte și dincolo de

ea“ și se despart pentru totdeauna. Mi s-a sfâșiat inima de durere, am fost furioasă. Cariera, cauza erau lucruri abstracte. Mi se părea absurd și de-a dreptul criminal să treacă pentru cineva înaintea fericirii, a vieții. Fără îndoială, prietenia mea pentru Zaza mă făcea să pun atâta preț pe legătura dintre două ființe; consideram că, descoperind împreună lumea și dăruindu-și-o reciproc, ele o stăpâneau într-un mod aparte. În plus, fiecare din cei doi găsea în celălalt rațiunea sa de a fi. Renunțarea la iubire îmi părea la fel de absurdă ca dezinteresul față de mântuirea sufletului atunci când crezi în nemurirea lui.

Nu aveam de gând să ratez vreo bucurie a acestei lumi. După ce am renunțat la ideea de a merge la mănăstire, am început să visez la iubirea așa cum mi-o doream eu; mă gândeam la căsătorie fără repulsie. Ideea maternității îmi era, în continuare, străină și eram de-a dreptul uimită că Zaza se poate entuziasma în fața unor nou-născuți cu obrazul șifonat; însă nu mi se părea inacceptabil să trăiesc alături de un bărbat pe care-l voi fi ales. Casa părintească nu era pentru mine o închisoare și, dacă ar fi trebuit să plec din ea de pe-o zi pe alta, aș fi intrat în panică; pe de altă parte, nu mai consideram eventuala mea plecare o chinuitoare înțarcare. Mediul familial era un pic sufocant pentru mine. Poate acesta e motivul pentru care am fost atât de puternic impresionată de filmul făcut după piesa lui Bernstein, *Le Bercail*, la care am asistat fiind invitată cu totul întâmplător. Eroina principală se ofilea între copiii ei și lângă un soț la fel de respingător ca domnul Mabilie; purta la încheietura mâinii un lanț greu, simbol al servituții sale. Are o escapadă cu un tânăr care o smulge din căminul ei. Cu brațele goale într-o rochie ușoară și pletele în vânt, tânăra zburda pe câmp, mână-n mână cu iubitul ei; ochii le râdeau și aruncau unul în altul cu smocuri de fân, al cărui miros îmi părea că-l simt și eu; niciodată nu simțisem, nu văzusem și nici nu-mi închipuisem o asemenea bucurie descătușată. Nu mai știu ce întâmplări au adus înapoi în cuibul conjugal o ființă îndurerată, pe care soțul a întâmpinat-o plin de bunătate; căindu-se, vede cum lanțul greu de oțel se transformă într-o ghirlandă de trandafiri. Am fost foarte sceptică în privința acestui miracol. Însă am fost de-a dreptul uimită să descopăr bucurii necunoscute încă, dar care aveau cândva să mă copleșescă: mă refer la libertate și la plăcerea deplină. Mă îngrozea trista sclavie a adulților; trăiau absolut previzibil; îndurau, printre suspine, o viață în care totul era prestabilit, dincolo de voința lor. Eroina principală a lui Bernstein avusese îndrăzneala să acționeze și soarele îi răsărise în cale. Mult timp după aceea, când mă gândeam la necunoscuții ani ai maturității, imaginea unei perechi zbenguindu-se pe o pajiște îmi dădea un imbold de speranță.

În a cincisprezecea vară a vieții mele, după sfârșitul anului școlar, m-am plimbat cu barca de două-trei ori la Bois, împreună cu Zaza și

alte colege. Pe o alee am observat o pereche tânără mergând înaintea mea; mâna băiatului se sprijinea ușor pe umărul fetei. Am simțit o vie emoție și mi-am spus că trebuie să fie foarte plăcut să mergi pe drumul vieții cu mâna cuiva pe umărul tău, o mână atât de familiară, încât abia îi simți povara, atât de prezentă, încât îți alungă singurătatea pentru totdeauna. „Două ființe ca una“: visam spunându-mi aceste cuvinte. Nu le puteam pătrunde adevăratul înțeles nici raportându-mă la sora mea – prea apropiată –, nici la Zaza – prea îndepărtată. Apoi, când citeam în birou, mi se întâmpla deseori să ridic ochii din carte și să mă întreb: „Voi întâlni, oare, un bărbat făcut pentru mine?“ Nu descoperisem vreun model în lecturile mele. Mă simțeam foarte apropiată de Hellé, eroina lui Marcelle Tinayre. „Fetele ca tine, Hellé, sunt născute pentru a fi soții de eroi“, îi spunea tatăl ei. Această prorocie mă șocase; dar apostolul roșcat și bărbos cu care s-a căsătorit, până la urmă, Hellé, mi s-a părut respingător. Nu asociaz niște trăsături anume cu viitorul meu soț. În schimb, știam cu exactitate cum vreau să fie relațiile noastre: voi nutri pentru el o pasională admirație. În acest domeniu, ca peste tot, tânjeam după necesitate. Va trebui ca alesul să mi se impună, așa cum făcuse Zaza, în mod necesar; altminteri, apăsarea legitima întrebare: de ce el, și nu altul? Acest dubiu nu era compatibil cu adevărata iubire. Voi iubi când un bărbat mă va subjuga prin inteligența, cultura și autoritatea lui.

Zaza nu era de acord cu mine în această privință; și din punctul ei de vedere iubirea presupunea respect și înțelegere reciprocă; dar, spunea ea, nu contează dacă el este mai puțin instruit sau are o inteligență mediocră atâta vreme cât e sensibil, are imaginație, este un poet, un artist. Am obiectat: „Asta înseamnă că nu ne putem spune totul!“ Un pictor, un muzician nu m-ar fi înțeles pe deplin, iar mie o parte din el mi-ar fi rămas obscură. Voiam ca soțul și soția să-și poată pune în comun totul; fiecăruia trebuia să-i revină, față de celălalt, acel rol de martor fidel pe care, cândva, i-l atribuiam lui Dumnezeu. Toate acestea excludeau de la sine posibilitatea de a iubi pe cineva diferit: aveam să mă căsătoresc doar dacă o să-mi întâlnesc seamănul, având însă un plus de desăvârșire.

De ce voiam neapărat să-mi fie superior? Nu cred deloc că încercam să găsesc în el un înlocuitor al tatei; țineam la independența mea; urma să exercit o profesiune, să scriu, să am viața mea personală și nu mă vedeam în rolul de însoțitoare a unui bărbat: trebuia să fim doi companioni. Totuși, ideile asupra perechii mi-au fost influențate, indirect, de sentimentele nutrite față de tata. Educația primită, tipul meu de cultură și viziunea pe care o aveam asupra societății îmi formaseră convingerea că femeile aparțin unei caste inferioare; Zaza se îndoia de acest lucru, căci ea o prefera, fără discuție, pe mama sa

domnului Mabilie. În ce mă privește, prestigiul patern îmi întărise opinia; pe ea se clădeau, în parte, exigențele mele. Aparținând unei specii privilegiate și fiind, încă din primul moment, beneficiarul unui avans considerabil, credeam cu tărie că dacă nu îmi este superior la modul absolut înseamnă că, la modul relativ, valorează mult mai puțin decât mine: pentru a-l recunoaște ca egal al meu, trebuia să mă depășească.

Pe de altă parte, pe mine mă priveam din interior, ca pe o persoană pe cale de a se desăvârși și care voia să evolueze permanent; pe cel ales îl priveam din afară, ca pe un personaj desăvârșit; pentru a rămâne mereu la nivelul meu, îi acordam încă de la început însușiri perfecte care, în cazul meu, nu reprezentau decât o speranță; el era modelul a ceea ce voiam eu să devin: deci mă depășea. De altfel, procedam astfel încât distanța dintre noi să nu fie prea mare. Nu m-aș fi împăcat cu gândul că nu aș putea pătrunde în tainele gândirii și operelor lui: atunci aș fi suferit din cauza neputințelor mele; trebuia ca iubirea să mă motiveze, nu să mă mărginească. Imaginea cea mai potrivită era cea a unui urcuș în care partenerul meu, ceva mai sprinten și mai puternic decât mine, mă ajuta să mă cațăr pas cu pas. Eram mai avidă de câștig decât generoasă și doream să primesc, nu să dau; dacă ar fi fost să am la remorcă un molău, nerăbdarea m-ar fi sleit de puteri. Într-un asemenea caz, celibatul ar fi fost de preferat căsătoriei. Viața împreună trebuia să favorizeze, nicidecum să contracareze, demersul meu fundamental: apropierea lumii. Nici inferior, nici diferit, nici cu mult superior mie, bărbatul predestinat trebuia să fie garanția existenței mele fără să-i distrugă suveranitatea.

Timp de doi sau trei ani, visurile mele s-au construit pe această schemă. Le acordam destulă importanță. Într-o zi am întrebat-o pe sora mea, nu fără neliniște: eram cu adevărat urâtă? Puteam nutri speranța că voi ajunge să fiu destul de drăguță, ca femeie, pentru a fi iubită? Obişnuită să-l audă pe tata spunând că sunt un bărbat, Păpușica nu a înțeles sensul întrebării mele; ea mă iubea, Zaza mă iubea: de ce mă îngrijoram? În realitate, nu-mi făceam probleme prea mari. În centrul preocupărilor mele erau studiile, literatura, lucrurile care depindeau de mine. Destinul de adult mă interesa mai puțin decât viitorul imediat.

La sfârșitul penultimei clase a cursului secundar, când aveam 15 ani și jumătate, am mers împreună cu părinții la Châteauevillain ca să petrecem vacanța de 14 Iulie. Mătușa Alice murise; am locuit la mătușa Germaine, mama lui Titite și a lui Jacques; acesta era la Paris, tocmai își susținea examenele orale la bacalaureat. Îmi plăcea Titite foarte mult, respira prospețime; avea buze frumoase și cărnoase și sub pielea fină i se ghicea sângele pulsând. Era logodită cu un prieten din copilărie, un tânăr fermecător cu gene foarte lungi, și aștepta

momentul căsătoriei cu o nerăbdare pe care n-o ascundea; unele mătuși sușoteau că de câte ori rămânea singură cu logodnicul ei nu se comporta cum se cuvine: chiar *deloc*. În seara când am sosit, după cină, ne-am dus amândouă să facem o plimbare pe aleea centrală, care ducea în grădină. Tăcute, ne-am așezat pe o bancă de piatră: nu aveam niciodată prea multe să ne spunem. A ezitat puțin, apoi m-a privit curioasă, întrebând: „Chiar te mulțumești cu studiile tale? Ești fericită astfel? Nu-ți dorești niciodată altceva?” Am dat din cap: „Da, sunt mulțumită așa“, am răspuns. Era adevărat: la sfârșitul celui an școlar nu vedeam mai departe de următorul an de școală și de bacalaureat, pe care trebuia să-l iau. Titite a suspinat și s-a cufundat din nou în visurile ei de logodnică, pe care le consideram, aprioric, puțin cam neroade, în ciuda simpatiei pe care i-o purtam. Jacques a sosit a doua zi, trecuse cu bine examenele și radia de mulțumire. M-a dus pe terenul de tenis și mi-a propus să schimbăm câteva mingi, m-a făcut praf, apoi, dezinvolt, și-a cerut scuze că m-a folosit pe post de *punching ball*⁷⁵. Nu prezentam prea mare interes pentru el și o știam. Vorbea cu mult respect despre tinerele care, în timp ce își pregăteau licența, jucau tenis, ieșeau în oraș, dansau, se îmbrăcau frumos. Cu toate acestea, atitudinea lui disprețuitoare nu a avut efect asupra mea: nu am regretat deloc nici stângăcia mea la jocul de tenis, nici croiala lipsită de rafinament a rochiei mele roz de buret. Valoram mai mult decât studentele dichisite care-i plăceau lui Jacques – și cândva își va da seama singur de asta.

Păraseam vârsta ingrată și, în loc să-mi regret copilăria, priveam către viitor; era încă suficient de îndepărtat ca să nu mă înspăimânte și deja mă fascina. Vara aceea, mai mult ca în alte veri, m-am îmbătat cu splendoarea ei. Mă așezam pe o bucată de granit cenușiu la marginea iazului pe care-l decoperisem la La Grillère cu un an înainte. O moară se oglindea în luciul apei pe care norii păreau că se fugăresc. Citeam *Plimbări arheologice*⁷⁶ de Gaston Boissier și îmi spuneam că va veni ziua în care mă voi plimba pe Palatin. În fundul iazului, norii căpătaseră o nuanță rozalie; mă ridicasem, dar nu mă lăsa inima să plec; mi-am lipit spatele de gardul viu de aluni; briza serii mângâia arbuștii de evonymus, mă atingea, mă pălmuia, iar eu mă lăsam pradă blândeții sau violenței sale. Alunii murmurau, și eu le înțelegeam prevestirea: eram așteptată: de mine însămi. Șiroind de lumină, cu lumea culcată la picioare ca un imens animal domestic, surâdeam adolescenței care, în curând, avea să se stingă, urmând să renască în gloria persoanei celebre care voi fi; nici o ființă, indiferent cine ar fi fost, n-ar fi putut să-și țină făgăduielile cu care îmi înflăcăram inima încrezătoare.

La sfârșitul lunii septembrie am fost invitată împreună cu sora mea la Meulan, unde aveau o casă părinții celei mai bune prietene a ei;

Anne-Marie Gendron aparținea unei familii numeroase, destul de înstărită și foarte solidară; nimeni nu se certa, nimeni nu ridica tonul, toată lumea zâmbea, toți erau atenți cu cei din jur: m-am trezit deodată într-un paradis căruia îi pierdusem până și amintirea. Băieții ne-au plimbat cu barca pe Sena; sora cea mai mare, în vârstă de 20 de ani, ne-a condus cu taxiul la Vernon. Am mers pe drumul de cornișă de la înălțimea căruia se vede fluviul; am fost impresionată de peisajul încântător, dar mai ales de farmecul lui Clotilde; seara, m-a invitat în camera ei și am stat de vorbă. Își luase bacalaureatul, acum mai citea câte puțin și studia intens pianul, mi-a vorbit despre dragostea ei pentru muzică, de doamna Swetchine și de familia sa. *Secrétaire*-ul ei era plin de amintiri: teancuri de scrisori legate cu panglicuțe, carnețele – fără îndoială, jurnale intime –, programe de concert, fotografii, o acuarelă pe care o pictase mama ei și i-o făcuse cadou când împlinise 18 ani. Mi s-a părut extraordinar și de invidiat să ai un trecut personal, era aproape la fel cu a avea personalitate. Mi-a împrumutat câteva cărți; mă trata ca pe egala ei și îmi dădea sfaturi cu sollicitudinea unei surori mai mari. M-a entuziasmat. Nu o admiram la fel de mult ca pe Zaza și era prea diafană pentru a-mi inspira, ca Marguerite, dorințe nelămurite. Dar mi se părea romanescă; îmi înfățișa o imagine atrăgătoare a ceea ce aveam să fiu și eu într-un viitor deloc îndepărtat: o tânără domnișoară. Ea ne-a încredințat din nou părinților noștri; nici nu s-a închis bine ușa în urma ei și a izbucnit un scandal: uitasem la Meulan o periută de dinți! În contrast cu zilele liniștite pe care tocmai le petrecusem, atmosfera ursuză în care reintrasem mi s-a părut, dintr-odată, irespirabilă. Plângeam în hohote cu capul rezemat de scrinul din vestibul; sora mea a făcut la fel. „Minunat! Abia s-au întors și au început să plângă“, spuneau tata și mama cu indignare. Pentru prima oară îmi mărturiseam ce greu îmi era să suport țițetele, reproșurile aspre pe care, de obicei, le încasam fără să scot un sunet; mă sufocau lacrimile pe care le înăbușisem timp de atâtea luni. Nu știu dacă mama intuia că în spațiul meu interior începusem să-i scap de sub control; dar o enervam și se înfuria deseori pe mine: este motivul pentru care am căutat în persoana lui Clotilde o soră mai mare care să mă consoleze. Mergeam destul de des la ea în vizită; mă atrăgeau irezistibil toaletele ei frumoase, decorul rafinat al camerei, blândețea și independența ei; când m-am dus cu ea la concert, am admirat-o pentru că a luat un taxi – ceea ce, în ochii mei, era culmea luxului –, pentru că și-a însemnat, fără ezitare, pe program bucățile preferate. Relația noastră le-au uimit pe Zaza și, mai ales, pe prietenele lui Clotilde: în mod obișnuit, se vizitau între ele fetele de aceeași vârstă, sau între care era o diferență de cel mult un an. Într-o zi, am luat ceaiul la Clotilde cu Lili Mabilie și alte câteva „mari“; nu m-am simțit în largul meu și m-a decepționat lipsa de substanță a

discuțiilor. În plus, Clotilde era foarte evlavioasă: n-avea cum să-mi fie călăuză, căci nu mai credeam în Dumnezeu. Bănuiesc că, la rândul ei, mă considera prea nevârstnică; a rărit întâlnirile, iar eu nu am insistat; după câteva săptămâni, am încetat să ne mai vedem. La scurt timp, cu mult sentimentalism, a făcut o căsătorie „aranjată“.

La începutul anului școlar, bunicuțul s-a îmbolnăvit. Toate afacerile îi eșuaseră. Fiul lui inventase cândva un model de cutie de conserve care se deschidea cu o monedă de 20 de cenți: a vrut să exploateze această invenție, dar i-a fost furat brevetul; i-a intentat concurentului său un proces și l-a pierdut. În discuțiile pe care le purta se repetau tot timpul cuvinte îngrijorătoare: creditori, polițe, ipoteci. Uneori, când prânzeam la el, se auzea soneria de la intrare: își punea degetul pe buze și ne țineam toți răsuflarea. Privirea i se împietrise pe chipul violaceu. Într-o după-amiază, fiind acasă, s-a ridicat în picioare ca să plece și a început să îngaime: „Unde e umrebla mea?“ Când l-am revăzut, stătea într-un fotoliu, nemișcat și cu ochii închiși; se deplasa cu greutate și moțăia toată ziua. Din când în când, își ridica pleoapele: „Am o idee, îi spunea bunicuței. Am o idee genială: vom fi bogați.“ A paralizat cu totul și n-a mai părăsit patul imens cu coloane spiralate; corpul i s-a acoperit de escare și răspândea un miros îngrozitor. Bunicuța îl îngrijea și tricota hăinuțe pentru copii cât era ziua de lungă. Bunicuțul avusese o înclinație nativă către catastrofe; bunicuța își accepta soarta cu atâta resemnare și erau amândoi atât de bătrâni, încât nenorocirea lor m-a mișcat foarte puțin.

Învățam cu mai multă râvnă ca oricând. Mă stimulau iminența examenelor și ideea că voi fi studentă. Acel an a fost benefic pentru mine. Chipul meu a devenit armonios, trupul nu mă mai stânjenea; secretele mele nu mă mai apăsau atât de mult. Prietenia pentru Zaza nu mai era un chin. Îmi recăpătasem încrederea în mine; pe de altă parte, Zaza se schimbase: nu m-am întrebat de ce, dar dintr-o persoană ironică s-a transformat într-o visătoare. A început să-i iubească pe Musset, Lacordaire, Chopin. Încă mai blama fariseismul din mediul ei, dar fără să pună la index întreaga umanitate. De atunci, am scăpat de sarcasmele ei.

La școala Désir, noi două făcuserăm opinie separată. În institut se predau numai limbi latine. Domnul Mabilie dorea ca fiica lui să aibă o formație științifică; mie îmi plăcea tot ce opunea rezistență: de exemplu, matematica. A fost adusă o profesoară din afara școlii care, începând din cursul secundar, ne-a predat algebră, trigonometrie și fizică. Tânără, vioaie, competentă, domnișoara Chassin nu pierdea vremea cu vorbăria despre morală: lucram fără să ne prostim. Ne plăcea foarte mult pe amândouă. Când Zaza se pierdea prea îndelung în visare, o întreba cu blândețe: „Unde ești, Élisabeth?“ Zaza tresărea, zâmbea. Nu aveam alte colegi în afară de două gemene, mereu în

doliu și care nu vorbeau aproape deloc. Eram încântată de modul intim în care se desfășurau aceste ore de curs. Reușiserăm să obținem aprobarea ca, la latină, să sărim un an și să trecem în cursul superior încă de la începutul penultimei clase; întrecerea cu elevele din ultima clasă mă ținea cu sufletul la gură. În anul cu bacalaureatul, când m-am reîntâlnit cu colegele mele firești și astfel a dispărut farmecul noutății, cunoștințele abatelui Trécourt nu mi s-au părut foarte consistente; nu reușea totdeauna să evite greșelile; dar acest bărbat gras, cu obrazul stacojiu era mai deschis sufletește și mai jovial decât domnișoarele profesoare și aveam pentru el o simpatie care, în mod evident, era reciprocă. Părinții noștri au considerat că este indicat să învățăm și limbi latine, așa că, din ianuarie, am început să studiem italiana, reușind foarte repede să descifrăm *Cuore*⁷⁷ și *Le mie prigioni*⁷⁸. Zaza studia germana; pentru că profesorul meu de engleză nu aparținea confreriei și se purta prietenos cu mine, mergeam la cursurile lui cu plăcere. În schimb, suportam foarte greu trăncăneala patriotardă a domnișoarei Gontran, profesoara noastră de istorie; ne enerva și domnișoara Lejeune cu îngustimea părerilor ei literare. Pentru a ne lărgi orizontul, citeam mult și discutam între noi. Deseori, în timpul orelor, ne apăram argumentat punctele de vedere; nu știu dacă domnișoara Lejeune era atât de perspicace încât să-și dea seama ce gândeam, dar acum părea să se teamă mai mult de mine decât de Zaza.

Ne-am mai împrietenit cu câteva colege; ne întâlneam ca să jucăm cărți ori să stăm de vorbă; vara mergeam sâmbăta dimineața pe un teren de tenis în aer liber de pe strada Boulard. Nici una dintre colegele noastre nu prezenta mare interes nici pentru Zaza, nici pentru mine. La drept vorbind, elevele mari de la școala Désir n-aveau nimic seducător. Cum cei 11 ani de sânguință mi-au fost răsplătiți cu medalia de aur, tata a acceptat, fără mare entuziasm, să asiste la premiere; seara s-a plâns că a văzut numai pocitanii. Unele dintre colegele mele aveau totuși trăsături plăcute; însă, la asemenea ocazii, părinții ne gâteau: sobrietatea pieptănăturilor, culorile țipătoare sau dulcele ale satinului și taftalei luau strălucirea oricărui chip. Cred că tata a fost șocat mai ales de expresia posacă și asuprită a acestor adolescente. Eu eram atât de obișnuită cu acea expresie, încât, când a sosit o colegă nouă, care avea un râs cu adevărat vesel, am căscat ochii mari; era campioană internațională de golf, călătorise mult. Părul ei scurt, cămașa cu croială perfectă, fusta largă cu cute adânci, aspectul sportiv, vocea îndrăzneță arătau că crescuse foarte departe de Sfântul Toma din Aquino. La 15 ani și jumătate vorbea perfect englezește și știa suficientă latină pentru a se prezenta la primul bacalaureat⁷⁹; Corneille și Racine o făceau să caște. „Literatura mă adoarme“, îmi spunea. Am protestat: „Vai, nu spune așa ceva. – De ce nu, din

moment ce ăsta-i adevărul?“ Prezența ei a adus o adiere de prospețime în posaca „sală de studiu“. Unele lucruri o plictiseau, pe altele le iubea – era evident că în viața ei existau lucruri plăcute și că ea aștepta, cu adevărat, ceva de la viitor. Tristețea pe care o răspândeau în jurul lor celelalte colege era provocată mai degrabă de resemnare decât de aspectul lor lipsit de strălucire. După ce își vor fi luat bacalaureatul, aveau să urmeze vreun curs de istorie sau de literatură, școala de la Luvru sau cea a Crucii Roșii, să picteze pe porțelan sau să facă batik⁸⁰, să lege cărți și să participe la niște opere de binefacere. Din când în când, vor fi duse să asculte *Carmen* sau să se învârtă în jurul mormântului lui Napoleon pentru a întâlni vreun tânăr cu care să se și căsătorească dacă au puțin noroc. Așa trăia sora cea mai mare a copiilor Mabillee; gătea, dansa, era secretara tatălui și croitoreasa surorilor. Mama ei o târa din vedere în vedere. Zaza mi-a povestit că una dintre mătuși susținea teoria „dragoste prin șoc sacramental“; afirma că în clipa când logodnicii rostesc în fața preotului acel *da* care-i leagă, harul divin se pogoară asupra lor – și se iubesc. Aceste practici o iritau pe Zaza; într-o zi a spus că nu vede nici o diferență între o femeie care se mărită din interes și o prostituată; i se spusese că o creștină trebuie să-și respecte corpul: nu-l respecta dacă se dăruia fără dragoste, din motive care țineau de conveniențe sau de interese materiale. Vehemența ei m-a uimit; s-ar fi spus că simte cu propria-i carne rușinea acelui schimb. Pentru mine această problemă nu exista. Îmi voi câștiga existența, voi fi liberă. Însă în mediul în care trăia Zaza trebuia fie să te căsătorești, fie să mergi la mânăstire. „Celibatul, se spunea, nu e o vocație.“ Începea să se teamă de viitor; oare acesta să fi fost motivul insomniilor ei? Dormea prost; deseori, se trezea noaptea și se freciona din cap până-n picioare cu apă de colonie; dimineața, ca să capete vigoare, înghițea un amestec de cafea cu vin alb. Când îmi vorbea despre aceste excese, realizez că nu știam prea multe despre ea. Dar o îmboldeam să reziste și îmi era recunoscătoare: eram singura ei aliată. Aveam în comun dezgustul pentru numeroase lucruri și o mare dorință de fericire.

În pofida deosebirilor dintre noi, reacționez deseori la fel. Tata a primit de la un prieten actor două bilete gratuite pentru un matineu la Teatrul Odéon; ni le-a dat nouă; se juca o piesă a lui Paul Fort, *Carol al VI-lea*. Nu mai puteam de bucurie când am ajuns în lojă doar eu cu Zaza, fără însoțitori. Gongul a bătut de trei ori și am asistat la o dramă sinistă; Carol înnebunea; la sfârșitul primului act se plimba pe scenă cu o expresie răătăcită, vorbind incoerent, de unul singur; am fost cuprinsă de o tristețe tot atât de solitară ca și nebunia lui. Am privit-o pe Zaza: era lividă. „Dacă o iau de la capăt, hai să plecăm“, am propus. A fost de acord. Când s-a ridicat cortina, Carol, în cămașă, se zbătea în mâinile unor indivizi mascați și îmbrăcați în rase călugărești

cu glugă și fără mâneci. Am ieșit. Plasatoarea ne-a oprit: „De ce plecați? – E mult prea îngrozitor“, am răspuns. A început să râdă: „Fetițele mele, dar nu e nimic adevărat: e teatru.“ Știam; dar asta nu însemna că ceea ce văzusem nu era oribil.

Armonia dintre mine și Zaza, stima ei m-au ajutat să mă detașez de adulți și să mă privesc cu propriii ochi. Cu toate acestea, un incident mi-a amintit cât de mult depindeam încă de judecata lor. Totul a izbucnit tocmai când începusem să nu-mi mai fac griji.

Așa cum procedam în fiecare săptămână, tradusesem cuvânt cu cuvânt un text din limba latină și-l transcriesem pe două coloane. Trebuia să-l transpun într-o „franceză îngrijită“. Întâmplarea a făcut ca textul să fie tradus în carte cu o eleganță desăvârșită, după părerea mea: prin comparație, orice altă turnură de frază care mi-a venit în minte mi-a părut vădit stângace. Nu făcusem nici o greșală de sens, eram sigură că voi obține o notă excepțională, nu era nici un fel de problemă; dar subiectul, fraza aveau exigențele lor, se doreau a fi perfecte; îmi repugna ideea de a înlocui modelul ideal oferit de manualul meu cu niște invenții neinspirate. Din aproape în aproape, am copiat textul tipărit.

Nu eram niciodată lăsate singure cu abatele Trécourt; ne supraveghea totdeauna una dintre domnișoarele profesoare, așezată la o măsuță, lângă fereastră; înainte ca el să ne înapoieze lucrările, ea trecea notele în catalog. În acea zi, obligația îi revenise domnișoarei Dubois, care era licențiată și ale cărei cursuri de latină ar fi trebuit să le urmăim cu un an înainte, în mod normal, dar Zaza și cu mine nu binevoiserăm să participăm, preferându-le pe cele ale abatelui; deci nu mă iubea. Am auzit-o cum se mișcă în spatele meu; scotea exclamații furioase, în surdină. A scris un bilet pe care l-a pus pe teancul de lucrări, înainte de a i le da abatelui. Acesta și-a șters lornionul, a citit mesajul și a zâmbit: „Da, a spus cu bunăvoință, acest pasaj din Cicero a fost tradus în manual și multe dintre dumneavoastră și-au dat seama. Am dat notele cele mai mari elevelor care au dat dovadă de mai multă originalitate.“ În pofida vocii sale blânde, chipul mânios al domnișoarei Dubois, tăcerea neliniștită a colegelor mele m-au umplut de spaimă. Fie din obișnuință, fie pentru că era distrat, fie din simpatie, abatele mă clasase pe primul loc: obținusem 17 puncte. De altfel, nimeni nu obținuse mai puțin de 12 puncte. Desigur, pentru a-și motiva decizia, mi-a cerut să prezint textul tradus cuvânt cu cuvânt: mi-am întărit vocea și m-am achitat de sarcină fără greșală. M-a felicitat și atmosfera s-a destins. Domnișoara Dubois n-a îndrăznit să ceară să fiu pusă să citesc, cu voce tare, textul meu în „franceză îngrijită“; Zaza, așezată alături de mine, n-a aruncat nici măcar o privire peste traducere; era de o cinste ireproșabilă și, după părerea mea, și-a interzis să mă suspecteze. Dar, la sfârșitul orei, alte colege

șușoteau între ele, iar domnișoara Dubois mi-a vorbit între patru ochi: fusesem necinstită și avea să-i aducă la cunoștință acest lucru domnișoarei Lejeune. Așa s-a întâmplat lucrul de care mă temusem mereu: un gest săvârșit fără rea-credință, dar ilicit, mă dezonora odată ieșit la iveală. Încă o respectam pe domnișoara Lejeune și mă chinuia gândul că m-ar putea disprețui. Era imposibil să dau timpul înapoi și să iau totul de la capăt: aveam să fiu stigmatizată pentru totdeauna! Era așa cum presimțisem: adevărul poate fi nedrept. Toată seara și o bună parte din noapte m-am zbatut să ies din capcana în care intrasem din imprudență și care mă ținea prizonieră. În mod obișnuit, eludam greutățile fugind, tăcând, uitând; luam rareori inițiative; însă, de această dată, am hotărât să lupt. Pentru a risipi aparențele care mă învinovăteau, trebuia să mint: așa că voi minți. Am căutat-o pe domnișoara Lejeune în biroul ei și i-am jurat, cu lacrimi în ochi, că n-am copiat: în versiunea mea se strecuraseră reminiscențe involuntare. Convinsă fiind că nu făcusem nimic rău, m-am apărat cu ardoarea sincerității. Demersul meu era absurd: dacă aș fi fost nevinovată, aș fi adus tema ca argument, pe când eu mă mulțumeam să-mi dau cuvântul. Directoarea nu m-a crezut, mi-a spus-o și a adăugat, iritată, că incidentul era închis. Nici nu mi-a ținut predici, nici nu mi-a făcut reproșuri: indiferența și tonul sec al vocii ei mi-au arătat că nu avea nici un strop de afecțiune pentru mine. Mă temusem că greșeala mea m-ar fi putut degrada în fața ei: vedeam că de mult nu mai aveam nimic de pierdut. Îmi refuza atât de categoric stima, încât am încetat s-o mai doresc.

În săptămânile care au precedat bacalaureatul am cunoscut bucurii nemaiafute. Era frumos afară și mama mi-a dat voie să merg să studiez în Grădina Luxembourg. Mă instalam în grădina engleză, pe marginea câte unei peluze, sau lângă fântâna Medicis. Purtam încă părul prins la spate cu o baretă. Verișoara mea Annie, care deseori îmi făcea cadou vechituri de îmbrăcat de la ea, îmi dăduse în vara aceea o fustă albă plisată și o bluză din creton albastru; aveam impresia că, sub pălăria mea de pai, arătam ca o domnișoară în toată puterea cuvântului. Citeam Faguet, Brunetiére, Jules Lemaître, respiram mireasma ierbii și mă simțeam tot atât de liberă ca studenții care traversau, cu nonșalanță, parcul. Treceam de grilaj, mă duceam să hoinăresc pe sub arcadele Odéonului; eram cuprinsă de același entuziasm ca la zece ani, pe coridoarele bibliotecii Cardinale. Pe tarabe erau expuse teancuri de cărți legate, cu cotorul aurit și cu paginile tăiate; citeam timp de două-trei ore, stând în picioare, fără ca vreun vânzător să mă deranjeze vreodată. Am citit Anatole France, frații Goncourt, Colette și tot ce-mi cădea în mână. Îmi spuneam că, atâta timp cât vor exista cărți, fericirea mea e asigurată.

Mi se dăduse voie să stau trează până destul de târziu; când tata era

plecat la „Versailles“, unde juca bridge aproape în fiecare seară, când mama și sora mea dormeau, eu rămâneam singură în birou. Mă aplecam pe fereastră; pale de vânt îmi aduceau, în răstimpuri, mirosul de verdeață; geamurile străluceau în depărtare. Luam din cui micuțul binoclu de teatru al tatei, îl scoteam din etui și, la fel ca altădată, spionam existențe necunoscute; nu conta că spectacolul era banal; am fost – sunt și astăzi – sensibilă la farmecul acestui spectacol de umbre și lumini: o cameră luminată pe fundalul nopții. Privirea mea rătăcea din fațadă în fațadă și-mi spuneam, mișcată de căldura serii: „În curând voi trăi cu adevărat.“

M-am prezentat la examene cu mare plăcere. Stăteam umăr la umăr în amfiteatrele Sorbonei cu băieți și fete care studiaseră în școli și colegii necunoscute, în licee; evadasem din școala Désir și înfruntam adevărul lumii. Primind asigurări de la profesorii mei că făcusem bine la scris, am intrat la oral atât de sigură pe mine, încât îmi imaginam că sunt grațioasă în rochia mea de voal albastru, mult prea lungă. Înaintea acelor domni importanți, adunați ca să-mi evalueze meritele, mi-am regăsit întreaga vanitate de copil. În special cel care m-a examinat la litere m-a măgulit, vorbindu-mi pe un ton colocvial; m-a întrebat dacă eram rudă cu Roger de Beauvoir⁸¹; i-am răspuns că acest nume e doar un pseudonim; m-a întrebat despre Ronsard; în timp ce îmi etalam cunoștințele, admiram frumosul cap gânditor care se apleca spre mine: în sfârșit, mă afluam față în față cu unul dintre acei bărbați superiori după a căror aprobare tânjeam! Totuși, la proba de limba latină examinatorul m-a întâmpinat ironic: „Așadar, domnișoară, dumneata ești colecționară de diplome!“ Deconcertată, am realizat brusc că efortul meu poate părea vizibil; dar nu i-am luat în seamă vorbele. Am primit mențiunea „Bine“, iar domnișoarele profesoare, mulțumite că pot consemna această victorie care le dovedea meritele, m-au felicitat. Părinții mei radiau de fericire. Jacques decretase fără drept de apel: „Dacă nu primești cel puțin calificativul Bine, mai bine nu primești nimic.“ M-a felicitat călduros. Zaza a fost și ea admisă la facultate, dar în toată acea perioadă m-am preocupat mai puțin de ea decât de mine.

Clotilde și Marguerite mi-au trimis scrisori afectuoase; mama mi-a stricat puțin plăcerea când mi le-a adus desfăcute și mi-a recitat conținutul lor cu însuflețire, dar obiceiul era atât de adânc înrădăcinat, încât mi-am dat seama că nu avea sens să protestez. Ne aflam la Valleuse, în Normandia, la niște veri foarte conformiști. Nu mi plăcea proprietatea aceea prea îngrijită: nu erau nici poteci desfundate, nici pădure; pajiștile erau delimitate cu sârmă ghimpată; într-o seară m-am strecurat pe sub un gard împrejmuitor și m-am întins pe iarbă: s-a apropiat o femeie și m-a întrebat dacă mă simt rău. M-am întors în parc; dar aveam impresia că mă sufoc. Tata nefiind de

față, mama și verii mei împărtășeau aceeași devoțiune, profesau aceleași principii fără să fie contraziși de nimeni; discutau fără rezerve în fața mea, impunându-mi o complicitate căreia nu îndrăzneau să-i opun rezistență; aveam impresia că sunt agresată. Ne-am dus cu mașina la Rouen, unde ne-am petrecut o după-amiază vizitând biserici; erau multe și fiecare le provoca deliruri extatice; entuziasmul general a atins paroxismul în fața dantelăriei de piatră de la Saint-Macloud: ce lucrătură! cât rafinament! Eu tăceam. Scandalizați, m-au întrebat: „Asta-i bună! Tie nu ți se pare frumos?“ Mie mi se părea că văd ceva obișnuit, nici frumos, nici urât: nu-mi inspira nimic special. Ceilalți au insistat. Am strâns din dinți; nu-mi plăcea să-mi fie puse cu forța cuvinte în gură. Toate privirile au rămas ațintite, muștrător, pe buzele mele pecetluite: eram pe punctul de a izbucni în lacrimi de furie, de disperare. Într-un final, vărul meu a dat explicația salvatoare că, la vârsta mea, spiritul de contradicție e foarte dezvoltat și astfel s-a pus capăt chinurilor mele.

În Limousin am regăsit libertatea de care aveam nevoie. După ce îmi petreceam ziua de una singură sau cu sora mea, jucam cu plăcere, seara, în familie, *ma-jong*. Mă inițiam în filozofie citind *La Vie intellectuelle* de Părintele Sertillanges și *La Certitude morale* de Ollé-Laprune, care mă plectiseau foarte.

Tatăl meu n-a prins niciodată gustul filozofiei; în mediul meu, ca și al Zazei, era tratată cu suspiciune. „Ce păcat! Tu, care judeci atât de corect, ai să ajungi s-o ieși razna“, îi spunea unul dintre unchii ei. Jacques manifesta totuși interes pentru filozofie. Eu una găseam un licăr de speranță în orice era nou. Așteptam, plină de nerăbdare, reînceperea cursurilor.

Psihologie, logică, morală, metafizică: abatele Trécourt avea doar patru ore pe săptămână pentru toate. Nu făcea decât să ne restituie disertațiile scrise, să ne dicteze o temă-model și să ne pună să recităm lecția învățată din manual. La fiecare problemă, autorul, Reverendul Lahr, trecea pe scurt în revistă greșelile umane și ne învăța ce este adevărul conform Sfântului Toma. Nici abatele nu se încurca în subtilități. Pentru a combate idealismul, contrapunea realitatea pipăită posibilelor iluzii ale văzului; bătea în masă și spunea: „Ceea ce este este.“ Ne recomanda numai lecturi total nesărate, de exemplu *Atenția* de Ribot, *Psihologia mulțimilor* de Gustave Lebon, *Les Idées-forces* de Fouillé. Totuși, mă entuziasmam. În aceste cărți, scrise de niște domni foarte serioși, reîntâlneam problemele care mă frământaseră în copilărie; deodată, lumea adulților nu mai era de la sine înțeleasă, avea un revers, dedesubturi, stârnea îndoieli: dacă mergeai mai departe, unde ai fi ajuns? Nu se mergea mai departe, dar era deja extraordinar ca, după 12 ani de dogmatism, să întâlnesc o disciplină școlară care să pună întrebări, și să mi le pună mie. Căci mă simțeam

implicată, tocmai eu, ființa căreia nu i se vorbea niciodată decât în locuri comune și în formule stereotipe. De unde apăruse conștiința mea? De unde își lua ea forța? Statuia lui Condillac mă făcea să visez la fel de intens ca vestonul cel vechi de la șapte ani. Am întrevăzut, cu uimire, cum coordonatele universului încep să se clatine: speculațiile lui Henri Poincaré privind relativitatea timpului și spațiului, a măsurii lor, m-au determinat să meditez îndelung. Mă simțisem emoționată parcurgând paginile în care evoca trecerea omului prin universul orb: nimic altceva decât o fulgerare, dar acel fulger înseamnă totul! Multă vreme am fost urmărită de imaginea acestei vâlvătai în bezna totală.

M-a atras la filozofie, înainte de toate, faptul că ea merge direct la esențial. Nu fusesem niciodată interesată de amănunte; percepeam mai degrabă sensul global al lucrurilor decât singularitățile lor și doream mai mult să înțeleg decât să văd; am vrut, mereu, să știu *totul*; filozofia avea să-mi îndeplinească această dorință, căci viza realitatea în ansamblu; se instala repede în miezul ei, dezvăluindu-mi o ordine, o motivație, o necesitate în locul unui vârtej decepționant de fapte sau de legi empirice. Știința, literatura și toate celelalte discipline mi-au părut a fi rudele sărace ale filozofiei.

Totuși, de la o zi la alta nu învățam mare lucru. Zaza și cu mine reușeam să scăpăm de plictiseală prin seriozitatea tenace cu care discutam tot felul de probleme. Am avut o dezbatere foarte aprinsă despre dragostea numită platonice și cealaltă, căreia nu i se dădea un nume special. Una dintre colege îi plasa pe Tristan și Isolda printre iubiții platonici, ceea ce a făcut-o pe Zaza să izbucnească în hohote de râs: „Tristan și Isolda platonici! Doamne, nu!“ a spus cu siguranța cunoscătorului, deconcertând clasa. Abatele a tras concluzia că trebuie să facem căsătorii de conveniență: nu te măriți cu un băiat pentru că îi stă bine cu cravată. L-am iertat pentru această negliobie. Dar nu eram mereu la fel de îngăduitoare; când ne interesa un subiect, îl luam în discuție la modul cel mai serios. Aveam respect pentru multe lucruri; credeam că anumite cuvinte, precum patrie, datorie, bine, rău, aveau cu adevărat sens; încercam să-l definim; nu urmăream să distrugem nimic, ne plăcea să gândim! A fost suficient ca să se spună că avem „spirit rebel“. Domnișoara Lejeune, care asista la cursuri, a afirmat că alunecaserăm pe o pantă periculoasă. La mijlocul anului, abatele ne-a lua deoparte și ne-a implorat să nu ne „uscăm“, altminteri vom ajunge să semănăm cu domnișoarele profesoare; bineînțeles, erau niște femei respectabile și cu sufletul curat, dar era preferabil să nu le călcăm pe urme. Am fost mișcată de bunăvoința lui, surprinsă de atitudinea lui nonconformistă: i-am promis ferm că nu voi intra în confrerie. Aceasta îmi inspira un dezgust care o mira pe Zaza; în ciuda felului ei ironic de a fi, avea o anumită doză de afecțiune față de profesoarele noastre și o scandalizam afirmând că mă voi despărți de ele fără urmă de

regret.

Viața mea de școlăriță lua sfârșit și urma să înceapă altceva: ce anume? Citisem în *Anale* o conferință care mă cufundase în visare: o fostă elevă la Sèvres își povestea amintirile: descria grădini în care, sub clar de lună, se plimbau tinere frumoase și averse de cunoaștere; vocile lor se amestecau cu murmurul jerbelor de apă. Dar mama se temea să mă trimită la Sèvres și, gândindu-mă mai bine, nici eu nu voiam să stau închisă între niște ziduri, în afara Parisului, printre femei. Și atunci, ce hotărâre să iau? Mă temeam de arbitrarul oricărei alegeri. Tata, care suferea pentru că, la 50 de ani, avea în față un viitor nesigur, îmi dorea siguranță înainte de orice; mă îndruma spre administrație, ceea ce mi-ar fi adus un salariu fix și o pensie. Cineva i-a sugerat École des Chartres⁸². Am mers împreună cu mama să ne sfătuim cu o domnișoară din culisele Sorbonei. Am parcurs coridoare cu pereții plini de cărți spre care se deschideau ușile unor birouri care gemeau de fișiere. Când eram copilă, visam să trăiesc în acest praf savant, și acum aveam impresia că pătrund în Sfânta Sfințelor. Domnișoara ne-a prezentat satisfacțiile, dar și greutățile vieții de bibliotecar; am renunțat definitiv aflând că trebuie să învăț sanscrită; erudiția nu mă atrăgea. Mi-ar fi plăcut cu adevărat să studiez în continuare filozofia. Citisem într-o revistă un articol despre o femeie-filozof – domnișoara Zanta: își luase doctoratul; era fotografiată în fața biroului ei, având pe chip o expresie serioasă și liniștită; trăia împreună cu o tânără nepoată pe care o adoptase: reușise deci să împace viața intelectuală cu nevoile sensibilității feminine. Aș fi dat orice ca, într-o zi, să se scrie și despre mine astfel de cuvinte de laudă! Pe atunci, puteau fi numărate pe degete femeile care aveau agregarea⁸³ sau un doctorat în filozofie: doream să fiu una dintre aceste pioniere. Practic, singura carieră care mi se oferea în baza acestor diplome era în învățământ: nu aveam nimic împotrivă. Tata nu s-a opus acestei intenții, dar a refuzat ideea că aș putea da lecții la domiciliul elevilor: aveam să ocup un post într-un liceu. De ce nu? Era o soluție care împăca, în egală măsură, dorința mea și prudența lui. Discret, mama le-a informat pe domnișoarele profesoare despre intenția mea și pe obrazul lor s-a așternut o expresie de refuz glacial. Își dedicaseră existența combaterii vieții laice și nu făceau nici o deosebire între o instituție de stat și un bordel. Între altele, i-au explicat mamei că filozofia corupe sufletele în mod iremediabil: după un an la Sorbona, îmi voi pierde și credința, și bunele moravuri. Mama s-a neliniștit. Cum, după spusele tatei, o licență clasică oferea mai multe posibilități ulterioare și, pe de altă parte, Zaza primise permisiunea de a-și continua studiile, am acceptat să sacrific filozofia pe altarul literelor. Mi-am menținut însă hotărârea de a preda într-un liceu. Câtă neregândire! După 11 ani de grijă devotată, de predici,

de permanentă îndochinare, mușcam mâna care mă hrănise! În privirile profesoarelor mele am citit, nepăsătoare, că sunt ingrată, nedemnă, trădătoare: mă lăsasem înșelată de Satana.

În iulie, am luat examenele de matematici elementare și de filozofie. Cunoștințele dobândite de la abate s-au dovedit atât de modeste, încât pentru o disertație pentru care el mi-ar fi acordat 16 puncte abia am reușit să obțin 11. În schimb, am recuperat la probele științifice. Seara, după examenul oral, tata m-a dus la Théâtre de Dix-Heures⁸⁴, unde i-am ascultat pe Dorin, Colline, Noël-Noël și m-am distrat de minune. Eram atât de fericită că scăpasem de școala Désir! Totuși, după două-trei zile, fiind singură acasă, am rămas împietrită în mijlocul anticamerei, cu sentimentul că m-aș fi rătăcit pe altă planetă: fără familie, fără prietene, nelegată de nimic, fără speranță. Sufletul meu era mort și lumea, pustie: cum avea să se poată umple un asemenea gol? Mi-a fost frică. Apoi timpul și-a reluat curgerea obișnuită.

Exista un punct în care educația pe care o promisem își lăsase amprenta: în pofida lecturilor mele, nu știam absolut nimic despre sexualitate. Aveam vreo 16 ani când o mătușă ne-a dus, pe sora mea și pe mine, la sala Pleyel să vedem un film de călătorie. Pentru că toate scaunele erau ocupate, am rămas în picioare, între rânduri. Am simțit cu uimire cum niște mâini mă pipăiau prin paltonul de lână; am crezut că voia cineva să-mi fure poșeta și am strâns-o bine sub braț; mâinile au continuat să mă frământa, în mod absurd. Nu știam nici ce să fac, nici ce să spun: nu m-am clintit. La sfârșitul filmului, un bărbat cu pălărie maro m-a arătat, chicotind, unui prieten, care a început la rândul lui să râdă. Se distrau pe seama mea: de ce? Nu înțelegeam nimic.

În aceeași perioadă, cineva – nu-mi mai amintesc cine – m-a trimis să cumpăr ceva pentru o operă de binefacere dintr-o librărie respectabilă de lângă Saint-Sulpice. Un vânzător blond, cu aspect timid, îmbrăcat într-un halat lung și negru, m-a întrebat politicos ce doresc. S-a dus în spatele magazinului și mi-a făcut semn să-l urmez; m-am apropiat: și-a descheiat halatul, arătându-mi ceva de culoare roz; nu am putut citi nimic pe fața lui și, o clipă, am rămas perplexă; apoi m-am întors și am plecat. Gestul lui bizar m-a tulburat mai puțin decât demența falsului Carol al VI-lea pe scena de la Odéon; dar mi-a lăsat impresia că, fără să bag de seamă, se pot petrece lucruri ciudate. De atunci, a început să-mi fie un pic frică dacă mă pomeneam singură lângă un bărbat necunoscut, într-un magazin sau pe peronul de la metrou.

La începutul primului an de filozofie, doamna Mabile a convins-o pe mama să mă trimită să iau lecții de dans. O dată pe săptămână, mă întâlneam cu Zaza într-un salon în care fete și băieți își dădeau

osteneala să se miște în ritmul muzicii, sub îndrumarea unei doamne mai coapte. În acele ocazii mă îmbrăcam într-o rochie din jersey albastru de mătase, făcută cadou de verișoara mea Annie, care-mi venea ca vai de lume. Mi se interzisese cu desăvârșire să mă fardez. În familie, doar verișoara Magdeleine trecuse peste această interdicție. Pe la 16 ani, începuse să se aranjeze cu cochetărie. Tata, mama, mătușa Marguerite o arătau cu degetul: „Te-ai pudrat, Magdeleine! – Ba nu, mătușă, poți fii sigură că nu“, răspundea ea, puțin peltic. Eu râdeam, alături de adulți: tot ce era artificial era „ridicol“. Asaltul era reluat în fiecare dimineață: „Nu mai nega, Magdeleine, se vede că ți-ai dat cu pudră.“ Când a făcut 18 sau 19 ani, a răspuns exasperată, într-o zi: „În definitiv, de ce nu?“ Toți jubilau: în sfârșit, recunoscuse. Mie însă răspunsul ei mi-a dat de gândit. Oricum, viața noastră era foarte diferită de traiul în mijlocul naturii. În familie se spunea: „Fardul strică tenul.“ Dar sora mea și cu mine ne spuneam deseori, privind jalnica piele a mătușilor noastre, că precauțiile lor fuseseră zadarnice. Totuși nu puneam în discuție acest lucru. Așa că mergeam la cursul de dans prost îmbrăcată, pieptănată banal, cu obrajii asudați, cu nasul strălucitor. Nu știam să mă mișc organizat, nici măcar să înot sau să merg pe bicicletă; mă simțeam la fel de stângace ca atunci când, pe scenă, trebuise să fac pe spaniola. Dar altul era motivul pentru care detestam acele lecții. Când partenerul mă strângea în brațe și mă lipea de pieptul lui, mă invadea ceva ciudat, ca un fel de amețeală pornită din stomac, pe care n-o puteam uita ușor. Mă întorceam acasă, unde, năucă, mă trânteam în fotoliul de piele simțind o sfârșeală de neînțeles și având chef să plâng. Am pretextat ceva legat de învățătură și nu m-am mai dus la ședințele de dans.

Zaza era mai în temă decât mine. „Când mă gândesc că naivele noastre mame se uită la noi foarte liniștite când dansăm!“ mi-a spus la un moment dat. Le tachina pe sora ei Lili și pe verișoarele mai mari: „Să fim serioși! Nu-mi spuneți că dacă am dansa între noi sau cu frații noștri ar fi la fel de plăcut.“ Am crezut că făcea legătura între plăcerea de a dansa și cea – foarte puțin cunoscută de mine – de a flirta. La vârsta de 12 ani, în ignoranța mea, presimțisem dorința, mângâierile; la 17 ani, teoretic informată, nu mai știam să recunosc nici măcar emoția.

Nu știi dacă nu cumva se strecurase și o doză de rea-credință în nevinovăția mea; oricum, mă temeam de sexualitate. O singură persoană, Titite, mă lăsase să întrezăresc faptul că dragostea fizică poate fi trăită și firesc, cu bucurie; trupul ei exuberant nu știa ce e rușinea și, când vorbea despre nunta ei, dorința care-i strălucea în ochi îi dădea o frumusețe aparte. Mătușa Simone insinua că ea și logodnicul ei „merseseră prea departe“; mama îi lua apărarea; eu socoteam fără sens această dezbateră: căsătoriți sau nu, îmbrățișările

celor doi tineri frumoși nu îmi păreau scandaloase: se iubeau. Dar această unică experiență nu era de ajuns ca să dărâme toate tabuurile înălțate în jurul meu. De la Villiers nu mai călcasem niciodată pe o plajă, după cum nu mergeam nici la vreun bazin de înot sau la o sală de gimnastică, astfel că goliciunea era pentru mine totuna cu indecența; în afară de asta, în mediul meu lanțul conveniențelor și obiceiurilor stricte nu era întrerupt vreodată de exprimarea sinceră a unei nevoi sau de un gest care să arate o trăire intensă. Ce să caute în viața acestor adulți șlefuiți realitatea animalică a instinctului, a plăcerii? În timpul anului meu de filozofie, Marguerite de Théricourt a venit la domnișoara Lejeune s-o anunțe că urmează să se căsătorească în curând: avea să se mărite cu un asociat al tatălui ei, bogat și titrat, mult mai în vârstă decât ea, pe care îl cunoștea din copilărie. Toată lumea a felicitat-o, iar ea radia de o nevinovată fericire. Cuvântul „căsătorie“ a făcut efectiv explozie în mintea mea și am fost mai uluită decât în ziua în care una dintre colegele mele a început deodată să latre în timpul orei. Cum să suprapun imaginea acelei domnișoare serioase, înmănușate, cu surâsul studiat, purtând pălărie, cu cea a unui trup trandafiriu și gingaș, culcat în brațele unui bărbat? N-am mers până acolo încât s-o dezbrac de tot pe Marguerite; dar sub lunga cămașă de noapte și șerpuirea pletelor desfăcute, carnea ei se dăruia. Această bruscă lipsă de pudoare era dementială. Fie sexualitatea însemna o scurtă criză de nebunie, fie Marguerite nu era defel tânăra ființă bine crescută pe care guvernanta o însoțea peste tot; aparențele erau mincinoase, lumea despre care mi se vorbea era complet falsă. Înclinam către această a doua ipoteză, dar prea fusesem păcălită multă vreme: iluzia rezista totuși în fața dubiului. Adevărata Marguerite purta, obligatoriu, mănuși și pălărie. Închipuindu-mi-o pe jumătate goală, sub privirile unui bărbat, simțeam că sunt luată pe sus de un simun⁸⁵ care făcea praf și pulbere toate normele moralei și ale bunului-simț.

La sfârșitul lunii iulie am plecat în vacanță. Am descoperit o latură nouă a vieții sexuale: mi s-a părut că nu însemna nici fericire pură a simțurilor, nici tulburătoare rătăcire, ci obscenitate.

După ce mâncase numai salată timp de doi sau trei ani, unchiul Maurice murise în chinuri groaznice de un cancer al stomacului. Mătușa mea și Magdeleine l-au plâns îndelung. Dar, când s-au consolată, la La Grillère viața a început să fie mult mai veselă decât înainte. Acum Robert putea să-și invite fără opreliști prietenii și colegii. Fiii nobililor de țară din Limousin tocmai descoperiseră automobilul și se întâlneau, pe o rază de 50 de kilometri, ca să meargă la vânătoare sau să danseze. În anul acela, Robert curta o fată frumoasă, de vreo 25 de ani, care își petrecea vacanța într-un târg din vecinătate, cu vădita intenție de a-și găsi un soț; Yvonne venea la La

Grillère aproape zilnic. Etala toalete bătoare la ochi, un păr bogat și un surâs neclintit, din cauza căruia n-am reușit niciodată să-mi dau seama dacă e surdă sau tâmpită. Într-o după-amiază, în salonul de unde dispăruseră husele de pe mobilă, în timp ce mama ei cânta la pian, Yvonne, în rochie de andaluză, jucându-și evantaiul și dându-și ochii peste cap, a executat dansuri spaniole în mijlocul tinerilor care făcuseră cerc în jurul ei și rânjeau. Cu ocazia acestei idile, petrecerile s-au înmulțit atât la La Grillère, cât și în împrejurimi. M-am distrat din toată inima. Părinții nu se amestecau; puteam să râdem și să ne zbânțuim cât doream. Farandole, hore, jocul „scaunelor muzicale” – dansul devenise un joc printre alte jocuri și nu mă mai stânjenea. Pot spune chiar că unul dintre partenerii mei, care termina medicina, mi se părea foarte drăguț. O dată am petrecut până în zori într-un conac din vecinătate; am făcut supă de ceapă la bucătărie; ne-am dus cu automobilul la poalele muntelui Gargan, pe care ne-am suit ca să vedem răsăritul; ne-am băut cafeaua cu lapte la un han; a fost prima mea noapte albă. I-am scris Zazei, povestindu-i cum mă destrăbălam, iar ea a fost un pic scandalizată că îmi plăcea atât de mult și că mama tolera totul. Virtutea mea sau a surorii mele nu a fost niciodată în pericol; ni se spunea „micuțele”; era cât se poate de clar că „sex-appealul” nu era calitatea noastră de frunte. În acest timp însă, discuțiile musteau de aluzii și de subînțelesuri care mă șocau prin felul deocheat de exprimare. Magdeleine m-a pus la curent: în timpul acestor distracții de seară, în boscheți și în automobile se petreceau tot felul de lucruri. Fetele aveau grijă să rămână fete. Cum Yvonne nu-și luase precauții, prietenii lui Robert, care profitaseră de ea pe rând, s-au simțit datori să-l prevină pe vărul meu și căsătoria nu a mai avut loc. Celelalte fete cunoșteau regula jocului și o respectau; însă prudența nu le împiedica să se distreze într-un mod foarte plăcut. Sigur că aceste distracții nu prea erau admisibile: cele mai scrupuloase se duceau a doua zi, cu sufletul la gură, la spovedanie și aveau apoi sufletul curat. Aș fi vrut mult să înțeleg prin ce mecanism se declanșa voluptatea în urma contactului a două guri: privind buzele unui băiat sau ale unei fete mă miram, ca altădată în fața liniei de metrou ucigașe sau a unei cărți interzise. Explicațiile lui Magdeleine continuau să fie prea complicate: mi-a spus că plăcerea depinde de preferințele fiecăruia: prietena ei Nini îi cerea partenerului să-i sărute ori să-i gâdile tălpile. Mă întrebam curioasă, neliniștită, dacă și trupul meu ascunde izvoare tainice din care vor țâșni cândva neașteptate emoții.

Pentru nimic în lume nu m-aș fi pretat la vreo experiență, cât de modestă, de acest gen. Moravurile descrise de Magdeleine mă revoltau. Așa cum o concepeam eu, iubirea nu avea legătură cu trupul; respingeam însă ideea că trupul ar putea să-și potolească foamea în

afara iubirii. Nu eram atât de intransigentă ca Antoine Redier, directorul de la *Revue française*, unde lucra tata, care schițase într-un roman portretul înduioșător al unei fete foarte cumini; aceasta îi îngăduise unui bărbat să o sărute și, decât să-i mărturisească logodnicului ei o asemenea mârșăvie, preferase să se despartă de el. Povestea mi s-a părut comică. Dar când o colegă, fiică de general, mi-a povestit, nu fără melancolie, că de câte ori merge la o petrecere e sărutată de cel puțin unul dintre partenerii de dans, am dezaprobat-o că acceptă așa ceva. A-ți dăruii buzele cuiva care îți este indiferent îmi părea un comportament jalnic, lipsit de bună-cuviință, într-un cuvânt, vinovat. Fără îndoială, unul dintre motivele rezervei mele excesive era acel tip de dezgust amestecat cu teamă pe care masculul îl inspiră, de obicei, fecioarelor; mă temeam, înainte de toate, de propriile simțuri și de toanele lor; mă enerva starea de rău pe care o încercam în timpul lecțiilor de dans pentru că apărea fără voia mea; nu puteam fi de acord cu ideea că printr-o simplă atingere, o apăsare, o strângere în brațe, primul venit mă putea da peste cap. Va veni și ziua când voi cădea în brațele unui bărbat: aveam să aleg cu grijă momentul și hotărârea mea se va justifica prin forța iubirii. Peste acest orgoliu rațional, veneau miturile inventate de educația mea. Adorasem acea sfântă azimă neprihănită: sufletul meu; în memoria mea latentă existau imaginea herminei pângărite, a crinilor profanați; dacă nu e transfigurată de focul iubirii mistuitoare, plăcerea murdărește. Pe de altă parte, eram extremistă: voiam totul sau nimic. Dacă voi iubi vreodată, va fi pentru toată viața și mă voi dăruii fără rezerve, cu trupul, inima, mintea și întreg trecutul meu. Refuzam să ciugulesc emoții și voluptăți străine de această cauză. Adevărul este că nu am avut niciodată ocazia să pun la încercare tăria acestor principii, căci n-a apărut nici un seducător care să încerce să le zdruncine.

Comportamentul meu era conform cu morala mediului în care trăiam; dar aveam față de acesta foarte mari rezerve; consideram că este corect ca bărbații să se supună acelorași reguli ca femeile. Mătușa Germaine s-a plâns fără ocolișuri în fața părinților mei că Jacques era prea cuminte. Tata, cei mai mulți dintre scriitori și, una peste alta, opinia generală îi încurajau pe băieți să facă tot felul de nebunii. La momentul potrivit, aveau să ia în căsătorie o tânără din lumea lor; până atunci, puteau să se distreze cu fete de condiție inferioară: femei ușoare, cântărețe de local, ucenice de modiste, croitorese. Un asemenea obicei mă scârbea. Mi se repetase de nenumărate ori: clasele inferioare sunt lipsite de moralitate; comportamentul ieșit din canoane al unei lenjerese sau florărese mi se părea deci firesc și nu mă scandaliza; le simpatizam pe aceste tinere fără avere pe care romancierii le înzestrează adesea cu cele mai emoționante calități. Cu toate astea, iubirea lor era condamnată încă din primul moment: într-

o zi, fie dintr-un capriciu, fie pentru propriul confort, amantul lor le va părăsi pentru o domnișoară din lumea bună. Eram democrată și romantică: mi se părea revoltător să-i fie îngăduit cuiva să se joace cu un suflet doar pentru că este bărbat și are avere. Pe de altă parte, eram revoltată și în numele logodnicei neprihănite, cu care mă identificam. Nu vedeam motivele pentru care trebuia să admit că partenerul meu are drepturi pe care mie nu mi le acorda. Iubirea noastră nu putea fi de neînlocuit și totală dacă el nu se păstra pentru mine așa cum mă păstram eu pentru el. În definitiv, viața sexuală ar trebui să fie, în mod esențial, și deci pentru toată lumea, o chestiune serioasă; altfel, mă vedeam pusă în situația de a-mi revizui propria atitudine și, cum deocamdată nu eram capabilă să mă schimb, aș fi fost total dezorientată. Așa că mă încăpățânam să pretind aceeași castitate pentru ambele sexe, în pofida opiniei publice.

La sfârșitul lunii septembrie, am petrecut o săptămână la o colegă. Zaza mă invitase de câteva ori la Laubardon; greutatea călătoriei și vârsta prea fragedă compromiseseră voiajul de fiecare dată. Acum aveam 17 ani și mama a fost de acord să mă suie într-un tren care avea să mă ducă de la Paris direct la Joigny, unde urmau să mă aștepte gazdele mele. Pentru prima oară călătoream singură. Îmi ridicasem părul, aveam o pălăriuță de fetru gri, eram mândră de libertatea mea și ușor neliniștită: în stații, pândeam călătorii; nu mi-ar fi plăcut să mă trezesc închisă în compartiment, între patru ochi, cu un necunoscut. Thérèse mă aștepta pe peron. Era o adolescentă tristă, orfană de tată, care ducea o viață cernită, între mama sa și o jumătate de duzină de surori mai mari. Cucernică și sentimentală, își decorase camera cu valuri de muselină albă care au făcut-o pe Zaza să zâmbească. Thérèse mă invidia pentru relativa mea libertate și cred că, pentru ea, eram personificarea veseliei lumii. Își petrecea vara într-un castel mare de cărămidă, destul de frumos, foarte sumbru, înconjurat de păduri minunate. În acești codri înalți, lângă colinele acoperite cu vii, am descoperit o toamnă nouă pentru mine: violet, portocaliu, roșu, totul stropit cu auriu. În timpul plimbărilor, discutam despre începerea anului școlar: Thérèse obținuse permisiunea de a urma, împreună cu mine, câteva cursuri de literatură și de latină. Eram ferm hotărâtă să depun eforturi susținute. Tatei i-ar fi plăcut să urmez în paralel literele și dreptul, „care poate fi oricând folositor”; dar la Meyrignac trecusem prin Codul civil, a cărui lectură mă descurajase. În schimb, profesorul de științe m-a stimulat să încerc matematicile generale și ideea mi-a surâs: aveam să pregătesc această diplomă la Institutul catolic. În privința literelor se decisese, la insistențele domnului Mabile, să urmărim cursurile de la institutul condus, la Neuilly, de doamna Daniélou; astfel, relațiile noastre cu Sorbona se redusese la minimum. Mama purtase o discuție cu

domnișoara Lambert, principala colaboratoare a doamnei Daniélou; dacă voi continua să studiez cu multă seriozitate, aveam să ajung, fără probleme, la agregare. Am primit o scrisoare de la Zaza: domnișoara Lejeune îi scrisese mamei ei ca s-o avertizeze asupra teribilei violențe a clasicilor greci și latini; doamna Mabilie îi răspunsese că, în cazul unei imaginații tinere, sunt de temut capcanele sentimentalismului, nicidecum ale realismului. Robert Garric, viitorul nostru profesor de literatură, catolic fervent, de o spiritualitate neîndoielnică, îi spusese domnului Mabilie că se poate lua o licență fără a fi condamnat la focul cel veșnic. Astfel toate dorințele mi se împlineau: împărțeam în continuare cu Zaza viața care mi se deschidea în față.

O viață nouă; o altă viață; eram mai emoționată decât în ajunul intrării mele în cursul elementar. Culcată pe frunzele uscate, îmbătându-mi privirea cu pasionalele culori ale viilor, repetam mereu cuvintele austere: licență, agregare. Toate opreliștile, toate zidurile dispăreau. Înaintam, cu orizontul deschis, prin adevărul lumii. Viitorul nu mai era doar o speranță: devenise tangibil. După patru sau cinci ani de studiu, voi avea o viață pe care mi-o voi modela cu propriile mâini. Viața mea va fi o poveste frumoasă care va deveni reală pe măsură ce mi-o voi povesti.

Note

53. Ziar francez fondat în 1868; în 1929 a fuzionat cu *Le Figaro*. (N.t.)

54. Supliment săptămânal al publicației *L'Illustration*, cuprinzând romane și nuvele inedite. (N.t.)

55. Roman de Charles de Vindé. (N.t.)

56. Roman de M.-A. Gazeau. (N.t.)

57. Roman de Marcel Prévost. (N.t.)

58. Roman de Pierre Louys. (N.t.)

59. Roman de George Eliot, ca și *Adam Bede* (v. în continuare). (N.t.)

60. Tragedii de Pierre Corneille. (N.t.)

61. Comedie de Molière. (N.t.)

62. Piesa lui Molière. (N.t.)

63. Scriitor catolic; a condus publicația *L'Univers religieux*. (N.t.)

64. Revistă de modă cu tipare, apărută în Franța în 1904. (N.t.)

65. Poem de Victor Hugo. (N.t.)

66. Femei din popor care, în timpul Revoluției Franceze, asistau tricotând la ședințele Convenției, adunărilor populare și tribunalului revoluționar. (N.t.)

67. Nume dat în timpul Revoluției Franceze celor mai radicali revoluționari, care erau oameni din popor (de la fr. *sans-culottes*). (N.t.)

68. Louis Madelin (1871–1956), istoric francez. (N.t.)
69. G. Lenôtre, pseudonimul lui Louis Grosselin (1855–1935), istoric și dramaturg francez. (N.t.)
70. Frantz Funk-Brentano (1862–1947), istoric și bibliotecar francez. (N.t.)
71. Este vorba de o colecție adresată tinerelor („Collection pour les jeunes filles”), și denumită „Choix de mémoires et écrits des femmes françaises au XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles par Mme Carette, née Bouvet”. (N.t.)
72. Hubert Henry (1846–1898), ofițer francez de contraspionaj; a falsificat documente care au contribuit la învinovățirea lui Alfred Dreyfus. (N.t.)
73. Vezi notele 1 (p. 40) și 2 (p. 41). (N.t.)
74. Marc Sangnier (1873–1950), jurnalist și om politic francez, nume influent în mișcarea de „educație populară”, adeptul unui „catolicism progresist”. A înființat cotidianul *Démocratie*, revista și mișcarea *Le Sillon* (v. mai jos în text). (N.t.)
75. Sac de box (engl.); servește boxerilor la antrenament. (N.t.)
76. *Promenades archéologiques*. (N.t.)
77. Roman de Edmondo De Amicis. (N.t.)
78. *Închisorile mele*, roman autobiografic de Silvio Pellico. (N.t.)
79. Referire la specificul francez al bacalaureatului, compus din două părți și presupunând două serii de examene, desfășurate la interval de un an. (N.t.)
80. Procedeu (la origine indonezian) de imprimare a țesăturilor. (N.t.)
81. Roger de Bully (1806–1866), scriitor francez; și-a semnat cărțile Roger de Beauvoir. (N.t.)
82. Institut în care se pregătesc viitori arhivari și bibliotecari. (N.t.)
83. *Agrégation* (fr.), concurs (și titlu obținut în urma reușitei) de admitere în corpul profesorilor din învățământul secundar sau superior, specific Franței, Belgiei și altor țări francofone. (N.t.)
84. Vechi teatru parizian cu spectacole de music-hall. (N.t.)
85. Vânt puternic, cald și uscat, însoțit de vârtejuri de nisip, care bate în Sahara și în deșerturile din Arabia și Egipt. (N.t.)

Partea a treia

Mi-am început noua existență urcând treptele bibliotecii Sainte-Geneviève. Mă așezam în zona rezervată cititoarelor, în fața unei mese mari – acoperită, ca și cele de la școala Désir, cu moleschin negru – și mă cufundam în lectură: *Comedia umană* sau *Memoriile unui nobil*⁸⁶. În fața mea, sub o pălărie garnisită cu păsări, o bătrână domnișoară frunzărea colecții din *Journal officiel*⁸⁷: vorbea singură cu voce scăzută și râdea. Pe atunci, intrarea în sală era liberă; ajungeau aici mulți maniaci și semi-vagabonzi; țineau monologuri, fredonau, ronțăiau crutoane; unul se plimba în lung și-n lat cu un coif de hârtie pe cap. Simțeam că sunt foarte departe de sala de studii a fostei mele școli: în sfârșit, intrasem în învălmășeala umană. „Am învins; sunt studentă!“ îmi spuneam cu inima plină de bucurie. Purtam o rochie ecosez, căreia îi cususem singură tivul, dar era nouă și bine croită; aveam impresia că sunt fermecătoare în ochii celorlalți, căutând în cataloage, mișcându-mă dintr-o parte în alta, foindu-mă.

În acel an aveam în programă Lucrețiu, Iuvenal, *Heptameronul*, Diderot. Dacă aș fi rămas la nivelul de naivitate dorit de părinții mei, acum șocul ar fi fost foarte puternic, lucru de care și-au dat seama. Într-o după-amiază, pe când eram singură în birou, mama s-a așezat în fața mea. După îndelungi ezitări, mi-a spus, înroșindu-se: „Ar trebui să afli niște lucruri.“ M-am înroșit la rândul meu: „Le știu“, i-am replicat spontan. Nu a avut curiozitatea să-mi afle sursele de informare; spre ușurarea amândurora, discuția a luat sfârșit în acest punct. După câteva zile, m-a chemat la ea în cameră și m-a întrebat, părând destul de stânjenită, „la ce atitudine religioasă ajunsese“. Inima a început să-mi bată cu putere: „Ei bine, de ceva vreme nu mai cred“, i-am răspuns. Mamei i s-a descompus fața: „Biata mea fetiță!“ a replicat. A închis ușa pentru ca sora mea să nu audă restul discuției noastre. Cu voce rugătoare, a început să contureze o demonstrație a existenței lui Dumnezeu, apoi a schițat un gest de neputință și a tăcut, cu ochii în lacrimi. Îmi părea rău că am supărat-o; dar mă simțeam foarte ușurată: în sfârșit puteam să trăiesc fără să mă mai ascund.

Într-o seară, coborând din autobuzul S, am văzut automobilul lui Jacques în fața casei: de câteva luni avea o mașinuță. Am urcat treptele două câte două. Jacques venea în vizită mai rar ca altădată. Părinții mei nu erau de acord cu preferințele lui literare, iar lui nu-i plăceau ironiile lor. Tata considera că idolii tinereții sale dețin monopolul talentului; în opinia lui, doar snobismul explica succesul de care se bucurau autorii străini și cei moderni. Considera că Alphonse Daudet îi este net superior lui Dickens; dacă i se vorbea despre romancierii ruși, ridica din umeri. Într-o seară, un elev la Conservator

care repeta cu tata o piesă de M. Jeannot, *Le Retour à la terre*, a declarat impetuos: „Trebuie să ne înclinăm până la pământ în fața lui Ibsen!“ Tata a râs în hohote: „Ei bine, eu nu mă înclin deloc!“ a replicat. Engleze, slave sau nordice, toate operele aparținând unor autori din afara granițelor Franței îi păreau plictisitoare, confuze și puerile. În ce privește scriitorii și pictorii de avangardă, considera că speculează prostia omenească. Tata aprecia jocul plin de naturalețe al unor tineri actori: Gaby Morlay, Fresnay, Blanchar, Charles Boyer. Dar considera nătânge încercările inovatoare ale lui Copeau, Dullin, Juvet și nu-i putea suferi pe veneticii de Pitoëff⁸⁸. Considera că toți cei care nu-i împărtășesc părerile nu sunt francezi în adevăratul sens al cuvântului. Iată de ce Jacques încerca să evite discuțiile pe aceste teme: volubil, fermecător, glumea cu tata, îi făcea mamei curte în glumă și avea grijă să nu zică nimic. Îmi părea rău, întrucât, când nu se ferea, spunea lucruri care mă puneau pe gânduri, îmi stârneau interesul; din punctul meu de vedere, nu-și dădea deloc ifose; știa mult mai multe decât mine despre lume, oameni, pictură, literatură: aș fi vrut să-mi împărtășească experiența lui. Ca de obicei, și în seara aceea m-a tratat ca pe o verișoară mai mică; dar vocea și surâsul îi erau atât de calde, încât m-am simțit fericită pur și simplu pentru că l-am revăzut. Stând cu capul pe pernă, mi s-au umplut ochii de lacrimi. „Plâng, deci iubesc“, mi-am spus visătoare. Aveam 17 ani: vârsta potrivită pentru iubire.

M-am gândit ce să fac ca să cresc în ochii lui Jacques. Îl cunoștea pe Robert Garric, care ținea cursul de literatură franceză la Institutul Sainte-Marie. Garric fondase și conducea o mișcare, Echipele sociale, care își propunea să răspândească în păturile populare cultura: Jacques era membru al Echipelor și-l admira pe Garric. Dacă reușeam să mă fac remarcată de noul meu profesor, dacă el îmi lăuda calitățile în fața lui Jacques, poate că acesta n-o să mă mai considere o școlăriță oarecare. Garric avea puțin peste 30 de ani; blond, puțin chel, vorbea cu o voce vie, cu un vag accent din Auvergne. Mă uluise expunerea sa despre Ronsard. Mi-am pregătit cu mare grijă prima disertație, dar felicitări a primit doar o călugăriță dominicană care venea la cursuri îmbrăcată civil; Zaza și cu mine reușiserăm cu greu să ne detașăm de rest cu cele 11 puncte acordate cu indulgență.

Nivelul intelectual de la Sainte-Marie era cu mult peste cel de la școala Désir. Domnișoara Lambert, care conducea cursul superior, îmi inspira respect. Deținea o agregare de filozofie și avea în jur de 35 de ani; bretonul negru îi asprea chipul pe care străluceau ochii albaștri cu privire pătrunzătoare. Începusem să studiez limba greacă și mi-am dat seama că la latină nu știam mare lucru: profesorii mei nu-mi dădeau nici o atenție. Cât despre noile mele colege, nu mi-au părut mai nostime decât celelalte. Erau găzduite și instruite gratis, revenindu-le

însă obligația ca în cursul secundar să supravegheze orele și să asigure disciplina. Cele mai multe erau fete bătrâne și se gândeau, cu amărăciune, că nu se vor mărita niciodată; singura posibilitate de a-și asigura un trai decent era să treacă examenele: erau obsedate de această grijă.

În noiembrie am început cursul de matematici generale la Institutul catolic; fetele se așezau pe rândurile din față, băieții, pe ultimele; toți aveau, după părerea mea, aceeași expresie mărginită. La Sorbona, cursurile de literatură mă plictiseau; profesorii nu făceau altceva decât să repete alene ceea ce scriseseră cândva în tezele de doctorat; Fortunat Strowski ne povesta piesele de teatru pe care le văzuse în timpul săptămânii: nu m-a distrat multă vreme verva lui obosită. Drept consolare, observam studentele și studenții așezați în jurul meu în băncile amfiteatrelor: unii îmi stârneau curiozitatea, mă atrăgeau; la sfârșitul orelor mi s-a întâmplat deseori să urmăresc îndelung cu privirea câte o necunoscută care îmi atrăsese atenția prin eleganța sau grația ei: cui se ducea să-i dăruiască surâsul pictat pe buze? Mereu la un pas distanță de aceste existențe străine mie, regăseam bucuria lăuntrică și nedefinită pe care o încercam, copilă fiind, pe balconul din Bulevardul Raspail. Numai că nu îndrăzneam să vobesc cu nimeni și nimeni nu-mi vorbea.

Bunicuțul a murit la sfârșitul toamnei, după o agonie care părea să nu se mai sfârșească; mama și-a pus vâlul de doliu și mi-a dat la vopsit în negru hainele. Acest trist semn distinctiv mă urâtea, mă îndepărta de lume și mă sortea, aveam impresia, pentru totdeauna unei sobrietăți care începuse să devină apăsătoare. Pe Bulevardul Saint-Michel se plimbau, râzând, grupuri de băieți și fete; mergeau la cafenea, la teatru, la cinematograf. Eu, după ce toată ziua citisem teze și tradusesem din Catullus, seara rezolvam probleme de matematică. Părinții mei renunțaseră la tradiție și nu mă orientau către căsătorie, ci către carieră: însă mă țineau din scurt în continuare, zi și noapte; nici gând să mă lase să ies fără ei sau să mă scutească de corvezile familiale.

Cu un an înainte, distracția mea principală fusese să mă întâlnesc cu prietenele și să stăm de vorbă; acum, cu excepția Zazei, toate mă plictiseau de moarte. Am participat de trei sau de patru ori la cercul de studiu în cadrul căruia se întâlneau sub patronajul abatelui Trécourt, dar jalnica neghiobie a discuțiilor m-a pus pe fugă. Colegele mele nu se schimbaseră prea mult și nici eu, de altfel; dar în trecut aveam o preocupare comună: învățătura; acum viețile noastre mergeau în direcții diferite; eu continuam să merg înainte și să mă dezvolt, în timp ce ele, pregătindu-se să intre în rolul de fete de măritat, începuseră să se prostescă. Viitorul meu și viitorul lor erau total diferite, ceea ce ne despărțea încă de pe acum.

Am fost nevoită să recunosc față de mine însămi: anul acela nu-mi dăruise ceea ce sperasem. Dezrădăcinată, ruptă de trecutul meu, cam debusolată, nu reușisem să decopăr un nou orizont. Mă împăcasem cu ideea de a trăi în colivie, știind că fiecare zi mă apropie de momentul în care se va deschide o ușă; iată că trecusem dincolo de ea, și totuși eram întemnițată. Ce decepție! Nu mai aveam ca reper nici o speranță bine conturată: temnița aceasta nu avea gratii și nu-i puteam găsi ieșirea. Poate că exista: dar unde? și când voi ajunge la ea? În fiecare seară duceam gunoiul; în timp ce aruncam în tomberon coji de la curățatul legumelor, scrum, ziare vechi, consultam, ca pe un oracol, peticul pătrat de cer de deasupra luminatorului; mă opream în fața intrării în imobil; vitrinele străluceau, mașinile lunecau pe stradă, trecătorii treceau; afară, noaptea trăia. Urcam scara, ținând în mână, cu scârbă, mânerul puțin unsuros al lăzii de gunoi. Când părinții noștri mergeau să ia cina în oraș, eu și sora mea ne grăbeam să ieșim; hoinăream fără țel, încercând să surprindem un ecou, o imagine a marilor petreceri de la care eram excluse.

Îmi suportam captivitatea cu atât mai greu cu cât nu-mi mai plăcea deloc acasă. Mama se ruga pentru sufletul meu cu ochii ridicați la cer, gemând de durere că rătăcisem drumul pe pământ: comunicarea dintre noi era tăiată. Cel puțin în cazul ei cunoșteam pricinile disperării. Mult mai mult mă uimeau și mă iritau reticențele tatei. Firesc ar fi fost să fie interesat de eforturile, de progresele mele, să-mi vorbească prietenește despre autorii pe care-i studiam; dar el mă trata cu indiferență și chiar cu un fel de ostilitate. Verișoara mea Jeanne nu era foarte înclinată către studiu, dar era veșnic zâmbitoare și foarte politicoasă; tata le spunea tuturor că fratele lui are o fiică fermecătoare și ofta. Îmi era ciudă. Ignoram în acel moment neînțelegerea care ne despărțea și care avea să apese greu asupra tinereții mele.

În mediul meu era pe atunci de-a dreptul nepotrivit ca o fată să facă studii superioare; să aibă o meserie însemna decăderea. Evident, tata era un antifeminist convins; cum am mai spus, se desfăta cu romanele lui Colette Yver; considera că locul femeii este în sânul familiei și în saloane. Desigur, admira stilul lui Colette, felul jucăuș de a fi al lui Simone, dar așa cum prețuia frumusețea marilor curtezane: de la distanță; nu le-ar fi primit sub acoperișul lui. Înainte de război, viitorul era promițător pentru el; estima că va face o carieră prosperă, speculații financiare profitabile, și că ne va căsători, pe sora mea și pe mine, în lumea bună. Socotea că unei femei, pentru a fi de excepție, nu-i sunt suficiente frumusețea și eleganța: ea trebuie să poată purta discuții interesante, să citească, motiv pentru care l-au bucurat succesele mele școlare din primele clase. Fizic, păream promițătoare; dacă, în plus, eram inteligentă și cultivată, aveam să strălucesc în

înalta societate. Dar dacă era adevărat că tatălui meu îi plăceau femeile spirituale, era la fel de adevărat că nu agreea defel pedantele. Când spunea: „Fetițele mele, voi nu vă veți mărita, va trebui să munciți“, glasul lui era plin de tristețe. Credeam că ne deplângea soarta; nici vorbă, în acel viitor în care urma să muncim descifra propria-i decădere; cârtea împotriva destinului nedrept care îl condamna să aibă niște fiice declassate.

Cedase în fața necesității. Războiul trecuse, dar îl ruinasă, spulberându-i visurile, miturile, justificările, speranțele. Mă înșelasem crezând că se resemnase: s-a revoltat mereu împotriva noii sale condiții. Lucrurile pe care le aprecia cel mai mult erau educația rafinată și manierele frumoase; și totuși, dacă se întâmpla să fim împreună într-un restaurant, într-un metrou, într-un tren, mă simțeam stânjenită de ieșirile lui zgomotoase, de gesticulația sa violentă, de jignitoarea nepăsare față de cei din jur; le arăta prin acest exhibiționism agresiv că nu aparținea tagmei lor. În vremea când călătorea la clasa întâi, dovedea că este de familie bună tocmai prin rafinamentul politeții sale; la clasa a treia, încerca să demonstreze același lucru încălcând orice regulă a civilității. Aproape peste tot se purta excentric și provocator, voind să dea de înțeles că locul său nu era acolo. În tranșee, folosise, firește, același limbaj cu camarazii săi; ne povestise, amuzându-se, că unul dintre ei spusese: „Când Beauvoir zice rahat, cuvântul capătă un iz de distincție.“ Ca să arate că e o persoană distinsă, tata a început să spună „rahat“ din ce în ce mai des. Acum se întâlnea doar cu indivizi pe care îi cataloga drept „ordinari“, se lua la întrecere cu ei – depășindu-i – în vulgarități; nemaifiind acceptat de cei pe care-i socotea egalii săi, resimțea o amară satisfacție când era contestat de cei inferiori lui. Își regăsea însă toată eleganța mondenă în rarele ocazii în care mergeam la teatru și prietenul său de la Odéon îl prezenta unei actrițe cunoscute. În rest, părea să-și dea atâta osteneală să pară trivial, încât doar el își mai putea închipui că nu este așa în realitate.

Acasă, se plângea mereu de asprimea vremurilor; avea izbucniri mânioase ori de câte ori mama îi cerea bani pentru gospodărie; se plângea permanent de sacrificiile pe care trebuie să le facă pentru fiicele sale; aveam impresia că profităm cu nerușinare de generozitatea lui. Motivul pentru care îmi reproșase lipsa de farmec la vârsta ingrată era că avea deja pică pe mine. Eram mai mult decât o povară pentru el: aveam să devin întruchiparea ratării sale. Fiicele prietenilor săi, ale fratelui său, ale surorii sale aveau să fie niște adevărate doamne: eu, nicidecum. Bineînțeles, când am trecut cu bine examenele de bacalaureat, succesul meu l-a bucurat; îl flata și îl scutea de griji: aveam să-mi câștig existența fără probleme. În acel moment nu am înțeles că în mulțumirea lui se amesteca o mare doză de

amărăciune.

„Ce păcat că Simone nu s-a născut băiat! Ar fi mers la Politehnică!“ Îi auzisem deseori pe părinții mei manifestându-și cu obidă acest regret. După părerea lor, un absolvent de Politehnică era o persoană importantă. Dar sexul meu le interzicea asemenea ambiții, așa că tata îmi prevedea, prudent, un viitor în administrație: cu toate acestea, funcționarii – acești bugetovori – îl revoltau și îmi spunea, resentimentar: „Cel puțin tu vei avea o pensie!“ Pentru el, faptul că voiam să devin profesoară era o circumstanță agravantă; practic mă încuraja să urmez acea carieră, dar în adâncul sufletului nu era de acord. La Colegiul Stanislas fusese coleg cu un mare specialist în Balzac, Marcel Bouteron, despre care vorbea compătimator: considera demn de milă să-ți irosești viața în prăfuite cercetări de erudiție. Profesorilor le reproșa ceva mult mai grav; făceau parte din primejdioasa categorie a celor care îl susținuseră pe Dreyfus: intelectualii. Amețiți de ceea ce aflau din cărți, sprijinindu-se cu mândrie pe principii și pe orgolioase năzuințe la universalitate, ei sacrificau realitățile concrete – țară, neam, clasă socială, familie, patrie – pe altarul unor trăsnăi din cauza cărora erau pe cale să piară Franța și civilizația: drepturile omului, pacifismul, internaționalismul, socialismul. Nu cumva, împărtășindu-le condiția, aveam să le îmbrățișez și opiniile? Tata avea spiritul pătrunzător: i-am devenit imediat suspectă. Ulterior, aveam să mă mir că, în loc s-o îndrume pe sora mea pe același drum prudent cu mine, a preferat pentru ea riscurile unei cariere artistice: n-a putut să-și arunce ambele fiice în tabăra dușmană.

Dacă mâine aveam să-mi trădez clasa socială, încă de pe acum îmi tăgăduiam sexul: tata nu se împăca nici cu acest lucru, căci avea un cult pentru ceea ce înseamnă o fată, una autentică. Idealul său era întruchipat de verișoara mea Jeanne: ea încă mai credea că pe copii îi aduce barza. Tata se străduise să mă mențină neștiutoare; cândva afirmase că nici la 18 ani nu-mi va da voie să citesc *Povestirile* lui François Coppée; acum îmi dădea voie să citesc orice; pe de altă parte, considera că nu este mare diferență între o fată informată și *Băietana*⁸⁹ portretizată de Victor Margueritte într-o carte abjectă. Cel puțin dacă mi-aș fi dat osteneala să salvez aparențele! S-ar fi obișnuit cu gândul că are o fată ieșită din comun dacă ea ar fi evitat, cu mare grijă, să-și arate bizareria, ceea ce eu nu reușeam. Trecusem de vârsta ingrată, mă priveam din nou în oglindă cu bunăvoință; cu toate acestea, în societate nu eram luată în seamă. Prietenele mele – și bineînțeles Zaza – intrau cu ușurință în roluri mondene; se făceau remarcate în zilele de primire ale mamelor, serveau ceaiul, surâdeau, spuneau nimicuri amabile; eu zâmbeam forțat, nu știam să împrăști în jur farmec și vorbe de duh, nici măcar nu făceam concesii. Părinții îmi dădeau

drept exemplu alte fete „remarcabil de inteligente“ și care, în plus, erau mândria saloanelor. Știind că situația lor era total diferită de a mea, mă enervam: ele studiau din pură plăcere, în timp ce eu trebuia să am o profesie. În anul acela mă pregăteam să-mi iau diplomele de literatură, latină și matematici generale și învățam limba greacă: eu îmi stabilisem programul; îmi plăcea tot ce era dificil; dar, tocmai ca să fac un asemenea efort de bunăvoie, era esențial ca studiul să nu fie doar ceva colateral, ci însăși viața mea: lucrurile despre care se discuta în jur nu mă interesau. Nu aveam păreri subversive; de fapt, nu aveam nici un fel de părere despre nimic; toată ziua încercam să mă deprind să judec, să înțeleg, să critic, îmi puneam întrebări, căutam exact adevărul: acest scrupul mă făcea incapabilă să port discuții mondene.

În concluzie, exceptând momentele în care reușeam la examene, nu-mi onoram tatăl; din acest motiv acorda el atâta atenție licențelor mele și mă încuraja să am cât mai multe. Insistențele lui mă făcuseră să cred că e mândru că are o fiică deșteaptă și hotărâtă; era pe dos: doar niște reușite cu totul ieșite din comun îi puteau atenua jena pe care o resimțea. Dacă reușeam să iau trei licențe odată, mă transformam într-un fel de Inaudi⁹⁰, un fenomen neîncadrabil în normele obișnuite; destinul meu n-ar mai fi reflectat decăderea familială, ci s-ar fi explicat prin bizara fatalitate a unei înzestrări.

Desigur, pe atunci nu realizam contradicția care îl sfâșia interior pe tata: însă aveam s-o realizez repede pe cea a propriei mele situații. Mă conformam într-un totu deciziilor lui: iar el părea supărat din această cauză; el mă destinase studiului și tot el îmi reproșa că stau tot timpul cu nasul în cărți. Cine l-ar fi văzut mereu bosumflat ar fi putut crede că pornisem pe acea cale împotriva voinței lui, când, de fapt, el o alesese pentru mine. Mă întrebam prin ce mă făceam vinovată; nu mă simțeam bine în propria-mi piele și inima îmi era plină de ciudă.

Momentul cel mai plăcut al săptămânii era pentru mine cursul lui Garric. Îl admiram din ce în ce mai mult. La Sainte-Marie se spunea că ar fi putut face o strălucită carieră universitară, dar nu avea ambiții personale; neglija terminarea tezei de doctorat în favoarea muncii cu Echipele sale; trăia ca un ascet într-un imobil obișnuit din Belleville. Susținea destul de des conferințe de propagandă și, prin intermediul lui Jacques, am reușit să asist împreună cu mama la una dintre ele. Jacques ne-a condus în niște saloane somptuoase, unde fuseseră aranjate câteva rânduri de scaune roșii cu spătare aurite; ne-a instalat, apoi a plecat să dea mâna cu diverse persoane; părea că îi știe pe toți: cât de mult îl invidiam! Era cald, mă sufocam în veșmintele mele de doliu, și nu cunoșteam pe nimeni. A apărut Garric: am uitat de toate și de mine însămi; autoritatea din vocea sa m-a cucerit. Ne-a povestit că la 20 de ani, în tranșee, a descoperit fericirea acelei camaraderii care

anulează barierele sociale; nu putea accepta să fie privat de ea după reîntoarcerea la studiu, în urma armistițiului; resimțea ca pe o mutilare segregarea din viața civilă care-i separă pe tinerii burghezi de tinerii muncitori; considera că toată lumea are dreptul la cultură. Era convins de adevărul afirmației lui Lyautey, cuprinsă într-unul dintre discursurile sale marocane: dincolo de tot ceea ce-i deosebește, oamenii au totdeauna un numitor comun. Pornind de aici, se decisese să creeze între studenți și oamenii din popor o relație reciprocă în urma căreia primii să fie smulși din egoista lor izolare, iar ceilalți, din ignoranță. Ajungând să se cunoască și să se iubească, și unii, și ceilalți ar contribui la înțelegerea dintre clasele sociale. Căci este imposibil – spunea Garric, în aplauzele publicului – ca progresul social să fie rodul unei lupte al cărei ferment este ura: el se poate înfăptui doar bazându-se pe prietenie. Convinșese câțiva colegi să i se alăture, iar aceștia l-au ajutat să organizeze, la Reuilly, un prim centru cultural. Obținuseră sprijin, fonduri, iar mișcarea luase amploare: în toată Franța, avea aproximativ 10 000 de adepți, băieți și fete, și 1200 de cadre didactice. Garric era un catolic convins, dar nu propunea să fie urmată o cale religioasă; printre colaboratorii săi se numărau și necredincioși; socotea că datoria oamenilor este să se ajute reciproc în plan uman. În încheiere, cu un glas care vibra de emoție, a spus că poporul e bun dacă e tratat bine; refuzând să-i întindă mâna, burghezia ar comite o gravă greșală, ale cărei consecințe le va resimți mai târziu.

Îi sorbeam cuvintele; nu alterau armonia universului meu, nu trezeau în mine ecoul vreunei contestări, și totuși auzul meu percepea un sunet cu totul nou. Desigur, în jurul meu se susținea ideea devotamentului, dar limitat la cercul familial; dincolo de acesta, celălalt nu mai era aproapele. Se considera că muncitorii în special aparțin unei categorii la fel de periculoase și de străine ca nemțul și bolșevicii. Garric înlăturase aceste frontiere; pe pământ exista doar o imensă comunitate, ai cărei membri îmi erau frați. Desființarea granițelor și deosebirilor, ieșirea din limitele clasei mele sociale, din ceea ce eram constrânsă să fiu: acest cuvânt de ordine m-a entuziasmat. Nu vedeam alt mod mai eficace de a fi de folos omenirii decât dăruindu-i cunoștințe, frumusețe. Mi-am făgăduit mie însămi să mă înscriu în Echipa. Dar, mai presus de orice, priveam cu uimită admirație exemplul pe care mi-l dădea Garric. În sfârșit, întâlneam un om care, în loc să se supună destinului, își construise propria viață; înzestrată cu un țel, cu un sens, existența sa întruchipa o idee, devenind astfel o minunată necesitate. Chipul acesta modest și fără nimic special, doar cu un zâmbet care transmitea energie, era al unui erou, al unui supraom.

M-am întors acasă exaltată; îmi scoteam paltonul și pălăria de doliu când, deodată, am încremenit; cu ochii ținți pe mocheta uzată până la

urzeală, am auzit o voce lăuntrică rostind ferm: „Viața mea trebuie să folosească la ceva! Totul trebuie să fie de folos în viața mea!“ Mă împietrise un adevăr evident: mă așteptau îndatoriri colosal de importante, care pretindeau o totală dăruire; orice risipă însemna trădarea misiunii și rănirea umanității. „Totul va fi de folos“, mi-am spus, cu gâtul uscat; era un jurământ solemn și-l rostisem cu mare emoție, ca și cum îmi angaja irevocabil întregul viitor luând ca martori cerul și pământul.

Nu mi-a plăcut niciodată să pierd timpul. Cu toate acestea, îmi făceam reproșuri că trăisem la întâmplare; de atunci, am exploatat la maximum fiecare clipă. Am început să dorm mai puțin; îmi făceam toaleta de mântuială; nici gând să mă mai uit în oglindă: abia de mă spălam pe dinți; nu-mi îngrijeam niciodată unghiile. Am luat hotărârea să renunț la orice lectură care nu era serioasă, la discuțiile inutile, la orice distracție; dacă nu s-ar fi opus mama, aș fi renunțat și la partidele de tenis de sâmbătă dimineața. Veneam la masă cu o carte în mână; învățam verbe grecești, încercam să găsesc soluția unei probleme. Tata se enerva, eu nu renunțam și, până la urmă, îmi dădea pace, dezgustat de situație. Când mama își primea prietenele în vizită, refuzam să merg în salon; uneori se enerva și eu îi făceam pe plac, dar stăteam așezată pe o margine de scaun, cu dinții strânși, cu o expresie furibundă, astfel că mă trimitea rapid să-mi văd de treabă. Atât familia, cât și apropiații mei erau uimiți de ținuta mea neglijentă, de mușenia și de lipsa mea de politețe; în scurt timp, toți au început să mă considere un fel de monstru.

Desigur, atitudinea mea era în mare parte resentimentară; nu eram pe gustul părinților mei: am devenit atunci de-a dreptul nesuferită. Mama mă îmbrăca prost, iar tata mă certa că sunt prost îmbrăcată: m-am transformat într-o persoană total neîngrijită. Nu făceau nici un efort să mă înțeleagă: m-am transformat într-o persoană tăcută și maniacă, devenind absolut de neînțeles. Totodată, mă opuneam plictisului. Nu eram în stare să mă resemnez; împingând la paroxism viața austeră care-mi fusese hărăzită, am transformat-o în vocație; am convertit privațiunea de plăceri în asceză; în loc să mă târăsc de la o zi la alta, într-o plictisitoare uniformitate, mi-o luasem mie însămi înainte, mută, cu privirea fixă, îndreptându-mă către o țintă ascunsă. Munceam peste puteri, iar oboseala îmi dădea impresia de împlinire. Excesele mele aveau însă și un rost pozitiv. De mult îmi făgăduisem să scap de teribila banalitate cotidiană: exemplul lui Garric mi-a transformat speranța în voință. Nu am mai vrut să am răbdare; am pășit neîntârziat pe calea eroismului.

De fiecare dată când îl vedeam pe Garric, îmi reînnoiam promisiunea făcută mie însămi. Așezată între Thérèse și Zaza, așteptam, cu gura uscată, clipa când avea să apară. Eram uimită de

indiferența colegelor mele; credeam că ar fi trebuit să se audă bătăile inimilor tuturor. Zaza nu-l aprecia pe Garric necondiționat; o enerva că întârzia mereu. Într-o zi a scris pe tablă: „Punctualitatea este politețea regilor.“ Garric se așeza picior peste picior și, pe sub masă, i se vedeau jartierele mov: Zaza îl critica pentru această neglijență. Nu înțelegeam cum se poate ocupa de asemenea fleacuri; dar, pe de altă parte, mă bucuram: mi-ar fi fost greu să suport ca altă fată să soarbă, cu aceeași devoțiune, cuvintele și surâsul eroului meu. Aș fi dorit să știu totul despre el. Eram inițiată din copilărie în tehnicile meditației; le-am reluat, încercând să-mi înfățișez, pornind de la o expresie care îi aparținea, priveliștea sa lăuntrică; dispuneam însă de prea puține elemente: cursurile și textele lui critice, scrise cam în grabă, pe care le publica în *La Revue des Jeunes*; în rest, eram prea neștiutoare pentru a descoperi vreun indiciu. Exista un scriitor pe care Garric îl cita cu plăcere: Péguy, cine era oare? Și cine era acel Gide al cărui nume îl rostise furișat, într-o după-amiază, parcă justificându-și cutezanța printr-un surâs? După curs, intra în biroul domnișoarei Lambert: despre ce discutau? Voi ajunge vreodată demnă de a vorbi cu Garric de la egal la egal? O dată sau de două ori m-am lăsat pradă visării. „Fetele ca tine, Hellé, sunt născute pentru a fi soții de eroi.“ Traversam Piața Saint-Sulpice când, în seara jilavă, am fost fulgerată de această veche profeție. Să-mi fi făcut Marcelle Tinayre horoscopul? Hellé, eroina ei, după ce fusese impresionată de un tânăr poet nonșalant și bogat, s-a lăsat cucerită de virtuțile unui apostol cu suflet mare și mult mai în vârstă decât ea. Pentru mine, acum, farmecul lui Jacques era eclipsat de calitățile lui Garric: îmi întâlnisem oare destinul? Priveam cu sficiune către o astfel de concluzie. Garric căsătorit: șocant. Tot ce doream era să exist puțin pentru el. M-am străduit și mai tare să-i câștig stima și am reușit. O disertație despre Ronsard, comentariul *Sonetului pentru Hélène*, o lecție despre d’Alembert mi-au adus laude îmbătătoare. Am ajuns prima din clasă, urmată de Zaza, iar Garric ne-a sfătuit să ne prezentăm la examenul de licență în literatură chiar în sesiunea din martie.

Fără a-i pricepe colosala intensitate, Zaza considera că admirația mea pentru Garric era excesivă; ea muncea serios, ieșea în oraș uneori și acorda familiei mult timp; nu părăsise vechiul fâgaș; nu fusese atinsă de chemarea căreia eu îi răspundeam vibrând cu toată ființa mea; m-am îndepărtat puțin de ea. După vacanța de Crăciun, pe care o petrecuse în Țara Bascilor, căzuse într-o ciudată apatie. Asista la cursuri cu privirea pierdută, nu mai râdea și vorbea rareori; interesul pe care-l acordam vieții mele nu avea ecou în ea, căci propria-i viață îi era indiferentă. Într-o zi, mi-a mărturisit: „Aș vrea să adorm și să nu mă mai trezesc vreodată.“ Nu am dat importanță cuvintelor ei. Zaza trecuse deseori prin crize de pesimism; pe aceasta am pus-o pe seama

friicii față de viitor. Acest an de studii era pentru ea o simplă amânare; destinul de care se temea era din ce în ce mai aproape și, probabil, simțea că n-are nici curajul de a-l înfrunta, nici puterea resemnării: de aceea își dorea somnul lipsit de griji. După părerea mea, merita să fie muștrată pentru acest defetism: în sinea mea, consideram că poartă în el germenul abdicării. La rândul ei, Zaza considera optimismul meu dovada faptului că mă adaptam ușor ordinii prestabilite. Deși eram amândouă rupte de lume – Zaza prin disperare, eu, printr-un optimism nebunesc –, singurătățile noastre nu ne apropiiau; dimpotrivă, nu aveam încredere una în cealaltă și tăcerea dintre noi creștea.

În acel an, sora mea era fericită; se pregătea să strălucească la bacalaureat; era simpatizată de toți la școala Désir; avea o prietenă nouă pe care o iubea; se preocupa destul de puțin de mine și bănuiam că, într-un viitor apropiat, avea să devină o burgheză liniștită. „Pe Păpușica o mărităm“, spuneau, încrezători, părinții noștri. Încă mă înțelegeam bine cu ea, însă, oricum, era o copilă: nu-i spuneam nimic important.

Exista cineva care ar fi putut să mă ajute: Jacques. Mă lepădam de lacrimile prea grabnic vărsate pentru el într-o noapte; în mod sigur, nu îl iubeam; dacă iubeam pe cineva, nu era el acela. Pe de altă parte, doream să fim prieteni. Într-o seară în care cinam la părinții lui, am întârziat puțin să ne așezăm la masă, discutând câteva clipe în salon tot felul de nimicuri. Mama m-a chemat la ordine autoritar. „Scuză-ne, i-a spus Jacques cu un surâs malițios, vorbeam despre *Muzica interioară* a lui Charles Maurras...“ Mi-am înghițit supa cu tristețe. Cum să-l fac să înțeleagă că nu mai luam în derâdere lucrurile pe care nu le înțelegeam? Dacă mi-ar fi explicat poeziile, cărțile pe care le iubea, l-aș fi ascultat cu interes. „Vorbeam despre *Muzica interioară*...“ Mi-am repetat deseori aceste cuvinte, savurându-le amărăciunea din care părea să răzbată o urmă de speranță.

În luna martie mi-am luat, cu mare succes, diploma în literatură. Garric m-a felicitat. Domnișoara Lambert m-a chemat la ea în birou, m-a privit îndelung și cu atenție, m-a evaluat și mi-a prezis un viitor strălucit. Peste câteva zile, Jacques a cinat cu noi; cu puțin timp înainte de plecare, mi-a spus, fără să audă ceilalți: „M-am întâlnit cu Garric alaltăieri. Am vorbit mult despre tine.“ Cu amabilitate în glas, mi-a pus câteva întrebări legate de studiile și proiectele mele. „Măine-dimineață te iau cu mașina să facem o plimbare în Bois“, mi-a spus pe neașteptate. Cum îmi mai bătea inima! Îmi reușise lovitura, Jacques se interesa de mine! Și iată că, într-o frumoasă dimineață de primăvară, mă plimb cu mașina, singură cu Jacques, în jurul lacurilor. Râdea din toată inima. „Îți plac opririle bruște?“ – și dădea cu nasul în parbriz. La vârsta noastră încă ne mai puteam bucura copilărește! Ne-am amintit de copilărie: Châteauvillain, Astronomia populară, Bătrânul

Charles și cutiile de conserve pe care le strângeam. „Ce te-am mai dus de nas, Sim, biata de tine!“ mi-a spus cu glas vesel. În fraze trunchiate, am încercat să-i vorbesc despre greutatea, despre problemele mele: dădea din cap cu seriozitate. Către ora 11 m-a lăsat în fața terenului de tenis din strada Boulard, mi-a zâmbit malițios și mi-a spus: „Știi, a fi licențiat nu exclude să fii o persoană foarte bine.“ Oameni bine, oameni foarte bine: cel mai mare progres cu putință era să fii acceptat printre cei aleși. Am traversat curtea de tenis ca într-un marș triumfal: „Vin de la Bois de Boulogne“, mi-am anunțat prietenele, plină de mândrie. Râzând tot timpul, le-am povestit plimbarea atât de incoerent, încât Zaza m-a scrutat bănuitoare: „Ce ți s-a întâmplat în dimineața asta?“ Eram fericită.

În următoarea săptămână, când Jacques a sunat la ușă, părinții nu erau acasă; în astfel de situații, de obicei glumea puțin cu sora mea și cu mine, apoi pleca: de această dată, a rămas. Ne-a recitat un poem de Cocteau și mi-a dat sfaturi de lectură; a înșirat multe nume despre care nu mai auzisem niciodată și a insistat asupra unui roman intitulat, așa mi s-a părut că înțeleg, *Le Grand Môle*. La plecare mi-a spus: „Treci mâine după-amiază pe la mine să-ți împrumut niște cărți.“

M-a întâmpinat Élise, bătrâna guvernantă: „Jacques nu e acasă, dar ți-a lăsat ceva în camera lui.“ Scrisese în grabă un bilet: „Scuză-mă, dragă Sim, și ia cărțile.“ Am găsit pe masă zece volume cu coperti colorate în tonuri proaspete, ca de dropsuri: cărți de Montherlant verzi ca fisticul, un volum de Cocteau roșu-zmeuriu, volume de Barrès galbene ca lămâia, volume de Claudel, de Valéry albe ca zăpada, cu titlu stacojiu, în relief. Prin pagina de gardă transparentă am citit și recitat titlurile: *Le Potomak*, *Fructele pământului*, *Îngerul a vestit pe Maria*, *Le Paradis à l'ombre des épées*, *Du sang, de la volupté et de la mort*. Îmi trecuseră prin mâini foarte multe cărți, dar acestea nu erau deloc obișnuite: așteptam de la ele dezvăluiri extraordinare. Când le-am deschis, aproape m-am mirat că puteam înțelege obișnuitele cuvinte.

Nu m-au dezamăgit: am fost tulburată, uluită, peste măsură de încântată. Cu rare excepții, deja menționate, consideram operele literare monumente pe care le cercetam cu mai mult sau mai puțin interes, pe care le admiram uneori, dar care nu mă priveau. Deodată, oameni în carne și oase îmi vorbeau la ureche despre ei și despre mine; exprimau aspirații și revolte pe care eu nu știusem să le formulez, dar pe care le recunoșteam. Am dat iama în cărțile din biblioteca Sainte-Geneviève: citeam Gide, Claudel, Jammes cu capul înfierbântat, cu tâmpilele zvâcnind, sufocându-mă de emoție. Am epuizat biblioteca lui Jacques; m-am abonat la „Casa prietenilor cărții“, unde atotputernică era Adrienne Monnier, în lunga ei rochie cenușie din aba; eram atât de lacomă, încât nu mă mulțumeam cu cele

două volume la care aveam dreptul o dată, și băgam pe furis în servietă mai mult de jumătate de duzină; mult mai greu era apoi să le pun la loc pe rafturile convenite și mă tem că nu le-am restituit pe toate. Când era frumos afară, mă duceam să citesc la soare în Grădina Luxembourg și, entuziasmată, mă plimbam în jurul bazinului repetându-mi frazele care mă impresionaseră. Deseori, mă instalam în sala de lectură a Institutului catolic, care-mi oferea un adăpost liniștit la doi pași de casă. Acolo am citit, cu ochii în lacrimi, printre studenți cucernici și seminariști în anterie lungi, romanul care-i plăcea lui Jacques cel mai mult: nu se numea *Le Grand Môle*, ci *Le Grand Meaulnes*⁹¹. Mă cufundam în lectură ca odinioară în rugăciune. În viața mea, literatura a ocupat locul care, altădată, revenise religiei: a invadat-o în întregime și a transfigurat-o. Cărțile pe care le iubeam au devenit Biblie, din ele îmi luam sfaturi, în ele găseam sprijin; am copiat din ele citate lungi, am învățat pe dinafară noi imnuri, litanii, psalmi, proverbe, profeții și am sfințit toate împrejurările vieții recitându-mi aceste texte sacre. Emoțiile, lacrimile, speranțele mele erau la fel de autentice; nu foloseam cuvintele și cadența lor, versurile, versetele pentru a mă preface, ci pentru a nu lăsa tăcerea să acopere toate aceste întâmplări petrecute lăuntric, despre care nu vorbeam numănu; între mine și sufletele surori care existau undeva, prea departe ca să pot ajunge la ele, se crea o comuniune: în loc să-mi trăiesc neînsemnata poveste personală, eram parte a unei grandioase epopei spirituale. Luni în șir m-am hrănit cu literatură: pe atunci, era unica realitate la care aveam acces.

Părinții mei s-au încruntat. Mama împărțea cărțile în două categorii: operele serioase și romanele; pe acestea din urmă le considera un mijloc de divertisment dacă nu vinovat, cel puțin ușuratic și m-a muștrătat că pierdeam cu Mauriac, Radiguet, Giraudoux, Larbaud, Proust un timp prețios pe care l-aș fi putut folosi documentându-mă asupra Belucistanului, prințesei de Lamballe, comportamentului anghilelor, sufletului femeii sau tainei piramidelor. După ce aruncase o privire asupra autorilor mei preferați, tata îi catalogase drept pretențioși, alambicați, ciudați, decadenți, imorali; i-a reproșat cu asprime lui Jacques că îmi împrumutase, printre altele, *Étienne*, romanul lui Marcel Arland. Nu mai aveau posibilitatea să-mi cenzureze lecturile; dar, nu de puține ori, se indignau zgomotos. La rândul meu, eram iritată de aceste atacuri. Conflictul care mocnea între noi a devenit acut.

Copilăria și adolescența mea se scurseseră lin: mă puteam recunoaște pe mine însămi an după an. Acum aveam impresia că în viața mea se produsese o ruptură decisivă; îmi aminteam de școala Désir, de abate, de colegile mele, dar n-o mai puteam înțelege pe școlărița liniștită care fusesem cu câteva luni înainte; acum stările

mele suflatești mă interesau mai mult decât lumea exterioară. Am început să scriu un jurnal intim; pe prima pagină, am precizat: „Dacă o persoană, indiferent cine, va citi aceste pagini, nu o voi ierta niciodată. Procedând astfel, va face un lucru rău și urât. Rog să fie respectat acest avertisment, în pofida ridicolei sale solemnități.“ Pe de altă parte, am avut mare grijă să-l ascund de toate privirile. Copiam fragmente din cărțile mele preferate, îmi puneam întrebări, mă analizam, mă felicitam pentru transformarea care se petrecuse cu mine. În ce consta aceasta, de fapt? Jurnalul meu nu este foarte clar, căci treceam multe lucruri sub tăcere și nu puteam fi detașată. Cu toate acestea, când l-am recitit am găsit unele însemnări care m-au frapat.

„Sunt singură. Cu toții suntem singuri mereu. Voi fi singură totdeauna.“ Acest laitmotiv se regăsește de la un capăt la celălalt al Jurnalului. Niciodată nu mă mai gândisem la asta. „Sunt altfel“, îmi spuneam uneori cu mândrie; consideram că ceea ce mă deosebește de ceilalți este expresia unei superiorități pe care avea să mi-o recunoască toată lumea într-o zi. Nu eram o revoltată; intenția mea era să ajung cineva, să fac ceva, să continui urcușul început în momentul nașterii; ca atare, trebuia să mă smulg din făgașul obișnuinței; dar îmi închipuiam că mediocra condiție burgheză poate fi depășită fără a părăsi burghezia. Socoteam sinceră credința acestora în valorile universale; mă credeam îndreptățită să lichidez tradiții, obiceiuri, prejudecăți, toate particularismele, în beneficiul rațiunii, frumosului, binelui, progresului. Dacă reușeam să-mi construiesc o existență și o operă care să facă onoare umanității, aveam să primesc felicitări pentru a fi călcat în picioare conformismul; voi fi acceptată și voi fi admirată precum domnișoara Zanta. Brusc, mi-am dat seama că mă înșelasem întru totul: nu numai că nu eram admirată, dar nici măcar acceptată nu eram; în loc să mi se pună cununi pe creștet, eram izgonită. M-a invadat spaima realizând că era blamată nu doar atitudinea mea actuală, ci și viitorul către care voiam să pășesc: ostracizarea avea să dureze veșnic. Nu-mi închipuiam că pot exista medii diferite de al meu, ici-colo câțiva indivizi izolați, ieșiți din marea masă; nu credeam să am norocul de a întâlni vreunul și, chiar dacă aș fi reușit să înnod una sau două astfel de prietenii, ele nu ar fi putut compensa excluderea care mă făcea deja să sufăr; fusesem mereu răsfățată, alintată, copleșită cu atenții, stimată, îmi plăcea să fiu iubită; asprimea destinului meu mă speria.

Asprimea aceasta a fost prefigurată de tatăl meu; mă bizuisem pe sprijinul, pe simpatia, pe aprobarea sa: am fost profund decepționată să-l văd refuzându-mi toate așteptările. Era o diferență imensă între planurile mele ambițioase și scepticismul lui morocănos; morala sa cerea imperativ să fie respectate instituțiile; indivizii nu aveau altceva

de făcut pe pământ decât să evite necazurile și să se bucure cât mai mult de viață. Tatăl meu spunea permanent că trebuie să ai un ideal și, în pofida faptului că nu-i putea suferi, îi invidia pe italieni, cărora Mussolini le dăduse așa ceva: în același timp, mie nu-mi propunea nici un ideal. De fapt, nici nu-i ceream atât de mult. Date fiind vârsta lui și împrejurările, consideram că are o atitudine firească și că, la rândul-i, ar trebui s-o poată înțelege pe a mea. Existau subiecte – Societatea Națiunilor, cartelul stângii, războiul din Maroc – în privința cărora nu aveam păreri și le acceptam în totalitate pe ale sale. Inițial, n-am încercat să atenuez divergențele dintre noi, ele mi se păreau prea anodine.

Tata credea că Anatole France e cel mai important scriitor al secolului; la sfârșitul vacanței îmi dăduse să citesc *Crinul roșu* și *Zeilor le e sete*. Nu m-au entuziasmat și s-a văzut. A insistat și mi-a dăruit, când am împlinit 18 ani, cele patru volume din *Viața literară*. Hedonismul lui France m-a indignat. Căuta în artă doar plăceri egoiste: câtă josnicie! am gândit. Disprețuiam, de asemenea, platitudinea romanelor lui Maupassant, care pentru tata erau capodopere. Am spus-o în termeni politicoși, dar tata s-a supărat: simțea prea bine că refuzurile mele au legătură cu multe lucruri. S-a supărat și mai tare când am criticat anumite chestiuni care țineau de tradiție. Suportam greu mesele de prânz, cinele care adunau toate rubedeniile de câteva ori pe an, acasă la o verișoară sau alta; am afirmat că doar sentimentele contează, nicidecum alianțele și legăturile de sânge întâmplătoare; tata avea cultul familiei și a început să creadă că nu am inimă. Nu eram de acord cu concepția lui despre căsătorie; mai puțin auster decât familia Mabile, atribuia dragostei un loc important; eu însă nu puteam despărți dragostea de prietenie: el nu vedea nimic comun între aceste două sentimente. Eu nu eram de acord cu faptul că unul din soți l-ar putea „înșela” pe celălalt: dacă nu se mai suportau reciproc, trebuiau să se despartă. Mă enerva că tata admitea ca soțul să „calce pe alături”. Nu eram feministă, în sensul că nu eram preocupată de politică: nu-mi păsa de dreptul de vot. Însă în ochii mei bărbații și femeile erau persoane cu drepturi egale și pretindeam să aibă o relație de o perfectă reciprocitate. Atitudinea tatei în privința „sexului frumos” mă rănea. În ansamblu, frivolitatea legăturilor, a iubirilor, a adulterelor din lumea burgheză îmi producea silă. Unchiul meu Gaston ne-a dus pe mine, pe sora și pe verișoara mea să vedem o nevinovată operetă a lui Mirande intitulată *Passionnément*; la întoarcere, mi-am exprimat repulsia cu o îndârjire care i-a surprins total pe părinții mei: totuși citeam Gide și Proust fără nici o umbră de revoltă. Morala sexuală predicată în mod curent mă irita atât prin constrângerile, cât și prin concesiile sale. Citind un fapt divers, am aflat cu stupefație că avortul era considerat un delict; ceea

ce se petrecea în trupul meu mă privea numai pe mine; nici un argument nu m-a făcut să-mi schimb această convingere.

Discuțiile noastre în contradictoriu s-au înveninat foarte repede; dacă s-ar fi arătat mai tolerant, l-aș fi putut accepta pe tata așa cum era; dar în ochii săi eu nu eram încă nimic, abia pășeam în viață, iar faptul că aveam opinii și gusturi contrare lui îi dădea impresia că îl reneg în mod voit. Pe de altă parte, înțelegea mult mai bine decât mine pe ce drum intrasem. Respingeam ierarhiile, valorile, actele ceremonioase specifice elitei; critica mea, credeam, avea scopul de a o dezbăra de niște reminiscențe inutile; în fapt, viza desființarea acelei elite. Doar individul îmi părea real și important: fatalmente, aveam să ajung să prefer clasei mele societatea luată în ansamblu. Într-un cuvânt, eu eram cea care deschisese ostilitățile; dar ignoram asta și nu înțelegeam de ce tata și anturajul său mă condamnau. Căzusem într-o cursă; burghezia mă convinsese că interesele sale erau totuna cu cele ale umanității; credeam că, de comun acord cu ea, puteam ajunge la adevăruri valabile pentru toată lumea: de îndată ce mă apropiam de acestea, ea se ridica împotriva mea. Mă simțeam „năucită, dureros dezorientată.“ Cine mă înșelase? de ce? cum? În orice caz, eram victima unei nedreptăți și, încetul cu încetul, ciuda mea s-a transformat în revoltă.

Nimeni nu mă accepta așa cum eram, nimeni nu mă iubea: am luat hotărârea că mă voi iubi de una singură suficient pentru a compensa părăsirea. Altădată, eram mulțumită de mine însămi și nu încercam să mă cunosc; de acum încolo, voi căuta să mă dedublez, să mă privesc din afară, să mă supraveghez; în Jurnal, stăteam de vorbă cu mine însămi. Pătrundeam într-o lume a cărei noutate mă zăpăcea. Am învățat ce deosebește disperarea de melancolie, uscăciunea de seninătate sufletească; am învățat să cunosc șovăielile inimii și delirurile ei, zbuciumul marilor renunțări și șoapta subtilă a speranței. Mă entuziasmam ca în serile în care contempnam cerul mereu schimbător, dincolo de dealurile albastrui; eram și peisajul, și privirea: existam doar prin mine și pentru mine. Mă bucuram că exilul meu mă izgonise către bucurii atât de înălțătoare; îi disprețuiam pe cei care le ignorau și mă miram că am putut trăi atâta vreme fără ele.

În tot acest timp, am rămas credincioasă țelului meu: să fiu de folos. În Jurnal l-am combătut pe Renan: în sensul că nici măcar o mare personalitate nu poate fi un scop în sine; își află propria îndreptățire doar contribuind la ridicarea nivelului intelectual și moral al întregii omeniri. Catolicismul mă învățase că toți oamenii, chiar și cel din urmă dezmoștenit, merită atenție: toți aveau dreptul, în egală măsură, să-și împlinească esența, cum o numeam. Drumul meu era bine conturat: să mă perfecționez, să mă îmbogățesc interior, să mă exprim într-o operă care să-i ajute pe ceilalți să trăiască.

Mi se părea deja că trebuie să transmit mai departe experiența solitară prin care treceam. În aprilie am scris primele pagini ale unui roman. Mă numeam Éliane și mă plimbam prin parc împreună cu niște veri și verișoare; am luat din iarbă un scarabeu. Ceilalți mi-au spus: „Arată ce ai acolo!“ Eu strângeam pumnul, ferindu-mă. Mă hărțuiau cu insistențele, mă chinuiam să scap de ei, fugeam; alergau după mine; gâfâind, cu sufletul la gură, mă afundam în pădure, ei mă scăpau din ochi și eu începeam să plâng încetșor. Nu după mult timp, îmi ștergeam lacrimile și murmuram, doar pentru mine: „Nimeni nu va ști, niciodată“; apoi mă îndreptam agale către casă. „Se simțea îndeajuns de puternică suflătește pentru a-și apăra unicul bun, ținând piept atât loviturilor, cât și ademenirii mângâierilor și nedeschizând niciodată pumnul.“

Această fabulă metaforică exprima grija care mă bântuia obsedant: să mă apăr de ceilalți; căci, deși nu mă scuteau de reproșuri, părinții mei aveau pretenția să am încredere în ei. Mama îmi spusese deseori că suferise de pe urma răcelii cu care o tratase bunicuța și că dorise să fie prietenă cu fiicele sale; dar cum să fi discutat cu mine de la om la om? Pentru ea eram doar un suflet aflat în primejdie, care trebuia salvat: un obiect. Rigiditatea convingerilor ei o făceau incapabilă de concesi, fie și minore. Nu îmi puneă întrebări pentru a stabili o punte de comunicare între noi, mă iscodea. De fiecare dată când mă întreba ceva, aveam impresia că mă spionează prin gaura cheii. Simplul fapt că își revendica drepturi asupra mea mă îngheța. Era înciudată că toate tentativele îi erau sortite eșecului și încerca să-mi învingă rezervele printr-o grijă insistentă, nereușind decât să mi le adâncească: „Simone mai degrabă s-ar arăta lumii goală decât să spună ce gândește“, exclama ea supărată. Era adevărat: tăceam nesfârșit de mult. Renunțasem să mai discut și cu tata: nu aveam nici o șansă să-i influențez opiniile, toate argumentele mele se izbeau de un zid: mă învinovățise total și iremediabil, la fel ca mama; nu mai încerca nici măcar să mă convingă, ci doar să arate că sunt vinovată. Cele mai inocente discuții erau pline de capcane; părinții mei îmi răstălmăceau cuvintele, le interpretau și-mi reproșau idei total diferite de ale mele. Întotdeauna mă răzvrătisem împotriva jugului limbajului; acum îmi repetam fraza lui Barrès: „La ce bun cuvintele, această clarificare brutală care ne maltratează complicațiile?“ De îndată ce deschideam gura, le redam autoritatea asupra mea și eram închisă din nou în acea lume din care îmi trebuiseră mulți ani ca să pot evada, o lume în care fiecare lucru are, fără echivoc, un nume, un loc, o destinație, în care ura și iubirea, răul și binele sunt la fel de clar despărțite precum negrul de alb, unde totul este categorisit, catalogat, cunoscut, înțeles și iremediabil hotărât dinainte, unde planurile sunt despărțite prin linii ferme, lume scâldată într-o nemiloasă lumină sub care nu se poate

insinua niciodată umbra unei îndoieli. Preferam să tac. Problema era că părinții mei nu se puteau obișnui cu situația și mă socoteau o ființă nerecunoscătoare. Inima mea însă nu era chiar de piatră, cum credea tata, și sufeream; seara, în pat, plângeam; mi se întâmpla chiar să izbucnesc în hohote sub ochii lor; se supărau, reproșându-mi și mai abitir nerecunoștința. M-am gândit să evit totul dând răspunsuri liniștitoare, mințind; nu m-am împăcat cu această idee: aveam impresia că mă trădez pe mine însămi. Am decis „să rostesc adevărul pur și simplu, fără lămuriri“; așa evitam, pe de-o parte, să-mi falsific gândurile și, pe de altă parte, să le dau în vileag. Eram lipsită de abilitate, întrucât îmi indignam părinții fără a le ostoi curiozitatea. În fapt, nu exista soluție, eram între ciocan și nicovală: părinții mei nu se împăcau nici cu ce aveam de spus, nici cu muțenia mea; când îmi asumam riscul de a da anumite explicații, erau consternați. „Privești viața dintr-un unghi greșit, viața nu e atât de complicată“, îmi spunea mama. Dacă mă închideam din nou în mine, tata se plângea: mă ofileam, nu mai eram decât creier. Se lua în discuție posibilitatea de a fi trimisă în străinătate, se cereau sfaturi în dreapta și în stânga, toți păreau scoși din minți. Încercam să mă blindez; mă îndemnam să nu mă tem de oprobriu, de ridicol, de interpretări greșite: nu conta ce părere aveau ceilalți despre mine, nici dacă era sau nu fundamentată. Când voi fi atins acel stadiu al indifferenței, voi putea râde fără să am chef de răs și voi încuviința tot ce se va spune. Dar, în acele clipe, mă simțeam total ruptă de ceilalți; mă priveam în oglinda privirii lor: nu eram eu; eu lipseam, nu eram nicăieri; unde să mă regăsesc? Simțeam că mă rătăcesc. „Să trăiești înseamnă să minți“, îmi spuneam cu tristețe; în principiu nu aveam nimic împotriva minciunii; practic, era istovitor să-ți pui mereu altă mască. Uneori mă gândeam că mă vor lăsa puterile și că, resemnată, voi redeveni ca toți ceilalți.

Acest gând mă înspăimânta, mai ales că ajunsesem să reacționez cu aceeași ostilitate pe care mi-o arătau. Pe vremuri, când îmi făgăduisem să nu le semăn, resimțeam față de ei compătimire, nicidecum înverșunare; dar acum urau în mine ceea ce mă deosebea de ei: tocmai pe acea deosebire puneam eu preț, așa că trecusem de la compătimire la furie. Cât de siguri erau că au dreptate! Refuzau orice schimbare, orice obiecție, negau orice problemă. Pentru a înțelege lumea, pentru a mă regăsi pe mine însămi, trebuia să fug de ei.

Era de-a dreptul deconcertant ca, după ce crezusem că pășesc pe o cale triumfală, să realizez brusc că, de fapt, intrasem într-o luptă; șocul a fost atât de puternic, încât mi-a trebuit mult timp ca să-mi revin; doar literatura m-a ajutat să fac saltul de la disperare la mândria de a fi eu însămi. „Familie, te urăsc! cămine baricadate, uși ferecate pentru totdeauna.“ Imprecăția lui Ménalque⁹² mă încredința că, fiindu-mi urât acasă, serveam o cauză nobilă. Când am citit Barrès

pentru prima oară, am aflat că „omul liber“ atrage, fatalmente, ura „Barbarilor“ și că a le ține piept este datoria sa de frunte. Nu eram pradă unei obscure nenorociri, ci purtam lupta cea dreaptă.

Barrès, Gide, Valéry, Claudel: împărtaşeam crezurile scriitorilor din noua generație; citeam cu febrilitate toate romanele, toate eseurile tinerilor acestora mai mari ca mine. Era firesc să mă recunosc în ei, căci eram de aceeași parte a baricadei. Burghezi ca și mine, nu se simțeau bine în propria piele. Războiul le năruise tihna fără a-i smulge din clasa lor socială; se revoltau, dar numai contra părinților, familiei, tradițiilor. Scârbiți de vorbele cu care li se „împuiase capul“ în timpul războiului, cereau dreptul de a privi adevărul în ochi și de a spune lucrurilor pe nume; dar, pentru că nu aveau intenția să răstoarne ordinea socială, se limitau să-și studieze amănunțit propriile stări de spirit: propovăduiau „sinceritatea față de sine“. Respingând clișeele, locurile comune, refuzau cu dispreț vechile învățăminte, cărora le constataseră eșecul; însă nu încercau să construiască altceva; preferau să afirme că nu trebuie să te mulțumești niciodată cu nimic: proslăveau neliniștea. Orice tânăr modern era un neliniștit; în 1925, în postul Paștelui, Părintele Sanson se referise, în predica de la Notre-Dame, la „neliniștea omenească“. Cuprinși de dezgust față de vechea morală, cei mai înflăcărați ajungeau să pună în discuție noțiunile de Bine și Rău: admirau „demonii“ lui Dostoievski, care a devenit unul dintre idoli lor. Unii practicau un estetism disprețuitor; alții se alăturau imoralismului.

Eram exact în situația acelor fii de familie dezaxați; mă despărțeam de clasa căreia îi aparțineam: în ce direcție trebuia să mă îndrept? Nu se punea problema să cobor în „păturile inferioare“; puteam, trebuia să-i ajutăm să se ridice, dar, deocamdată, în Jurnalul meu amestecam în același dezgust epicurismul lui Anatole France și materialismul muncitorilor care „se înghesuiau în sălile cinematografelor“. Cum nu întrezăream vreun loc pe pământ care să mă satisfacă, aveam în vedere, cu entuziasm, să nu mă opresc niciodată, nicăieri. Mă sorteam Neliniștii. Cât privește sinceritatea, aspiram la ea din copilărie. Cei din jurul meu respingeau minciuna, dar se fereau cu mare grijă de adevăr; dacă acum îmi era atât de greu să vorbesc, asta se datora repulsiei față de moneda falsă, folosită frecvent în anturajul meu. Fără ezitare, am îmbrățișat imoralismul. Bineînțeles, nu eram de acord cu practicarea furtului din pasiune sau cu zbânțuitul între cearșafuri din plăcere; dar, în măsura în care erau gratuite, expresie a disperării și a revoltei – și, bineînțeles, imagine –, aș fi acceptat fără ezitare toate viciile, violurile și asasinatele. A comite răul era modul cel mai radical de a respinge orice complicitate cu oamenii de bine.

Refuzul vorbelor goale, al falsei morale și al comodității inerente lor: literatura prezenta această atitudine negativă drept etică pozitivă.

Transforma neliniștea noastră într-o căutare: căutam salvarea. Ne renegaserăm clasa socială ca să ne instalăm în Absolut. „Păcatul este spațiul uimirii lui Dumnezeu“, afirma Stanislas Fumet în *Notre Baudelaire*. Astfel, imoralismul nu era doar un mod de a sfida societatea, ci și posibilitatea de a ajunge la Dumnezeu; credincioși și necredincioși, toți foloseau cu plăcere acest cuvânt care însemna, pentru unii, o prezență inaccesibilă, și pentru ceilalți, o amănitoare absență: între cele două nu exista nici o diferență și nu mi-a fost greu să-i asociez pe Claudel și Gide; la amândoi, Dumnezeu se definea în raport cu lumea burgheză ca fiind *celălalt* și tot ce era altfel exprima ceva divin; în golul din sufletul Ioanei d'Arc a lui Péguy, în lepra care o măcina de vie pe Violaine⁹³, recunoșteam setea mistuitoare a lui Nathanaël⁹⁴; între un sacrificiu supraomenesc și o crimă fără motiv nu exista o prea mare diferență și o recunoșteam, în Sygne⁹⁵, pe sora lui Lafcadio⁹⁶. Esențial era să te smulgi de pe pământ – și astfel atingeai veșnicia.

Între scriitorii tineri, puțini – Ramon Fernandez, Jean Prévost – s-au abătut de la aceste căi mistice, încercând să construiască un nou umanism: nu i-am urmat. Totuși, cu un an în urmă, acceptasem ideea existenței unui cer mut și-l citisem cu emoție pe Henri Poincaré; îmi plăcea pe pământ; dar umanismul – exceptându-l pe cel revoluționar, iar cel despre care se vorbea în *N.R.F.*⁹⁷ nu era defel – presupunea că universalul poate fi atins de cineva care nu-și abandonează condiția burgheză: or, tocmai constatasem, fără drept de apel, că o asemenea speranță era amăgitoare. În viitor, aveam să acord existenței mele intelectuale doar o valoare relativă, din moment ce ea nu reușise să-mi câștige stima tuturor. Am invocat o instanță superioară care să-mi îngăduie să resping judecățile străine: m-am refugiat în „eul meu profund“ și am decis că lui i se va subordona întreaga mea existență.

Această schimbare m-a făcut să-mi văd viitorul dintr-o altă perspectivă: „Voi avea o viață fericită, rodnică, ilustră“, îmi spuneam la 15 ani. Am hotărât: „Mă voi mulțumi cu o viață rodnică.“ Și acum mi se părea important să fiu de folos omenirii, dar nu mai așteptam recunoaștere din partea sa, întrucât părerea celorlalți nu mai trebuia să conteze pentru mine. Nu m-a costat cine știe ce renunțarea aceasta, căci gloria mi se profilase doar părelnic, în viitor. În schimb, cunoscusem fericirea, o dorisem mereu; nu-mi era ușor să mă abat din calea ei. Dacă totuși am făcut acest pas, a fost doar pentru că eram convinsă că nu voi avea nicicând parte de ea. O asociasem dintotdeauna cu iubirea, cu prietenia, cu tandrețea, iar eu mă angajam într-un demers „iremediabil solitar“. Pentru a o recâștiga, ar fi trebuit să mă duc înapoi și să decad: am decretat că orice fericire este prin ea însăși o decădere. Cum s-o împac cu neliniștea? Îmi plăceau Marele Meaulnes, Alissa, Violaine, Monique a lui Marcel Arland: aveam să

pășesc pe urmele lor. În schimb, nu-mi era interzisă bucuria; și o simțeam deseori intrându-mi în suflet. Am vărsat multe lacrimi în cursul aceluia trimestru, dar am cunoscut și momente de încântare intensă.

Deși obținusem diploma de literatură, nici nu mă gândeam să mă lipsesc de cursurile lui Garric: am continuat să mă așez în fața lui în fiecare sâmbătă după-amiază. Entuziasmul nu îmi scăzuse: mi se părea că pământul ar fi fost de nelocuit dacă n-aș fi avut pe cine admira. De câte ori mă întorceam de la Neuilly fără Zaza sau Thérèse, mergeam pe jos; urcam pe Avenue de la Grande Armée; apoi mă jucam într-un fel care, pe atunci, nu presupunea mari riscuri: traversam de-a dreptul, fără să mă opresc, Place de l'Étoile; treceam prin mulțimea care urca și cobora pe Champs Élysées. Mă gândeam la bărbatul acela, diferit de toți ceilalți, care locuia într-un cartier necunoscut, aproape exotic: Belleville; el nu era „neliniștit“, dar nu dormea: își găsisese calea; fără cămin, fără meserie, fără obișnuințe rutiniere; zilele lui nu aveau momente pierdute: era singur, era liber și de dimineața până seara acționa, lumina, ardea incandescent. Cât aș fi vrut să-l imit! Deșteptam în inima mea „spiritul Équipe“, priveam cu afecțiune toți trecătorii. Când citeam în Grădina Luxembourg, dacă se așeza cineva pe bancă lângă mine și încerca să lege o discuție, îi răspundeam imediat. Pe vremuri nu aveam voie să mă joc cu fete pe care nu le cunoșteam și resimțeam o plăcere aparte să calc în picioare vechile tabuuri. Eram din cale-afară de mulțumită când, din întâmplare, aveam de-a face cu „oameni din popor“: atunci aveam impresia că pun în practică preceptele lui Garric. Existența lui era lumina zilelor mele.

Totuși, bucuriile pe care mi le prilejuia au fost curând marcate de teamă. Îl ascultam în continuare vorbind despre Balzac, despre Victor Hugo: trebuia de fapt să recunosc că nu făceam altceva decât să prelungesc un trecut mort; acum eram doar o persoană care-i audia cursul, nu-i mai eram elevă; încetasem să mai fac parte din viața lui. „Peste câteva săptămâni nici măcar nu-l voi mai vedea“, îmi spuneam. Îl pierdusem încă de pe acum. Niciodată nu pierdusem nimic prețios: când lucrurile se distanțau de mine, deja nu mai țineam la ele; de data aceasta, mă aflu în fața unei constrângeri, ceea ce mă revolta. Nu, îmi spuneam, nu vreau. Dar iată că voința mea era lipsită de importanță. Cum să lupt? I-am adus lui Garric la cunoștință că voiam să mă înscriu în Echipe, iar el m-a felicitat: dar nu se ocupa defel de secția feminină. Fără îndoială, la anul nu mai aveam să-l întâlnesc deloc. Îmi era atât de greu să suport acest gând, încât am început să divaghez: să nu am, oare, curajul de a-i vorbi, de a-i scrie, de a-i spune că nu pot trăi fără să-l văd? „Și dacă aș îndrăzni?“ mă întrebam. Nu am îndrăznit. „La începutul anului școlar, voi găsi o cale să-l reîntâlnesc.“ Această speranță m-a liniștit puțin. Cu timpul, luptându-

mă să-l țin pe Garric în viața mea, l-am lăsat totuși să cadă în planul al doilea. Jacques câștiga un loc din ce în ce mai important. Garric era un idol îndepărtat; Jacques se interesa de problemele mele, îmi plăcea să stau de vorbă cu el. Curând am realizat că își reocupase în inima mea primul loc.

În vremea aceea eram mai înclinată către uimire decât către înțelegere; n-am încercat să definesc relația mea cu Jacques și nici să mi-o explic. Abia acum reconstitui povestea lui oarecum coerent.

Bunicul patern al lui Jacques fusese căsătorit cu sora bunicuțului – mătușa mea mustăcioasă care scria în *La Poupée modèle*. Ambițios, plăcându-i jocurile de noroc, își compromisese averea în urma unor speculații frenetice. Cei doi cumnați se certaseră cumplit din pricina banilor și, în pofida faptului că bunicuțul însuși trecuse printr-un șir de falimente, el declarase ritos pe când spuneam că Jacques este logodnicul meu: „Niciodată o nepoată de-a mea nu se va căsători cu un Laiguillon.“ Când a murit Ernest Laiguillon, fabrica de vitralii era încă prosperă; însă în familie se spunea că dacă acest biet Charlot n-ar fi pierit prematur în teribilul accident, ar fi făcut-o să se autolichideze; la fel ca tatăl său, era un întreprinzător excesiv și peste măsură de încrezător în steaua sa. Fratele mătușii mele Germaine și-a asumat conducerea afacerilor până la majoratul nepotului; a făcut-o cu cea mai mare prudență, întrucât, spre deosebire de familia Laiguillon, cei din familia Flandin erau provinciali cu vederi înguste, care se mulțumeau cu profituri scăzute.

Jacques avea doi ani când și-a pierdut tatăl; semăna cu el: îi moștenise ochii parcă stropiți cu picuri de aur, gura senzuală, atitudinea semeață; bunica Laiguillon îl idolatriza și, încă de când abia învățase să vorbească, îl trata ca pe un mic cap al familiei: el trebuia să fie protectorul lui Titite și al mămicii. Jacques și-a luat rolul în serios; sora și mama lui îl adulau. După cinci ani de văduvie, mătușa Germaine s-a recăsătorit cu un funcționar din Châteauevillain; s-a stabilit acolo și a născut un băiețel. La început, a ținut copiii mai mari pe lângă ea. Apoi, ca să poată studia corespunzător, Titite a fost înscrisă ca semi-internă la școala Valton, iar Jacques, la Stanislas; locuiau în apartamentul familiei din Bulevardul Montparnasse, supravegheați de bătrâna Élise. Cum a suportat Jacques această părăsire? Puțini copii au fost atât de constrânși la disimulare ca acest tânăr senior detronat, exilat, părăsit. Față de tatăl vitreg și fratele său mai mic manifesta, prin zâmbete binevoitoare, aceleași sentimente ca față de mama și de sora sa; mult mai târziu, viitorul avea să arate că doar afecțiunea lui pentru Titite era adevărată; cu siguranță nu și-a mărturisit nici sieși resentimentele: dar nu era deloc întâmplător că o bruftuluia pe bunica sa Flandrin și că, față de familia maternă, manifesta un dispreț frizând ostilitatea. Gravată pe fațadă, înscris în

lumina frumosoaselor vitralii în culori schimbătoare, numele de Laiguillon avea, pentru el, strălucirea unui blazon: se mândrea cu el de-a dreptul ostentativ ca să se răzbune pe maică-sa recunoscându-și exclusiv ascendența paternă.

În familie nu reușise să ia locul tânărului defunct; în compensație, și-a revendicat insistent moștenirea: la vârsta de opt ani, suportând cu greu tutela provizorie a unchiului său, s-a autoproclamat unic stăpân al casei. Așa se explică aerele lui de superioritate încă de foarte tânăr. Nimeni nu a știut câtă disperare, câtă gelozie, câte resentimente, câte spaime, poate, purta în sine prin podurile singuratice unde prăfuitul trecut îi prefigura viitorul. Dar aroganța, siguranța de sine, lăudăroșeniile lui mascau cu siguranță o mare confuzie interioară.

Copilul este un răzvărit: Jacques își impusese să fie rațional ca un adult. El nu a trebuit să-și cucerească libertatea, ci să se apere de ea: și-a autoimpus normele și interdicțiile la care ar fi fost constrâns de un tată în viață. Exuberant, dezinvolt, insolent, a făcut deseori tărăboi la colegiu; mi-a arătat, râzând, pe carnetul de note o observație care-i reproșa „diverse zgomote în spaniolă”; nu poza în băiețel-model; era un adult care, în virtutea maturității, își putea permite să încalce o disciplină ce se impune copiilor. La 12 ani, improvizând, acasă, o comedie-șaradă, și-a uimit auditoriul făcând apologia căsătoriei din interes; juca rolul unui tânăr care refuza să ia în căsătorie o fată săracă. „Dacă îmi voi întemeia o familie – explica el –, vreau să le pot asigura copiilor mei o viață îmbelșugată.” Adolescent, nu a pus niciodată în discuție ordinea stabilită. Cum să se fi răsculat împotriva nălucii pe care doar el o făcea să dăinuie deasupra neantului? Fiu bun, frate atent, urma linia pe care i-o indicase un glas din lumea cealaltă. Arăta un respect desăvârșit față de instituțiile burgheze. Într-o zi, mi-a spus, referindu-se la Garric: „E un individ foarte bine, dar ar trebui să se căsătorească și să aibă o meserie. – De ce? – Pentru că un bărbat trebuie să aibă o meserie.” Lua în serios viitoarele sale îndatoriri. Urma cursuri de artă decorativă, de drept și se iniția în afaceri în birourile de la parter, care miroseau a vechituri prăfuite. Afacerile și dreptul îl plectiseau; în schimb, îi plăcea să deseneze; a învățat gravura pe lemn și era foarte interesat de pictură. Din păcate, nu-și putea pune problema să se consacre acestei pasiuni; unchiul său, care nu înțelegea nimic din bele-arte, conducea foarte bine afacerea; sarcinile lui Jacques aveau să fie cele ale unui alt mic patron oarecare. Se consola preluând năzuințele îndrăznețe ale tatălui și bunicului său: avea proiecte mărețe; nu se va mulțumi cu o modestă clientelă formată din preoți de țară; vitraliile Laiguillon aveau să uimească lumea prin calitatea lor artistică și fabrica va deveni o întreprindere de anvergură. Mama lui și părinții ei s-au îngrijorat: „Ar face bine să-l lase pe unchiul lui să conducă afacerea, spunea tata. Jacques o va ruina.”

Adevărul este că sângele lui avea ceva suspect; seriozitatea pe care o afișa la 18 ani semăna prea mult cu cea de la opt ani pentru a nu părea, atât acum, cât și atunci, jucată. Manifesta un conformism exagerat, ca și cum n-ar fi aparținut prin naștere castei în care își revendica locul. Proceda astfel întrucât nu reușise să se substituie efectiv tatălui său: își auzea doar propria voce, căreia îi lipsea autoritatea. Evita să conteste cumpătarea cu care se autoînzestrase, cu atât mai mult cu cât, în realitate, nu și-o însușise. Niciodată n-a fost totuna cu personajul pe care îl întruchipa zgomotos: Laiguillon fiul.

Intuisem această fractură. Am tras concluzia că, launtric, Jacques adoptase unica atitudine pe care o consideram firească: să caute, strângând din dinți. Nu mă putea convinge prin vehemență că e un tip ambițios și nici prin vocea ponderată că ar fi un resemnat. Departe de a se număra printre oamenii așezați, mergea până la refuzul înlesnirilor anticonformismului. Mutra lui blazată, privirea șovăielnică, cărțile pe care mi le împrumutase, confidențele oprite la jumătate, totul mă convingea că trăiește privind spre un nedeslușit dincolo. Îl iubea pe Marele Meaulnes și mă făcuse și pe mine să-l iubesc: îl identificam cu el. Vedeam în Jacques rafinata întruchipare a Neliniștii.

Mergeam deseori să cinez cu familia în Bulevardul Montparnasse. Acele seri nu-mi plăceau. Spre deosebire de ceilalți din jurul meu, mătușa Germaine și Titite nu considerau că mă transformasem într-un monstru; alături de ele, în vastul apartament unde domnea clar-obscurul și care îmi era familiar din copilărie, se înnodau toate firele existenței mele: nu mă mai simțeam nici stigmatizată, nici exilată. Purtam cu Jacques scurte discuții între patru ochi care ne adânceau complicitatea. Părinții mei nu vedeau cu ochi răi acest lucru. Aveau față de Jacques sentimente contradictorii: le era ciudă că nu mai venea în vizită la noi și că îmi dădea mai multă atenție decât lor; îl acuzau și pe el de ingraturitate. Pe de altă parte, Jacques avea o situație materială bună: dacă s-ar fi căsătorit cu mine, ce noroc pentru o fată fără zestre! De fiecare dată când îi pronunța numele, mama afișa un surâs care părea să sublinieze o atitudine discretă; turbam de furie că încercau să transforme într-o instituție burgheză tocmai o comunicare bazată pe refuzul orizonturilor burgheze; totuși, mă bucuram că prietenia noastră era acceptată și că mi se îngăduia să mă văd cu Jacques între patru ochi.

De obicei, sunam la poarta clădirii către sfârșitul după-amiezii; urcam în apartament. Jacques mă întâmpina zâmbind condescendent: „Te deranjez cumva? – Tu nu mă deranjezi niciodată! – Ce faci? – Mă simt bine, ca totdeauna când te văd.“ Amabilitatea lui îmi încălzea inima. Mă conducea în lunga galerie în stil medieval unde își instalase masa de lucru; în acel loc nu era niciodată prea multă lumină: o oprea

un vitraliu; iubeam acea penumbră, sipetele și cuferele din lemn masiv. Mă așezam pe o sofa acoperită cu catifea roșu-închis; Jacques se plimba în lung și-n lat, cu o țigară în colțul gurii, închizând ochii pe jumătate ca să-și căute gândurile prin vălătucii de fum. Îi înapoiam cărțile pe care mi le împrumutase și îmi dădea altele; îmi citea din Mallarmé, Laforgue, Francis Jammes, Max Jacob. „Vrei să o inițiezi în tainele literaturii moderne?” îl întrebasese tata pe un ton jumătate ironic, jumătate rece. „Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere“, răspunsese Jacques. Își luase sarcina în serios. „Oricum, ți-am dezvăluit lucruri frumoase!“ îmi spunea uneori cu mândrie. De altminteri, mă călăuzea cu multă discreție. „E grozav că ți-a plăcut *Aimée*“, mi-a spus când i-am înapoiat romanul lui Jacques Rivière; rareori duceam comentariile mai departe, nu-i plăcea să se întindă la vorbă. Când îi ceream câte o lămurire, îmi răspundea deseori, zâmbind, cu un citat din Cocteau: „E ca la accidente de cale ferată: se simt, nu se explică.“ Dacă mă trimitea la Studioul Ursulinelor ca să văd, împreună cu mama, la matineu, un film de avangardă, sau, la Atelier, cel mai recent spectacol al lui Dullin, îmi spunea doar atât: „Nu trebuie să pierzi asta.“ Uneori, îmi descria minuțios câte un amănunt: lumina galbenă căzând pe colțul unei pânze, o mână care se deschide, pe ecran; străbătută de evlavie, amuzată, vocea lui evoca nemărginirea. Mi-a dat totuși indicații prețioase despre felul în care trebuie privit un tablou de Picasso; mă uluia că poate să recunoască un Braque ori un Matisse fără să vadă semnătura: îmi părea curată vrăjitorie. Mă zăpăceau toate lucrurile noi pe care mi le înfățișa și aveam un pic impresia că el e autorul lor. Îi atribuiam mai mult sau mai puțin *Orfeul* lui Cocteau, *Arlechinii* lui Picasso, *Antractul* lui René Clair.

Cu ce se ocupa, de fapt? ce proiecte avea, ce griji? Nu muncea foarte mult. Îi plăcea să gonească noaptea cu mașina prin Paris; intra uneori în braseriile din Cartierul Latin, în barurile din Montparnasse; îmi descria barurile ca pe niște locuri fabuloase, în care se întâmplă mereu câte ceva. Dar nu era prea mulțumit de viața lui. Măsurând galeria cu pași mari, răvășindu-și frumosul păr șaten cu reflexe aurii, mi se destăinuia cu un surâs: „Sunt înfiorător de complicat. Mă rătăcesc în labirintul propriilor mele complicații!“ O dată mi-a spus fără urmă de veselie: „Vezi tu, am nevoie să cred în ceva, asta îmi lipsește! – Nu-ți este suficient să trăiești?“ l-am întrebat; eu una credeam în viață. A scuturat din cap: „Nu e ușor să trăiești dacă nu crezi în nimic.“ Apoi a schimbat subiectul; se dezvăluia doar prin crâmpie de frază, iar eu nu insistam. În discuțiile cu Zaza, nu atingeam niciodată esențialul; cu Jacques mă apropiam de miezul lucrurilor, dar mi se părea normal ca asta să se întâmple cu cea mai mare discreție. Știam că are un prieten, Lucien Riaucourt, fiul unui

important bancher din Lyon, cu care petrecea nopți întregi, discutând; se conduceau unul pe celălalt din Bulevardul Montparnasse în strada Beaune, și uneori Riaucourt rămânea să doarmă pe sofaua roșie. Acest tânăr îl cunoscuse pe Cocteau și îi încredințase lui Dullin schița unei piese de teatru. Publicase un volum de poezii, ilustrat de Jacques printr-o gravură pe lemn. Mă înclinam în fața acestor preocupări superioare. Oricum, mă consideram foarte norocoasă pentru că Jacques îmi acorda un loc la periferia vieții lui. Îmi spunea că, în mod obișnuit, nu avea mare simpatie pentru femei; își iubea sora, dar o socotea prea sentimentală; era cu adevărat ieșit din comun ca un băiat și o fată să poată discuta așa cum făceam noi.

Din când în când îi spuneam câte ceva despre mine, și el îmi dădea sfaturi. „Încearcă să fii limpede“, îmi spunea. Încearca să mă convingă că trebuie să accept latura cotidiană a vieții și îmi cita din Verlaine: „Un trai cu munci plictisitoare și mărunte“⁹⁸. Nu eram într-un totu de acord; dar mă asculta, mă înțelegea, mă încuraja, mă salva de singurătate pentru câteva clipe, asta era important.

Cred că și-ar fi dorit să particip mai mult la viața lui. Îmi arăta scrisori de la prieteni, voia să mi-i prezinte. Într-o după-amiază l-am însoțit la curse, la Longchamp. Altă dată, mi-a propus să-l însoțesc la *Baletul rus*. Mama a refuzat categoric: „Simone nu iese singură seara.“ Nu-mi punea niciodată la îndoială virtutea; înainte de cină, puteam să rămân singură în apartament cu Jacques ore întregi; însă după aceea, dacă nu era exorcizat de prezența părinților mei, orice loc devenea un lăcaș de pierzanie. Așa că prietenia noastră a rămas la stadiul schimburilor de fraze neterminate, întrerupte de lungi tăceri și de lecturi cu voce tare.

Trimestrul luase sfârșit. Am trecut examenele de matematică și latină. Era plăcut să înaintezi atât de ușor, să reușești; însă în realitate nu mă pasionau nici științele exacte, nici limbile moarte. Domnișoara Lambert m-a sfătuit să revin la primul meu proiect; la Sainte-Marie, ea susținea cursurile de filozofie: ar fi fost bucuroasă să-i fiu studentă. Mi-a dat asigurări că voi obține agregarea fără nici un fel de greutate. Părinții mei nu s-au opus. Am fost tare mulțumită de această decizie.

Cu toate că figura lui Garric își pierduse o parte din strălucire în ultimele săptămâni, am simțit cum îmi moare ceva în suflet când m-am despărțit de el pe un coridor sumbru al institutului Sainte-Marie. Am mers să-l mai ascult o dată: susținea o conferință într-o sală de pe Bulevardul Saint-Germain, la care luau parte Henri Massis și domnul Mabilie. Acesta a vorbit ultimul; cuvintele i se rostogoleau cu greutate din barbă și, pe tot parcursul intervenției sale, obrajii Zazei ardeau de rușine. Îl devoram pe Garric din ochi. Simțeam ațintită asupra mea privirea uluită a mamei mele, dar n-am făcut nici un efort să mă stăpânesc. Învățam pe dinafară acest chip pe care n-aveam să-l mai

văd niciodată. E atât de totală o prezență, e atât de radicală absența: între cele două nu părea posibilă vreo punte de trecere. Domnul Mabilie a tăcut, vorbitorii au părăsit estrada: cortina căzuse.

Continuam să mă agăț de el. Într-o zi am luat metroul și am coborât pe un târâm necunoscut și atât de îndepărtat, încât aveam senzația că depășisem fraudulos o graniță: la Belleville. Am mers pe strada largă pe care locuia Garric; știam numărul casei; m-am apropiat de ea furișându-mă pe lângă ziduri: dacă m-ar fi surprins, aș fi murit de rușine. M-am oprit o clipă în fața casei, i-am privit fațada posomorâtă din cărămidă și poarta prin care intra și ieșea el în fiecare dimineață și seară, am trecut mai departe; am privit magazinele, cafenelele, scuarul, toate acele lucruri pe care, cunoscându-le atât de bine, probabil nici nu le mai observa. Ce anume căutam? Oricum, când m-am întors, eram înfrântă.

Convinsă că-l voi reîntâlni pe Jacques în octombrie, mi-am luat rămas-bun de la el fără părere de rău. Căzuse la examenul de drept și era cam abătut. În ultima strângere de mână, în ultimul zâmbet a pus atâta căldură, încât m-a emoționat. După ce ne-am despărțit, m-am întrebat neliniștită dacă nu cumva îmi luase calmul drept indiferență. Gândul m-a mâhnit peste măsură. Îmi dăruise atât de mult! Nu mă gândeam neapărat la cărți, la tablouri, la filme, ci la mângâietoarea lumină din privirea lui când îi vorbeam despre mine. Brusc, am simțit nevoia să-i mulțumesc și i-am scris, dintr-o suflare, o scrisorică. Dar am rămas apoi cu condeii în aer, nehotărâtă. Jacques aprecia în cel mai înalt grad discreția. Cu unul dintre zâmbetele sale încărcate de tainice subînțelesuri, îmi citase versurile lui Goethe în versiunea lui Cocteau: „Te iubesc: ce te privește asta pe tine?” Nu-i vor părea oare indiscrete sobrele mele efuziuni? Nu avea să-și murmure pentru sine: „Ce mă privește asta pe mine?” Și totuși, dacă scrisoarea ar fi putut să-l susțină moral oricât de puțin, ar fi fost o lașitate din partea mea să nu i-o trimit. Ezitam, pradă temerii de ridicol care îmi paralizase copilăria; dar nu mai voiam să mă port ca un copil. Am adăugat, în grabă, un post-scriptum: „Poate mă vei socoti ridicolă, dar nu mi-aș ierta-o dacă n-aș îndrăzni niciodată să fiu așa.” M-am dus și-am aruncat scrisoarea într-o cutie poștală.

Mătușa Marguerite și unchiul Gaston, care petreceau împreună cu copiii lor vacanța la Cauterets, ne-au invitat pe sora mea și pe mine. Cu un an înainte aș fi descoperit muntele cu încântare; acum mă cufundasem în mine însămi și lumea exterioară nu mă mai interesa. Dincolo de asta, avusesem legături mult prea strânse cu natura pentru a accepta s-o văd adusă în stadiul de distracție pentru vilegiaturiști; îmi erau servite felii de natură, nelăsându-mi-se nici măcar răgazul singurăității ca să mă apropiu de ea: neputându-mă dăru, la rândul-mi nu am primit nimic. Brazii și torențele tăceau. Am mers în excursie la

circul glaciar Gavarnie, la lacul Gaube, verișoara mea Jeanne făcea fotografii: eu am văzut doar niște diorame mohorâte. Aceste decoruri inutile somptuoase nu-mi distrăgeau atenția de la mahnirea mea mai mult decât hotelurile hidoase care străjuiau drumurile.

Eram nefericită. Garric dispăruse pentru totdeauna. Iar cu Jacques cum stăteam? În scrisoare îi dădusem adresa de la Cauterets; cum nu i-ar fi plăcut ca răspunsul lui să cadă în alte mâini decât ale mele, fie îmi scria aici, fie nu-mi scria deloc; nu mi-a scris. Cercetam de zece ori pe zi căsuța cu nr. 46 de la recepția hotelului: nimic. De ce? Trăisem plină de încredere, fără a-mi face griji pentru prietenia noastră; acum mă întrebam: ce reprezintă pentru el? Să i se fi părut scrisoarea mea puerilă sau nelalocul ei? Mă uitase pur și simplu? Ce tortură! Și ce naș fi dat s-o pot întoarce pe toate fețele, în pace! Dar n-aveam nici un moment de liniște. Dormeam în aceeași cameră cu Păpușica și cu Jeanne; ieșeam numai în grup; toată ziua trebuia să suport vocile care-mi sfredелеau auzul. La Rallièrе, seara, cu o ceașcă de ciocolată în față, în holul hotelului, domni și doamne discutau despre cărțile citite. „E bine scrisă, dar are lungimi.“ Sau: „Are lungimi, dar e bine scrisă.“ Uneori, cu privirea visătoare și cu nuanțe subtile în voce, cineva nuanța: „E ciudat“; sau, pe un ton mai ferm: „E cu totul aparte.“ Așteptam noaptea ca să plâng; a doua zi, scrisoarea tot nu sosea; așteptam iarăși seara, cu nervii întinși la maximum, cu inima sfâșiată. Într-o dimineață, am izbucnit în hohote de plâns, în cameră; nu mai știu cum am liniștit-o pe biata mea mătușă, care se speria.

Înainte să ne întoarcem la Meyrignac, ne-am oprit două zile la Lourdes. Am fost șocată. Muribunzi, infirmi, gușati: am realizat pe loc, în fața acestei sinistre defilări, că lumea nu este o stare de spirit. Oamenii aveau trup și sufereau în trupul lor. Mergând în urma unei procesiuni, insensibilă la răgetul imnurilor religioase și la izul acrișor al bigotelor în delir, mi-a fost rușine de sentimentul meu de autosatisfacție. Adevărată era doar acea mizerie opacă. O invidiam oarecum pe Zaza, care în timpul pelerinajelor spăla vasele bolnavilor. Să te devotezi. Să uiți de tine. Cum? De ce? Mistificată de speranțe grotești, nefericirea era aici prea golită de sens pentru a-mi ridica vâlul de pe privire. M-am îmbibat câteva zile de oroare; apoi am revenit la grijile mele.

Avusesem o vacanță chinuitoare. Îmi târam pașii prin plantația de castani și plângeam. Mă simțeam absolut singură pe lume. În acel an, sora mea devenise o străină pentru mine. Îmi exasperasem părinții cu atitudinea de austeritate agresivă; mă observau cu ochi bănuitori. Citeau romanele pe care le adusesem cu mine, discutau între ei sau cu mătușa Marguerite: „E morbid, e alături cu drumul, nu e ceea ce ar trebui să fie“, spuneau adesea; comentariile astea mă răneau la fel de tare ca și cele despre stările mele sufletești sau ca presupunerile lor

referitor la ce aş gândi. Fiind mai puţin ocupaţi decât la Paris, nu mai erau la fel de dispuşi să-mi suporte tăcerile, iar eu am stricat şi mai rău totul având două sau trei ieşiri necontrolate. În pofida eforturilor mele, rămăsesem foarte vulnerabilă. Când mama clătina din cap, spunând: „E clar, așa nu mai merge“, turbam de furie; dar dacă reuşeam să le intru în voie şi o auzeam oftând satisfăcută şi rostind: „Aşa-i mai bine“, eram de-a dreptul exasperată. Țineam la părinții mei şi, în aceste locuri unde fuseserăm atât de legați unii de alții, resimţeam neînţelegerile noastre mai dureros decât la Paris. Pe de altă parte, n-aveam ocupație: nu-mi putusem procura decât un număr mic de cărți. După ce am citit un studiu despre Kant, a început să mă pasioneze idealismul critic, care mi-a confirmat refuzul de a crede în Dumnezeu. În teoriile lui Bergson despre „eul social şi eul profund“ mi-am recunoscut, cu încântare, propria experiență. Însă vocile impersonale ale filozofilor nu mă reconfortau în aceeaşi măsură ca autorii cărţilor mele de căpătâi. Nu mai simţeam în jur prezențe frățești. Singurul refugiu era Jurnalul meu intim; după ce îmi rosteam acolo iarăşi plictisul şi tristeţea, începeam din nou să mă plictisesc – cu tristețe.

Într-o noapte, la La Grillère, tocmai mă culcasem în imensul meu pat de țară când m-a cuprins spaima; mi se mai întâmplase să resimt atât de puternic frica de moarte, încât să plâng, să țip; de data aceasta era mult mai rău: viața alunecase deja în neant; nu exista nimic, nicăieri, în afară de o spaimă, aici şi acum, atât de îngrozitoare, de violentă, încât am fost pe punctul de a bate la uşa mamei, sub pretextul că mă simt rău, doar pentru a-i auzi vocea. Am reuşit să adorm până la urmă, dar amintirea acestei crize a fost înfiorătoare.

Când m-am întors la Meyrignac, m-am gândit să mă apuc de scris; preferam literatura filozofiei, şi nu aş fi fost deloc bucuroasă dacă mi s-ar fi prezis că voi ajunge un fel de Bergson; nu voiam să vorbesc în acel limbaj abstract care pe mine nu mă emoționa. Visam să scriu un „roman al vieții lăuntrice“; voiam să-mi transmit experiența. Am ezitat. Pe de-o parte, mi se părea că am „atâtea lucruri de spus“; însă realizeam că scrisul este o artă pe care n-o stăpânesc. Mi-am notat totuși câteva subiecte de roman şi, într-un final, m-am hotărât. Am scris prima mea carte. Era povestea unei evadări nereuşite. Eroina avea vârsta mea, 18 ani; îşi petrecea vacanța cu familia într-o casă la țară, unde trebuia să apară şi logodnicul ei, pe care îl iubea doar de formă. Până atunci se mulţumise cu o existență banală. Deodată, a descoperit „altceva“. Un muzician genial i-a revelat adevăratele valori: arta, sinceritatea, neliniştea. Şi-a dat seama că până atunci trăise în minciună; s-a născut în ea o ardoare, o dorință necunoscută. Muzicianul plecase; logodnicul sosise. A auzit din camera ei, situată la primul etaj, vesela zarvă a urărilor de bun-venit; şovăia: va păstra sau

va pierde ceea ce i se dezvăluisese? Îi lipsea curajul. A coborât scara și a intrat, surâzătoare, în salonul unde toți o așteptau. Nu mi-am făcut iluzii asupra valorii acestei povestiri; însă era pentru prima oară când puneam în cuvinte propria-mi experiență și mi-a făcut plăcere să scriu despre ea.

Îi trimiseseam lui Garric o scurtă scrisoare, ca de la student la profesor, și îmi răspunsese printr-o carte poștală, ca de la profesor la student; nu mă mai gândeam la el prea mult. Prin propriul exemplu, mă incita să mă smulg din mediul, din trecutul meu: condamnată la singurătate, pășisem grăbită, pe urmele lui, pe calea eroismului. Însă era un drum anevoios și aș fi preferat, desigur, ca această condamnare să fie amânată; prietenia lui Jacques mă îndreptătea să nutresc o asemenea speranță. Culcată în iarba-neagră, rățâcind pe drumuri nebătute, îi evocam mereu imaginea. Nu-mi răspunsese la scrisoare; dar, cu trecerea timpului, intensitatea dezamăgirii scădea; era năpădită de amintiri: zâmbetul cu care mă întâmpina, complicitatea noastră, ceasurile blânde petrecute în preajma lui. Eram atât de sătulă de plâns, încât m-am lăsat pradă visării. Voi aprinde lampa, mă voi așeza pe sofaua roșie: voi fi la mine acasă. Îl voi privi pe Jacques: va fi al meu. Îl iubeam, fără îndoială: de ce nu m-ar fi iubit și el? Am început să-mi fac planuri de fericire. Renunțasem la fericire doar pentru că avusesem impresia că îmi este refuzată; dar de îndată ce mi-a părut cu puțință, am reînceput s-o doresc.

Jacques era frumos, de o frumusețe copilărească și carnală; cu toate acestea, nu mi-a inspirat niciodată nici cea mai mică tulburare, nici măcar o umbră de dorință; poate că mă înșelam scriind în carnetul meu, nu fără un pic de mirare, că, dacă ar fi schițat cel mai mic gest de tandrețe, ceva în mine ar fi dat înapoi: asta dovedește că în imaginație, cel puțin, păstram o oarecare distanță. Totdeauna îl considerasem pe Jacques un fel de frate mai mare și oarecum îndepărtat; cu ostilitate sau cu bunăvoință, familia ne sortise mereu unul celuilalt; fără îndoială, de aceea sentimentele pe care le încercam pentru el se adresau, de fapt, unui înger.

Aceste sentimente își datorau faptului că eram veri caracterul irevocabil, pe care li-l atribuisem încă de la început. Le reproșasem cu ardoare lui Joe și Maggie că își trădaseră sentimentele din copilărie: consideram că, iubindu-l pe Jacques, îmi împlinesc destinul. Îmi aminteam de vechea noastră logodnă și de vitraliul pe care mi-l făcuse cadou; mă bucuram că adolescența ne separase și că bucuria regăsirii a fost astfel explozivă. Această idilă era scrisă, evident, în stele.

Adevărul este că am crezut în predestinarea ei întrucât, fără să mi-o spun direct, întrevedeam în ea soluția ideală pentru rezolvarea tuturor problemelor mele. În pofida faptului că uram obiceiurile burgheze, rămăsesem cu nostalgia serilor liniștite din biroul negru cu roșu, din

vremea când nici nu concepeam că m-aș putea vreodată despărți de părinți. Acum, casa Laiguillon, frumosul apartament cu covoarele lui în care ți se afundau picioarele, cu salonul lui luminos, cu galeria întunecată, era pentru mine ca un cămin; aveam să citesc alături de Jacques, să spun în gând „noi doi“ așa cum, cândva, spuneam șoptit: „noi patru“; mama și sora lui mă vor înconjura cu dragostea lor, părinții mei se vor îmblânzi: voi fi din nou cea iubită de toată lumea, îmi voi relua locul în această societate în afara căreia nu întrezăream altceva decât surghiunul. Cu toate acestea, nu voi abdica în nici o privință; alături de Jacques, fericirea nu putea fi niciodată un somn; zilele noastre aveau să se repete cu tandrețe, dar căutarea ne-o vom continua zi de zi: ne vom rătăci umăr la umăr, fără a ne pierde vreodată unul de celălalt, uniți prin neliniștea noastră. Astfel, aveam să-mi aflu salvarea în împăcarea sufletească, nu în sfârșiere. Cu lacrimile secate, plictisită de moarte, am mizat brusc totul, întreaga mea viață, pe această șansă. Așteptam cu nerăbdare sfârșitul vacanței și în tren, la întoarcere, inima îmi bătea nebunește.

Când am intrat în apartamentul cu mochetă decolorată, m-am trezit brutal la realitate: nu ajunseseam la Jacques, ci acasă; aveam să-mi petrec anul între acești pereți. Dintr-o singură privire, am cuprins tot șirul zilelor și lunilor: ce pustietate! Ștersesem cu buretele toate vechile prietenii, camaraderii, plăceri; Garric era pierdut pentru mine; aveam să-l văd pe Jacques de două-trei ori pe lună și nimic nu mă îndreptăța să aștept de la el mai mult decât îmi dăduse. Voi cunoaște, așadar, din nou deznădejdea trezirilor de dimineață fără nici o bucurie în perspectivă; lada de gunoi de golit; apoi, oboseala, plictisul. În tăcerea plantației de castani, speranța fabuloasă care mă îmboldise, cu un an în urmă, să pornesc la drum se stinsese; avea să reînceapă totul; în afară de acea benefică nebulă care mă ajutase să îndur orice.

Am fost atât de speriată, încât am vrut să alerg imediat la Jacques: doar el putea să mă ajute. După cum am mai spus, părinții mei aveau față de el sentimente ambigue. În dimineața aceea, mama mi-a interzis să mă duc să-l văd și a avut o violentă ieșire contra lui și contra influenței pe care o exercita asupra-mi. Încă nu îndrăzneam să fiu neascultătoare, nici să mint la modul serios. Dimineața îi spuneam mamei tot ce aveam de gând să fac; seara îi dădeam raportul zilei. M-am supus. Dar mă sufocam de furie și mai ales de amărăciune. Așteptasem această întâlnire săptămâni de-a rândul și fusese de ajuns un capriciu al mamei ca să fiu lipsită de o bucurie. Am realizat cu groază cât de dependentă sunt. Nu numai că eram condamnată la surghiun, nici măcar nu mi se dădea libertatea să lupt împotriva destinului neprielnic; faptele, gesturile, cuvintele mele, totul era ținut sub control; îmi erau spionate gândurile și un singur cuvânt putea năru planurile la care țineam cel mai mult: îmi era interzis orice drept

de apel. În anul care trecuse mă împăcasem într-un fel cu soarta mea, dată fiind uimirea pe care mi-o provocaseră incredibilele transformări ce se petreceau în mine; acum, această aventură luase sfârșit, iar eu cădeam din nou în brațele deznădejzii. Devenisem alta și aveam nevoie ca și lumea din jurul meu să fie alta: care? De fapt, ce doream? Nu eram capabilă nici măcar să-mi imaginez. Această pasivitate mă aducea în pragul disperării. Nu-mi mai rămânea decât să aștept. Cât timp? Trei ani, patru ani? e foarte mult când ai 18 ani. Și chiar dacă i-aș petrece în închisoare, legată fedeleș, la eliberare voi fi la fel de singură, fără iubire, fără pasiune, fără nimic. Să predau filozofia în provincie: la ce bun? Să scriu? Încercările mele de la Meyrignac nu valorau nimic. Dacă rămâneam aceeași, robită acelorași obiceiuri, aceluiași veșnic plictis, n-aveam să progrezes niciodată; niciodată nu voi reuși să construiesc o operă. Nu, nici o lumină nicăieri. Pentru prima oară în viață credeam, sincer, că e mai bine să mori decât să trăiești.

Peste o săptămână am primit permisiunea de-a merge să-l văd pe Jacques. Ajunsă în fața porții lui, am intrat în panică: era singura mea speranță și nu mai știam nimic despre el, știam doar că nu-mi răspunsese la scrisoare. Îl emoționase sau îl iritase? Cum avea să mă întâmpine? M-am învârtit în jurul clădirii o dată, de două ori, mai mult moartă decât vie. Soneria încastrată în zid mă speria: avea aceeași falsă nevinovăție ca gaura neagră în care, imprudentă, îmi băgasem degetele în copilărie. Am apăsat pe buton. Ca de obicei, poarta s-a deschis automat și am urcat scara. Jacques mi-a surâs și m-am așezat pe sofa roșu-închis. Mi-a întins un plic care avea pe el numele meu: „Iat-o, mi-a spus, am preferat să nu ți-o trimit ca să rămână totul doar între noi.“ Se înroșise până-n albul ochilor. Am desfăcut scrisoarea. Pusesese ca motto: „Oare te privește?“ Mă felicită că nu mă temusem de ridicol, îmi spunea că deseori „în după-amiezile fierbinți și singure“ se gândise la mine. Îmi dădea sfaturi. „Ți-ai șoca anturajul mai puțin dacă ai fi mai umană; în plus, este o dovadă de tărie, eram gata să spun, de orgoliu... Secretul fericirii și culmea artei sunt să trăiești ca toată lumea, nesemnând însă cu nimeni.“ Sfârșea cu această frază: „Ai vrea să mă consideri prietenul tău?“ În inima mea a răsărit un soare imens. Apoi Jacques a început să vorbească în fraze trunchiate în timp ce amurgea. Nu mergea bine, mi-a spus, nu mergea bine deloc. Era în mare încurcătură și tare nemulțumit; crezuse că reprezenta ceva, acum nu mai credea; se disprețuia, nu mai știa ce să facă. Îl ascultam, înduioșată de umilitatea lui, entuziasmată de încrederea lui, copleșită de amărăciunea lui. L-am părăsit cu inima în flăcări. M-am așezat pe o bancă pentru a atinge, pentru a privi darul pe care mi-l făcuse: o foaie de hârtie frumoasă și densă, având colțurile întărite și, pe ea, semne violete. Unele dintre sfaturile lui mă

uimiseră: nu aveam deloc impresia că aş fi inumană; nu încercam să şochez cu bună ştiinţă; ideea de a trăi ca toată lumea nu mă atrăgea deloc. Eram mişcată că se gândise să compună, pentru mine, acele cadenţe. Am recitat de zece ori mottoul: „Oare te priveşte?” Însemna că Jacques ţinea la mine mai mult decât îmi arătase vreodată, era limpede; dar mai apărea la suprafaţă un adevăr: nu mă iubea; altfel nu s-ar fi cufundat într-un asemenea marasm. Mi-am recunoscut pe loc greşeala; era limpede ca lumina zilei; iubirea şi neliniştea sunt imposibil de reconciliat. Jacques mă adusese cu picioarele pe pământ: lecturile în doi la lumina aceleiaşi lămpi, liliacul şi trandafirii nu ne erau nouă destinate. Eram prea lucizi, prea exigenţi pentru a avea încredere în protecţia iluzorie a iubirii. Jacques nu avea să se oprească niciodată din angoasata lui goană. Ajunsese pe culmile disperării, pe punctul de a o transforma în dezgust de sine; trebuia să-l urmez pe acest drum dificil. Le-am chemat în ajutor pe Alissa şi pe Violaine şi m-am cufundat în renunţare. „Nu voi mai iubi niciodată pe nimeni, dar între noi doi iubirea este imposibilă”, mi-am spus cu hotărâre. N-am tăgăduit convingerea care mi se conturase în minte în timpul vacanţei: Jacques era destinul meu. Dar motivele pentru care îmi legam soarta de-a lui excludeau fericirea. Aveam un rol important în viaţa lui; dar nicidecum acela de a-l împinge la pasivitate; trebuia să-i înlătur momentele de descurajare, trebuia să-l ajut să-şi continue căutarea. Am trecut imediat la acţiune. I-am scris o altă scrisoare în care-i propuneam ţeluri de viaţă descoperite la cei mai valoroşi autori.

Era firesc să nu-mi răspundă atâta vreme cât voiam amândoi ca prietenia noastră „să rămână între noi”. Totuşi, mă măcinam lăuntric. Într-o seară, pe când luam cina cu el împreună cu familia, i-am pândit o lucire complice în ochi; nimic. A glumit mai extravagant ca de obicei. „Te ții în continuare de nebunii”, spunea mama lui râzând. Părea atât de lipsit de griji şi, în ceea ce mă priveşte, atât de nepăsător, încât am fost sigură că, de data asta, greşisem total: trebuie să-l fi agasat disertaţia pe care i-o băgasem pe gât. „Dureroasă, dureroasă seară în care masca îi ascundea mult prea bine chipul... îmi e îngrozitor de silă”, scriam a doua zi dimineaţa. Am decis să mă izolez, să-l uit. Dar, peste opt zile, mama, informată de familie, m-a anunţat că Jacques căzuse din nou la examen; era foarte afectat; ar fi amabil din partea mea să mă duc să-l văd. Nu am pregetat: mi-am pregătit pansamentele, balsamurile alinătoare şi am zburat către el. Într-adevăr, Jacques părea terminat; prăbuşit într-un fotoliu, neras, descheiat la guler, cu o ținută aproape neglijentă, nici măcar n-a încercat să zâmbească. Mi-a mulţumit pentru scrisoare, dar fără convingere, am avut impresia. Mi-a repetat că nu era bun de nimic, că nu valorează nimic. Toată vara îşi irosise timpul prosteste, strica tot ce atingea, îi era silă de el. Am încercat să-i ridic moralul, dar n-aveam

tragere de inimă. La plecare, mi-a spus în șoaptă: „Mulțumesc că ai venit“ pe un ton profund, care m-a mișcat; m-am întors acasă totuși foarte abătută. De data asta nu reușeam să zugrăvesc în culorile sublimului confuzia lui Jacques; nu știam exact cu ce se ocupase în timpul verii, dar bănuiam tot ce e mai rău: jocul de cărți, alcoolul și ceea ce, cu un termen destul de vag, numeam dezmaț. În mod sigur avea scuze: dar mi se părea dezamăgitor faptul că trebuie scuzat. Îmi aminteam de marele vis de dragoste-admirație pe care mi-l făurisem la 15 ani și-l comparam, plină de tristețe, cu afecțiunea mea pentru Jacques: nu, nu-l admiram. Poate că orice admirație este o păcăleală; poate că în adâncul oricărei inimi se află doar o paradă nedeslușită de măști; poate că unica legătură posibilă între două ființe este compasiunea. Acest pesimism n-a izbutit să mă consoleze.

Următoarea noastră întâlnire mi-a produs noi motive de perplexitate. Jacques își revenise, râdea și, cu o voce gânditoare, făcea planuri rezonabile. „Într-o zi mă voi însura“, a zis dintr-odată. Fraza asta m-a răscolită. O rostise din întâmplare sau cu un scop anume? În acest ultim caz, era o promisiune sau un avertisment? Îmi era imposibil să suport gândul că alta, nu eu, i-ar putea fi soție: pe de altă parte, am realizat că ideea de-a mă mărita cu el îmi inspira repulsie. Toată vara cochetasem cu ea; acum, gândindu-mă la această căsătorie pe care părinții mei o doreau cu ardoare, îmi venea să fug. Nu mai vedeam în ea salvarea, ci pieirea mea. Timp de câteva zile, am fost terorizată.

Când am venit din nou să-l văd pe Jacques, avea în vizită niște prieteni; mi i-a prezentat, apoi au discutat mai departe între ei: despre baruri și barmani, greutateți bănești, intrigii obscure; îmi făcea plăcere că prezența mea nu le deranjase discuția; pe de altă parte, discuția lor mă deprima. Jacques m-a rugat să-l aștept până își conduce prietenii cu mașina; am rămas pe sofaua roșie și, cu nervii întinși la maximum, am plâns în hohote. Mă calmasem deja când s-a întors. Expresia i se schimbase și din cuvintele sale răzbătea din nou o gingașă afecțiune. „Să știi, o prietenie ca a noastră este cu totul ieșită din comun“, mi-a spus. A coborât cu mine pe Bulevardul Raspail și am rămas îndelung în fața unei vitrine în care era expus un tablou alb, de Foujita. A doua zi, Jacques pleca la Châteauevillain, unde avea să stea trei săptămâni. M-am gândit cu ușurare că în răstimpul cât va fi plecat blândețea acestui amurg va fi ultima mea amintire.

Totuși, zbuciumul meu nu s-a potolit: nu mai înțelegeam ce se petrece cu mine. Uneori Jacques însemna totul; alteori, nimic. Mă miram că simt „uneori un fel de ură împotriva lui“. Mă întrebam: „De ce pornirile mele tandre se nasc doar din așteptare, din regret, din milă?“ Mă îngheța ideea unei iubiri împărtaşite. Când mi se estompa nevoia de el, mă simțeam sărăcită; cu toate astea, scriam: „Am nevoie

de el – nu să-l văd.“ În loc să mă stimuleze, ca anul trecut, discuțiile noastre mă lăsau fără vlagă. Îmi plăcea mai mult să fiu la distanță și să mă gândesc la el decât să stăm față în față.

La trei săptămâni de la plecarea lui, trecând prin Piața Sorbonei, i-am zărit mașina în fața restaurantului Harcourt. Ce lovitură! Știam că își trăiește viața departe de mine: vorbiserăm despre asta, deși nu deschis; eu ocupam un loc marginal. Totuși îmi plăcea să cred că în discuțiile noastre aducea tot ce era mai autentic în el; această mașină, lângă o bordură de trotuar, afirma contrariul. În acel moment, clipă de clipă, Jacques exista în carne și oase pentru alții, nicidecum pentru mine; cât cântăreau, în mulțimea săptămânilor și lunilor, timidele noastre întâlniri? Într-o seară a venit la noi în vizită; a fost fermecător; iar eu m-am simțit crunt decepționată. De ce? Înțelegeam din ce în ce mai puțin. Mama și sora lui veniseră pentru scurt timp la Paris, astfel că nu-l mai vedeam singur. Aveam impresia că ne jucăm de-a v-ați ascunselea și că s-ar putea să nu ne găsim niciodată. Îl iubeam sau nu? Mă iubea? Mama mi-a repetat, pe un ton destul de acru, ceea ce-i spusese mama lui Jacques: „Simone este foarte drăguță; păcat că mătușa Françoise o îmbracă așa urât.“ Critica nu mă privea; am reținut că îi place chipul meu. Dar Jacques avea abia 19 ani, studii de terminat, serviciul militar de satisfăcut; era firesc să se refere la căsătorie doar prin vagi aluzii; această rezervă nu dezmințea căldura cu care mă primea, surâsurile lui, felul în care îmi strângea mâna. Îmi scrisese: „Oare te privește?“ În acel an, exista un fel de complicitate în afecțiunea pe care mi-o arătau mătușa Germaine și Titite: familia lui părea să ne considere logodiți, ca și a mea, de altfel. Dar ce era, de fapt, în capul lui? Uneori părea atât de indiferent! La sfârșitul lui noiembrie am luat cina într-un restaurant cu părinții lui și ai mei. A vorbit, a glumit; prezența lui era masca perfectă a absenței: mă rătăceam în această mascaradă. Am plâns jumătate de noapte.

Peste câteva zile am văzut, pentru prima oară în viață, pe cineva murind: unchiul Gaston s-a dus brusc în urma unei ocluzii intestinale. A agonizat o noapte întreagă. Mătușa Marguerite l-a ținut de mână și i-a spus tot timpul cuvinte pe care nu le auzea. La căpătâiul patului stăteau copiii lui, părinții mei, sora mea și cu mine. Horcăia și vomita niște chestii negre. Când a încetat să respire, mandibula i-a căzut, atârând, și i-a fost ridicată cu o fașă pe care i-au legat-o în jurul capului. Tata, pe care nu l-am văzut niciodată plângând, acum hohotea. Violența disperării mele i-a surprins pe toți și chiar pe mine însămi. Îl iubeam mult pe unchiul meu, iubeam și amintirea partidelor de vânatoare de la Meyrignac, din zori; o iubeam mult pe verișoara mea Jeanne și mi-era groază să-mi spun că e orfană. Dar nici regretele, nici compasiunea nu puteau justifica furtuna cumplită care m-a devastat timp de două zile: îmi era de nesuportat acea privire

turbare pe care unchiul i-o aruncase soției sale chiar în clipa morții și în care se citea ireparabilul. Ireparabil; iremediabil: aceste cuvinte îmi loveau creierul cu atâta putere, încât aveam senzația că va exploda; și alt cuvânt le răspundea: inevitabil. Poate că la rândul meu voi vedea, cândva, acea privire în ochii bărbatului pe care-l voi fi iubit multă vreme.

Jacques a fost cel care m-a consolât. A părut atât de emoționat de privirea mea răvășită, s-a purtat atât de afectuos, încât mi-am șters lacrimile. În timp ce luam prânzul la bunica lui Flandin, aceasta mi-a spus, printre altele: „Nu vei mai fi tu însăși dacă nu vei munci.“ Jacques m-a privit cu tandrețe: „Sper că va rămâne totuși ea însăși.“ Mi-am spus: „N-am avut dreptate să mă îndoiesc: mă iubește.“ Săptămâna următoare am luat cina la el și mi-a mărturisit, într-o scurtă discuție între patru ochi, că ieșise din încurcături, dar se teme să nu se îmburghezească. Apoi, imediat după masă, a plecat. I-am inventat scuze, dar nici una nu a fost convingătoare: n-ar fi plecat dacă ar fi ținut la mine. Dar ținea oare cu adevărat la ceva? Categorie, îmi părea instabil, versatil; se risipea în mici camaraderii, în mici încurcături; nu-i păsa de problemele care mă frământau; n-avea un crez intelectual. Am alunecat iarăși pe panta confuziei: „Putea-voi vreodată să mă smulg de lângă el, cel împotriva căruia uneori mă revolt? Îl iubesc, îl iubesc intens și nici măcar nu știu dacă se potrivește cu mine.“

Adevărul este că între Jacques și mine existau multe deosebiri. Când mi-am schițat portretul, către mijlocul toamnei, am consemnat, întâi de toate, ceea ce eu numeam seriozitatea mea: „O seriozitate austeră, implacabilă, a cărei motivație n-o înțeleg, dar căreia mă supun ca înaintea unei necesități covârșitoare.“ Încă din copilărie mă dovedisem mereu dintr-o bucată, extremistă și mândră că sunt așa. Ceilalți se opreau la mijloc de drum în privința credinței sau scepticismului, a dorințelor sau planurilor lor: le disprețuiam atitudinea călduță. Eu mergeam până la capăt cu sentimentele, ideile, acțiunile mele; nu tratam superficial nimic și, la fel ca în copilărie, doream ca totul să fie justificat printr-un soi de necesitate. Realizăm că acest fel încăpățânat de a fi mă priva de anumite drepturi, dar nu se pune problema să mă îndepărtiez de la drumul meu; seriozitatea mea însemna „eu însămi, în întregime“, și țineam enorm la mine.

Nu-i reproșam lui Jacques nici dezinvoltura, nici paradoxurile, nici exprimarea eliptică; consideram că are temperament de artist, că este mai sensibil, mai spontan și mai hărăzit de natură decât mine; uneori, reînviăm mitul lui Theagen și Euphorion și eram gata să-i așez harul mai presus de meritele mele. Dar, spre deosebire de cazul Zazei, la care, altădată, nu aveam ce critica, la Jacques mă deranjau anumite trăsături: „Preferința lui pentru formule; entuziasmele care își

depășeau cu mult obiectul; un dispreț oarecum afectat.“ Îi lipseau profunzimea, perseverența și uneori, lucru care îmi părea cu adevărat grav, sinceritatea. Mi se întâmpla să mă enerveze eschivele lui; uneori îl suspectam că recurge la scepticism pentru a-și cruța orice efort. Se plângea că nu crede în nimic; eu încercam din răspuțuri să-i propun țeluri; mi se părea înălțător să depui efort ca să te dezvolți, să te îmbogățești spiritual; în acest sens înțelegeam preceptul lui Gide: „Să faci din tine o ființă de neînlocuit.“ Dacă îi aminteam lui Jacques aceste cuvinte, ridica din umeri, spunând: „Pentru asta e suficient să te culci și să dormi.“ Insistam să scrie; eram sigură că, dacă voia, ar fi scris cărți valoroase: „La ce bun?“ îmi răspundea. Dar desenul, pictura? Era talentat. „La ce bun?“ îmi răspundea. Contracara toate sugestiile mele cu aceste trei cuvinte. „Jacques vrea cu obstinație să construiască în absolut; ar trebui să pună în practică teoria lui Kant; în direcția asta nu va reuși nimic“, am notat într-o zi, cu naivitate. Totuși, nu credeam deloc că atitudinea lui Jacques are ceva în comun cu metafizica și, în mod obișnuit, o judecam cu asprime: nu-mi plăcea lenea, nici zăpăceala și lipsa de consistență. Cât despre el, simțeam deseori că buna mea credință îl agasează. O prietenie se putea acomoda cu asemenea divergențe; ele puneau însă în pericol perspectiva unei vieți în doi.

Nu mi-aș fi făcut atâtea griji dacă aș fi sesizat doar opoziția caracterelor noastre; realizam însă că mai e ceva în joc: orientarea existențelor noastre. În ziua când rostise cuvântul căsătorie, făcusem un amplu bilanț a ceea ce ne despărțea: „Îi este suficient să se bucure de lucrurile frumoase; este de acord cu luxul și cu viața ușoară, îi place să fie fericit. Mie îmi trebuie o viață devotată. Am nevoie să acționez, să mă agit, să creez; am nevoie de un țel pe care să-l ating, de greutăți de învins, de o operă de realizat. Nu sunt făcută pentru lux. Niciodată nu aș fi mulțumită cu ceea ce îl mulțumește pe el.“

Luxul din casa Laiguillon nu avea nimic extraordinar; de fapt, ceea ce refuzam, reproșându-i lui Jacques că acceptă, era condiția burgheză. Înțelegerea noastră se baza pe un echivoc care explica incoerențele din inima mea. În ochii mei, Jacques reușea să scape din clasa lui socială pentru că era un neliniștit: nu-mi dădeam seama că neliniștea era modul în care această generație burgheză încerca să se recâștige pe sine; totodată, simțeam că în ziua în care căsătoria l-ar fi eliberat, Jacques ar fi devenit totuna cu personajul său – un tânăr patron și un cap de familie. În realitate, nu dorea decât să poată juca în mod convingător, cândva, rolul care îi revenea prin naștere, și miza pe căsătorie, precum Pascal pe apa sfințită, pentru a dobândi credința care îi lipsea. Nu-mi formulam încă foarte clar acest lucru, dar înțelesesem că pentru el căsătoria era o soluție, nicidecum un punct de plecare. Nu se punea problema ridicării celor doi, împreună, către

culmi: dacă aveam să devin doamna Laiguillon, va trebui să mă ocup de „interiorul căminului“. Era într-adevăr ceva de neconciliat cu aspirațiile mele personale? În general, mă feream de concilieri, iar aceasta, în mod special, îmi părea periculoasă. Împărțind existența cu Jacques, mi-ar fi fost greu să mă apăr de el, căci începusem deja să fiu contaminată de nihilismul lui. Încercam să-l înlătur bazându-mă pe ceea ce era evident legat de pasiunile și dorințele mele; adesea, reușeam. În momentele de descurajare, înclinam totuși să-i dau dreptate. Sub influența lui și ca să-i fac pe plac, oare nu voi accepta să sacrific tot ceea ce reprezintă „valoarea mea“? Mă revoltam împotriva acestei mutilări. Iată de ce în acea iarnă dragostea mea pentru Jacques a avut accente atât de dureroase. Fie că se risipea, rătăcind departe de mine și făcându-mă să sufăr; fie că își căuta echilibrul în „îmburghezire“, ceea ce putea să-l apropie de mine, dar în asta eu vedeam o decădere; nu puteam să-l urmez pe calea dezordinii lui și nici nu voiam să mă instalez, împreună cu el, într-o ordine pe care o disprețuiam. Nici unul, nici celălalt nu aveam încredere în valorile tradiționale; eu însă eram hotărâtă să descopăr sau să inventez altele; el nu întrezărea nimic dincolo de ele; oscila între risipire și marasm, iar tipul de înțelepciune adoptat era cel al consimțirii; nu avea de gând să schimbe viața, ci să se adapteze la ea. Eu căutam o depășire.

Mi se întâmpla deseori să simt că între noi există o incompatibilitate și mă întristam: „Fericirea, viața înseamnă el! Ah, fericirea, viața, care ar trebui să însemne totul!“ Și totuși nu mă puteam decide să-l smulg pe Jacques din inima mea. A plecat într-o călătorie de o lună prin toată Franța; se ducea să vadă preoți, biserici și să încerce să plaseze vitraliile Laiguillon. Era iarnă și frig: am reînceput să doresc căldura prezenței sale, o iubire liniștită, un cămin al nostru, al meu. Nu-mi mai puneam întrebări. Citeam romanul lui Mauriac *Adieu à l'adolescence*, învățam pe dinafară lungi pasaje melancolice pe care mi le recitam, umblând pe străzi.

Dacă mă încăpățânam în această iubire era pentru că, înainte de orice, dincolo de ezitățile mele, aveam pentru Jacques o duioasă afecțiune; era fermecător și fascinant, iar gingășia lui, capricioasă, dar adevărată, vrăjise multe inimi; a mea era fără apărare: o intonație a vocii, o privire erau suficiente pentru a dezlănțui în mine o infinită grațitudine. Jacques nu mai avea cu ce să mă uimească; nu mai aveam nevoie de el pentru a înțelege cărțile, tablourile; dar eram mișcată de încrederea lui în mine și de accesele de umilitate. Toți ceilalți, fie ei tineri limitați sau adulți cuminți, aveau impresia că știu totul despre orice, iar când spuneau „Nu înțeleg!“ nu se gândeau niciodată că ei sunt de vină. Cât de recunoscătoare îi eram lui Jacques pentru îndoielile lui! Voiam să-l ajut așa cum mă ajutase și el. Mai mult chiar decât trecutul meu, mă lega de el un fel de pact prin care se stabilise

că mai degrabă eu eram „salvarea“ lui decât el a mea. Am crezut cu atât mai mult în această predestinare, cu cât nu cunoscusem nici un bărbat, tânăr sau bătrân, cu care să fi putut schimba două cuvinte. Dacă Jacques nu era făcut pentru mine, atunci nici altcineva nu avea cum să fie, și trebuia să mă întorc la o singurătate căreia îi cunoșteam gustul amar.

În momentele în care mă consideram din nou menită lui Jacques, îi ridicam din nou statuie: „Tot ceea ce vine de la Jacques îmi pare la început un joc, lipsă de curaj sau chiar lașitate – apoi redescopăr adevărul spuselor lui.“ Scepticismul era expresia lucidității sale; în fond, eu eram cea căreia îi lipsea curajul când mistificam trista relativitate a scopurilor omenești; el avea îndrăzneala de a-și mărturisi că nici un țel nu merită efortul de a-l atinge. Pierdea timpul în baruri? Fugea de propria-i disperare și i se întâmpla să întâlnească poezia. În loc să i se reproșeze risipa, ar fi trebuit să i se admire dăruirea fără limite: semăna cu acel rege din Thule, la care îi plăcea să se refere, care aruncase în mare cea mai frumoasă dintre cupele lui din aur doar pentru șansa unui suspin. Eram incapabilă de asemenea rafinamente, dar asta nu mă îndreptățea să nu le recunosc adevărata valoare. Încercam să mă conving că Jacques le va immortaliza în viitor într-o operă. Nu mă lăsa să-mi pierd definitiv speranța. Din timp în timp, mă anunța că a găsit un titlu formidabil. Era nevoie de răbdare, trebuia să i se acorde încredere. Astfel, treceam, prin salturi bruște, de la decepție la entuziasm.

Principalul motiv al înverșunării mele era că, în afara acestei iubiri, viața îmi părea goală și zadarnică până la deznădejde. Jacques era doar el însuși; dar, de la distanță, se transforma în tot ceea ce eu nu aveam. Lui îi datoram bucuriile și necazurile a căror intensitate mă salva de plictisul sterp în care mă împotmolisem.

Zaza s-a întors la Paris la începutul lunii octombrie. Își tunsese frumosul păr negru și noua pieptănătură îi degaja plăcut fața puțin cam slabă. Îmbracă stil Sfântul Toma din Aquino, confortabil, deși fără eleganță, purta mereu pălărioare cloș, trase până la sprâncene, și uneori mănuși. Când ne-am reîntâlnit, ne-am petrecut după-amiaza pe malurile Senei și în Tuileries; avea o expresie serioasă și chiar puțin tristă, care, de la o vreme, îi devenise obișnuiță. Mi-a spus că situația tatălui ei se schimbaseră; postul de inginer-șef la căile ferate ale statului, pe care conta domnul Mabilie, îi revenise lui Raoul Dautry; decepționat, domnul Mabilie acceptase propunerea pe care i-o făcuse insistent firma Citroën: urma să câștige foarte mulți bani. Familia Mabilie avea să se instaleze într-un apartament luxos de pe strada Berri; își cumpăraseră o mașină; vor fi obligați să meargă în vizite și să primească oaspeți mult mai des ca altădată. Toate astea nu păreau s-o încante pe Zaza; mi-a vorbit cu voce neliniștită despre viața mondenă

care îi era impusă și am înțeles că, dacă mergea la diverse căsătorii, înmormântări, botezuri, prime comuniuni, ceaiuri, dejunuri, vânzări în scop de binefacere, reuniuni de familie, petreceri de logodnă, seri dansante, nu o făcea cu plăcere; își judeca mediul cu aceeași severitate ca în trecut, acum părând a-l suporta și mai greu. Înaintea vacanței, îi împrumutasem câteva cărți; mi-a spus că-i dăduseră mult de gândit; citise de trei ori *Cărarea pierdută*: niciodată nu o emoționase un roman atât de mult. Brusc, mi s-a părut foarte apropiată și i-am spus câte ceva despre mine: în multe privințe, gândeam la fel. „Am regăsit-o pe Zaza!“ mi-am spus bucuroasă când, la căderea serii, m-am despărțit de ea.

Am luat obiceiul să ne plimbăm împreună în fiecare duminică dimineața. Nici acasă la mine, nici acasă la ea nu puteam vorbi doar noi două și nu înțelegeam deloc obiceiul de a frecventa cafenelele: „Ce e cu toți oamenii ăștia? Nu au casă?“ m-a întrebat odată Zaza, când treceam prin fața cafenelei La Régence. Ne plimbam în lung și-n lat pe aleile din Grădina Luxembourg sau pe Champs-Élysées; când era timp frumos, ne așezam pe scaunele de fier de la marginea câte unei peluze. Împrumutam aceleași cărți de la biblioteca lui Adrienne Monnier: am citit amândouă cu pasiune corespondența lui Alain-Fournier și Jacques Rivière; ea îl prefera de departe pe Fournier, eu eram de-a dreptul sedusă de rapacitatea metodică a lui Rivière. Discutam, comentam viața noastră de zi cu zi. Zaza avea mari greutăți cu doamna Mabilie, care îi reproșa că alocă prea mult timp studiului, lecturii, muzicii și își neglijează „îndatoririle sociale“; îi păreau suspecte cărțile pe care le iubea Zaza; era îngrijorată. Zaza nutrea pentru mama ei aceeași devoțiune dintotdeauna și nu dorea s-o facă să sufere. „Totuși există lucruri la care nu vreau să renunț!“ mi-a spus cu o voce tristă. Se temea că, în viitor, conflictele se vor agrava. Dusă din vedere în vedere, Lili, care avea deja 23 de ani, urma să se mărite; după aceea se vor gândi s-o mărite pe Zaza. „Nu voi ceda, m-a asigurat, dar voi fi nevoită să mă cert cu mama.“ Fără să-i vorbesc despre Jacques sau despre evoluția mea religioasă, îi spuneam și eu destule lucruri. În ziua de după noaptea pe care am petrecut-o plângând, după o cină cu Jacques, am simțit că n-am putere să mă târăsc singură până seara; am sunat la ușa Zazei și, de îndată ce m-am așezat față în față cu ea, am izbucnit în hohote. A fost consternată, așa că i-am povestit totul.

Ca de obicei, îmi petreceam cea mai mare parte a timpului studiind. În acel an, domnișoara Lambert susținea cursul de logică și de istorie a filozofiei și am început să mă pregătesc pentru aceste două diplome. Eram bucuroasă să mă pot dedica din nou filozofiei. Eram la fel de interesată ca în copilărie să lămuresc ciudățenia prezenței mele pe pământ; de unde veneam? unde urma să ajung? Mă gândeam deseori la asta cu uimire, și în carnetele mele îmi puneam întrebări; îmi părea

că este o păcăleală, „un număr de prestidigitație care are la bază un truc copilăresc, dar pe care nimeni nu reușise să-l ghicească.“ Speram să-l elucidez sau, cel puțin, să mă apropii cât mai mult. Întrucât bagajul meu de cunoștințe se reducea la ceea ce învățasem de la abatele Trécourt, am început să fac tatonări laborioase prin sistemele lui Descartes și Spinoza. Uneori mă simțeam înălțată undeva, în infinit: zăream pământul la picioarele mele ca un furnicar și literatura însăși devenea un fel de bâzâit fără rost; alteori vedeam doar eșafodaje stângaci întocmite, fără legătură cu realitatea. L-am studiat pe Kant, care m-a convins că nimeni nu-mi va dezvălui cealaltă față a cărților de joc. Critica sa mi-a părut atât de pertinentă, am înțeles-o cu atâta plăcere, încât, pentru moment, nu m-am mai întristat. Totuși, dacă nu reușea să-mi explice universul și pe mine însămi, nu prea știam ce aş mai fi putut aștepta de la filozofie; m-am interesat fără entuziasm de doctrine pe care le respingeam din start. Am făcut o disertație asupra „dovezii ontologice la Descartes“, pe care domnișoara Lambert a considerat-o mediocră. Cu toate acestea, a luat decizia să se ocupe de mine în mod special, ceea ce m-a măgulit. În timpul cursurilor de logică îmi plăcea s-o studiez. Purta mereu rochii albastre simple, dar rafinate; privirea ei rece și pătrunzătoare mi se părea cam monotonă, dar mă uimea zâmbetul ei, care îi transforma totdeauna masca severă într-un chip omenesc. Se spunea că își pierduse logodnicul în război și că, în urma doliului, renunțase la viața lumească. Inspira pasiuni; era chiar acuzată că abuza de ascendentul ei; din dragoste pentru ea, unele studente se afiliiau ordinului pe care-l conducea alături de doamna Daniélou; apoi, după ce atrăsese acele suflete tinere, încerca să scape de devoțiunea lor. Puțin îmi păsa de toate astea. În opinia mea, nu era suficient doar să gândești ori doar să trăiești; nu respectam decât indivizii care își „gândeau viața“; or, domnișoara Lambert nu „trăia“. Susținea cursuri și lucra la o teză de doctorat: consideram că existența ei e tare searbădă. În același timp însă, îmi făcea plăcere să iau loc în biroul ei albastru ca și rochiile și ochii ei; pe masă, într-o vază de cristal, era de fiecare dată un trandafir de culoarea ceaiului. Îmi recomanda cărți; mi-a împrumutat *Ispita Occidentului* scrisă de un tânăr necunoscut pe nume André Malraux. Îmi punea stăruitor întrebări legate de mine, având grijă să nu mă intimideze. A acceptat cu seninătate informația că nu mai credeam în Dumnezeu. I-am spus foarte multe, chiar și lucruri de inimă: ce părere avea? trebuia să te rezumi la dragoste și la fericire? M-a privit oarecum îngrijorată: „Simone, crezi că o femeie se poate considera împlinită fără dragoste și în afara căsătoriei?“ Fără îndoială, avea și ea problemele ei, însă a fost singura dată când a făcut o vagă aluzie la ele, în rest îndeplinindu-și rolul de a mă ajuta să le rezolv pe ale mele. Ascultam ce spune fără mare convingere: deși atitudinea ei era

discretă, nu puteam uita că mizase pe cer; îi eram însă recunoscătoare pentru căldura cu care se ocupa de mine, iar încrederea pe care mi-o arăta îmi dădea forță.

În luna iulie m-am înscris în „Echipele sociale“. Directoarea secțiilor feminine, o femeie grasă și cu fața vineție, mi-a încredințat conducerea Echipei din Belleville. La începutul lui octombrie, a convocat „responsabilele“ la o ședință de instructaj. Fetele pe care le-am întâlnit semănau regretabil de mult cu fostele mele colege de la școala Désir. Aveam două colaboratoare, una preda engleza, cealaltă, gimnastica; amândouă aveau în jur de 30 de ani și nu ieșeau niciodată seara fără părinți. Grupa noastră funcționa într-un fel de centru de asistență socială administrat de o fată înaltă, brunetă, frumușică, în vârstă de 25 de ani; se numea Suzanne Boigue și îmi era simpatcă. În schimb, noile mele activități erau departe de a-mi aduce satisfacții. O dată pe săptămână, seara, le vorbeam unor tinere ucenice despre Victor Hugo și despre Balzac, le împrumutam cărți, discutam; veneau cu regularitate și în număr destul de mare; dar o făceau în principal ca să se întâlnească și să întrețină relații strânse cu centrul, care le acorda un sprijin important în multe domenii. Sub același acoperiș cu noi funcționa și o echipă masculină; activitățile recreative, balurile reuneau destul de frecvent băieții și fetele; iar dansul, flirtul și tot ceea ce urma îi atrăgeau mai mult decât cercurile de studiu. Mi se părea firesc. Elevele mele lucrau toată ziua în atelierelor unor croitorese sau modiste; cunoștințele, de altfel destul de puțin sistematice, pe care le dobândeau nu aveau nici o legătură cu experiența lor și nu le erau defel folositoare. N-aveam nimic împotriva să le conving să citească *Mizerabilii* sau *Moș Goriot*; dar Garric se înșela amarnic închipuindu-și că le puteam dărui cultură; nu aveau nici o tragere de inimă să urmez instrucțiunile care prevedeau să le vorbesc despre măreția omului sau valoarea suferinței: aș fi avut impresia că îmi bat joc de ele. Garric mă amăgise și în legătură cu prietenia. Atmosfera de la centru era destul de veselă; dar între tinerii de la Belleville și cei care, ca mine, se ocupau de ei, nu exista nici familiaritate, nici reciprocitate. Ne omoram timpul împreună, nimic mai mult. Dezamăgirea mea s-a răsfrânt și asupra lui Garric. A venit să susțină o conferință și am petrecut o bună parte din seară împreună cu Suzanne Boigue și cu el. Cândva, dorisem cu ardoare să-i pot vorbi ca o persoană adultă, de la egal la egal: discuția purtată mi-a părut plictisitoare. Repeta fără încetare aceleași idei: prietenia trebuie să înlocuiască ura; în loc să gândim în termeni de partide, syndicate, revoluții, trebuie să gândim în termeni de meserie, familie, regiune; important este ca în fiecare om să se păstreze intactă valoarea umană. Îl ascultam distrată. Admirația pentru el se stinsese odată cu încrederea față de opera sa. Puțin mai târziu, Suzanne Boigue mi-a cerut să dau lecții prin

corespondență unor bolnavi din Berck⁹⁹: am acceptat. Deși modest, acest demers mi-a părut eficient. Am ajuns totuși la concluzia că acțiunea reprezenta o soluție dezamăgitoare: ne găseam alibiuri înșelătoare pretinzând că ne slujim aproapele. Nu m-am gândit că acțiunea putea să îmbrace și forme diferite de aspectele pe care le dezaprobam. Chiar dacă am descoperit o mistificare în cadrul Echipelor, le-am căzut totuși victimă. Am crezut că am un adevărat contract cu „poporul”; mi s-a părut cordial, politicos și dispus să colaboreze cu privilegiații. Ca urmare a acestei experiențe trucate, ignoranța mea în materie s-a adâncit.

Personal, apreciam cel mai mult la Echipe faptul că puteam petrece o seară în afara familiei. Eram din nou foarte apropiată de sora mea: îi vorbeam despre dragoste, prietenie, fericire și capcanele acesteia, despre bucurie, despre frumusețea vieții lăuntrice; începuse să-i citească pe Francis Jammes și Alain-Fournier. În schimb, relațiile cu părinții mei erau departe de a se îmbunătăți. Ar fi fost consternați dacă ar fi bănuiră cât de mult mă mârșăia atitudinea lor: dar nu bănuiau nimic. Considerau că preferințele și părerile mele reprezintă o sfidare la adresa bunului-simț și a lor și trecuseră la atac din toate direcțiile. De multe ori recurgeau la prieteni; denunțau în cor șarlatania artiștilor moderni, snobismul publicului, decadența Franței și a civilizației: în timpul acestor rechizitorii, toate privirile se aținteau asupra mea. Domnul Franchot, expert în arta conversației, pasionat de literatură, autor a două volume pe care le tipărise pe cheltuiala lui, m-a întrebat într-o seară, pe un ton sarcastic, ce splendori descoperisem în *Le Cornet à dés* de Max Jacob. „Ah! am răspuns, sec, nu se observă la prima vedere.” Toți au râs în hohote și recunosc că făcusem pe grozava; dar în asemenea cazuri nu aveam cum să reacționez altfel decât fie pedant, fie grosolan. Îmi dădeam osteneala să nu răspund la provocări, dar părinții mei nu se mulțumeau cu această falsă lipsă de reacție. Convinși că mă află sub o influență nefastă, mă chestionau bănuitori: „Ce are atât de nemaipomenit domnișoara aceea Lambert?” m-a întrebat tata. De mult mă acuza că nu am simțul familiei și că prefer străinii. În principiu, mama era de acord că îți poți iubi mai mult prietenii pe care ți i-ai ales decât niște rude îndepărtate, dar socotea că sentimentele mele pentru Zaza sunt excesive. În ziua în care mă dusesem pe neașteptate să plâng pe umărul ei, le-am spus părinților mei: „Am trecut pe la Zaza. – Dar abia te-ai întâlnit cu ea duminică. Nu trebuie să stai stai tot timpul pe capul ei!” mi-a răspuns mama. A urmat o lungă scenă. Lecturile mele erau alt motiv de conflict. Mama nu era de acord cu ele; s-a schimbat la față când a răsfoit *La Nuit kurde* a lui Jean-Richard Bloch. Le împărtășea tuturor îngrijorarea ei: tatălui meu, doamnei Mabilie, mătușilor mele, verișoarelor mele, prietenelor ei. Nu reușeam să mă împac cu

neîncrederea pe care o simțeam în jur. Ce lungi îmi păreau serile și duminicile! Mama spunea că nu se poate face focul în șemineul din camera mea. Așezam o masă de bridge în salon, unde ardea o sobă și, de obicei, ușa rămânea larg deschisă. Mama intra, ieșea, pleca, venea, se apleca peste umărul meu: „Ce faci? Ce carte e asta?“ Dotată cu o energie de excepție, pe care nu putea niciodată s-o cheltuiască suficient, credea în virtuțile veseliei. Cântând, râzând, glumind, încerca să reînvie, prin propriile-i puteri, atmosfera vieții care umplea casa pe vremea când tata nu lipsea în fiecare seară, iar la noi domnea viața bună. Încerca să mă facă și pe mine să particip și, dacă nu voiam, se îngrijora: „La ce te gândești? Ce-ai pățit? Ce-i cu mutra asta? Sigur că da, mamei tale nu vrei să-i spui nimic...“ Când, în sfârșit, se culca, eram prea obosită ca să mă mai bucur de acel răgaz. Ce n-aș fi dat să pot merge la cinematograful! Mă întindeam pe covor cu o carte, dar îmi simțeam capul atât de greu, încât deseori adormeam. Mă duceam la culcare cu tristețe în suflet. Dimineața mă trezeam necăjită și zilele se târau încărcate de tristețe. Îmi era lehamite de cărți; citisem prea multe care reluau același refren; nu-mi aduceau nici o speranță nouă. Preferam să-mi omor timpul prin galeriile de pe strada Seine sau de pe strada La Boétie: pictura mă făcea să evadesc din mine. Uneori mă afundam în ultimele licăriri ale asfințitului; priveam crizantemele galbene ca niște flăcări pâlpâtoare lângă verdele palid al unei peluze; la ceasul la care lumina felinarelor preschimba frunzișul de la Carrousel într-un decor de operă, ascultam sunetul fântânii arteziene. Nu-mi lipsea bunăvoința: era de ajuns o rază de soare ca să-mi zvâcnească inima. Dar era toamnă, burniță; bucuriile erau rare, se destrămau repede. Reapăreau plictisul, disperarea. Anul trecut începuse la fel de rău; voisem să mă amestec veselă printre oameni; dar mă ținuseră în colivie, apoi mă surghiuniseră. Reușisem să depășesc situația printr-un efort negativ: o rupsesem cu trecutul, cu mediul meu. Este adevărat că avusesem parte și de descoperiri extraordinare: Garric, prietenia lui Jacques, cărțile. Îmi recăpătasem încrederea în viitor și mă ridicasem în înalturi, către un destin eroic. Căzusem de foarte sus! Ziua de azi însemna din nou viitorul, când toate speranțele ar fi trebuit să se împlinească fără amânare. Trebuia să fiu de folos: pentru ce? pentru cine? Citisem mult, gândisem, învățasem, eram pregătită, eram bogată launtric, îmi spuneam: nimeni nu cere nimic de la mine. Viața îmi păruse atât de plină, încât, ca să răspund la chemările ei, încercasem cu fanatism să-mi folosesc toate resursele: iată că viața era goală; nici un glas nu mă chema. Simțeam în mine destule puteri ca să mut pământul din loc; nu găseam să mișc nici măcar o piatră. Deziluzia a fost cruntă: „*Sunt* mult mai mult decât ce pot *face*!“ Nu era de ajuns că renunțasem la glorie, la fericire; nu mai ceream nici măcar ca existența mea să fie rodnică, nu mai ceream

nimic; învățam cu durere „sterilitatea de a fi“. Studiam ca să am o profesie; dar profesia este un mijloc: care era scopul? Pentru ce să mă căsătoresc? Să crești copii și să corectezi teme înseamnă același refren. Jacques avea dreptate: la ce bun? Oamenii se resemnau să existe fără sens: nu era și cazul meu. Domnișoara Lambert și mama numărau, ca pe mătânii, zile lipsite de viață, amândouă se mulțumeau să-și ocupe timpul: „Eu vreau obligații atât de mari, încât să nu mai am timp să mă ocup de nimic!“ Dar nu găseam așa ceva și, nerăbdătoare, generalizam cazul meu particular: „Nimicul n-are nevoie de mine, nimicul n-are nevoie de nimeni, căci nimicul n-are nevoie să existe.“

Astfel am aflat în mine acel „nou rău al secolului“ dezvăluit de Marcel Arland într-un articol din *N.R.F.* care făcuse mult zgomot. Generația noastră, spunea el, nu găsea consolare pentru absența lui Dumnezeu; ea descoperea cu tristețe că, dincolo de el, nu există decât ocupații. În urmă cu câteva luni citisem acest eseu cu interes, dar fără emoție; atunci mă lipseam foarte bine de Dumnezeu și îi invocam numele doar pentru a desemna un gol care avea, pentru mine, strălucirea plenitudinii. Nici acum nu doream deloc să existe și mi se părea că, dacă aș fi crezut în El, l-aș fi urât. Bâjbâind pe drumuri cărora El le cunoștea orice cotitură, clătinându-mă după bunul său plac, uluită de judecata sa perfectă, existența mea n-ar fi fost decât o încercare stupidă și zadarnică. Nici un sofism nu m-ar fi putut convinge că Atotputernicul avea nevoie de chinul meu: sau, dacă era așa, ar fi fost ca să se distreze. Cândva, în vremea când amuzata condescendență a adulților îmi transformase viața într-o comedie puerilă, mă zvârcoleam de furie; astăzi, aș fi refuzat cu aceeași înverșunare să mă maimuțăresc cum vrea Dumnezeu. Dacă în ceruri aș fi regăsit, extins la infinit, monstruosul amestec de fragilitate și rigoare, de capriciu și falsă necesitate cu care fusesem oprimată încă de la naștere, decât să-l ador, aș fi ales osânda la muncile iadului. Cu privirea radiind de o malițioasă bunătate, Dumnezeu mi-ar fi furat pământul, viața, pe celălalt, pe mine însămi.

Și atunci, de ce spuneam mereu, cu mare tristețe, că „totul este deșertăciune“? În realitate, răul de care sufeream era de a fi fost gonită din paradisul copilăriei fără să-mi fi găsit locul între cei mari. Mă instalasem în absolut pentru a putea privi de la înălțime această lume care mă respingea; acum, dacă voiam să acționez, să construiesc o operă, să mă exprim, trebuia să cobor iar: dar disprețul meu o nimicise, în jurul meu era doar un gol imens. În fapt, nu pusesem încă mâna pe nimic. Iubire, acțiune, operă literară: nu făceam decât să agit în minte niște concepte; contestam în mod abstract posibilități abstracte, ajungând la concluzia că realitatea este dezolant de neimportantă. Doream să dețin ceva temeinic și, indusă în eroare de intensitatea acestei dorințe nedefinite, o confundam cu o dorință de

nemărginire.

Lipsurile, neputința mea m-ar fi neliniștit mai puțin dacă aș fi bănuir că de mărginită, de incultă eram încă; mi-ar fi revenit o sarcină: să mă informez; și, desigur, ar fi apărut curând și altele. Dar, când te afli într-o închisoare fără gratii, cel mai îngrozitor lucru este că nu ești conștient de ecranele care închid orizontul; rătăceam printr-o ceață deasă, crezând că văd prin ea. Nici nu bănuir existența lucrurilor care îmi scăpau.

Nu mă interesa istoria. Exceptând lucrarea lui Vulabelle despre cele două Restaurații, memoriile, povestirile, cronicile care îmi fuseseră date să le citesc îmi păruseră, ca și cursurile domnișoarei Gontran, un amestec de anecdote fără sens. Nici ceea ce se petrecea în prezent nu avea cum să merite mai multă atenție din partea mea. Tata și prietenii lui vorbeau fără încetare despre politică și știam că toate mergeau pe dos: nu aveam chef să-mi bag nasul în această întunecată dezordine. Consideram că problemele care îi frământau – redresarea francului, evacuarea Renaniei, utopiile Societății Națiunilor – făceau parte din aceeași categorie cu chestiunile de familie și cu lipsurile bănești; nu mă priveau. Pe Jacques și pe Zaza nu îi preocupau, domnișoara Lambert nu vorbea niciodată despre așa ceva; scriitorii care publicau în *N.R.F.* – pe alții nici nu-i citeam – nu atingeau asemenea subiecte, exceptându-l uneori pe Drieu la Rochelle, care le aborda în termeni ermetici pentru mine. Probabil că în Rusia se petreceau lucruri importante: dar acele locuri erau foarte îndepărtate. În ce privește problemele sociale, Echipele îmi răvășiseră ideile, iar filozofia nu binevoia să se preocupe de ele. La Sorbona, profesorii îi ocoleau sistematic pe Hegel și Marx; în masivul său volum despre „progresul conștiinței în Occident“, Brunschvicg abia îi consacra trei pagini lui Marx, făcând o paralelă între el și unul dintre cei mai obscuri gânditori reacționari. El ne predă istoria gândirii științifice, dar nimeni nu ne relatează aventura umană. Era problema specialiștilor să se intereseze de sabatul fără cap și coadă condus de oameni pe pământ: era sub demnitatea filozofului să se ocupe de așa ceva. Pe scurt, când acesta reușea să înțeleagă că nu știe nimic și că nimic nu e demn de știut, știa totul. Așa se explică ce am scris în ianuarie: „Știu totul, am trecut prin toate lucrurile.“ Idealismul subiectiv, la care mă raliar, priva lumea de consistență și de singularitate: nu e de mirare că nici măcar în imaginație n-am descoperit ceva solid de care să mă agăț.

Totul tindea deci să mă convingă de dimensiunile neîndestulătoare ale chestiunilor specific umane: propria mea condiție, influența lui Jacques, ideologiile care mi se predau și literatura epocii. Cei mai mulți scriitori abordau din plin subiectul „neliniștii noastre“ și mă îmbiau la o disperare lucidă. Am împins la extrem acest tip de

nihilism. Orice religie, orice morală era o înșelătorie, inclusiv „cultul eului“. Am socotit – deloc nejustificat – artificiale toate subiectele pasionante pe care le îmbrățișasem complezent în trecut. I-am abandonat pe Gide și Barrès. Orice proiect îmi părea o eschivare și orice activitate o distracție la fel de inutilă ca toate celelalte. Unul dintre tinerii eroi ai lui Mauriac asocia prietenii și plăcerile cu niște „crengi“ care îl susținuseră cu greutate deasupra neantului: i-am împrumutat cuvântul. Oricine avea dreptul să se agațe de crengi, cu condiția să nu confunde relativul cu absolutul, deruta cu victoria. Îi judecam pe ceilalți după aceste norme; pentru mine, aveau importanță doar oamenii care, fără să înșele, priveau în față neantul ce mistuie totul; ceilalți nu existau. Consideram a priori că miniștrii, academicienii, domnii decorați și, în general, toate personajele importante fac parte din categoria Barbarilor. Un scriitor trebuia să fie blestemat; orice reușită era suspectă și mă întrebam dacă nu cumva însuși faptul de a scrie nu este o greșală: doar tăcerea domnului Teste îmi părea că exprimă, la modul demn, disperarea omenească absolută. Am reînviat astfel, în numele absenței lui Dumnezeu, idealul renunțării pe care mi-l inspirase cândva existența lui. Dar această asceză nu mai avea ca finalitate salvarea sufletului. Una peste alta, atitudinea cea mai onestă era autosuprimarea; eram de acord și admiram sinuciderile metafizice; sub nici o formă nu aș fi recurs la un astfel de gest: îmi era mult prea frică de moarte. Când eram singură acasă, mi se întâmpla să trec prin zbaterile de la 15 ani; tremurând, cu palmele umede, strigam, rătăcită: „Nu vreau să mor!“

Dar moartea începuse deja să mă mistuie. Cum nu eram angrenată în nimic, timpul se descompunea în momente care, nelămurit, se tăgăduiau unele pe celelalte; nu puteam să mă resemnez cu „această moarte repetată și incompletă“. Am copiat din nou pagini din Schopenhauer, din Barrès, versuri ale doamnei de Noailles. Mi se părea că a muri este cu atât mai înfrorător cu cât nu există motive pentru a trăi.

Totuși iubeam viața cu pasiune. Aveam nevoie de foarte puțin pentru a-mi recăpăta încrederea în ea, în mine: o scrisoare de la unul dintre elevii mei de la Berck, zâmbetul unei ucenice din Belleville, confidențele unei colege de la Neuilly, o privire a Zazei, un „mulțumesc“, un cuvânt cald. De îndată ce mă simțeam folositoare sau iubită, orizontul se lumina și îmi făgăduiam din nou: „Să fiu iubită, să fiu admirată, să fiu de folos; să fiu cineva.“ Eram din ce în ce mai sigură că am „multe lucruri de spus“: aveam să le spun. În ziua în care am împlinit 19 ani, am scris în biblioteca Sorbonei un lung dialog în care alternează două voci, amândouă ale mele: una vorbește despre deșertăciunea tuturor lucrurilor, despre dezgust și despre oboseală; cealaltă spune că este o adevărată fericire să trăiești, fie și în mod

steril. De la o zi la alta, de la o oră la alta, treceam de la disperare la orgoliu. Dar în acea toamnă și în acea iarnă, sentimentul meu dominant a fost groaza că într-o zi mă voi descoperi „învingătoare de viață“.

Oscilațiile, dubiile acestea mă înfricoșau; mă sufoca amărăciunea, îmi simțeam inima o rană. Lăsam suferința să izbucnească în mine cu toată forța tinereții și a sănătății mele, iar durerea morală reușea să mă răvășească la fel de violent ca o suferință fizică. Mergeam pe jos prin Paris kilometri nesfârșiți, lăsându-mi privirea încețoșată de lacrimi să rătăcească pe privescitori necunoscute. Înfoțată de atâtea mers, intram într-o patiserie, mâncam o briouă, spunându-mi în gând, cu ironie, cuvintele lui Heine: „Indiferent din ce motiv plângem, finalul va fi același: ne suflăm nasul.“ Oftând pe cheiurile Senei, îmi alinam amarul cu versurile lui Laforgue:

*O, iubite, viața mea se duce și inima-mi abia mai bate
Nu-ți port gând rău, dar mult am plâns și-am suspinat...*

Îmi plăcea să-mi simt pleoapele arzând. Dar uneori nu mai aveam putere să folosesc nici o armă. Atunci mă refugiam în naosul lateral al câte unei biserici ca să pot plânge în pace; stăteam în letargie, cu capul în mâini, sufocată de aspre incertitudini.

Jacques s-a întors la Paris la sfârșitul lui ianuarie. A sunat la ușă chiar a doua zi. Când împlinisem 19 ani, părinții mă duseseră la fotograf; Jacques mi-a cerut o poză; vocea lui nu a avut niciodată inflexiuni atât de mângâietoare. Atâta mă temeam să nu se năruie deodată totul, încât, peste opt zile, când am sunat la ușa lui, tremuram de emoție. Întâlnirea m-a fermecat. Începuse să scrie un roman cu titlul *Tinerii burghezi* și mi-a spus: „În mare parte, pentru tine îl scriu.“ Mi-a mai spus că mi-l va dedica: „Cred că este de datoria mea.“ Câteva zile, am trăit în exaltare. Săptămâna următoare i-am vorbit despre mine; i-am povestit despre chinul meu, i-am spus că nu mai găseam nici un sens în viață. „Nu e nevoie să cauți atât“, mi-a spus cu seriozitate. „Pur și simplu trebuie să-ți închei ziua.“ După un timp, a adăugat: „Ar trebui să avem umiliința de a recunoaște că nu putem reuși de unii singuri; este mult mai ușor să trăiești pentru altcineva.“ Mi-a surâs: „Soluția este egoismul în doi.“

Îmi repetam cuvintele, rememoram zâmbetul lui: nu mai aveam îndoieli: Jacques mă iubea; aveam să ne căsătorim. Și totuși, ceva nu era în regulă: fericirea mea n-a ținut mai mult de trei zile. Jacques a venit la noi: am petrecut o seară voioasă, dar, după plecarea lui, am căzut pradă disperării: „Am tot ce trebuie ca să fiu fericită, și eu vreau să mor. Viața este aici, așteaptă să se reverse asupra noastră. Iar mie îmi este frică: sunt sigură, voi fi mereu singură... Cât aș vrea să pot fugi! Unde? oriunde. Vreau un dezastru care să ne smulgă de aici.“ Desigur, pentru Jacques, căsătoria însemna un final, iar eu nu voiam să se sfârșească, cel puțin nu așa repede. M-am frământat timp de o lună. Erau clipe în care ajungeam la concluzia că aș putea trăi alături de Jacques fără să mă mutilez; apoi mă cuprindea iarăși groaza: „Să mă închid în limitele altcuiva! Îmi e groază de această iubire care mă înlănțuie, îmi ia libertatea.“ „Doresc să rup această legătură, să uit, să încep o altă viață...“ „Nu încă, nu vreau să fac acest sacrificiu al întregii mele ființe.“ Cu toate acestea, aveam mari elanuri de iubire pentru Jacques, și doar în scurte răstimpuri îmi mărturiseam: „Nu e făcut pentru mine.“ Preferam să protestez, afirmând că eu nu sunt făcută nici pentru dragoste, nici pentru fericire. În Jurnalul meu vorbeam despre toate astea în mod ciudat, ca despre niște lucruri prestabilite, pe care îmi stătea în putere să le resping sau să le accept,

dar al căror conținut nu-l puteam modifica. În loc să-mi spun: „Cred din ce în ce mai puțin că aş putea fi fericită cu Jacques“, scriam: „Mă tem din ce în ce mai mult de fericire.“ „Aceeasi suferință și dacă aş spune da, și dacă aş spune nu fericirii.“ „Când îl iubesc cel mai mult, urăsc cel mai mult iubirea pe care i-o port.“ Mă temeam că afecțiunea pentru el m-ar fi împins să-i devin soție și refuzam cu înrâncenare viața care o aștepta pe viitoarea doamnă Laiguillon.

La rândul său, Jacques se manifesta capricios. Uneori îmi arunca ochede seducătoare; spunea: „Există ființe de neînlocuit“ și mă învăluia într-o privire emoționată; mă ruga să revin curând să-l văd: dar, când apăream, mă primea cu răceală. La începutul lui martie s-a îmbolnăvit. M-am dus la el de mai multe ori: de fiecare dată, la căpătâiul lui erau unchi, mătuși, bunici. Într-o zi mi-a spus: „Vino mâine, vom putea sta de vorbă liniștiți.“ În acea după-amiază, când am plecat către Bulevardul Montparnasse eram mai emoționată ca de obicei. Pe drum am cumpărat un buchetel cu violete pe care mi l-am prins la răscoiala de la gât a rochiei; mi-a fost greu să-l fixez și, din grabă, mi-am pierdut geanta. Nu aveam mare lucru în ea, dar când am ajuns la Jacques eram foarte nervoasă. Mă gândisem îndelung la apropierea noastră sufletească în penumbra camerei sale. Dar nu era singur. Lângă patul lui stătea Lucien Riaucourt. Îl mai întâlnisem și cu alte ocazii: era un tânăr elegant, dezinvolt, cu o conversație plăcută. Au continuat să discute între ei despre barurile în care obișnuiau să meargă, despre cei pe care-i întâlneau acolo; plănuiau ieșiri pentru săptămâna următoare. M-am simțit total inoportună: nu aveam bani, nu ieșeam serile, eram doar o studentă oarecare, incapabilă să iau parte la adevărata viață a lui Jacques. În plus, era și prost dispus; a fost ironic, aproape agresiv; am plecat repede, iar el mi-a spus la revedere cu o evidentă satisfacție. M-am infuriat și am simțit că-l urăsc. De fapt, ce găsisem atât de extraordinar la el? erau nenumărați ca el. Mă înșelasem cu desăvârșire crezând că este un fel de Mare Meaulnes. Era labil, egoist și îi plăcea doar distracția. Mergeam furioasă de-a lungul bulevardului, hotărâtă să-mi despart viața de a lui. A doua zi m-am mai potolit, dar decisesem să nu mai trec multă vreme pe la el. M-am ținut de cuvânt și nu l-am mai văzut timp de peste șase săptămâni.

Filozofia nici nu-mi deschisese cerurile, nici nu mă adusese total cu picioarele pe pământ; totuși, în ianuarie, după ce trecusem de greutățile inerente începutului, a început să mă preocupe la modul cel mai serios cu putință. I-am citit pe Bergson, Platon, Schopenhauer, Leibniz, Hamelin și, cu fervoare, pe Nietzsche. Mă pasionau numeroase probleme: importanța științei, viața, materia, timpul, arta. Nu aveam o doctrină preferată; dar știam că nu sunt de acord cu Aristotel, cu Sfântul Toma, cu Maritain și, în plus, cu toate

empirismele și cu materialismul. În linii mari, eram adepta idealismului critic așa cum ni-l prezentase Brunschvicg, deși asupra multor puncte mă lăsase la fel de nelămurită cum eram. Am regăsit pasiunea pentru literatură. Librăria Picart de pe Boulevardul Saint-Michel era total la dispoziția studenților: răsfoiam acolo revistele de avangardă, care, pe atunci, apăreau și dispăreau ca muștele; i-am citit pe Breton și Aragon; suprarealismul m-a cucerit. Pe termen lung, neliniștea devenea anostă; preferam exagerările negației pure. Destructurarea artei, a moralei, a limbajului, dereglarea sistematică, disperarea împinsă până la sinucidere: aceste excese mă încântau.

Simțeam nevoia să vorbesc despre asemenea lucruri; simțeam nevoia să vorbesc despre toate lucrurile cu indivizi care, spre deosebire de Jacques, își duceau frazele până la capăt. Am încercat din răspuțeri să cunosc oameni noi. La Sainte-Marie am vrut să ascult confidențele colegelor; adevărul este că nici una nu mi-a trezit interesul. Cu atât mai mult am început să apreciez discuțiile pe care le purtam, la Belleville, cu Suzanne Boigue. Avea părul castaniu tuns scurt, fruntea înaltă, ochii albaștri și foarte limpezi și ceva îndrăzneț în felul de a fi. Trăia din salariul de directoare a centrului despre care am vorbit; vârsta, independența, răspunderile și autoritatea ei îi confereau un anume ascendent. Era credincioasă, dar mi-a dat de înțeles că relațiile ei cu divinitatea lăsau de dorit. În materie de literatură, aveam gusturi destul de asemănătoare. Mi-am dat seama cu satisfacție că nu se lăsase păcălită nici de Echipa, nici de „acțiune“ în general. Mi-a mărturisit că și ea voia să trăiască, nu să doarmă; și ea voia cu disperare să descopere pe pământ și altceva decât narcotice. Cum amândouă eram sănătoase și cu poftă de viață, discuțiile noastre pesimiste nu doar că nu mă deprimeau, ci mă stimulau. După ce ne despărțeam, măsuram cu pași vioi parcul Buttes-Chaumont. Dorea, ca și mine, să-și găsească locul potrivit în această lume. A plecat la Berck pentru a întâlni o adevărată sfântă care își dedicase viața „celor ținuiți la pat“. La întoarcere mi-a spus cu fermitate: „Nu mă atrage calea sfințeniei.“ La începutul primăverii, s-a îndrăgostit la prima vedere de un tânăr și cucernic colaborator al Echipelor; au hotărât să se căsătorească. Împrejurările le impuneau o așteptare de doi ani: dar pentru oamenii care se iubesc timpul nu contează, mi-a spus Suzanne Boigue. Era radioasă. Peste câteva săptămâni, am rămas stupefiată când mi-a spus că rupsese relația cu logodnicul ei. Între ei exista o atracție fizică mult prea puternică, iar tânărul se speriască de intensitatea sărutărilor lor. O rugase pe Suzanne ca amândoi să-și ferească de ispită castitatea prin absență: ar fi așteptat stând la distanță unul de celălalt. Ea a preferat să rezolve lucrurile dintr-o singură trăsură de condei. Povestea, al cărei substrat nu l-am știut niciodată, mi s-a părut bizară. În schimb, decepția lui Suzanne m-a

impresionat și i-am socotit mișcător efortul de a depăși situația.

Mi se păreau neinteresanți studenții pe care îi întâlneam la Sorbona, fie ei băieți sau fete; umblau în grup, râdeau zgomotos, nu erau interesați de nimic și se complăceau în această stare de indiferență. Totuși, la cursul de istoria filozofiei am remarcat un tânăr cu ochi albaștri și privire serioasă, care avea mult mai mulți ani decât mine; purta haine și pălărie negre și nu discuta niciodată cu nimeni în afara unei brunete micuțe căreia îi zâmbea mereu. Într-o zi, în timp ce traducea la bibliotecă din scrisorile lui Engels, studenții care stăteau la aceeași masă cu el au început să facă gălăgie; cu ochii scăpărând și glasul tăios, a cerut să se facă liniște cu atâta autoritate, încât ceilalți i-au dat pe loc ascultare. „Asta e cu adevărat cineva!“ mi-am spus impresionată. Am reușit să stau de vorbă cu el și, din acel moment, de câte ori lipsea bruneta, discutam. Într-o zi am mers un pic cu el pe Bulevardul Saint-Michel; seara, am întrebat-o pe sora mea dacă nu socotea că m-am purtat necuviincios; ea m-a asigurat că nu și am recidivat. Se numea Pierre Nodier și era în relații cu grupul „Philosophies“, din care făceau parte Morhange, Friedmann, Henri Lefebvre, Politzer; grație subsidiilor acordate de un bancher bogat, tatăl unuia dintre ei, fondaseră o revistă; dar comanditarul lor le tăiasse resursele, indignat de apariția unui articol împotriva războiului din Maroc. La scurt timp, revista înviase sub alt nume: *L'Esprit*. Pierre Nodier mi-a adus două numere: luam contact pentru prima oară cu intelectualii de stânga. Cu toate acestea, nu-mi păreau străini: le recunoșteam limbajul cu care mă obișnuise literatura epocii; la rândul lor, acești tineri vorbeau despre suflet, mântuire, fericire, eternitate; afirmău că gândirea trebuie să fie „materială și concretă“, dar se exprimau într-un mod abstract. Potrivit lor, filozofia nu se deosebea de revoluție, în care rezida unica speranță a omenirii; dar, în acea vreme, Politzer considera că „în planul adevărului, materialismul istoric nu este inseparabil de revoluție“; credea în valoarea Ideii, în sens idealist, sub rezerva înțelegerii ei ca un tot concret, depășind stadiul abstractizării. Erau interesați, înainte de toate, de avatarurile Spiritului; în opinia lor, economia și politica aveau doar rol secundar. Condamnau capitalismul pentru că distrusese în om „sensul ființei“; considerau că, prin ridicarea la luptă a popoarelor din Asia și din Africa, „Istoria slujește Înțelepciunea“. Friedmann făcea bucăți ideologia tinerilor burghezi, preferința lor pentru neliniște și disponibilitate: dar o făcea bucăți ca să-i substituie o mistică. Trebuia să le fie redată oamenilor „eternitatea din ei înșiși“. Viața nu era privită prin prisma necesității, nici a muncii, ci ca o valoare romantică. „Viața există și iubirea noastră se îndreaptă către ea“, scria Friedmann. Politzer o definea cu o frază care a suscitat îndelungi discuții: „Vă sperie viața biruitoare, aspră a marinărului care își stinge

țigara pe goblenurile din Kremlin și nu vrei să auziți de ea: și totuși aceasta e viața!“ Nu erau foarte departe de suprarealiștii care, în mare număr, erau pe punctul de a se converti la Revoluție. Ea mă seducea și pe mine, dar numai sub aspectul său negativ; am început să doresc o răsturnare totală a societății; dar n-o înțelegeam mai bine ca înainte. Continuam să rămân indiferentă la evenimentele care aveau loc în lume. Toate publicațiile, până și *Candide*¹⁰⁰, consacrau coloane întregi revoluției care tocmai izbucnise în China: mie puțin îmi păsa.

Totuși, în urma discuțiilor cu Nodier, am început să înțeleg foarte multe. Îi puneam numeroase întrebări, la care îmi răspundea cu multă bunăvoință. Îmi erau atât de folositoare aceste discuții, încât uneori mă întrebam cu tristețe: de ce nu mi-a fost dat să iubesc un astfel de bărbat, care să împărtășească dragostea mea pentru idei și pentru studiu, un bărbat la care să țin atât cu inima, cât și cu mintea? Mi-a părut foarte rău când, la sfârșitul lui mai, și-a luat rămas-bun de la mine în curtea Sorbonei. Pleca în Australia, unde obținuse un post și unde bruneta l-a urmat. Mi-a strâns mâna, spunându-mi din suflet: „Îți doresc tot ce e mai bun.“

La începutul lui martie am trecut cu succes examenul de istoria filozofiei și cu ocazia asta am cunoscut un grup de studenți de stânga. Mi-au cerut să semnez o petiție: Paul Boncour depusese un proiect de lege militară care institua mobilizarea femeilor, iar revista *Europe* declanșase o campanie de protest. Am rămas perplexă. Eram pentru egalitatea sexelor; iar în caz de primejdie nu trebuia să facem totul pentru a ne apăra țara? „Ei bine, am spus după ce am citit textul proiectului, e un naționalism de calitate.“ Băiatul gras și chel care avea grijă ca petiția să treacă din mână în mână a rânjit: „Rămâne de văzut în ce măsură naționalismul e ceva de calitate!“ Era o întrebare pe care nu mi-o pusesem niciodată și n-am știut ce să replic. Mi s-a explicat că protestul nostru ar avea ca efect mobilizarea generală a conștiințelor. Argumentul m-a convins: libertatea de gândire era un lucru sfânt, în plus, toți ceilalți semnau, așa că am semnat. Am fost mult mai promptă când s-a pus problema să cerem grațierea lui Sacco și Vanzetti; numele nu-mi spuneau nimic, dar se afirma că sunt nevinovați: oricum, eram împotriva pedepsei cu moartea.

Activitățile mele politice s-au oprit aici și cunoștințele mele în materie au rămas destul de în ceață. Eram sigură însă de un lucru: uram extrema dreaptă. Într-o după-amiază, în biblioteca Sorbonei a intrat un grup turbulent, strigând: „Afară cu veneticii și cu jidanii!“ Amenințau cu niște bâte; scosese rădăcină din sală câțiva studenți mai oacheși. Această victorie a violenței, a prostiei mă înfuriase la culme. Uram conformismul și toate obscurantismele și doream ca rațiunea să-i conducă pe oameni; din acest motiv mă interesa stânga. Mă deranjau însă etichetările: nu-mi plăcea ca oamenii să fie catalogați. Unii dintre

colegii mei erau socialiști; în urechile mele, sonoritatea termenului era dezagreabilă; un socialist nu putea fi un om frământat; fără îndoială, urmărea scopuri profane și mărginite; apriori, această moderație mă nemulțumea. Extremismul comuniștilor mă atrăgea mai mult, dar îi suspectam că sunt tot atât de dogmatici și de supuși stereotipiilor ca și seminariștii. Cu toate acestea, prin mai m-am împrietenit cu un fost elev al lui Alain, care era comunist; în acea perioadă, nu uimea pe nimeni o astfel de apropiere. Mi-a lăudat cursurile lui Alain, mi-a prezentat ideile lui și mi-a împrumutat cărți. De asemenea, mi-a vorbit despre Romain Rolland; am trecut, cu fermitate, de partea pacifismului. Mallet era preocupat de multe alte lucruri: pictură, cinematograf, teatru, chiar și music-hall. Vocea și ochii lui erau pline de foc și îmi plăcea să vorbesc cu el. Am notat cu uimire: „Am descoperit că poți fi și inteligent, și preocupat de politică.“ De fapt, teoretic nu știa prea multe, așa că nu m-a învățat nimic. Am continuat să subordonez chestiunile sociale metafizicii și moralei: la ce bun să-ți faci griji pentru fericirea omenirii atâta timp cât ea nu are o rațiune de a fi?

Această încăpățănare m-a împiedicat să trag vreun folos din întâlnirea mea cu Simone Weil. În timp ce se pregătea pentru Școala Normală¹⁰¹, dădea la Sorbona aceleași examene ca mine. Îmi trezea curiozitatea prin reputația ei de femeie foarte inteligentă și îmbrăcăminte bizară; se preumbla prin curtea Sorbonei, urmată de un grup de foști elevi ai lui Alain; avea totdeauna într-un buzunar al bluzonului un număr din *Libres propos*, iar în celălalt, un număr din *L'Humanité*. China era devastată de o foamete cumplită și mi se spusese că, aflând acest lucru, izbucnise în hohote de plâns: aceste lacrimi mi-au stârnit mai mult respect decât vocația ei filozofică. Mi-aș fi dorit și eu să am o inimă care să bată pentru întregul univers. Într-o zi am reușit să mă apropiu de ea. Nu mai știu cum am început să discutăm. Pe un ton ferm, mi-a spus că astăzi, în lume, este important un singur lucru: Revoluția, care va da de mâncare lumii. Am replicat, la fel de categoric, că problema nu era să-i faci pe oameni fericiți, ci să dai un sens existenței lor. M-a măsurat din cap până-n picioare: „Se vede că nu ți-a fost niciodată foame“, mi-a spus. Relațiile noastre s-au oprit aici. Am înțeles că mă catalogase drept „o mic-burgheză spiritualistă“, ceea ce m-a enervat la fel cum mă enervam odinioară când domnișoara Litt îmi explica gusturile prin prisma infantilismului; consideram că scăpasem de clasa mea socială: doream să fiu doar eu însămi, nimic altceva.

Nu prea știu de ce am fost în relații strânse cu Blanchette Weiss. Micuță, rotunjoară, pe chipul ei înfioat de suficiență se agita o privire răutăcioasă; am fost înspăimântată de limbuția ei filozofică; amesteca speculațiile metafizice și trăncăneala cu o volubilitate pe care am luat-

o drept inteligență. Îmi spunea că orice iubire omenească este vinovată, întrucât modurile finite nu pot să comunice între ele fără intermedierea infinitului; se considera îndreptățită de exigențele infinitului pentru a-i ponegri pe toți cunoscuții. De la ea am aflat, spre amuzamentul meu, ce ambiții, manii, slăbiciuni, vicii aveau profesorii noștri și studenții mai deosebiți. „Am un suflet de portăreasă proustiană“, spunea, înțelegătoare, despre sine. Cu oarecare inconsecvență, mie îmi reproșa că păstrez nostalgia absolutului: eu îmi creez propriile valori, spunea ea. Care? La această întrebare nu răspundea niciodată clar. Punea foarte mare preț pe viața ei interioară: eram de acord cu ea; disprețuia bogăția: ca și mine; dar mi-a ținut teoria că pentru a nu te gândi la bani trebuie să ai destui și că ea ar accepta, firește, o căsătorie din interes: am fost indignată. Am mai descoperit la ea un tip de narcisism cu totul aparte: cu buclele și fundele ei, se credea o a doua Clara d'Ellébeuse¹⁰². În ciuda acestor lucruri, aveam atât de mare nevoie să „schimb idei“, încât mă întâlneam cu ea destul de des.

Singura mea prietenă adevărată rămânea Zaza. Din nefericire, mama ei a început să mă vadă cu ochi răi. Desigur, sub influența mea prefera Zaza studiile vieții de familie și eu îi împrumutam cărți scandaloase. Doamna Mabilie îl ura teribil pe Mauriac: resimțea ca pe o jignire personală felul în care descria căminele burgheze. Nu avea încredere nici în Claudel, de care Zaza se simțea legată pentru că o ajuta să împace pământul cu cerul. „Mai bine ai citi operele Sfinților Părinți“, îi spunea doamna Mabilie, înciudată. A venit de câteva ori la noi acasă și s-a plâns mamei, și nu i-a ascuns Zazei că ar dori să ne vedem mai rar. Zaza nu s-a intimidat: prietenia noastră era unul dintre lucrurile la care nu ar fi renunțat nici în ruptul capului. Ne vedeam foarte des. Studiam împreună la greacă, mergeam la concerte, vedeam expoziții de pictură. Uneori îmi cânta la pian piese de Chopin, de Debussy. Ne plimbam mult. Într-o după-amiază, după ce îi smulsese mamei un consimțământ morocănos, m-a dus la coafor, unde mi s-a tăiat părul. Nu am câștigat mare lucru, căci mama, supărată că acceptase să i se forțeze mâna, a refuzat să-mi dea bani ca să mă coafez. Zaza mi-a trimis o scrisoare de la Laubardon, unde își petrecea vacanța de Paști. Rândurile ei m-au emoționat profund: „Începând cu vârsta de 15 ani am trăit într-o mare singurătate morală, sufeream simțindu-mă izolată și pierdută; ai pus capăt singurătății mele.“ Cu toate acestea, acum era cufundată într-un „înfrorător marasm“. „Niciodată nu m-am simțit atât de copleșită de mine însămi“, îmi scria. Și mai spunea: „Prea mult timp am trăit privind spre trecut, fără a putea rupe vraja amintirilor copilăriei.“ Nu mi-am pus nici de data asta întrebări. Mi se părea normal să-i fie greu cuiva să se transforme în adult.

Mă simțeam mai liniștită de când nu-l mai vedeam pe Jacques: nu mă mai frământam. Primele raze ale soarelui mi-au readus pofta de viață. Continuam să studiez cu seriozitate, dar am decis să mă și distrez. După-amiaza mă duceam de obicei la cinematograful; cel mai des intram în Studio des Ursulines, în Vieux-Colombier și în Ciné-Latin: situat în spatele Panthéonului, acesta avea o sală micuță cu scaune de lemn, iar orchestra se reducea la un pian; locurile nu costau mult și se reluau cele mai bune filme din ultimii ani; aici am văzut *Goana după aur* și multe alte filme cu Charlot. În unele seri, mama ne însoțea, pe sora mea și pe mine, la teatru. L-am văzut pe Jouvet în *Le Grand Large*, piesă în care a debutat Michel Simon, pe Dullin în *La Comédie du bonheur*, pe doamna Pitoëf în *Sfânta Ioana*. Mă gândeam cu zile întregi înainte la acele momente; îmi luminau săptămâna; judecând după importanța pe care le-o dădeam, realizez acum cât de apăsătoare fuseseră primele două trimestre prin severitatea lor. Ziua umblam prin expoziții, mă învârteam îndelung prin galeriile Luvrului. Mă plimbam prin Paris fără lacrimi, privind totul cu atenție. Îmi plăceau serile în care, după cină, luam singură metroul și coboram la celălalt capăt al orașului, lângă parcul Buttes-Chaumont, unde mirosea a verdeață umedă. Pe Bulevardul La Chapelle, sub arcul de oțel al metroului aerian, stăteau femei la pândă; bărbați ieșeau, clătînându-se, din bistrourile luminate; pe fațadele cinematografelor, afișe tipătoare. În jurul meu, lumea era o uriașă prezență nedeslușită. Mergeam cu pași mari, atinsă ușor de răsuflarea ei densă, și îmi spuneam că în definitiv viața e foarte interesantă.

Ambițiile mi s-au redeșteptat. În pofida prietenilor și a iubirii mele incerte, mă simțeam în continuare foarte singură; nimeni nu mă cunoștea și nici nu mă iubea așa cum eram cu adevărat; nimeni nu era pentru mine, și nici nu ar fi putut fi, credeam eu, „ceva total și definitiv“. Ca să nu mai sufăr în continuare, m-am refugiat din nou în orgoliu. Singurătatea mea era expresia superiorității mele; nu mai aveam nici o îndoială: eram cineva și aveam să realizez ceva. Puneam la cale în secret subiecte de roman. Într-o dimineață, în biblioteca Sorbonei, în loc să traduc din grecește, am început să scriu „cartea mea“. Trebuia să-mi pregătesc examenele din iunie și nu aveam timp; mi-am făcut socoteala că anul viitor voi avea timp liber și mi-am promis să-mi realizez opera fără întârziere: „O operă în care voi spune totul, *totul*.“ În Jurnalul meu menționez cu insistență intenția de a „spune totul“, ceea ce contrastează bizar cu puținătatea experienței mele. Filozofia îmi consolidase înclinația de a surprinde lucrurile în esența lor, la rădăcini, ca totalitate, și, pentru că evoluam printre abstracțiuni, aveam convingerea că descoperisem însuși adevărul lumii. Uneori bănuiam că acesta depășește cunoștințele mele, dar asta se întâmpla foarte rar. Superioritatea mea asupra celorlalți rezida

tocmai în faptul că nu lăsam să-mi scape nimic; valoarea operei mele se va sprijini tocmai pe acest avantaj extraordinar.

Uneori deveneam scrupuloasă, îmi aminteam că totul este deșertăciune; treceam peste astfel de gânduri. În dialogurile mele imagine cu Jacques, îi contracaram de fiecare dată replica „La ce bun?“. Aveam doar o viață, voiam s-o trăiesc din plin și nimeni nu putea să mă împiedice, nici măcar el. Nu renunțasem la punctul de vedere legat de absolut; dar de vreme ce, în privința aceea, totul era pierdut, am hotărât să nu mă mai intereseze. Îmi plăcea în mod deosebit expresia lui Lagneau: „Mă pot sprijini doar pe deznădejdea mea absolută.“ Odată acceptată această deznădejde și întrucât continuam să exist, trebuia să mă descurc pe pământ cât mai bine cu putință, adică să fac ceea ce-mi place.

Eram destul de uimită că mă puteam lipsi atât de ușor de Jacques, dar adevărul este că nu-mi lipsea deloc. Mama m-a informat la sfârșitul lui aprilie că Jacques se mira că nu mă mai vede. Am sunat la el la ușă: n-am simțit nici o emoție. Mi se părea că această afecțiune nu mai este iubire, ba chiar era puțin apăsătoare. „Nici măcar nu mai vreau să-l văd. Nu mă pot împiedica să simt că mă obosește chiar atunci când nu e sofisticat.“ Nu mai scria la cartea lui; nu avea s-o mai scrie niciodată. „Aș fi avut impresia că mă prostituez“, mi-a spus, cu un aer de superioritate. O plimbare cu mașina, o discuție în care am avut impresia că este sincer stingherit de el însuși m-au apropiat de el. Mi-am spus că, în definitiv, n-am dreptul să-i reproșez o inconsecvență care este chiar a vieții: aceasta ne împinge spre diverse țeluri și ne face să le descoperim nimicnicia. Mi-am reproșat asprimea. „Este mai bun decât viața lui“, mi-am spus. Dar mă temeam să nu fie copleșit de viața lui. Uneori aveam un fel de presimțire: „Mă doare sufletul când mă gândesc la tine; nu știu de ce, dar viața ta e tragică.“

Se apropia sesiunea din iunie; terminasem și eram obosită de atâta studiu; m-am relaxat. Am făcut prima mea escapadă. Pretextând o serbare de binefacere la Belleville, am obținut de la mama o învoire până la miezul nopții și 20 de franci. Am luat un bilet la galerie la un spectacol al Baletului rus. Peste 20 de ani, când aveam să mă trezesc deodată singură în Times Square, la ora două noaptea, aveam să fiu mult mai puțin buimăcită decât în acea seară, sub acoperișul Teatrului Sarah Bernhardt. Mătăsurii, blănuri, diamante, parfumuri: dedesubtul meu strălucea un public vorbind ceva neînțeles. Când ieșeam cu părinții mei sau cu familia Mabile, între mine și lume se ridica un paravan de netrecut: iată că acum mă scâldam într-una din marile serbări nocturne ale căror lumini le pândisem de atâtea ori pe cer. Mă strecurasem în acest loc fără știrea cunoscuților, iar cei cu care mă învecinam nu știau cine sunt. Mă simțeam invizibilă și înzestrată cu darul ubicuității: un elf. În seara aceea se interpretau *Pisica* de

Sauguet, *Pasul de oțel* de Prokofiev, *Triumful lui Neptun* de nu mai știu cine. Decoruri, costume, muzică, dans: totul mă uimea. Cred că nu mai fusesem atât de uluită de la vârsta de cinci ani.

Am luat-o de la capăt. Nu mai știu prin ce mijloace dubioase făcusem rost de niște bani, oricum tot Echipele mi-au furnizat alibiul. Am revenit de două ori la Baletul rus; a fost o surpriză să aud niște domni îmbrăcați în negru cântând *Oedip rege* al lui Stravinski pe cuvintele lui Cocteau. Mallet îmi vorbise despre brațele albe ale Damiei și despre vocea ei: m-am dus s-o ascult la Bobino¹⁰³. Iluzioniști, cântăreți, echilibriști, totul era pentru mine și am aplaudat totul.

În ajunul examenelor, între probe sau așteptând rezultatele, unii colegi – printre care Jean Mallet și Blanchette Weiss – pierdeau timpul în curtea Sorbonei. Băteau mingea, făceau șarade, se jucau de-a portretele chinezești, bârfeau, discutau. M-am băgat printre ei. Mă simțeam însă foarte departe de cei mai mulți dintre studenții cu care intram în contact: moravurile lor libere mă speriau. Teoretic deprinsă cu toate manifestările desfrâului, practic eram de-a dreptul prudă. Dacă mi se spunea, de pildă, că X și Y „sunt împreună“, mă chirceam interior. Când Blanchette Weiss, arătându-mi un cunoscut student la Școala Normală Superioară, mi-a spus că, din păcate, avea *un anumit* obicei, am avut frisoane. Studentele cu purtări libere, și mai ales cele care, din nefericire, aveau un *anumit* obicei, mă dezgustau. Îmi dădeam seama că aceste reacții se explicau doar prin educația mea, dar nu încercam să le combat. Respingeam glumele triviale, cuvintele vulgare, desfrânarea, comportamentul urât. Dar nu mi-a plăcut nici mica gașcă pe care mi-a prezentat-o Blanchette Weiss; ea știa să se facă plăcută în societate și cunoștea câțiva studenți de la Școala Normală de familie bună, care, ca reacție împotriva lipsei de reținere de la Școală, adoptaseră maniere afectate. M-au invitat de câteva ori să iau ceaiul cu ei în odăițele din spate ale brutăriilor; nu mergeau la cafenea și în nici un caz nu ar fi invitat acolo o fată. Interesul pe care mi-l arătau m-a flatat, dar mi-am reproșat acest puseu de vanitate, căci îi orânduiam printre Barbari: erau preocupați doar de politică, de reușite sociale, de viitoarele lor cariere. Ne-am băut ceaiul de parcă am fi fost într-un salon, iar conversația a fluctuat în mod neplăcut între pedant și monden.

Într-o după-amiază, în curtea Sorbonei, am contrazis vehement, nu mai știu pe ce subiect, un tânăr cu fața prelungă și întunecată: m-a privit surprins și a afirmat că n-are ce replică să-mi dea. În schimb, a început să vină zilnic de la Porte Dauphine ca să continue discuția cu mine. Se numea Michel Riesmann și termina al doilea an pregătitor pentru concursul de intrare la Școala Normală Superioară, secția literatură. Tatăl lui era un personaj important în lumea marii arte oficiale. Michel se autointitula discipol al lui Gide și avea cultul

Frumosului. Credea în forța literaturii și era pe punctul de a termina un mic roman. L-am șocat declarându-i că admir suprarealiștii. Îmi părea demodat și plictisitor, dar m-am gândit că dincolo de urâtenia lui îngândurată s-ar putea ascunde un suflet; în plus, mă îndemna să scriu, iar eu aveam nevoie să fiu încurajată. Mi-a trimis o scrisoare ceremonioasă, caligrafiată artistic, prin care îmi propunea să corespondăm în timpul vacanței. Am acceptat. Am căzut la înțelegere și cu Blanchette Weiss să ne scriem. M-a invitat într-o zi să iau ceaiul la ea acasă. Am mâncat tarte cu căpșuni într-un luxos apartament de pe Avenue Kléber și mi-a împrumutat antologii de Verhaeren și Francis Jammes, minunate legate în piele.

Un an întreg mă văitasem de deșertăciunea tuturor țărilor; cu toate acestea, pe ale mele le urmărisem cu tenacitate. Am reușit la examenul de filozofie generală. Simone Weil era cap de listă, iar eu următoarea, după mine clasându-se un băiat de la Școala Normală, pe nume Jean Pradelle. Mi-am obținut și diploma de greacă. Domnișoara Lambert era foarte mulțumită, părinții mei surâdeau; la Sorbona, acasă, toată lumea mă felicita. Mă bucuram din tot sufletul; succesele acestea confirmau părerea bună pe care o aveam despre mine, îmi asigurau viitorul; le acordam mare importanță și nu aș fi renunțat la ele pentru nimic în lume. Dar, cum nu uitasem că orice reușită ascunde o renunțare, mi-am luat libertatea să plâng. Îmi repetasem cu înrâncenare cuvintele pe care Martin du Gard i le atribuisese lui Jacques Thibault: „La asta m-au redus!“ Fusesem redusă la personajul unei studente înzestrate, la o persoană brilliantă, tocmai eu, mișcătoarea absență a Absolutului! În lacrimile mele exista și fățarnicie; nu cred totuși că au fost teatru, pur și simplu. În zarva unui sfârșit de an de care mă achitasem cu sârg, simțeam cu amărăciune golul din inima mea. Doream cu ardoare, mereu, acel altceva pe care nu știam să-l definesc atâta vreme cât îi refuzam singurul nume ce i se cuvenea: fericirea.

Jean Pradelle, jignit – spunea el râzând – că fusese depășit de două fete, a vrut să mă cunoască. Mi-a fost prezentat de colegul care mi-o prezentase și pe Blanchette Weiss. Puțin mai tânăr ca mine, Pradelle era la Școala Normală de un an. Și el arăta ca un tânăr de familie bună; dar fără să-și dea aere. Obrazul senin și destul de frumos, privirea blândă, râsul ca de băiețel de școală, felul de a fi deschis și vesel mi l-au făcut simpatic pe loc. Peste 15 zile l-am întâlnit din nou pe strada Ulm, unde mă duceam să văd rezultatele de la examenul de admitere: aveam colegi care se prezentaseră, printre care și Riesmann. M-a dus în grădina Școlii. Pentru o studentă la Sorbona era un loc destul de prestigios și, discutând, examinam cu mare interes acel nobil spațiu. A doua zi dimineață m-am reîntâlnit cu Pradelle tot acolo. Am asistat la câteva cursuri de filozofie; apoi ne-am dus să ne plimbăm

prin Grădina Luxembourg. Eram în vacanță; toți prietenii mei și aproape toți ai lui plecaseră din Paris; am luat obiceiul să ne întâlnim zilnic la picioarele unei regine de piatră. Eu soseam totdeauna la timp: îmi plăcea atât să-l văd venind în fugă, râzând și scuzându-se, încât aproape că mă bucuram când întârzia.

Pradelle asculta atent, cu un aer gânditor, și răspundea cu seriozitate: ce noroc! M-am grăbit să-i spun ce aveam pe inimă. I-am vorbit furioasă despre Barbari, dar el, uimindu-mă, a refuzat să se ralieze ideilor mele. Orfan de tată, se înțelegea foarte bine cu mama și cu sora lui și nu-mi împărtășea groaza față de „căminele închise“. Nu disprețuia ieșirile în societate și, când avea ocazia, dansa: de ce nu? m-a întrebat cu o dezarmantă nevinovăție. Maniheismul meu opunea unei elite restrânse numeric o mare masă nedemnă să existe; după el, fiecare om avea părți bune și părți rele: nu împărțea oamenii în categorii atât de clare ca mine. Îmi condamna asprimea, iar pe mine indulgența lui mă supăra. Dar, dincolo de asta, aveam multe puncte comune. Ca și mine, fusese crescut într-un mediu evlavios și încetase să mai creadă, rămânând însă influențat de morala creștină. La Școală era considerat „conformist“. Nu admitea purtările grosolane ale colegilor, cântecele obscene, glumele deochete, brutalitatea, depravarea, desfrânarea inimii și a simțurilor. Iubea cam aceleași cărți ca mine, având o predilecție pentru Claudel și un anume dispreț pentru Proust, pe care nu-l considera „esențial“. Mi-a împrumutat *Ubu rege*, care nu prea m-a entuziasmat, neregăsindu-mi acolo, nici pe departe, obsesiile. Conta mai ales că și el căuta adevărul cu înverșunare, la fel ca mine: credea că filozofia va putea să i-l scoată la iveală cândva. Asupra acestui punct am discutat fără întrerupere timp de 15 zile. El îmi spunea că am ales prea repede calea deznădejdiei, iar eu îi reproșam că în zadar se agață de nădejde: toate sistemele filozofice șchiopătau. Le dăream unul după altul: el ceda de fiecare dată, însă avea încredere în rațiunea umană.

În fapt, nu era un adevărat raționalist. Rămăsese, în mai mare măsură ca mine, cu nostalgia credinței pierdute. Considera că nu ne aplecaserăm suficient de serios asupra catolicismului pentru a ne aroga dreptul de a-l respinge; problema trebuia examinată din nou. Obiecția mea a fost că despre budism știm și mai puțin: de unde această prejudecată în favoarea religiei materne? M-a privit critic, acuzându-mă că prefer căutarea adevărului însuși. Întrucât eram foarte încăpățânată, dar și superficial influențabilă, iar reproșurile lui se suprapuneau celor mai directe ale domnișoarei Lambert și ale lui Suzanne Boigue, am avut un pretext ca să acționez. M-am dus la un oarecare abate Beaudin, despre care până și Jacques îmi vorbise cu respect și care se specializase în salvarea sufletelor intelectualilor rătăciți de la calea credinței. S-a întâmplat să am atunci în mână o

carte de Benda, pe care abatele a criticat-o cu strălucire, ceea ce m-a lăsat nepăsătoare; apoi am schimbat câteva vorbe, destul de vagi. Am plecat rușinată de acest demers, a cărui zădărnicie o prevăzusem, căci îmi știam lipsa de credință mai tare ca piatra.

Curând mi-am dat seama că, în pofida unor afinități, între Pradelle și mine era o mare diferență. Nu-mi recunoșteam sfâșierile interioare în neliniștea lui pur cerebrală. L-am socotit „nesofisticat, fără mister, un școlar cuminte“. Date fiind seriozitatea și solidele lui cunoștințe filozofice, îl stimam mai mult decât pe Jacques; dar Jacques avea acel „ceva“ care îi lipsea lui Pradelle. Plimbându-mă pe aleile din Luxembourg, îmi spuneam că, în fond, dacă vreunul din ei doi m-ar fi dorit de soție, nu mi s-ar fi potrivit nici unul. De Jacques mă lega încă tocmai falia care-l separa de mediul său; dar nu poți clădi nimic pe o falie, iar eu voiam să construiesc un sistem de gândire, o operă. Pradelle era, ca și mine, un intelectual: însă rămânea adaptat la clasa lui socială, la viața lui, accepta de bunăvoie societatea burgheză; nu puteam să fiu de acord cu optimismul său, care puneă totul într-o lumină favorabilă, după cum nu puteam accepta nihilismul lui Jacques. De altfel, din motive diferite, îi speriam pe amândoi. „Cum să te căsătorești cu o femeie ca mine?“ mă întrebam nu fără melancolie, căci pe atunci nu făceam deosebirea între iubire și căsnicie. „Sunt atât de sigură că nu există cineva care să însemne cu adevărat totul, să înțeleagă totul, să fie, la modul profund, fratele și egalul meu.“ Mă deosebea de toți ceilalți o anumită vehemență pe care n-o întâlnisem decât la mine. Confruntarea cu Pradelle mi-a întărit convingerea că eram sortită singurătății.

Cu toate acestea, în măsura în care era vorba doar despre prietenie, ne înțelegeam bine. Apreciam respectul pentru adevăr, rigoarea lui: nu făcea confuzie între sentimente și idei și, sub privirea lui imparțială, am realizat că, nu de puține ori, îmi luasem stările sufletești drept gânduri. El m-a pus în situația să reflectez, să fac bilanțuri; acum nu mă mai laudam că știu totul, dimpotrivă: „Nu știu nimic, nimic; nu numai că nu am un răspuns, dar nu știu nici măcar un mod pertinent de a pune întrebarea.“ Mi-am promis să nu mă mai păcălesc singură și l-am rugat pe Pradelle să mă ajute să mă feresc de orice minciună; avea să fie „conștiința mea vie“. M-am decis să-mi dăruiesc viitorii ani căutării înverșunate a adevărului. „Voi munci ca un animal până când îl voi găsi.“ Pradelle mi-a făcut un mare serviciu reînviindu-mi gustul pentru filozofie. Și poate un serviciu și mai mare reînvățându-mă să fiu veselă: nu cunoșteam nici un om vesel. Însă el îndura cu atâta seninătate povara lumii, încât aceasta nu m-a mai strivit; dimineăta, în Luxembourg, albastrul cerului, peluzele verzi, soarele erau la fel de strălucitoare ca în zilele frumoase de altădată. „Acum, crengile sunt numeroase și noi; acoperă complet prăpastia de dedesubt.“ Asta

însemna că îmi plăcea viața și că îmi uitasem angoasele metafizice. Într-o zi, când Pradelle mă conducea acasă, ne-am întâlnit cu mama; i l-am prezentat; mama l-a plăcut: plăcea. Prietenia noastră a fost acceptată.

Zaza își luase diploma de greacă. A plecat la Laubardon. Pe la sfârșitul lui iulie, mi-a trimis o scrisoare care mi-a tăiat răsuflarea. Era cuprinsă de deznădejde și aflam de ce. Îmi spunea, în sfârșit, povestea adolescenței ei pe care o trăise alături de mine fără ca eu să fi știut ceva. Cu 25 de ani în urmă, un văr al tatălui ei plecase să facă avere în Argentina, conform unei vechi tradiții din Țara Bascilor; și se îmbogățise considerabil. Zaza avea 11 ani când el se reîntorsese în casa părintească, la nici 500 de metri de Laubardon; era căsătorit, avea un băiețel „singuratic, trist și nesociabil“, care s-a împrietenit cu ea. Părinții l-au trimis intern la un liceu în Spania; dar cei doi copii se întâlneau în vacanță și călăreau împreună: despre aceste plimbări îmi vorbea Zaza cu ochii strălucind. Când au împlinit 15 ani și-au dat seama că se iubesc; părăsit, înstrăinat, André nu o avea decât pe ea pe lume; iar Zaza, care se credea urâtă, dizgrațioasă, dispețuită, s-a aruncat în brațele lui; s-au lăsat în voia unor sărutări care i-au legat pătimaș. De atunci și-au scris în fiecare săptămână: el era cel la care visa în timpul orelor de fizică și sub privirea jovială a abatelui Trécourt. Părinții Zazei și ai lui André – mult mai bogați – se certaseră; nu se puseseră în calea prieteniei celor doi copii, dar, când au realizat că între aceștia apăruseră sentimente mature, au intervenit. Nu se putea pune problema permisiunii de a se căsători. Ca atare, doamna Mabilie a hotărât că nu trebuie să se mai vadă. „În 1926, în vacanța de Anul Nou, am venit aici o singură zi ca să-l văd și să-i spun că între noi totul se sfârșise. Dar degeaba i-am spus cele mai dure lucruri, căci tot și-a dat seama cât de drag îmi este, iar această întrevvedere de despărțire ne-a legat mai mult ca oricând“, îmi scria. Ceva mai încolo adăuga: „Când m-au obligat să mă despart de André, am suferit atât de îngrozitor, încât nu o dată am fost pe punctul de a mă sinucide. Îmi amintesc de o seară când, privind metroul care intra în stație, am vrut să mă arunc sub el. Nu mai aveam deloc chef să trăiesc.“ De atunci trecuseră 18 luni; nu s-au mai văzut, nu și-au mai scris. Dar iată că, mergând din nou la Laubardon, se reîntâlniseră. „Timp de 20 de luni nu am știut nimic unul de celălalt, am mers pe drumuri total diferite, așa încât brusca noastră regăsire a avut ceva derutant, aproape dureros. Îmi dau seama foarte bine de toate greutățile, toate sacrificiile care însoțesc iubirea a doi oameni atât de puțin armonizați ca noi, dar nu pot altfel, nu pot renunța la visul tinereții mele, la atâtea amintiri scumpe, nu pot părăsi pe cineva care are nevoie de mine. Familiile noastre sunt cum nu se poate mai potrivnice unei apropieri de acest gen. În luna octombrie, el pleacă un

an în Argentina, după care se reîntoarce în Franța pentru a-și satisface stagiul militar. Ca atare, avem în față multe piedici și o lungă despărțire; oricum, dacă visele noastre devin realitate, vom merge să locuim cel puțin zece ani în America de Sud. Deci viitorul nostru este destul de întunecat. În seara asta va trebui să vorbesc cu mama; cu doi ani în urmă, s-a opus cu toată energia și sunt răvășită de pe acum gândindu-mă la discuția pe care o voi avea cu ea. O iubesc nespus și îmi este atât de greu s-o supăr și să trec peste voința ei. Când eram mică, în rugăciunile mele ceream să nu sufere nimeni, niciodată, din cauza mea. Vai! Ce dorință irealizabilă!”

Am recitit scrisoarea de zece ori, cu inima strânsă. Abia acum înțelegeam schimbarea Zazei de la 15 ani, privirile pierdute, romantismul și neașteptatele ei cunoștințe în materie de iubire: învățase să iubească și cu sângele, de aceea răsese la discuția despre o așa-zisă „iubire platonice” între Tristan și Isolda, iar ideea unei căsătorii din interes îi inspira groază. Ce puțin o cunoscusem! „Aș vrea să adorm și să nu mă mai trezesc”, spunea ea, iar eu nu înțelegeam; totuși știam prea bine ce înseamnă să ai sufletul greu. Imaginea Zazei, cu pălărioară și mănuși, pe un peron de metrou, privind fascinată șinele, îmi era insuportabilă.

Peste câteva zile am primit altă scrisoare. Discuția cu mama ei decursese foarte rău. Doamna Mabilie îi interzisese din nou să-și vadă vărul. Zaza era prea creștină pentru a-i trece prin cap să nu-i dea ascultare; dar această interdicție nu i-a părut nicicând atât de îngrozitoare ca atunci, când de băiatul pe care îl iubea o despărteau doar câteva sute de metri. O chinuia mai ales gândul că el suferea din cauza ei, deși ea nu se gândea, zi sau noapte, decât la el. Am fost tulburată de această nenorocire care depășea de departe tot ce pățisem eu vreodată. Rămăsese stabilit ca anul acesta să petrec, în sfârșit, trei săptămâni cu Zaza în Țara Bascilor și eram nerăbdătoare să fiu lângă ea.

Când am sosit la Meyrignac, m-am simțit „liniștită cum nu mai fusesem de 18 luni”. Totuși, comparația cu Pradelle nu-i era favorabilă lui Jacques; mi-l aminteam fără indulgență: „Ah! frivolitatea, lipsa de seriozitate, poveștile legate de baruri, bridge, bani!... Are multe calități destul de rar întâlnite; dar mai are și ceva de ratat demn de milă.” Mă detașasem de el și mă atașasem de Pradelle doar atât cât prezența lui să-mi însenineze zilele, iar absența să nu mi le întunece. Ne scriam foarte mult. Îi scriam și lui Riesmann, lui Blanchette Weiss, domnișoarei Lambert, lui Suzanne Boigue, Zazei. Îmi instalasem o masă în pod, sub o lucarnă, și serile, la lumina unei lămpi Pigeon, îmi descărcam sufletul pe multe pagini. Grație scrisorilor pe care le primeam – mai ales de la Pradelle – nu mă mai simțeam singură. De asemenea, discutam îndelung cu sora mea; tocmai trecuse

bacalaureatul de filozofie și fuseserăm foarte apropiate în tot acel an. Exceptând atitudinea mea față de religie, nu-i ascundeam nimic. În ochii ei, Jacques se bucura de tot atâta prestigiu ca și în ai mei și-mi adoptase mitologiile. Având același sentiment de respingere ca și mine față de școala Désir, de majoritatea colegelor ei și de prejudecățile mediului nostru, declarase din tot sufletul război „Barbarilor.“ Poate pentru că avusese o copilărie mai puțin fericită decât a mea, protesta cu mai multă îndrăzneală decât mine împotriva constrângerilor la care eram supuse. Într-o seară mi-a spus cu un aer încurcat: „E o prostie, dar nu pot să sufăr ca mama să-mi deschidă scrisorile pe care le primesc; nu-mi mai place să le citesc.“ I-am mărturisit că și pe mine mă enerva acest lucru. Ne-am făcut curaj – în definitiv, aveam 17 și 19 ani – și am rugat-o pe mama să nu ne mai cenzureze corespondența. A răspuns că avea datoria să vegheze asupra sufletelor noastre, dar în cele din urmă a cedat. Era o victorie importantă.

În linii mari, relațiile cu părinții mei deveniseră mai destinsse. Petreceam zile liniștite. Studiam filozofia și mă gândeam să scriu. Ezitam înainte de a mă decide. Pradelle mă convinsese că scopul principal este căutarea adevărului: oare literatura n-avea să mă abată de la acest drum? Nu exista o contradicție în demersul meu? Voiam să dezvălui deșertăciunea a tot ce există pe lume; dar scriitorul își trădează deznădejdea de îndată ce o transformă într-o carte: era poate mai bine să imit tăcerea domnului Teste. Mă mai temeam și că, scriind, voi fi tentată să doresc succesul, celebritatea, toate acele lucruri pe care le disprețuiam. Aceste scrupule abstracte nu cântăreau atât de greu încât să mă oprească din drum. M-am sfătuit prin scrisori cu unii prieteni, și ei, răspunzând așteptărilor mele, m-au încurajat să merg pe acest drum. Am început un lung roman, în care eroina trecea prin toate experiențele mele; se trecea la „adevărata viață“, intra în conflict cu anturajul ei, apoi trecea, suferind, prin toate: acțiune, iubire, cunoaștere. Nu am reușit să aflu sfârșitul acestei povești pentru că, din lipsă de timp, am abandonat-o la jumătate.

Scrisorile pe care începusem să le primesc de la Zaza nu mai aveau tonul celor din luna iulie. Realizase, îmi spunea, că în ultimii doi ani se dezvoltase mult din punct de vedere intelectual; se copsese la minte, se schimbase. Scurtele întrevederi cu André îi lăsaseră impresia că el nu evoluase; rămăsese copilăros și cam rudimentar. Zaza începuse să-și pună întrebarea dacă fidelitatea sa nu era „încăpățănarea de a trăi în visuri pe care nu vrei să le vezi destrămându-se“. Indiscutabil, se lăsase puternic influențată de *Cărarea pierdută*. „Acolo am găsit o iubire, un cult al visării lipsite de orice fundament real, care, poate, m-a făcut să rătăcesc departe de mine însămi.“ Desigur, nu regreta iubirea pentru vârul ei: „Sentimentul acesta, pe care l-am încercat la vârsta de 15 ani, a fost

adevărata mea trezire la viață; din ziua în care am început să iubesc, am înțeles nenumărate lucruri; aproape nimic nu mi s-a mai părut ridicol.“ Dar trebuia să recunoască totuși că, de la ruptura din ianuarie 1926, întreținuse în mod artificial acest trecut „grație voinței și imaginației“. Oricum, André trebuia să plece un an în Argentina: când se va întoarce, va fi timp suficient pentru decizii. Deocamdată se săturase să-și pună întrebări; petrecea o vacanță tumultuoasă și participa la multe evenimente mondene care, la început, o obosiseră, dar acum „nu vreau să mă mai gândesc decât la distracții“, îmi scria.

Această frază m-a uimit peste măsură și, în răspunsul pe care i l-am dat, m-am referit la ea cu o undă de reproș. Zaza s-a apărut cu ardoare; știa că, distrându-se, nu rezolva nimic: „De curând, s-a organizat o excursie cu prietenii în Țara Bascilor; eu simțeam atât de tare nevoia să fiu singură, încât m-am lovit zdravăn cu toporul în picior ca să scap de expediția cu pricina. Am avut parte de opt zile de stat în șezlong și de fraze compătimitoare, dar, cel puțin, m-am bucurat de puțină singurătate și de dreptul de a nu vorbi și de a nu mă distra.“

Am fost impresionată. Știam foarte bine cu câtă disperare se poate uneori năzui la singurătate și la „dreptul de a nu vorbi.“ Dar eu nu aș fi avut niciodată curajul să-mi rănesc piciorul. Nu. Zaza nu era nici călduță, nici resemnată: exista în ea o violență mocnită care mă speria. Nu trebuia trecut ușor peste nici una din vorbele ei, cu care era mult mai zgârcită decât mine. Dacă nu aș fi provocat-o, nici măcar nu mi-ar fi semnalat acel incident.

M-am hotărât să nu-i mai ascund nimic: i-am mărturisit că nu mai credeam în Dumnezeu: mi-a răspuns că bănuia; la rândul-i, trecuse printr-o criză religioasă în acel an. „Când puneam față în față credința, practicile religioase din copilărie, dogma catolică și toate ideile înnoitoare, mi se înfățișa o asemenea disproporție, un asemenea dezacord, încât am simțit că amețesc. Claudel mi-a fost de un imens sprijin și nu pot să spun cât de mult îi datorez. Acum cred ca atunci când aveam șase ani, mai mult cu inima decât cu mintea, fără a face apel deloc la rațiune. Aproape totdeauna, discuțiile teologice îmi par absurde și grotești. Cred, mai ales, că Dumnezeu nu poate fi deloc înțeles de noi, că ne este de-a dreptul ascuns, iar dacă ne este dat să credem în El înseamnă că suntem dăruiiți cu ceva supranatural, cu un har pe care ni-l dă. De aceea nu pot decât să-i plâng pe cei care sunt lipsiți de acest har și am convingerea că, în ziua în care vor fi sincer însetați de adevăr, acesta li se va înfățișa... De altfel, adăuga ea, credința nu liniștește; este la fel de greu să-ți găsești împăcarea sufletească atunci când crezi ca și atunci când nu crezi: credinciosul are doar speranța că își va găsi pacea într-o altă viață.“ Deci nu numai că mă accepta așa cum eram, dar avea mare grijă să nu pară cătuși de

puțin superioară; chiar dacă pentru ea licărea în cer un fir de speranță, asta nu o împiedica să orbecăie pe pământ prin aceleași neguri ca și mine și să mergem, umăr la umăr, mai departe.

Pe 10 septembrie am plecat cu mare bucurie către Laubardon. În zori, m-am urcat în tren la Uzerche și am coborât la Bordeaux, căci, așa cum îi scrisesem Zazei, „nu pot trece prin patria lui Mauriac fără să mă opresc“. Pentru prima oară în viața mea mă plimbam singură printr-un oraș necunoscut. Erau acolo un fluviu impresionant, cheiuri cețoase și platani care deja arătau că venise toamna. Pe străduțele înguste, umbrele și luminile se întrepătrundeau; bulevarde mari duceau către esplanade. Pluteam ușoară ca un balon de săpun, somnolentă și vrăjită. În parcul public, printre tufele roșii de canna, îmi imaginam himerele adolescenților. Mi se dăduseră sfaturi: am băut o ceașcă de ciocolată pe aleile din Tourny; am dejunat lângă gară, într-un restaurant numit Le petit Marguery; nu mai fusesem niciodată la restaurant fără părinții mei. Apoi un tren m-a dus pe o cale ameliată de dreaptă, străjuită de pini cât vedeai cu ochii. Îmi plăceau trenurile. Aplecată peste fereastră, îmi lăsam obrazul în voia vântului și a fragmentelor de cărbune incandescent și mi-am jurat să nu mă alătur niciodată călătorilor înghesuiți orbește în căldura compartimentelor.

Am ajuns către seară. Parcul de la Laubardon nu era la fel de frumos precum cel de la Meyrignac, dar mi-a plăcut casa cu acoperiș de țiglă, năpădită de viță sălbatică. Zaza m-a dus în camera pe care aveam s-o împart cu ea și cu Geneviève de Bréville, o fată micuță, proaspătă și cuminte, care-i plăcea nespuns doamnei Mabilie. Am rămas singură puțin ca să-mi desfac bagajul și să mă spăl. De la parter se auzeau zgomote de vase și voci de copii. Puțin dezorientată, mă învârteam prin cameră. Pe o masuță era un caiet învelit în moleschin negru, pe care l-am deschis la întâmplare: „Mâine sosește Simone de Beauvoir. Trebuie să mărturisesc că nu-mi face plăcere, pentru că, sincer, n-o iubesc deloc.“ Am rămas buimăcită; era o experiență nouă și neplăcută; nu-mi închipuisem niciodată că aș putea inspira o antipatie acută; mă speria puțin acel chip dușmănos care, în viziunea lui Geneviève, era al meu. Nu am avut prea mult timp să mă gândesc la toate acestea pentru că a bătut cineva la ușă: era doamna Mabilie. „Vreau să stăm puțin de vorbă, micuța mea Simone“, mi-a spus cu un glas a cărui blândețe m-a uimit, căci de mult nu-și mai dădea osteneala să-mi zâmbească. Părând ușor stânjenită, a pus mâna pe cameea cu care i se încheia colierul de catifea de la gât și m-a întrebat dacă Zaza „mă pusese la curent“. Am confirmat. Părea să nu știe că sentimentele fiicei sale slăbiseră și a început să-mi explice de ce era împotriva lor. Dincolo de faptul că părinții lui André se opuneau căsătoriei, ei proveneau dintr-un mediu foarte bogat, dezordonat și prost-crescut, care nu i se potrivea Zazei; trebuia neapărat ca Zaza să-l

uite pe vărul ei, iar doamna Mabilie conta pe sprijinul meu. Uram complicitatea pe care mi-o impunea; cu toate acestea, am fost mișcată de rugămintea ei, căci trebuia s-o fi costat să-mi implore alianța. I-am dat asigurări vagi că voi face tot ce pot.

Zaza mă prevenise: din primul moment al vizitei mele, picnicurile, ceaiurile, seratele dansante s-au ținut lanț. Casa era permanent deschisă: o sumedenie de veri și de prieteni veneau să dejuneze, să ia gustarea, să joace tenis sau bridge. Asta dacă nu plecam noi cu Citroënul condus de doamna Mabilie, Lili sau Zaza ca să dansăm la vreun conac vecin. Erau deseori serbări în târgul situat în apropiere; asistam la partide de pelotă bască sau mergeam să vedem tineri țărani, verzi la față de spaimă, care înfingeau țepușe cu cocarde în pielea unor vite descărnate; uneori, câte un corn ascuțit le spintecau frumoșii pantaloni albi, spre hazul tuturor. După cină, câte unul se așeza la pian și toată familia cânta în cor; se jucau și jocuri de societate: șarade și rime. Diminețile erau ocupate cu treburi casnice. Se culegeau flori, se făceau buchete și, mai ales, se gătea. Lili, Zaza, Bébelles făceau checuri, pandișpan, uscățele, brișe pentru ceaiul de după-amiază; le ajutau pe mama și pe bunica lor să facă tone de conserve din fructe și legume; mereu era câte ceva de făcut: fie trebuiau curățate mazărea și fasolea verde, fie trebuiau sparte nucile, fie trebuiau scoși sâmburii de prună. A te hrăni devenea o întreprindere amplă și istovitoare.

Nu stăteam deloc cu Zaza și mă cam plictisiam. Nu trebuia să am un fin simț psihologic ca să-mi dau seama că familia Mabilie și prietenii lor se fereau de mine. Prost îmbrăcată, neîngrijită, nu știam să fac reverențe în fața doamnelor bătrâne, nu gesticulam și nici nu râdeam cu măsură. Eram săracă și mă pregăteam să muncesc: era suficient de șocant. Mai mult, urma să fiu profesoară într-un liceu; acești oameni, timp de generații, luptaseră împotriva laicității: în ochii lor, viitorul meu avea ceva infamant. Pe cât posibil, tăceam și mă controlam: totul era inutil; atât vorbele, cât și tăcererile mele erau distonante. Doamna Mabilie încerca să fie amabilă, domnul Lacoïn și bătrâna doamnă Larivière mă ignorau în mod politicos. Cel mai mare dintre băieți tocmai intrase la seminar; în Bébelles mocnea vocația religioasă: nimeni nu-mi dădea atenție. Dar, într-un fel, îi uimeam chiar și pe frații mai mici, ceea ce însemna că, în mod nemanifest, mă dezaprobau. Nici Lili nu-și ascundea dezaprobarea. Perfect adaptată mediului ei, acest personaj-model avea răspuns la toate; era însă destul ca eu să-i pun o singură întrebare ca s-o enervez. Pe când aveam 15 sau 16 ani, în timp ce luam masa de prânz la familia Mabilie, mă întrebam cu voce tare de ce, dacă toți oamenii sunt făcuți după același calapod, nu simt toți la fel gustul roșiilor sau al scrumbiei; Lili răsese de mine. Acum nu mai cădeam singură în capcană cu aceeași naivitate, dar reticențele mele erau de ajuns ca s-o

irite. Într-o după-amiază, în grădină, s-a vorbit despre votul femeilor; tuturor li se părea logic ca mai degrabă doamna Mabilie să aibă drept de vot decât un bețiv de muncitor necalificat. Dar Lili știa din sursă sigură că în cartierele sărace femeile erau mai „roșii“ decât bărbații; dacă li s-ar fi deschis drumul la urne, cauzele juste ar fi avut de suferit. Tuturora argumentul le-a părut pertinent. Eu nu am spus nimic, dar, în acel cor aprobator, tăcerea mea era subversivă.

Cei din familia Mabilie se întâlneau aproape zilnic cu verii lor Du Moulin de Labarthère. Fiica acestora, Didine, era foarte apropiată de Lili. Mai erau trei băieți: Henri, inspector financiar, cu o figură greoaie de petrecăreț ambițios; Edgar, ofițer de cavalerie; Xavier, un seminarist de 20 de ani, singurul care mi s-a părut interesant; avea trăsături fine, ochi gânditori și își îngrijora familia prin ceea ce membrii acesteia numeau „abulia“ lui; duminica dimineața, stând letargic pe un fotoliu, ezita atâta să se ridice și să meagă la slujbă, încât deseori o pierdea. Citea, medita și, în general, era altfel decât ceilalți. Am întrebat-o pe Zaza de ce nu era mai apropiată de el. A fost foarte surprinsă: „Nu mi-a trecut niciodată prin minte. La noi, așa ceva nu e posibil. Familia n-ar înțelege.“ Dar îl simpatiza. În timpul unei discuții, Lili și Didine s-au întrebat cu stupoare – simulată, fără îndoială – cum este posibil ca oamenii de bun-simț să conteste existența lui Dumnezeu. Lili a invocat pilda ceasului și ceasornicarului și m-a privit în ochi; m-am decis, fără tragere de inimă, să pronunț numele lui Kant. Xavier mi-a sărit în ajutor: „Iată ce înseamnă să nu fi studiat filozofia: te mulțumești cu tot felul de argumente!“ Lili și Didine au bătut în retragere.

Subiectul cel mai des dezbătut la Laubardon era conflictul iscat între Action française și Biserică. Familia Mabilie afirma apăsător că toți catolicii trebuie să i se supună Suveranului Pontif; cei din familia Labarthère – exceptându-l pe Xavier, care nu se pronunța – considerau că Maurras și Daudet au dreptate. Ascultam acele discuții pătimașe și mă simțeam exclusă. Sufeream. În Jurnalul meu, pretindeam că, pentru mine, o mulțime de persoane „nici nu există“; în realitate însă, orice persoană prezentă, dacă era prezentă, era importantă. Iată o însemnare din Jurnalul meu: „Criză de deznădejde în fața lui Xavier Du Moulin. Am simțit perfect distanța dintre ei și mine și sofismul în care voiau să mă ferece.“ Nu-mi mai amintesc motivul acestei izbucniri care, bineînțeles, a rămas ascunsă de ochii lumii, dar sensul ei este limpede: nu mă bucuram să fiu altfel decât ceilalți și socotită de ei, mai mult sau mai puțin pe față, oaia neagră. Zaza își iubea familia; mi-o iubisem și eu cândva, și trecutul avea încă mare greutate pentru mine. Fusesem o copilă prea fericită pentru ca în mine să încolțească ura sau numai vreo pornire negativă: nu știam să mă apăr de reaua-voință.

Prietenia cu Zaza m-ar fi susținut sufletește dacă am fi putut discuta, dar până și noaptea exista cineva între noi; de îndată ce mă culcam, încercam să adorm. Când credea că sunt deja în lumea viselor, Geneviève încerca s-o atragă pe Zaza în lungi discuții. Se întreba dacă era destul de amabilă cu mama ei – avea unele mici ieșiri față de ea: nu era urât din partea ei? Zaza îi răspundea din vârful buzelor. Dar, oricât de puțin s-ar fi implicat, acele pălăvrăgeli o coborau în ochii mei și îmi devenea străină; îmi spuneam cu inima strânsă că, în definitiv, ea credea în Dumnezeu, în mama ei, în îndatoririle ei, iar eu mă simțeam foarte singură.

Din fericire, Zaza a făcut totul ca să ne vedem curând între patru ochi. Să fi ghicit ce se petrecea cu mine? Mi-a spus cu discreție, însă fără rezerve, că Geneviève nu-i e foarte simpatică: Geneviève o considera prietena ei apropiată, dar sentimentul nu era reciproc. Am răsuflat ușurată. De altfel, Geneviève a plecat și, cum vacanța era pe sfârșite, vânzoleala mondenă a mai scăzut în intensitate. O aveam pe Zaza doar pentru mine. Într-o noapte, când dormea toată lumea, am coborât în grădină așa cum eram, în cămăși lungi de noapte, doar cu niște șaluri pe umeri, și am stat îndelung de vorbă, așezate sub un pin. Acum, Zaza era sigură că nu-l mai iubește pe vărul ei; mi-a povestit cu lux de amănunte idila lor. Așa am aflat cum îi fusese copilăria, despre profundul ei sentiment că este părăsită, de care nu știusem nimic. „Eu te iubeam“, i-am spus; m-a privit ca picată din cer; mi-a mărturisit că nu ocupasem decât un loc nesigur în ierarhia prietenilor ei, dintre care nici una nu avusese prea mare importanță. Pe cer, nepăsătoare, luna asfințea, iar noi vorbeam despre trecut, întristându-ne din pricina stângăciei inimilor noastre de copii; ea regreta că mă făcuse să sufăr nedându-mi mai multă atenție; pentru mine era dureros să-i spun toate astea abia acum, când nu mai erau adevărate: nu mai reprezenta totul pentru mine. Cu toate acestea, era plăcut să ne împărtășim regretele. Niciodată nu fuseserăm atât de apropiate și sfârșitul șederii mele acolo a fost foarte fericit. Ne așezam în bibliotecă și stăteam de vorbă în mijlocul operelor complete ale lui Louis Veuillot și Montalembert și a colecției *Revue des Deux Mondes*¹⁰⁴; discutam pe drumuri prăfoase de țară, deasupra cărora bântuia parfumul aspru al smochinilor; vorbeam despre Francis Jammes, despre Laforgue, despre Rodiguet, despre noi însene. I-am citit Zazei câteva pagini din romanul meu: dialogurile au derutat-o, dar m-a îndemnat să continui. În ziua plecării, m-a însoțit cu trenul până la Mont-de-Marsan. Am mâncat pe o bancă niște omlete uscate și reci, apoi ne-am despărțit fără melancolie, căci în scurtă vreme aveam să ne revedem la Paris.

Eram la vârsta când ești convins de eficiența dialogului epistolar. I-am scris mamei mele de la Laubardon, rugând-o să aibă încredere în mine; o asiguram că, peste un timp, voi fi cineva. Mi-a răspuns foarte

călduros. Când am ajuns din nou în apartamentul din strada Rennes, mi s-a tăiat respirația: încă trei ani de stat între acei pereți! Dar ultimul trimestru îmi lăsase o amintire plăcută și am încercat să fiu optimistă. Domnișoara Lambert îmi propusese să-i preiau în parte orele de pregătire pentru bacalaureat de la Sainte-Marie: îmi ceda cursul de psihologie; am fost de acord în ideea că voi câștiga niște bani și voi dobândi experiență de predare. Aveam intenția ca în aprilie să-mi susțin licența de filozofie și în iunie pe cea de litere; aceste ultime diplome nu presupuneau cine știe ce muncă, așa că avea să-mi rămână timp pentru scris, pentru citit, pentru aprofundarea problemelor importante. Mi-am întocmit un plan vast de studiu și niște orare minuțioase; resimțeam o copilărească plăcere să-mi sistematizez viitorul în fișe și aproape am reînviat atmosfera efervescentă a acelor luni de octombrie de altădată. M-am grăbit să-mi revăd colegii de la Sorbona. Traversam Parisul din Neuilly până în strada Rennes și din strada Rennes până în Belleville, privind cu seninătate grămăjoarele de frunze uscate adunate la marginea trotuarelor.

M-am dus la Jacques și i-am expus sistemul meu: trebuia să-ți dăruiești existența căutării rostului vieții: între timp, trebuia să nu iei nimic de-a gata, ci să-ți întemeiezi valorile pe acte de iubire și de voință mereu reînnoite. M-a ascultat cu bunăvoință, dar a clătinat din cap. „Viața nu poate fi trăită astfel“, mi-a spus. Insistam, așa că a zâmbit: „Nu ți se pare că toate acestea sunt prea abstracte pentru niște tineri de 20 de ani?“ Dorea ca viața lui să mai fie guvernată un timp de hazard. În zilele care au urmat, ba îi dădeam dreptate, ba nu-i dădeam. Îmi spuneam cu hotărâre că-l iubesc, apoi că hotărât nu-l iubesc. Eram plină de ciudă. Două luni nu m-am dus să-l văd.

Mă plimbam cu Pradelle în jurul lacului din Bois de Boulogne; priveam spectacolul toamnei, lebedele, oamenii care vâsleau; ne-am reluat discuțiile: nu cu aceeași înflăcărare. Țineam mult la Pradelle, dar cât de puțin zbucium avea! Liniștea lui mă rănea. Riesmann mi-a dat să citesc romanul pe care-l scrisese și pe care l-am considerat pueril; i-am citit și eu câteva pagini din al meu, care l-au plictisit intens. Jean Mallet îmi vorbea mereu despre Alain, Suzanne Boigue despre inima ei, domnișoara Lambert despre Dumnezeu. Sora mea intrase la o școală de arte aplicate, unde nu-i plăcea defel; plângea tot timpul. Zaza continua să fie o fiică ascultătoare și umbla ore întregi prin marile magazine alegând diverse eșantioane. Plictisul și singurătatea m-au cuprins din nou. Când îmi spusese, în Luxembourg, că singurătatea va fi soarta mea, era atâta voioșie în aer, încât ideea nu m-a afectat prea mult; acum, privit prin negurile toamnei, viitorul mă speria. Nu aveam să iubesc pe nimeni, nimeni nu era atât de valoros încât să merite să fie iubit; nu aveam să cunosc

căldura unui cămin; aveam să-mi petrec zilele într-o cameră de provincie, din care voi ieși doar pentru a-mi ține orele: ce deșert! Nu mai speram nici măcar să mă înțeleg cu adevărat cu o ființă umană. Nici unul dintre prietenii mei nu mă accepta fără rezerve, nici măcar Zaza, care se ruga la Dumnezeu pentru mine, nici Jacques, care considera că am o minte prea abstractă, nici Pradelle, care se plângea că sunt mult prea agitată și că am păreri preconcepute. Toți erau speriați mai ales de înrâncenarea mea: refuzam acea existență mediocră la care ei consimțeau într-un fel sau altul și făceam eforturi disperate pentru a scăpa de ea. Încercam să-mi creez o motivație rațională. „Nu sunt ca ceilalți, și mă resemnez“, îmi spuneam; dar nu mă resemnam. Separată de ceilalți, nu mai aveam legături cu lumea: ea devenea un spectacol care nu mă privea. Renunșasem, pe rând, la glorie, la fericire, la a fi de folos; acum nu mă mai interesa nici măcar să trăiesc. Existau momente în care pierdeam total simțul realității; străzile, mașinile, trecătorii erau aparențe care se perindau și printre care plutea prezența mea fără nume. Mi se întâmpla să-mi spun, cu mândrie și teamă, că sunt nebună: nu e o foarte mare diferență între o înrâncenată singurătate și nebunie. Aveam destule motive s-o iau razna. De doi ani mă zbăteam într-o capcană fără să găsesc ieșirea; mă izbeam neîncetat de obstacole invizibile: în final, amețeam. Măinile îmi rămâneau goale; încercam să mă amăgesc ca să-mi depășesc dezamăgirea, spunându-mi că, într-o zi, voi avea totul și că totul nu valora nimic: mă încurcam în aceste contradicții. Dar, în primul rând, plesneam de sănătate, de tinerețe și rămâneam închisă în casă și în bibliotecă: toată vitalitatea nefolosită se dezlănțuia în învolburările zadarnice din mintea și din inima mea.

Pământul nu mai însemna nimic pentru mine, eram „în afara vieții“; nu mai doream nici măcar să scriu, eram din nou dominată de sinistra idee a deșertăciunii lucrurilor; dar mă săturasem de suferință; iarna trecută plânsesem prea mult; mi-am inventat o speranță. În momentele de detașare absolută, când universul părea doar un joc al iluziilor, când propriu-mi eu se risipea, exista ceva nedefinit care dăinuia: ceva nepieritor, veșnic; însăși indiferența mea părea să vădească, prin gol, o prezență la care, probabil, nu era imposibil să ajungi. Nu mă gândeam la Dumnezeuul creștinilor: catolicismul îmi plăcea din ce în ce mai mult. Dar eram totuși influențată de domnișoara Lambert, de Pradelle, care susțineau posibilitatea de a atinge ființa; l-am citit pe Plotin și am citit studii de psihologie mistică; mă întrebam dacă nu cumva, dincolo de frontierele raționalului, anumite experiențe nu sunt în măsură să-mi ofere absolutul; căutam împlinirea în acel loc abstract din care să pot face pulbere lumea neospitalieră. De ce n-ar fi posibilă o mistică? Mi-am spus cu hotărâre: „Vreau să-l ating pe Dumnezeu sau să devin

Dumnezeu“. În acel an, m-am lăsat când și când în voia acestui delir.

Totuși, eram obosită de mine însămi. Aproape am încetat să scriu în Jurnal. Făceam mereu câte ceva. Atât la Neuilly, cât și la Belleville mă înțelegeam bine cu elevii mei, profesoratul îmi plăcea. La Sorbona, nimeni nu urmărea cursurile de sociologie sau de psihologie, ni se păreau serbede. Asistam doar la prezentările făcute duminica și marți dimineața de Georges Dumas la Sainte-Anne, cu participarea câtorva nebuni. Maniaci, paranoici, persoane cu demență precoce treceau prin fața noastră pe estradă, fără ca Dumas să ne dezvăluie veodată povestea sau problemele lor și fără să dea impresia că bănuiește măcar ce se petrece în mintea lor. Ne demonstra numai că anomaliiile lor respectau schemele pe care le prezentase în Tratatul său. Prin întrebările lui meșteșugite, știa să provoace reacțiile pe care le aștepta, iar șiretenia obrazului său ca de ceară era atât de expresivă, încât abia ne abțineam să nu râdem; s-ar fi putut crede că nebunia era o mare zeflemea. Mă fascina chiar și din această perspectivă. Pradă delirurilor, suferind halucinații, imbecili, hilari, chinuiți, obsedați, oamenii aceia erau altfel.

De asemenea, l-am audiat pe Jean Baruzi, autor al unei vestite lucrări despre *Sfântul Ioan al Crucii*, care trata de mântuială toate chestiunile esențiale. Avea pielea și părul precum cărbunele, ochii lui trimiteau văpăi sumbre prin noaptea întunecată. În fiecare săptămână, glasul i se ridica vibrând din hăurile tăcerii, promițându-ne pentru săptămâna următoare dezvăluiri cumplite. Cei de la Școala Normală disprețuiau aceste cursuri frecventate de anumiți outsideri. Printre aceștia se remarcău René Daumal și Roger Vailland. Cei doi scriau în reviste de avangardă; primului i se atribuia un spirit profund; celui alt, o inteligență vie. Lui Vailland îi plăcea să șocheze și însuși aspectul lui fizic uimea. Pielea sa netedă era întinsă la maximum pe un obraz care părea să aibă numai profil: din față se vedea doar măruțul lui Adam. Expresia lui blazată era în contradicție cu prospețimea tenului: s-ar fi zis că e un bătrân regenerat prin cine știe ce elixir diabolic. Era văzut deseori în compania unei tinere femei, pe care o ținea neglijent de gât, recomandând-o „femela mea“. În volumul său *Le Grand jeu* am citit o critică violentă la adresa unui sergent care-l surprinsese pe un soldat cu o scroafă și-l pedepsise. Vailland revendica pentru toți, civili sau militari, dreptul la bestialitate. Am căzut pe gânduri. Aveam o imaginație îndrăzneată, dar, cum am mai spus, realitatea mă îngrozea cu ușurință. N-am încercat să mă apropii nici de Daumal, nici de Vailland, care mă ignorau.

Am legat o singură prietenie nouă: cu Lisa Quermadec de la Sainte-Marie, care își pregătea licența de filozofie. Era o bretonă gingașă, cu chip vioi și o expresie puțin băiețească sub părul tăiat foarte scurt. Detesta stabilimentul din Neuilly și misticismul domnișoarei Lambert.

Credea în Dumnezeu, dar îi considera fanfaroni sau snobi pe cei care pretindeau că-l iubesc: „Cum poți iubi pe cineva necunoscut?“ Îmi plăcea, dar scepticismul ei puțin amar nu-mi înveselea existența. Scriam în continuare la romanul meu. Am pregătit pentru Baruzi o amplă disertație asupra „personalității“ în care am amestecat ceea ce știam și ceea ce nu știam. O dată pe săptămână mă duceam la concert, singură sau cu Zaza; de două ori am ascultat, vrăjită, *Ritualul primăverii*. Dar, în general, nu mă mai entuziasma nimic. M-a decepționat lectura celui de-al doilea volum al *Corespondenței* dintre Rivière și Fournier: focul tinereții lor degenera în griji meschine, în dușmăanii, în răutăți. Mă întrebam dacă nu cumva mă pândește aceeași degradare.

M-am întors la Jacques. Măsura galeria cu gesturile și surâsurile de altădată, și trecutul a reînviat. Am revenit de multe ori. Vorbea, vorbea mult; penumbra se umplea de fumul ale cărui volute albastrii se vălureau în cuvinte calde; undeva, în locuri necunoscute, se puteau întâlni oameni care nu semănau cu toți ceilalți și se întâmplau tot felul de lucruri: uneori nostime, alteori tragice, de multe ori foarte frumoase. Ce se petrecea? Odată ce ușa se închidea în spatele meu, cuvintele se stingeau. Dar peste opt zile zăream din nou în ochii stropiți cu picuri de aur urma Aventurii. Aventura, evadarea, marile plecări: poate acolo exista o salvare! Cea pe care o propovăduia Vasco al lui Marc Chadourne, care a avut un succes remarcabil în acea iarnă și pe care l-am citit aproape cu aceeași patimă care citisem *Cărarea pierdută*. Jacques nu traversase oceanele; dar mulți romancieri tineri – printre care Soupault – spuneau că, fără să pleci din Paris, poți face călătorii uluitoare; vorbeau despre răscolitoarea poezie a acelor baruri unde își petrecea Jacques nopțile. Am reînceput să-l iubesc. Ajunsesem atât de departe cu indiferența și chiar cu disprețul, încât această redeșteptare a iubirii m-a uimit. Totuși cred că mi-o pot explica. În primul rând, trecutul cântărea greu: îl iubeam pe Jacques, în mare măsură, pentru că îl iubisem. Apoi obosisem să am inima pustie și să disper: aveam din nou nevoie de afecțiune, de siguranță. Jacques îmi arăta o tandrețe nemaidezmințită vreodată; se străduia să fie amabil, să mă distreze. Dar toate acestea n-ar fi fost de ajuns pentru a mă readuce la el. Hotărâtor cu adevărat a fost că l-am regăsit nemulțumit de sine, neadaptat, nesigur; în preajma lui mă simțeam mai puțin insolită decât lângă toți cei care acceptau viața; căci nimic nu-mi părea mai important decât refuzul ei; am înțeles că eu și el eram din același soi și mi-am legat din nou destinul de al lui. Dar asta nu mi-a adus prea mare mulțumire; știam cât suntem de diferiți și nu mai speram ca iubirea să mă elibereze de singurătate. Aveam impresia că mai degrabă sunt victima unei fatalități decât că mă îndrept către fericire. Mi-am salutat cea de a douăzecea aniversare printr-un cuplet

melancolic: „Nu voi pleca în Oceania. Nu mă voi mai ocupa de Sfântul Ioan al Crucii. Nimic nu e trist, totul e prestabilit. Demența precoce ar putea fi o soluție. Dacă aș încerca să trăiesc? Dar am fost educată la școala Désir.“

Mi-aș fi dorit să mă înfrupt și eu din acea existență „riscantă și inutilă“ al cărei farmec era lăudat de Jacques și de tinerii romancieri. Dar cum să introduc neprevăzutul în viața mea? Reușeam cu greu, sora mea și cu mine, să înșelăm vigilența maternă, furând pentru noi câte o seară, din când în când. Deseori, sora mea desena seara la Grande Chaumière. Era un pretext comod, iar eu îmi găseam, la rândul-mi, un alibi. Cu banii pe care-i câștigam eu la Neuilly ne duceam la Studio des Champs-Élysées să vedem o piesă de avangardă sau luam locuri în picioare la Casino de Paris ca să-l ascultăm pe Maurice Chevalier. Mergeam pe străzi vorbind despre viața noastră și despre Viață; neprevăzută, dar omniprezentă, aventura ne atingea aproape imperceptibil. Aceste șotii ne înveseleau; dar nu le puteam repeta foarte des. Monotonia zilnică mă copleșea în continuare: „O! dimineți morocănoase, viață fără dorință și fără iubire, totul s-a dus deja și, atât de repede, cumplitul *plictis*. Nu se poate să dureze! Ce vreau? Ce pot să fac? Absolut nimic. Cartea mea? Deșertăciune. Filozofia? Sunt sasisită. Iubirea? Prea ostenită. Totuși am 20 de ani, vreau să trăiesc!“

Nu se putea să dureze: nu a durat. Mă întorceam la cartea mea, la filozofie, la iubire. Apoi o luam de la început: „Apare mereu acest conflict ce pare de nerezolvat! Via conștiință a forței, a superiorității mele față de toți, a ceea ce aș putea înfăptui; apoi iarăși sentimentul că toate aceste lucruri sunt inutile! Nu, nu se poate să dureze.“

Și dura. Cine știe, poate că avea să dureze veșnic. Ca o pendulă care a luat-o razna, oscilam frenetic între apatie și rare bucurii. Urcam noaptea treptele de la Sacré-Cœur, priveam Parisul ca pe o nedeslușită oază, scânteind în imensitatea spațiului. Plângeam pentru că era atât de frumos și pentru că era fără sens. Coboram pe străduțele din Montmartre surâzând tuturor luminilor. Eșuam secătuită, reînviuam împăcată. Mă epuizam.

Prietenii mele mă decepționau din ce în ce mai mult. Blanchette Weiss s-a certat cu mine; nu am înțeles niciodată de ce: de azi pe mâine mi-a întors spatele și nu mi-a răspuns la scrisoarea în care o rugam să-mi explice motivul. Știam că mă consideră o intrigantă și că mă acuză într-atât că aș fi invidioasă pe ea, încât ajunsese să spună că mușcasem copertele cărților pe care mi le împrumutase, pentru a le deteriora. Eram în relații proaste și cu Riesmann. Mă invitase la el. Într-un salon imens, plin cu obiecte de artă, i-am cunoscut pe Jean Baruzi și pe fratele lui, Joseph, autorul unui volum ezoteric; mai era acolo un sculptor celebru ale cărui opere urăteau Parisul și alte

personalități academice: conversația lor m-a întristat nespun. Chiar și Riesmann mă enerva cu estetismul și sentimentalismul lui. Cei pe care-i iubeam nespun, cei pe care-i iubeam mult, cel pe care-l iubeam nu mă înțelegeau, nu-mi ajungeau; existența, chiar prezența lor nu rezolva nimic.

De multă vreme singurătatea mă făcuse să alunec pe panta orgoliului. Baruzi mi-a înapoiat studiul cu laude extraordinare; m-a primit după terminarea cursurilor și vocea lui muribundă exprima speranța că reprezenta punctul de pornire pentru o operă de mare importanță. M-am înflăcărat. „Sunt sigură că pot urca mai sus decât toți ceilalți. Orgoliu? Dacă nu am geniu, da; dar dacă am geniu – cum cred uneori, cum sunt *sigură* uneori –, e vorba pur și simplu de luciditate“, scriam netulburată. A doua zi am văzut *Circul* lui Charlot; după ce am ieșit de la cinematograful, m-am plimbat prin Tuileries; un soare portocaliu se rostogolea pe cerul senin, incendiind ferestrele Luvrului. Mi-am amintit vechi crepuscule și, deodată, m-am simțit fulgerată de cerința imperioasă la care făcusem recurs de atâtea ori: trebuia să îmi realizez opera. Proiectul nu avea nimic nou. Totuși, pentru că doream să mi se întâmple diverse lucruri și nu mi se întâmpla nimic niciodată, am transformat acea stare emoțională într-un eveniment. Am făcut încă o dată un legământ solemn în fața cerului și a pământului. Nimic, niciodată și sub nici o formă nu mă va împiedica să-mi scriu cartea. Realitatea este că nu am mai pus vreodată în discuție această hotărâre. Mi-am mai promis ca în viitor să-mi doresc fericirea și să o găsesc.

Începea o nouă primăvară. Mi-am trecut examenele de morală și de psihologie. Ideea de a mă cufunda în filologie îmi plăcea atât de mult, încât am renunțat. Tata a fost decepționat: i se părea elegant să cumulez două licențe; dar nu mai aveam 16 ani: am rămas fermă pe poziție. Mi-a venit o idee. În ultimul trimestru eram liberă: de ce să nu-mi încep imediat lucrarea de diplomă? În acea perioadă nu era interzis s-o prezinți în același an cu agregarea; dacă avansam suficient de repede, nimic nu m-ar fi împiedicat ca în toamnă s-o termin, pregătindu-mă în paralel pentru examen: aș fi câștigat un an! În felul acesta, peste 18 luni terminam cu Sorbona, cu casa, eram liberă și începeam o viață nouă! Nu am stat pe gânduri. I-am cerut părerea domnului Brunschvicg, care nu a văzut nici un impediment atâtea vreme cât dețineam un certificat de științe și suficiente noțiuni de greacă și latină. M-a sfătuit să aleg ca temă „conceptul la Leibniz“ și am acceptat.

Totuși, continua să mă roadă singurătatea. La începutul lui aprilie, starea s-a agravat. Jean Pradelle se dusesse câteva zile la Solesmes, cu colegii. L-am reîntâlnit a doua zi după ce s-a întors la „Casa prietenilor cârții“, unde aveam amândoi abonament. În începerea principală,

Adrienne Monnier, îmbrăcată în veșmântul ei monahal, primea autori cunoscuți: Fargue, Jean Prévost, Joyce; sălile mici din spate erau totdeauna goale. Ne-am așezat pe niște taburete și am stat de vorbă. Cu o voce un pic ezitantă, Pradelle mi-a mărturisit că la Solesmes se împărtășise: văzându-i pe colegii lui cum se apropiau de masa sfântă, se simțise surghiunit, exclus, abandonat; îi însoțise a doua zi, după ce se spovedise; ajunsese la concluzia că este credincios. Îl ascultam cu un nod în gât: mă simțeam părăsită, gonită, trădată. Jacques își găsisse refugiul în barurile din Montparnasse, Pradelle la picioarele tabernaculului: nu mai era chiar nimeni alături de mine. Noaptea am plâns fiindcă eram abandonată.

Peste două zile, tata a plecat la La Grillère; voia să-și vadă sora, nu mai știu din ce motiv. Șuieratul locomotivei, fumurile roșcate pe fundalul de smoală al nopții mi-au evocat sfâșierea despărțirilor definitive. „Merg și eu cu tine“, i-am spus. Mi-a obiectat că nu aveam cu mine nici măcar o periută de dinți, dar în final mi-a acceptat această toană. Cât a ținut călătoria, aplecată pe fereastră, m-am lăsat amețită de întuneric și de vânt. Niciodată nu fusesem la țară primăvara; m-am plimbat prin florile de ciuboțica-cucului și clopoței; mă gândeam cu duioșie la copilăria mea, la viață, la moarte. Frica de moarte nu mă părăsise, încă nu mă obișnuisem cu ea; după atâta timp, încă mai tremuram și plângeam de groază. Prin contrast, simplul fapt de a exista acum și aici dobândeai uneori o aură strălucitoare. De multe ori, în timpul acestor câteva zile, tăcerea naturii m-a aruncat în brațele groazei sau ale bucuriei. M-am plimbat mai departe. Pe acele câmpii, în acele păduri unde nu se zărea nici urmă de om, am avut impresia că aş putea atinge realitatea supraomenească la care aspiram. Îngenuncheam să culeg o floare și, deodată, mă simțeam ținută la pământ, copleșită de greutatea cerului, și nu mai puteam să mă mișc: era spaima și era bucuria extremă pe care mi le dăruia eternitatea. M-am întors la Paris cu convingerea că trecusem prin experiențe mistice și am încercat să le rețrăiesc. Îl citisem pe Sfântul Ioan al Crucii: „Ca să nu ajungi în locuri neștiute, trebuie să mergi pe căi neștiute.“ Răsturnând această frază, am considerat obscuritatea propriilor mele drumuri drept semnul că mergeam către împlinire. Coboram în cele mai profunde straturi ale mele pentru a mă avânta apoi, întregă, către un zenit de unde să văd totul. Exista multă sinceritate în aceste divagații. Mă cufundasem într-o asemenea singurătate, încât uneori mă simțeam total străină față de lume, iar ea mă buimăcea cu straniețea ei; obiectele nu mai aveau sens, nici chipurile, nici eu însămi: cum nu mai recunoșteam nimic, îmi puteam imagina că ajunseseam în necunoscut. M-am complăcut excesiv în cultivarea acestor stări. Totuși nu voiam să mă mint; i-am întrebat pe Pradelle și pe domnișoara Lambert ce părere au. El mi-a răspuns categoric: „Nu

prezintă interes.“ Ea a fost mai nuanțată: „Este un fel de intuiție metafizică.“ Am ajuns la concluzia că viața nu se poate construi pe asemenea rătăcirii și nu le-am mai căutat.

Continuam să-mi găsesc ocupații. Acum, fiind licențiată, aveam acces la biblioteca Victor Cousin, situată sus, într-un colț retras al Sorbonei. Conținea o vastă colecție de lucrări filozofice și aproape nimeni n-o frecventa. Stăteam aici tot timpul. Îmi scriam romanul cu perseverență. Citeam Leibniz și alte cărți necesare pentru pregătirea examenului. Seara, epuizată de atâta studiu, zăceam în camera mea. M-aș fi consolată perfect să nu pot părăsi pământul dacă mi s-ar fi permis să mă plimb liberă peste tot. Cât mi-aș fi dorit să mă cufund în noapte, să ascult jazz, să stau cot la cot cu alți oameni! Dar nu: eram închisă între ziduri! Mă sufocam, mă topeam, îmi venea să-mi zdrobesc capul de pereți.

Jacques urma să plece cu vaporul în Algeria, unde, timp de 18 luni, avea să-și satisfacă stagiul militar. Ne vedeam des și era mai cordial ca oricând. Îmi vorbea mult despre prietenii săi. Știam că Riaucourt avea o legătură cu o tânără pe nume Olga; Jacques mi-a zugrăvit iubirea lor în tonuri atât de romantice, încât pentru prima oară am privit cu simpatie o relație nelegitimă. A făcut aluzie și la o altă femeie, foarte frumoasă, pe nume Magda, pe care ar fi vrut să mi-o prezinte. „E o poveste care ne-a costat destul de mult“, mi-a spus. Magda se număra printre acele tulburătoare apariții miraculoase din baruri. Nu mă întrebam ce rol jucase în viața lui Jacques. Nu mă întrebam nimic. Acum eram sigură că Jacques ține la mine și că voi putea trăi fericită alături de el. Mă temeam de despărțirea noastră; dar mă gândeam foarte puțin la ea, atât de fericită eram de apropierea pe care ne-o prilejuise.

Cu opt zile înainte de plecarea lui Jacques, am cinat la el în familie. Riquet Bresson, prietenul lui, a venit să-l ia după masă: Jacques a propus să merg cu ei să vedem un film, *L'Équipage*. Mama, supărată că nu se rostise niciodată cuvântul căsătorie, nu mai era de acord cu prietenia noastră; a refuzat să mă lase; am insistat, mătușa mea mi-a pledat cauza: în cele din urmă, date fiind împrejurările, mama a cedat.

N-am mers la cinematograful. Jacques m-a dus pe strada Huyghens la Stryx, unde mergea frecvent, iar eu m-am cocoțat pe un taburet între Riquet și el. Îi spunea barmanului pe nume, Michel, și a comandat pentru mine un dryMartini. Niciodată nu pusesem piciorul într-o cafea și iată că mă aflu, noaptea, într-un bar, cu doi băieți tineri: pentru mine, era ceva cu adevărat extraordinar. Sticlele în culori discrete sau puternice, castronașele cu măsline și cu migdale sărate, măsuțele, totul mă uimea; dar cel mai surprinzător îmi părea faptul că acest decor îi era familiar lui Jacques. Mi-am dat repede pe gât cocktailul și, cum nu mai băusem niciodată o picătură de alcool, nici

măcar vin, care nu-mi plăcea, mi s-a suit repede la cap. Am început să-l strig pe Michel pe nume și să fac tot felul de năzbâtii. Jacques și Riquet s-au așezat la o masă să joace o partidă de pocher cu zaruri, prefăcându-se că nu mă cunosc. Am interpellat clienții, niște tineri nordici foarte la locul lor. Unul dintre ei mi-a oferit un al doilea Martini pe care, la un semn al lui Jacques, l-am golit în spatele tejghelei. Ca să fiu la înălțime, am spart două sau trei pahare. Jacques râdea, eu eram în al nouălea cer. Ne-am dus la Vikings. Pe stradă, i-am dat brațul drept lui Jacques și pe cel stâng lui Riquet: dar personajul din stânga era ca și inexistent și mă minunam că pot avea parte, cu Jacques, de o asemenea intimitate fizică, simbolizând uniunea sufletelor noastre. M-a învățat să joc pocher cu zaruri și mi-a dat să beau un *gin-fizz* cu foarte puțin gin: îi acceptam cu iubire vigilența. Timpul nu mai exista: la ora două dimineăța beam, la barul cafenelei La Rotonde, un lichior de mentă. În jurul meu se îngrămădeau, sclipind, chipuri ieșite dintr-o altă lume; la toate răscrucile apărea câte un miracol. Mă simțeam legată de Jacques printr-o complicitate indisolubilă, ca și cum am fi comis împreună o crimă sau am fi traversat Sahara pe jos.

M-a lăsat pe strada Rennes la numărul 71. Aveam cheia de la apartament. Dar părinții mei mă așteptau, mama cu lacrimi în ochi, tata, cu figura lui de zile mari. Tocmai se întorseseră din Bulevardul Montparnasse, unde mama sunase până când mătușa mea ieșise la o fereastră: mama ceruse, în gura mare, să-i fie dată fiica înapoi, acuzându-l pe Jacques că o dezonzorează. Le-am explicat că văzusem *L'Équipage*, apoi luasem o cafea cu frișcă la Rotonde. Părinții nu s-au liniștit și, deși aveam mai multă experiență ca altădată, am plâns și m-am zbugciat la rîndul meu. Jacques îmi dăduse întâlnire a doua zi pe terasa Select. Uimit de ochii mei roșii și de ce îi povestise mama lui, m-a privit cu mai multă tandrețe ca niciodată; s-a apărât la ideea că m-ar fi putut trata fără respect: „Există și un respect mai greu de înțeles“, mi-a spus. M-am simțit încă mai apropiată de el decât în timpul chefului nostru. Ne-am luat la revedere peste patru zile. L-am întrebat dacă îi părea rău că părăsește Parisul. „Mai ales de la tine n-aș vrea să-mi iau la revedere“, mi-a răspuns. M-a dus cu mașina la Sorbona. Am coborât. Ne-am privit îndelung. Mi-a spus cu o voce care m-a răscolit: „N-o să te mai văd?“ A plecat în trombă și am rămas dezorientată, pe marginea trotuarului. Dar ultimele amintiri îmi dădeau forța să sfidez timpul. M-am gândit: „Rămâne pe anul viitor“ și am plecat să-l citesc pe Leibniz.

„Dacă ai chef vreodată de o mică plimbare, dă-i un semn lui Riquet“, îmi spusese Jacques. I-am trimis vorbă tânărului Bresson și într-o seară, pe la ora șase, ne-am întâlnit la Stryx; am vorbit despre Jacques, pe care îl admira; dar barul era pustiu și nu s-a întâmplat

nimic. S-a întâmplat câte ceva într-altă seară, când am urcat să iau un aperitiv în barul de la Rotonde; câțiva tineri vorbeau între ei, cu aere sfioase; mesele de lemn alb, scaunele normande, perdelele în roșu și alb nu mi se păreau mai misterioase decât odăița din spate a unei patiserii. Dar, când am vrut să-mi plătesc *sherry-gobler*-ul, barmanul gras și roșcovan mi-a refuzat banii; acest incident – pe care nu l-am elucidat niciodată – era aproape miraculos, ceea ce m-a încurajat. Ori de câte ori mergeam la Belleville, făceam în așa fel încât să plec de acasă devreme și, ajungând puțin mai târziu la cercul meu, să petrec o oră la Vikings. O dată am băut două *gin-fizz*: era prea mult; le-am vomitat în metrou; când am împins poarta centrului, îmi tremurau picioarele, fruntea îmi era scaldată în sudoare rece: s-a crezut că sunt bolnavă, am fost întinsă pe un divan și felicitată pentru curajul de a veni până acolo. Verișoara mea Magdeleine a venit câteva zile la Paris: am profitat imediat de ocazie. Avea 23 de ani și mama ne-a dat voie să mergem într-o seară singure la teatru: de fapt, noi complotaserăm să ne facem de cap. Cât pe ce să ratăm totul pentru că, înainte de a pleca de acasă, Magdeleine s-a distrat punându-mi puțin roz pe obraji: mi s-a părut drăguț și, când mama m-a pus să mă spăl, am protestat. Fără îndoială, a crezut că zărește pe obrazul meu semnul piciorului despicat al Satanei; m-a exorcizat cu o palmă. Am cedat scrâșnind din dinți. Ne-a lăsat totuși să ieșim și ne-am îndreptat, verișoara mea și cu mine, către Montmartre. Am rătăcit îndelung la lumina firmelor cu neon: nu ne puteam hotărî ce să alegem. Ne-am înșelat intrând în două baruri posomorâte ca niște lăptării și am eșuat lamentabil într-o bombă sinistră din strada Lepic, unde băieți de moravuri ușoare își așteptau clienții. Doi dintre ei s-au așezat la masa noastră, mirați că suntem acolo, căci evident nu le făceam concurență. Ne-am plictisit împreună un timp; eram profund scârbită.

Totuși am perseverat. Le-am spus părinților mei că la centrul din Belleville se pregătește o întâlnire în cinstea datei de 14 Iulie, că îi puneam pe elevii mei să repete o piesă și trebuia să fiu acolo mai multe seri pe săptămână; pretindeam că aș cheltui în beneficiul Echipelor toți banii pe care-i dădeam pe *gin-fizz*. De obicei mă duceam la Jockey, pe Bulevardul Montparnasse: Jacques îmi vorbise despre acest bar și îmi plăceau afișele colorate de pe pereți, în care se amestecau canotiera lui Chevalier, pantofii lui Charlot și surâsul Gretei Garbo; îmi plăceau sticlele strălucitoare, stegulețele multicolore, mirosul de tutun și de alcool, vocile, râsetele, saxofonul. Femeile mă încântau: nu aveam în vocabular cuvintele potrivite ca să numesc materialul din care le erau făcute rochiile, culoarea părului lor; nu-mi imaginam că puteai cumpăra din vreun magazin ciorapii lor transparente, pantofii lor decupați, rujul de pe buzele lor. Le auzeam discutând cu bărbații ce tarif aveau pe noapte și cu ce plăceri îi vor

desfăta. Imaginația mea nu reacționa: o blocasem. Mai ales primele dăți când intrasem în astfel de locuri, în jurul meu nu erau oameni în carne și oase, ci alegorii: neliiniștea, zădărnicia, năucirea, poate geniul și, indiscutabil, nenumăratele fețe ale viciului. Rămăsesem convinsă că păcatul este adâncul hăului lui Dumnezeu și mă cățaram pe taburet cu fervoarea cu care, copilă fiind, mă prosternam, copleșită, în fața Sfintelor Taine: atingeam aceeași prezență invizibilă; jazzul înlocuise puternica voce a orgii și pândeam aventura așa cum altădată așteptam extazul. „În baruri, îmi spusese Jacques, e de-ajuns să faci orice, și se întâmplă ceva.“ Și făceam orice. Dacă intra un client cu pălăria pe cap, strigam: „Pălăria!“ și acoperământul capului zbura în aer. Pe ici, pe colo, spăgeam câte un pahar. Peroram, îi interpelam pe obișnuiții locului în fața cărora încercam, cu naivitate, să trec drept altcineva: pretindeam că sunt manechin sau curvă. Cu rochia mea obosită, cu ciorapii groși, cu pantofii fără toc, fără fard pe obraz, nu păcăleam pe nimeni. „Nu ai acel ceva necesar“, mi-a spus un șchiop cu rame de бага la ochelari. „Ești o mic-burgheză care vrea să facă pe boema“, a conchis un bărbat cu nasul coroiat, scriitor de romane-foileton. Am protestat: șchiopul a desenat ceva pe o bucată de hârtie. „Uite ce trebuie să faci și să ți se facă în meseria de curtezană.“ Mi-am păstrat sângele rece. „Desenul e foarte prost“, am spus. „Seamănă“, a replicat și s-a descheiat la șlițul de la pantaloni; de data asta, m-am uitat în altă parte. „Nu mă interesează.“ Au râs. Foiletonistul mi-a spus: „Poftim! O adevărată curvă ar fi privit și ar fi spus: N-ai cu ce să te lauzi!“ Ajutată de alcool, încasam obscenitățile cu sânge rece. De altfel mă lăsau în pace. Se întâmpla să mi se ofere un pahar, să fiu invitată la dans, nimic mai mult: evident, descurajam orice intenție lubrică.

Sora mea a luat parte de câteva ori la aceste escapade; ca să pară soi rău, își punea pălăria pe-o parte, stătea picior peste picior. Vorbeam tare și râdeam zgomotos. Sau intram una după alta în același bar, dând impresia că nu ne cunoaștem și prefăcându-ne că ne certăm: ne luam de păr, ne aruncam insulte, fiind fericite dacă spectacolul reține o clipă atenția publicului.

În serile în care stăteam acasă suportam cu greu liniștea camerei; căutam din nou căi mistice. Într-o noapte, l-am somat pe Dumnezeu să spună ceva, dacă există. Dar El a tăcut chitic și de atunci nu i-am mai adresat niciodată vreun cuvânt. În realitate, eram foarte bucuroasă că nu există. Mi-ar fi displicut profund ca piesa care tocmai se juca pe pământ să-și fi avut deja deznodământul în eternitate.

În orice caz, exista acum, pe pământ, un loc în care mă simțeam în largul meu; Jockey-ul mi-a devenit familiar, întâlneam aici figuri cunoscute și-mi plăcea din ce în ce mai mult. Era suficient un *gin-fizz* ca singurătatea mea să se topească: toți oamenii erau frați, ne înțelegeam cu toții, toată lumea se iubea. Nu mai existau probleme,

regrete, așteptări: prezentul mă mulțumea pe deplin. Dansam, eram strânsă în brațe, iar trupul meu presimțea evadări, abandonuri mai simple și mai liniștitoare decât delirurile mele; departe de a mă simți ofensată ca la 16 ani, găseam că e plăcut să simt o mână necunoscută pe ceafă, având o căldură, o blândețe vecină cu tandrețea. Nu-i înțelegeam deloc pe cei din jurul meu, dar nu-mi prea păsa; eram pe altă lume, aveam impresia că, în sfârșit, am atins libertatea. Progresasem față de perioada în care aveam ezitări să merg pe stradă alături de un tânăr: sfidam cu bucurie conveniențele și autoritatea. În mare parte, atracția pe care o exercitau asupra mea barurile și sălile de dans venea din caracterul lor ilicit. Mama n-ar fi acceptat niciodată să pună piciorul într-un asemenea loc; tata ar fi fost scandalizat să mă vadă aici, iar Pradelle, mâhnit; încercam o satisfacție deplină știindu-mă în afara legii.

Puțin câte puțin, mi-am permis mai multe. Mă lăsam acostată pe străzi, mergeam să beau în bistrouri cu necunoscuți. Într-o seară, m-am suit într-un automobil care m-a urmărit pe marile bulevarde¹⁰⁵. „Dă-mi o raită pe la Robinson?” mi-a propus șoferul. Nu-mi plăcea defel, și ce s-ar fi ales de mine dacă mă lăsa la miezul nopții la zece kilometri de Paris? Dar aveam principii: „Să trăiești periculos. Să nu refuzi nimic”, spuneau Gide, Rivière, suprarealiștii și Jacques. „Bine”, am răspuns. În Piața Bastiliei, pe terasa unei cafenele, am băut, fără tragere de inimă, niște cocktailuri. Când ne-am urcat din nou în mașină, bărbatul a vrut să-mi pună mâna pe genunchi: m-am ferit aprig. „Ce-i asta? Te lași plimbată cu mașina și ai pretenția ca nici măcar să nu fii atinsă?” Vocea i se schimbase. A oprit mașina și a încercat să mă sărute. Am fugit, urmărită de vorbele lui grosolane. Am prins ultimul metrou. Mi-am dat seama că scăpasem ca prin urechile acului; cu toate astea, mă felicitam pentru actul meu cu adevărat gratuit.

Într-altă seară, la o chermезă în Clichy, am jucat minifotbal cu un golănaș care avea obrazul crestat de o cicatrice roz; am tras amândoi la țintă cu pușca, iar el a insistat să plătească distracțiile. Mi-a prezentat un prieten și mi-a oferit o cafea cu frișcă. Când am văzut că ultimul meu autobuz e gata să plece, le-am spus la revedere și am luat-o la fugă. M-au prins chiar când încercam să sar pe platformă; m-au luat de umeri: „Halal purtare!” Taxatorul a șovăit, cu mâna pe clopoțel; apoi a tras de lanț și autobuzul a plecat. Spumegam de furie. Cei doi băieți mi-au spus că eu n-aveam dreptate: nu lași baltă oamenii fără să-i anunți că vrei să pleci. Ne-am împăcat, iar ei au insistat să mă conducă pe jos până acasă: am avut grijă să le spun că nu trebuie să se aștepte la nimic de la mine, dar ei s-au încăpățânat. Pe strada Cassette colț cu strada Rennes, golanul cu cicatrice m-a luat de mijloc: „Când ne vedem din nou?” „Când vrei”, am spus cu lașitate.

A încercat să mă sărute, eu m-am zbatut. Au apărut patru polițiști pe bicicletă; n-am îndrăznit să-i strig, dar agresorul meu mi-a dat drumul și am făcut câțiva pași către casă. Odată rondul trecut, m-a prins din nou de încheietura mâinii: „N-o să vii la întâlnire: ai vrut să mă duci! Nu-mi place asta! Meriți o lecție.“ Nu arăta deloc amabil: avea fie să mă lovească, fie să mă sărute pe gură, și n-aș fi putut spune ce mă îngrozea mai mult. Amicul s-a băgat între noi. „Hai! ne putem înțelege. Turbează pentru că l-ai costat, asta-i tot.“ Mi-am golit geanta. „Puțin îmi pasă de bani! a spus celălalt. Vreau să-i dau o lecție.“ Până la urmă mi-a luat banii: comoara mea, 15 franci. „Nici măcar cât să mergi la femei!“ a spus arțăgos. Am ajuns acasă; îmi fusese cu adevărat frică.

Anul școlar se termina. Suzanne Boigue petrecuse câteva luni la una din surorile ei, în Maroc; acolo îl întâlnise pe bărbatul vieții ei. Prânzul de nuntă s-a ținut într-o grădină din suburbii; soțul era curtenitor, Suzanne radia de bucurie, fericirea mi-a părut atrăgătoare. De altfel nu mă simțeam nefericită: absența lui Jacques și siguranța iubirii lui îmi linișteau inima care nu se mai simțea amenințată de comoția vreunei întâlniri sau de vreo proastă dispoziție accidentală. Mergeam la Bois să mă plimb cu barca împreună cu sora mea, cu Zaza, Lisa și Pradelle: prietenii mei se înțelegeau bine și, când îi vedeam împreună, îmi părea mai puțin rău că nu mă înțeleg perfect cu fiecare în parte. Pradelle mi-a prezentat un coleg de la Școala Normală pe care-l respecta în mod deosebit: era unul dintre cei care, la Solesmes, îl făcuse să ia Sfânta Împărtășanie. Se numea Pierre Clairaut și era un simpatizant al Action française; mic, negricios, semăna cu un greiere. Urma să se prezinte în anul următor la examenul de agregare în filozofie, deci aveam să fim colegi. Întrucât părea dur, arogant și sigur pe sine, mi-am promis ca, odată început anul școlar, să încerc să aflu ce se ascunde sub carapacea lui. M-am dus cu el și cu Pradelle să vedem, la Sorbona, cum se desfășoară probele de oral pentru examen: lumea se înghesuia să asculte cursul lui Raymond Aron, căruia toți îi prevedeau un mare viitor filozofic. Mi-a fost arătat și Daniel Lagache, care voia să se specializeze în psihiatrie. Spre surpriza tuturor, Jean-Paul Sartre căzuse la proba scrisă. Examenul mi-a părut dificil, dar nu mi-am pierdut curajul: aveam să muncesc cât va fi nevoie, dar peste un an voi termina definitiv; aveam impresia că sunt liberă încă de pe acum. Cred de asemenea că îmi făcuseră bine excesele, distracția, schimbarea de atmosferă. Îmi regăsisem echilibrul în asemenea măsură, încât nici măcar nu mai țineam un jurnal intim. „Nu vreau altceva decât o intimitate tot mai mare cu lumea, și să redau această lume într-o carte“, îi scriam Zazei. Eram într-o dispoziție sufletească excelentă când am ajuns la Limousin, unde, pe deasupra, am primit o scrisoare de la Jacques. Îmi vorbea despre Biskra, despre măgăruși,

despre soare, despre vară; amintea de întâlnirile noastre pe care le numea „singurele momente în care, pe atunci, stăteam în poziție de dreptți”; promitea: „Anul viitor vom face lucruri importante.” Sora mea, mai puțin exersată ca mine în descifrarea criptogramelor, m-a întrebat ce înseamnă ultima frază. „Înseamnă că ne vom căsători”, i-am spus victoriosă.

Ce vară frumoasă! Gata cu lacrimile, gata cu efuziunile singurate, cu furtunile epistolare. Peisajul și atmosfera de la țară îmi păreau la fel de frumoase ca atunci când aveam cinci, când aveam 12 ani, și seninul umplea cerul. Acum cunoșteam mesajul parfumului de caprifoi și ce însemna roua dimineții. În drumurile gloduroase, de-a lungul lanurilor de hrișcă înflorită, în iarba-neagră și drobița care zgârie, recunoșteam nenumăratele nuanțe ale necazurilor și bucuriilor. Mă plimbam îndelung cu sora mea. Deseori ne scăldam, rămânând doar în jupon, în apele maronii ale râului Vézère; ne uscam întinse în iarba care mirosea a mentă. Ea desena, eu citeam. Nici măcar distracțiile nu mă mai deranjau. Părinții mei reluaseră legăturile cu niște prieteni vechi care își petreceau vara într-un castel din apropiere; aceștia aveau trei fii mari, băieți foarte frumoși, care se pregăteau să devină avocați și cu care jucam tenis din când în când. Mama lor a prevenit-o delicat pe mama că nu va accepta decât nurori cu zestre: am râs cu poftă auzind asta, căci nu tânjeam după acei tineri cumiți.

Și în acest an fusesem invitată la Laubardon. Mama acceptase cu dragă inimă să mă întâlnesc la Bordeaux cu Pradelle, care își petrecea vacanța în acele locuri. Am petrecut o zi încântătoare. Categorie, Pradelle însemna mult pentru mine. Iar Zaza însemna și mai mult. Am descins la Laubardon cu inima însoțită.

Zaza atinsese o rară performanță: în iunie reușise încă de la prima încercare la examenul de filologie. Totuși consacrase foarte puțin timp studiului în acel an. Mama ei îi solicita din ce în ce mai despotic prezența și serviciile. Pentru doamna Mabilie, economisirea banilor era o virtute de prim rang; ar fi considerat de-a dreptul imoral să cumperi tot ceea ce putea fi făcut în casă: produse de patiserie, dulceturi, lenjerie, rochii și paltoane. Când era frumos afară, mergea deseori la Hale la șase dimineața, însoțită de ficele ei, ca să cumpere legume și fructe la prețuri scăzute. Când unul dintre copiii Mabilie avea nevoie de îmbrăcăminte nouă, Zaza trebuia să cutureiere zeci de magazine; din fiecare aducea o mulțime de eșantioane pe care doamna Mabilie le compara, ținând cont de calitatea țesăturii și de preț; după deliberări îndelungate, Zaza se întorcea și cumpăra stofa aleasă. Toate aceste sarcini, la care se adăugau obligațiile mondene ce se înmulțiseră odată cu ascensiunea socială a domnului Mabilie, o copleșiseră pe Zaza. Nu era deloc convinsă că respectă preceptele Evangheliilor dacă umblă prin saloane și prin marile magazine. Fără

îndoială, datoria ei de creștină era să-și asculte mama; dar, citind o carte despre Port-Royal, fusese șocată de o expresie a lui Nicole care insinua că însăși supunerea poate fi o capcană a diavolului. Nu se opunea oare voinței lui Dumnezeu acceptând să-și restrângă personalitatea, să se îndobitocască? Cum să știe cu certitudine voința Domnului? Se temea să nu cadă în păcatul trufiei dacă se încrede în judecata proprie și în cel al lașității dacă cedează la presiunile exterioare. Acest dubiu alimenta conflictul interior care o sfâșia de multă vreme: pe de-o parte, își iubea mama, pe de altă parte, iubea multe lucruri pe care mama ei nu le iubea. Îmi cita deseori cu tristețe o vorbă a lui Ramuz: „Lucrurile pe care le iubesc nu se iubesc unele pe celelalte.“ În viitor nu se întrevedea nimic îmbucurător. Doamna Mabilie refuza categoric ca Zaza să înceapă să se pregătească pentru o diplomă în anul următor, temându-se ca fiica ei să nu devină o intelectuală. Zaza nu mai spera să întâlnească dragostea. În mediul meu, căsătoriile din dragoste, cazul verișoarei mele Titite, erau foarte rare. Dar, după cum spunea doamna Mabilie: „Cei din familia Beauvoir sunt în afara claselor sociale.“ Zaza era mult mai bine integrată ca mine în burghezia conformistă, unde toate căsătoriile erau aranjate de familie; or, toți cei care acceptau cu resemnare să fie căsătoriți erau de o penibilă mediocritate. Zaza iubea viața cu pasiune; iată de ce perspectiva unei existențe lipsite de bucurie îi anihila uneori orice dorință de a trăi. La fel ca în copilărie, se apăra prin paradoxuri de falsul idealism al mediului său. După ce-l văzuse pe Jouvett interpretând un rol de bețiv în *Le Grand large*, a spus că s-a îndrăgostit de el și i-a prins fotografia deasupra patului; rezona întotdeauna la ironie, uscăciune, scepticism. Într-o scrisoare pe care mi-a trimis-o la începutul vacanței, mi-a mărturisit că, uneori, se gândește foarte serios să renunțe definitiv la această lume. „După ce am trecut prin momente în care am trăit dragostea de viața atât intelectuală, cât și fizică, sunt așa de copleșită, brusc, de sentimentul deșertăciunii tuturor acestora, încât mi se pare că mă golesc de imaginea lucrurilor și oamenilor; universul îmi devine atât de indiferent, încât am impresia că a murit. Dacă ai ști cât de tentată sunt să renunț la mine însămi, la existență, la tot – mă refer la renunțarea prin religie, care face ca viața supranaturală să înceapă încă din această lume. Mi-am spus deseori că dorința de a găsi în «lanțuri» adevărata libertate este o chestiune de vocație; alteori, simt că viața și lumea mă cheamă cu atâta putere, încât am impresia că traiul într-o mănăstire este un fel de mutilare și că nu asta așteaptă Dumnezeu de la mine. Dar oricare ar fi calea pe care va trebui să o urmez, nu pot să mă dăruiesc vieții cu toată ființa, așa cum faci tu; chiar și când trăiesc cu cea mai mare intensitate simt încă gustul neantului.“

Această scrisoare m-a speriat puțin. Zaza îmi spunea mereu că nu ne

despărțea faptul că eu nu cred în Dumnezeu. Dar, dacă vreodată ar fi intrat la mănăstire, aş fi pierdut-o; şi s-ar fi pierdut şi pe sine, aşa gândeam.

În seara în care am sosit, am avut o dezamăgire: nu dormeam în aceeaşi cameră cu Zaza, ci cu domnişoara Advicovitch, o studentă poloneză, angajată ca guvernantă pe perioada vacanţei; se ocupa de ultimii trei copii ai familiei Mabile. M-am consolată însă văzând că e o fiinţă încântătoare: Zaza se referise cu multă simpatie la ea într-o scrisoare. Avea un păr blond, ochi albaştri în egală măsură visători şi veseli, buze pline şi o forţă de seducţie cu totul aparte, căreia atunci, din decenţă, nu i-am spus pe nume: sex-appeal. Rochia ei vaporosă dezvăluia doi umeri apetisânţi; seara se aşeza la pian şi cânta cântece de dragoste în ucraineană, cu o cochetărie care ne fermeca pe mine şi pe Zaza şi îi scandaliza pe toţi ceilalţi. Noaptea, făceam ochii mari când vedeam că, în loc de cămaşă de noapte, îşi punea o pijama. Şi-a deschis imediat inima în faţa mea, cu volubilitate. Tatăl ei avea o mare fabrică de bomboane la Lvov; în timpul studiilor, ea militase pentru independenţa Ucrainei, motiv pentru care stătuse câteva zile în închisoare. Plecase să-şi completeze cultura întâi la Berlin, unde stătuse doi sau trei ani, apoi la Paris; urma cursuri la Sorbona şi primea de la părinţi o sumă fixă pentru a se întreţine. Voise să profite de vacanţă pentru a pătrunde în intimitatea unei familii franceze: era de-a dreptul uimită. A doua zi am realizat că, în pofida educaţiei ei alese, reprezenta un adevărat şoc pentru oamenii de bine; era atât de graţioasă şi de feminină, încât, în comparaţie cu ea, Zaza, prietenele ei şi cu mine păream nişte tinere călugăriţe. După-amiaza se distra dând în cărţi tuturor, inclusiv lui Xavier Du Moulin, cu care flirta discret, nedând atenţie sutanei sale: nici el nu părea insensibil la avansurile ei şi îi zâmbea mereu; i-a ghicit în cărţi, prezicându-i că va întâlni curând dama de cupă. Mamele şi surorile mai mari au fost indignate; pe la spate, doamna Mabile a acuzat-o pe Stépha că întrece măsura. „De altfel, sunt sigură că nu este fată mare“, a spus. I-a reproşat Zazei că o simpatizează prea mult pe această străină.

Mă întrebam de ce acceptase de fapt să fiu invitată: fără îndoială, pentru a nu intra în conflict cu fiica ei; dar făcea tot ce-i stătea în puteri pentru a-mi împiedica orice discuţie între patru ochi cu Zaza. Aceasta îşi petrecea dimineţile în bucătărie: mă durea când o vedeam cum acoperă cu hârtie de pergament borcanele cu dulceaţă, ajutată de Bébelles sau de Mathé. În timpul zilei, nu era singură nici măcar un minut. Doamna Mabile dădea şi mai multe recepţii şi făcea şi mai multe vizite cu scopul de a-i găsi un soţ lui Lili, care începuse să înainteze în vârstă. „E ultimul an în care mă ocup de tine; m-ai costat suficient de mult cu vederile; acum e rândul surorii tale“, declarase public în timpul unei cine la care participa şi Stépha. Nişte

politehnicienii îi spusese deja doamnei Mabilie că s-ar căsători bucuroși cu fiica sa mai mică. Mă întrebam dacă nu cumva Zaza s-ar putea lăsa convinsă că datoria ei de creștină era întemeierea unui cămin; așa cum nu puteam fi de acord cu îndobitocirea în mănăstire, nu puteam accepta pentru ea nici tristețea unei căsătorii resemnate.

La câteva zile după sosirea mea, toate familiile bune din zonă s-au întâlnit la un mare picnic, pe malul fluviului Adour. Zaza mi-a împrumutat rochia ei roz, din stofă ușoară de mătase. Ea se îmbrăcase într-o rochie albă de mătase cu cordon verde și purta la gât un colier de jad; slăbise. Avea dese dureri de cap și nu dormea bine; pentru a arăta prezentabil, își făcuse „bujori în obraji“; în pofida acestui artificiu, îi lipsea prospețimea. Dar mie îmi plăcea chipul ei și mă durea că-l oferea, cu amabilitate, oricui; intra mult prea ușor în rolul mondenei. Noi am ajuns mai devreme; încet-încet, invitații au început să sosească și la fiecare surâs, la fiecare reverență a Zazei aveam o strângere de inimă. Mi-am făcut de lucru împreună cu toți ceilalți: pe iarbă s-au întins fețe de masă, au fost desfăcute pachetele cu veselă și cu provizii, eu am învârtit manivela unei mașini de făcut înghețată. Stépha m-a luat la o parte și m-a rugat să-i explic sistemul lui Leibniz: timp de o oră, am uitat de plictis. Apoi, ziua s-a târât cu greu. Ouă în gelatină, cornulețe, aspicuri și corăbioare, rulade, piftii, pateuri, carne și pește în suc propriu, carne înăbușită, terine, tot felul de alimente confiate, plăcinte, tarte, prăjituri cu cremă de migdale: toate acele doamne își îndepliniseră conștiincios îndatoririle sociale. Lumea s-a îndopat cu mâncare; s-a râs fără mare tragere de inimă; s-a discutat fără convingere: nimeni nu părea să se distreze cu adevărat. Către sfârșitul după-amiezii, doamna Mabilie m-a întrebat dacă nu știu unde e Zaza; a plecat în căutarea ei, iar eu am urmat-o. Am găsit-o bălăcindu-se în Adour, la picioarele unei cascade; neavând costum de baie, se înfășurase într-un mantou. Doamna Mabilie a muștrat-o cu voce veselă: nu-și irosea autoritatea pentru greșeli minore. Am înțeles că Zaza avusese nevoie de singurătate, de senzații tari și, poate, de o purificare în urma acelei după-amiezi lipicioase – și m-am liniștit: încă nu era dispusă să se lase în voia motăielii satisfăcute a matroanelor.

Mi-am dat seama, pe de altă parte, că mama ei continua să exercite o mare influență asupra Zazei. Doamna Mabilie avea o tactică foarte abilă în relațiile cu copiii ei; când erau mici, îi trata cu o veselă indulgență; mai târziu, rămânea îngăduitoare când era vorba despre lucruri mărunte; însă, în privința chestiunilor serioase, autoritatea ei era totală. În anumite situații, avea vioiciune și chiar farmec; față de fiica sa mai mică, manifestase mereu o afecțiune specială, iar aceasta fusese cucerită de zâmbetele ei: iubirea și respectul, în egală măsură, îi anihilau revoltele împotriva mamei. Și totuși, într-o seară s-a răzvrătit. În timpul cinei, doamna Mabilie a spus cu o voce tăioasă: „Nu sunt de

acord ca un credincios să aibă relații cu un necredincios.“ Am simțit cu spaimă că roșesc. Zaza a replicat cu indignare: „Nimeni nu are dreptul să judece pe nimeni. Doar Dumnezeu alege pe ce căi îi conduce pe oameni.“ „Nu judec, a spus doamna Mabilie cu răceală, trebuie să ne rugăm pentru sufletele rătăcite: nu să ne lăsăm corupți de ele.“ Zaza se înăbușea de mânie, ceea ce m-a liniștit într-un fel. Dar simțeam că atmosfera de la Laubardon era și mai ostilă decât anul trecut. Mai târziu, la Paris, Stépha mi-a povestit cum râdeau copiii de faptul că sunt atât de prost îmbrăcată: au râs și în ziua în care, fără să-mi spună de ce, Zaza mi-a împrumutat o rochie a ei. Nu aveam amor propriu și nici prea mult spirit de observație: am trecut cu indiferență pe lângă multe alte jigniri. Totuși mi se întâmpla să am inima grea. Stépha a fost curioasă să vadă Lourdes, iar eu m-am simțit fără ea, și mai singură. Într-o seară, după cină, Zaza s-a așezat la pian; a cântat Chopin; cânta bine; îi priveam casca de păr negru pieptănat cu o cărare cuminte ce dezvăluia o piele înduioșător de albă și îmi spuneam că această muzică plină de pasiune este, de fapt, expresia sufletului ei, adevărul ei; între noi existau însă acea mamă și acea familie a ei și, cine știe, poate că într-o zi se va dezminți pe sine și o voi pierde; în orice caz, deocamdată era intangibilă. Am simțit o durere atât de acută, încât m-am ridicat, am părăsit salonul și m-am culcat plângând. S-a deschis ușa; Zaza s-a apropiat de pat, s-a aplecat asupra mea și m-a sărutat. Prietenia noastră fusese mereu atât de sobră, încât la gestul ei am simțit o bucurie răscolitoare.

Stépha s-a întors de la Lourdes și le-a adus celor mici o cutie mare cu bomboane: „Sunteți deosebit de amabilă, domnișoară, i-a spus doamna Mabilie pe un ton înghețat, dar puteați să vă dispensați de această cheltuială: copiii n-au nevoie de bomboanele dumneavoastră.“ Noi două îi bârfeam la sânge pe cei din familia Zazei și pe prietenii lor: asta mă mai răcorea puțin. De altfel, și anul acesta sfârșitul șederii mele la Laubardon a fost mai plăcut decât începutul. Nu știu dacă Zaza discutase cu mama ei sau dacă, pur și simplu, manevrase abil, dar am reușit s-o văd fără să mai fie și alții de față; ne-am plimbat din nou îndelung și am discutat. Îmi vorbea despre Proust, pe care-l înțelegea mai bine decât mine; îmi spunea că, citindu-l, îi venea pofta să scrie. M-a asigurat că anul următor nu se va mai lăsa copleșită de rutina zilnică: va citi, vom sta de vorbă. Am avut o idee care a încântat-o: la Paris, să ne întâlnim în fiecare duminică dimineața ca să jucăm tenis, noi două, sora mea, Jean Pradelle, Pierre Clairaut și încă un prieten al lor.

Mă înțelegeam cu Zaza aproape în orice privință. Nu găsea nimic de reproșat necredincioșilor, cu condiția să nu le facă rău celorlalți: era de acord cu imoralismul lui Gide; viciul nu o scandaliza. În schimb, nu admitea că l-ai putea adora pe Dumnezeu încalcându-i cu bună știință

preceptele. Consideram logică această atitudine care se suprapunea practic cu a mea: căci și eu permiteam orice altuia; în schimb, în cazul meu și al apropiaților mei – al lui Jacques, mai ales –, continuam să aplic normele moralei creștine. Nu mi-a fost ușor când am auzit-o pe Stépha spunând într-o zi, printre hohote de râs: „Doamne, Dumnezeu! Ce naivă e Zaza!“ Stépha afirmase că nici măcar în mediile catolice băieții nu sunt virgini la căsătorie. Zaza protestase: dacă ești credincios, trăiești în conformitate cu preceptele credinței. „Uită-te la verii dumitale Du Moulin“, spusese Stépha. „Ei bine, tocmai la ei mă gândesc, răspunsese Zaza, se împărtășesc în fiecare duminică! Te asigur că nu ar accepta să trăiască în păcat.“ Stépha nu insistase; dar mi-a povestit că în Montparnasse, unde mergea deseori, îi întâlnise de câteva ori pe Henri și pe Edgar într-o companie dubioasă. „De altfel, e destul să te uiți la ei“, mi-a spus. Ce-i drept, nu aveau niște expresii de îngeri. M-am gândit la Jacques: chipul lui exprima altceva, era din alt aluat; imposibil de crezut că își făcea de cap. Totuși, dezvăluindu-mi naivitatea Zazei, Stépha îmi contesta propria experiență. Pentru ea, frecventarea barurilor, a cafenelelor, unde eu căutam, în mod clandestin, extraordinarul, era un lucru cât se poate de firesc: fără îndoială, privea totul din alt unghi. Mi-am dat seama că eu luam oamenii așa cum voiau să mi se arate; nu bănuiam că adevărul, în ce-i privește, poate fi diferit de cel vizibil; Stépha mă înștiința că lumea cea șlefuită avea părți ascunse. Discuția aceasta m-a neliniștit.

În acel an, Zaza nu a venit cu mine la Mont-de-Marsan; între două trenuri, m-am plimbat gândindu-mă la ea. Eram hotărâtă să lupt din răspuțeri pentru ca viața să triumfe în ea asupra morții.

Note

86. Referire la volumul *Mémoires et aventures d'un homme de qualité* al Abatelui Prévost. (N.t.)

87. Echivalentul *Monitorului oficial* din România. (N.t.)

88. Celebră familie de actori și regizori francezi, georgieni de origine. (N.t.)

89. Romanul *La Garçonne* a fost tradus în românește sub acest titlu. (N.t.)

90. Giacomo Inaudi (1867–1950), personaj celebru pentru capacitatea sa de a face rapid calcule mentale complicate. (N.t.)

91. *Marele Meaulnes* de Alain-Fournier, roman tradus în românește sub titlul *Cărarea pierdută. Môle* (fr.) înseamnă dig, chei. (N.t.)

92. Referire la personajul din *Fructele pământului* de André Gide. (N.t.)

93. Referire la personajul din piesa *La jeune fille Violaine* de Paul Claudel. (N.t.)

94. Referire la personajul din poemul în proză al lui André Gide *Fructele pământului*, căruia autorul îi adresează celebra frază: „*Nathanaël, je t’enseignerai la ferveur.*“ (N.t.)

95. Referire la personajul din piesa *Ostaticul* a lui Paul Claudel. (N.t.)

96. Referire la personajul din romanul *Pivnițele Vaticanului* de André Gide. (N.t.)

97. *Nouvelle Revue Française*. (N.t.)

98. În românește de Monica Pillat. (N.ed.)

99. Stațiune balneară situată pe litoralul Mării Mânecii, renumită pentru tratamentul împotriva tuberculozei. (N.t.)

100. Săptămânal literar francez din perioada 1924–1944; acorda spații ample comentariilor politice și celor legate de viața pariziană. (N.t.)

101. Prestigioasă instituție franceză de învățământ superior public. (N.t.)

102. Referire la romanul lui Francis Jammes *Clara d’Ellébeuse ou l’histoire d’une ancienne jeune fille*. (N.t.)

103. Teatru de revistă din Montparnasse. (N.t.)

104. Cea mai veche revistă din Europa – apare și astăzi. A fost fondată în 1829 de François Buloz. (N.t.)

105. *Les grands boulevards* (fr.), bulevardul parizian cuprins între Place de la République și Madeleine. (N.t.)

Partea a patra

Începutul aceluia an școlar nu a semănat cu celelalte. Hotărând să mă pregătesc pentru examen, evadam în sfârșit din labirintul în care mă învârtam de trei ani: pornisem către viitor. Toate zilele urmau să aibă pentru mine un sens de acum înainte: mă conduceau spre eliberarea totală. Eram conștientă de dificultatea demersului: nu se puneau problema să divaghez sau să mă plictisesc. Acum, având ceva de făcut pe lume, ea îmi părea încăpătoare; mă eliberasem de neliniști, de disperare, de toate nostalgiile. „Nu voi mai nota gânduri triste în acest caiet, ci pur și simplu întâmplările de zi cu zi.“ Aveam impresia că după o ucenicie penibilă începea cu adevărat viața și m-am avântat în ea cu bucurie.

Sorbona era închisă în octombrie și îmi petreceam tot timpul la Biblioteca Națională. Obținusem permisiunea să nu mă întorc acasă la ora prânzului: cumpăram pâine, *rillettes*¹⁰⁶ și mâncam în grădinile de la Palais Royal, privind cum se ofilesc ultimii trandafiri; pe bănci, lucrătorii de la terasamente mușcau din sendvișuri groase și beau vin roșu. Dacă burnița, mă adăposteam într-o cafenea, printre zidarii care mâncau din gamele; eram bucuroasă că scăpasem de ceremonialul meselor de familie; reducând hrana la menirea sa, aveam impresia că am făcut un pas spre libertate. Mă reîntorceam la bibliotecă; studiam teoria relativității, care mă pasiona. Din când în când, îi priveam pe ceilalți cititori și mă așezam cât mai comod în fotoliu: simțeam că locul meu este printre acești erudiți, savanți, cercetători, gânditori. Nu mă mai simțeam respinsă de mediul meu: din contră, eu îl părăsisem ca să intru în această societate pe care o vedeam aici la scară redusă, dar din care făceau parte toți cei interesați, în spațiu și timp, de adevăr. La rândul meu, aveam să particip la efortul umanității de a ști, de a înțelege, de a exprima: eram angajată într-o importantă acțiune colectivă și aveam să scap pentru totdeauna de singurătate. Ce victorie! Mă întorceam la studiu. La ora șase fără un sfert, se auzea vocea unui paznic, spunând solemn: „Domnilor... vom... închide... curând.“ De fiecare dată când plecam de lângă cărți, mi se părea surprinzător să revăd magazinele, luminile, trecătorii și piticul care vindea violete în colț la Théâtre Français. Megeam încet, lăsându-mă în voia melancoliei serilor și a regăsirilor.

Stépha s-a întors la Paris la câteva zile după mine și venea deseori la Biblioteca Națională să citească din Goethe și Nietzsche. Cu ochii și surâsul la pândă, plăcea prea mult bărbaților și ei o interesau prea mult ca să studieze cu mare sârguință. Abia se așeza, că își puneau iar haina pe umeri și ieșea să se întâlnească afară cu unul dintre cei cu care flirta: licențiatul neamț, studentul prusac, doctorul român.

Prânzeam împreună și, cu toate că nu era bogată, îmi oferea prăjituri la cofetărie sau o cafea bună la barul Pocarddi. La ora șase ne plimbam pe bulevarde sau, mai adesea, luam ceaiul la ea. Locuia într-un hotel de pe strada Saint-Sulpice; stătea într-o cameră mică în care totul era albastru; pe pereți agățase reproduceri după Cézanne, Renoir, El Greco și desenele unui prieten spaniol care voia să fie pictor. Îmi plăcea să stau cu ea. Îmi plăceau mângâierea gulerului ei de blană, micuțele ei toci, rochiile, parfumurile, vorbele ei calde, gesturile tandre. Relațiile cu prietenii mei – Zaza, Jacques, Pradelle – fuseseră totdeauna foarte austere. Stépha mă lua de braț pe stradă; la cinematograful, își strecura mâna în mâna mea; mă săruta pentru un da sau pentru un nu. Îmi povestea o grămadă de întâmplări, se entuziasma gândindu-se la Nietzsche, se indigna împotriva doamnei Mabilie, vorbea zeflemitor despre iubii ei: imita foarte bine și intercala în povestirile ei mici scenete care mă distrau grozav.

Era pe punctul de a termina cu un vechi fond de religiozitate. La Lourdes se spovedise și se împărtășise; la Paris cumpăraseră de la Bon-Marché o cărtică de rugăciuni și îngenunchease într-o capelă din Saint-Sulpice, încercând să se roage; nu reușise. Se plimbaseră timp de o oră prin fața bisericii fără să poată hotărî dacă să se întoarcă ori să plece. Cu mâinile la spate, cu fruntea încruntată, măsurând camera cu pași mari, a mimat această criză cu atâta însuflețire, încât m-am îndoit de profunzimea ei. De fapt, divinitățile pe care le adora Stépha cu adevărat erau Gândirea, Arta, Geniul; în lipsa lor, aprecia inteligența și talentul. De fiecare dată când descoperea un bărbat „interesant“, făcea în așa fel încât să-i fie prezentat și își dădea silința „să-l supună“. Era vorba de „eternul feminin“, îmi spunea. Flirturilor le prefera discuțiile intelectuale și camaraderia; în fiecare săptămână avea lungi conversații, în Closerie des Lilas, cu un grup de ucraineni care studiau la Paris nu se știa clar ce sau făceau jurnalism. Se întâlnea zilnic cu prietenul ei spaniol, pe care-l cunoștea de mulți ani și care o ceruse în căsătorie. L-am întâlnit de mai multe ori la ea; locuia în același hotel. Se numea Fernando. Descindea dintr-o familie evreiască pe care persecuțiile o obligaseră să părăsească Spania cu patru secole în urmă; se născuse la Constantinopol și studiaseră la Berlin. Chel de timpuriu, cu capul și fața rotunde, vorbea plin de romantism despre „daimonul“ său, dar știa să fie ironic și îmi era foarte simpatic. Stépha îl admira pentru că, fără a avea un ban, reușea să picteze, și îi împărtășea toate ideile; erau amândoi internaționaliști convinși, pacifiști și, la modul utopic, chiar revoluționari. Ezita să se mărtească cu el doar pentru că ținea la libertatea ei.

Le-am făcut cunoștință cu sora mea – pe care au adoptat-o pe loc – și cu prietenii mei. Pradelle își rupsese piciorul, șchiopăta când l-am întâlnit la începutul lui octombrie, pe terasa din Luxembourg. Stéphei

i s-a părut prea cuminte, iar ea l-a năucit cu volubilitatea ei. S-a înțeles mult mai bine cu Lisa. Aceasta locuia acum într-un cămin studentesc ale cărui ferestre dădeau spre Micul Luxembourg.¹⁰⁷ Câștiga ceva, foarte puțin, dând meditații; își pregătea diploma de științe și una despre Maine de Biran; dar n-avea intenția să-și dea agregarea, sănătatea fiindu-i prea șubredă. „Bietul meu creier!“ spunea, luându-și în mâini capul cu păr blond, tăiat scurt. „Ia gândiți-vă: numai pe el mă pot sprijini! Din el trebuie să iau totul! E inuman: într-o bună zi, o să cedeze“, spunea. Nu arăta interes nici pentru Maine de Biran, nici pentru filozofie și nici măcar pentru ea însăși. „Mă întreb de ce vă place să vă vedeți cu mine!“ spunea cu un surâs timid. Nu mă plictisea pentru că niciodată nu arunca vorbe în vânt și pentru că stilul ei neîncrezător o făcea să fie perspicace.

Vorbeam mult cu Stépha despre Zaza, care se afla în continuare la Laubardon. Îi trimisese de la Paris *La Nymphe au cœur fidèle*¹⁰⁸ și alte câteva cărți; Stépha mi-a povestit că doamna Mabilie se enervase și spusese ferm: „Urâsc intelectualii!“ Zaza începuse s-o îngrijoreze la modul cel mai serios: era evident că nu va fi ușor să i se impună o căsătorie aranjată. Doamna Mabilie regreta că o lăsase să meargă la Sorbona; i se părea imperios necesar să-și redobândească total autoritatea asupra fiicei sale și ar fi dorit s-o scoată de sub influența mea. Zaza mi-a scris că îi vorbise mamei sale despre proiectul nostru de a merge să jucăm tenis, iar aceasta se arătase revoltată: „A afirmat că nu va admite niciodată obiceiurile astea de la Sorbona și că nu-mi va permite să merg la partide de tenis organizate de o studentică de 20 de ani, ca să mă întâlnesc cu tineri ale căror familii nu le cunoaște. Îți spun toate acestea fără menajamente ca să-ți dai seama cu ce mentalitate mă confrunt permanent, mentalitatea căreia îi sunt totuși obligată să mă supun din datorie creștină. Dar astăzi sunt enervată și plâng; lucrurile pe care le iubesc nu se iubesc unele pe celelalte. În plus, sub pretextul principiilor morale, am auzit lucruri care m-au revoltat... M-am oferit, ironic, să semnez o hârtie în care să-mi iau angajamentul că nu mă voi căsători nici cu Pradelle, nici cu Clairaut, nici cu vreun prieten de-al lor, dar mama nu s-a calmat.“ În scrisoarea următoare m-a anunțat că pentru a o obliga să rupă definitiv „legăturile cu Sorbona“, mama ei decisese s-o trimită să-și petreacă iarna la Berlin: așa cum, îmi scria Zaza, pentru a pune capăt unei legături scandaloase sau nedorite, părinții își trimiteau altădată copiii în America de Sud.

Niciodată nu-i scrisesem Zazei scrisori atât de expansive ca în acele săptămâni; niciodată ea nu mi se destăinuise cu atâta sinceritate. Cu toate acestea, când s-a reîntors la Paris, la jumătatea lui octombrie, prietenia noastră a reînceput cu stângul. De la distanță, îmi vorbea doar despre necazurile și revoltele ei și mă simțeam aliată cu ea; în

realitate însă, atitudinea îi era echivocă: avea pentru mama sa același respect și aceeași dragoste dintotdeauna: era solidară cu mediul ei. Nu puteam să accept acest dezacord. Realizasem dimensiunile ostilității doamnei Mabilie și înțelesesem că nu era posibil vreun compromis între taberele cărora le aparțineam fiecare din noi: „conformiștii“ voiau nimicirea „intelectualilor“ și invers. Nefiind hotărâtă să treacă de partea mea, Zaza pactiza cu adversarii, care voiau cu înrâncenare să mă distrugă, și îi purtam pică. Se temea de călătoria ce i se impusese și se frământa; mi-am arătat ciuda refuzând să mă interesez de grijile ei; am dat frâu liber unui acces de bună dispoziție care a deconcertat-o. Am afișat o mare intimitate cu Stépha, am împrumutat ceva din stilul acesteia, râzând și flecărind cu exuberanță; deseori, aluziile noastre o șocau pe Zaza: s-a încruntat când a auzit-o pe Stépha declarând că oamenii sunt cu atât mai internaționaliști cu cât sunt mai inteligenți. În replică la purtările noastre de „studente poloneze“, juca, rigidă, rolul „tinerei franțuzoaice la locul ei“, și temerile mele au crescut în intensitate: ar fi putut trece cu totul în tabăra dușmană. Nu mai îndrăzneam să-i vorbesc prea sincer, fiind mai mulțumită când o vedeam împreună cu Pradelle, cu Lisa, cu sora mea, cu Stépha decât între patru ochi. Simțea, desigur, această distanțare; în plus, pregătirile de călătorie îi ocupau tot timpul. La începutul lui noiembrie ne-am luat rămas-bun fără mare căldură.

Universitatea și-a redeschis porțile. Eu sărisem un an și, în afară de Clairaut, nu-mi cunoșteam noii colegi; printre ei nu se afla nici un amator, nici un diletant: ca și mine, toți erau cai de curse. Mi se părea că au expresii inabordabile și că-și dau aere. M-am hotărât să-i ignor. Continuum să studiez pe brânci. Urmam la Sorbona și la Școala Normală toate cursurile pentru agregare și, în funcție de orar, mergeam să studiez la Sainte-Geneviève, la Victor Cousin sau la Biblioteca Națională. Seara citeam romane sau ieșeam în oraș. Înaintasem în vârstă, în curând aveam să plec de acasă: părinții mei mi-au permis să merg din când în când la spectacol seara, singură sau cu o prietenă. Am văzut *L'Étoile de mer* de Man Ray, toate programele de la Ursuline, de la Studio 28, de la Ciné-Latin, toate filmele cu Brigitte Helm, Douglas Fairbanks, Buster Keaton. Mergeam des la teatrele Cartelului¹⁰⁹. Influențată de Stépha, mă neglijam mai puțin ca altădată. Îmi spusese că studentul german îmi reproșa faptul că stau tot timpul cu nasu-n cărți: 20 de ani e o vârstă prea tânără ca să fac pe femeia savantă; o să mă urătesc. Stépha protestase și pusese vorbele astea la inimă: nu voia ca prietena ei cea mai bună să arate ca o intelectuală prețioasă și urâtă; insista că am farmec fizic și că ar trebui să profit de acest lucru. Am început să merg des la coafor, m-am gândit să-mi cumpăr o pălărie, să-mi comand o rochie. Mi-am făcut prieteni noi. Domnișoara Lambert nu mă mai interesa. Suzanne Boigue

își urmase soțul în Maroc; dar l-am revăzut, nu fără plăcere, pe Riesmann și am avut un puseu de simpatie față de Jean Mallet; acesta era acum pedagog la liceul din Saint-Germain și pregătea o lucrare de diplomă sub îndrumarea lui Baruzi. Clairaut venea deseori la Biblioteca Națională. Pradelle îl respecta și mă convinsese că e un tip de mare clasă. Era catolic convins, tomist și maurassian; când îmi vorbea privindu-mă în ochi, cu o voce al cărei timbru mă impresiona, mă întrebam dacă nu-i subestimasesm pe Sfântul Toma și pe Maurras; continuam să nu fiu de acord cu doctrinele lor, dar aș fi vrut să știu cum vede lumea și cum se percepe cel care le adoptă: Clairaut mă intriga. M-a asigurat că voi reuși la examenul de agregare. „Se pare că îți reușește tot ceea ce faci“, mi-a spus. M-am simțit foarte măgulită. La rândul ei, Stépha m-a încurajat: „Vei avea o viață frumoasă. Vei obține totdeauna ceea ce vrei.“ Ca atare, mergeam înainte, încrezătoare în steaua mea și foarte mulțumită de mine însămi. Era o toamnă frumoasă și, când îmi ridicam nasul din cărți, mă bucuram că am parte de bunăvoința cerului.

Între timp, ca să mă conving că nu sunt un șoarece de bibliotecă, mă gândeam la Jacques; îi dedicam pagini întregi în Jurnalul meu, îi scriam scrisori pe care nu i le trimiteam, le păstram pentru mine. În noiembrie, când am întâlnit-o, mama lui a fost foarte afectuoasă cu mine; mi-a spus că Jacques îi cerea stăruitor vești despre „singura persoană din Paris care îl interesează“ și mi-a zâmbit complice reproducându-mi aceste cuvinte.

Învățam din răspuțeri, mă distram, îmi regăsisem echilibrul și-mi aminteam cu surprindere șotiile pe care le făcusem în vară. Barurile, sălile de dans unde lăncezisem seri întregi nu-mi mai inspirau decât dezgust și chiar un fel de groază. Această virtuoasă repulsie avea exact aceeași cauză cu vechile mele satisfacții: în pofida raționalismului meu, chestiunile carnale rămâneau tabuuri pentru mine.

„Ce idealistă ești!“ îmi spunea deseori Stépha. Avea mare grijă să nu mă sperie. Într-o zi, arătând pe pereții camerei albastre un crochiu de femeie goală, Fernando a spus malițios: „Stépha mi-a pozat.“ Eu m-am tulburat, iar ea i-a aruncat o privire furioasă: „Nu spune prostii!“ A recunoscut imediat că voise doar să glumească. Nici o secundă nu mi-a trecut prin minte că doamna Mabilie avusese dreptate când dăduse pentru Stépha verdictul: „Nu e fată mare.“ Dar ea încerca, luându-și precauții, să mă facă să ies din închistările mele. „Draga mea, te asigur, iubirea trupească e foarte importantă, mai ales pentru bărbați...“ Într-o seară, târziu, când ieșeam de la Atelier, am văzut în Piața Clichy o mulțime de oameni; un polițist tocmai arestase un tânăr elegant și mic de statură, a cărui pălărie se rostogolise în pârliașul de lângă trotuar; era livid și se zbătea; gloata țipa: „Codoș nenorocit...“ Am avut impresia că o să mă prăbușesc pe trotuar; am luat-o repede

pe Stépha de-acolo; luminile, agitația bulevardului, fetele fardate, totul mă îndemna să urlu. „Ce să facem, Simone? Asta-i viața.“ Cu o voce fermă, Stépha mi-a explicat că bărbații nu sunt sfinți. Desigur, toate acestea sunt oarecum „dezgustătoare“, dar, mă rog, există, ba chiar contează mult, pentru toată lumea. Mi-a povestit în sprijinul a ceea ce spunea o mulțime de anecdote. Eu rezistam. Din când în când făceam totuși efortul de a fi sinceră cu mine însămi: de unde aveam asemenea reacții de respingere, asemenea prejudecăți? „Oare catolicismul să-mi fi dat o poftă de puritate atât de puternică, încât cea mai mică aluzie la lucrurile carnale îmi stârnește o disperare de nedescris? Mă gândesc la Colombe a lui Alain-Fournier, care s-a aruncat într-un iaz pentru a nu-și nesocoti puritatea. Și dacă totuși e vorba de trufie?“

Desigur, nu aveam pretenția că trebuie să-ți păstrezi virginitatea la nesfârșit. Dar îmi închipuiam că în pat se pot oficia liturghii albe: o iubire adevărată transformă îmbrățișarea fizică în ceva înălțător și, în brațele alesului, fata neprihănită se transformă cu bucurie într-o tânără femeie luminoasă. Îmi plăcea Francis Jammes pentru că zugrăvea voluptatea în culori limpezi ca apa unui torent; îmi plăcea mai ales Claudel, pentru că, în trup, slăvea prezența minunat de sensibilă a sufletului. Am aruncat fără să termin *Le Dieu des corps* de Jules Romains pentru că acolo plăcerea nu era descrisă ca un avatar al spiritului. Am fost exasperată de *Souffrance du chrétien* de Mauriac, pe care o publica pe atunci N.R.F. La unul triumfătoare, la celălalt umilită, în ambele cazuri carnea avea prea multă importanță. M-am simțit indignată când, răspunzând unei anchete din *Nouvelles littéraires*, Clairaut a denunțat „mizeria cărnii și tragica ei suzeranitate“; la fel în privința lui Nizan și a soției sale, care pretindeau că între soți trebuie să existe un desfrâu sexual total.

Îmi justificam repulsiile ca la 17 ani: totul este perfect când trupul se supune capului și inimii, dar nu trebuie să preia el comanda. Argumentul era cu atât mai șubred cu cât, în materie de iubire, eroii lui Romains erau voluntariști, iar soții Nizan pledau cauza libertății. De altfel, raționala prudență a celor 18 ani ai mei nu avea nimic în comun cu misterioasa „groază“ care mă făcea deseori să îngheț. Nu mă simțeam amenințată în mod direct; uneori, fusesem străbătută de valuri de tulburare: la Jockey, în brațele unor anumiți dansatori, sau la Meyrignac, când sora mea și cu mine ne îmbrățișam, tăvălindu-ne în iarba parcului peisajat; dar aceste ameteți îmi plăceau, atunci mă înțelegeam bine cu trupul meu; din curiozitate și din senzualitate, doream să-i descopăr mobilurile și tainele; așteptam, fără repulsie și chiar cu nerăbdare, momentul transformării mele în femeie. Mă simțeam contestată într-un mod deturnat: prin Jacques. Dacă dragostea fizică era doar un joc nevinovat, nu avea nici un motiv să și-

I refuze; dar în acest caz, discuțiile noastre n-ar fi cântărit greu în comparație cu veselele și pătimășele complicități pe care le cunoscuse cu alte femei; îmi plăcea înălțimea și puritatea relațiilor noastre: dar, în realitate, erau incomplete, fade, lipsite de formă, iar respectul pe care mi-l arăta Jacques își avea sorgintea în morala cea mai convențională; ajungeam iarăși în rolul ingrat de verișoară la care ții foarte mult; ce distanță exista între această fecioară și un bărbat înzestrat cu întreaga sa experiență masculină! Nu voiam să accept o asemenea situație de inferioritate. Preferam să consider desfrâul o murdărie; în acest caz, puteam spera că Jacques se ferise de el; în caz contrar, nu mi-ar fi inspirat gelozie, ci milă; preferam să-i iert slăbiciunile decât să fiu exilată dintre plăcerile lui. Dar și această perspectivă mă speria. Eu aspiram la unirea diafană a sufletelor noastre; dacă el comisese greșeli cumplite însemna că era pierdut pentru mine atât în trecut, cât și în viitor, căci povestea noastră, mistificată încă de la început, nu ar mai fi coincis niciodată cu cea pe care o plăsmuisem pentru amândoi. „Nu vreau ca viața să aibă alte vreri decât ale mele“ scriam în Jurnal. Iată, cred că acesta era sensul profund al angoasei mele. Nu știam aproape nimic despre realitate; în mediul meu, ea era mascată de convenții și de ritualuri; aceste rutine mă plictiseau, dar nu încercam să merg până la rădăcina vieții; dimpotrivă, mă pierdeam în sfere abstracte: eram un suflet, un spirit pur și mă interesau doar spiritele și sufletele; intruziunea sexualității azvârlea în aer această construcție angelică; îmi dezvăluia, brusc, în primejdioasa lor unitate, nevoia și violența. Scena din Piața Clichy mă tulburase întrucât simțisem că există o legătură directă și profundă între traficul codoșului și violența agentului de stradă. Nu eu, ci însăși lumea era în joc: dacă oamenii aveau trupuri înfometate și cu o pondere mare, însemna că lumea nu corespundea ideii pe care mi-o făcusem despre ea; mizerie, crimă, opresiune, război: întrevedeam nedeslușit orizonturi care mă înspăimântau.

Cu toate acestea, la mijlocul lui noiembrie m-am întors în Montparnasse. Studiu, discuții, cinematograf: brusc, m-am săturat de acest program. Însemna asta că trăiesc? Eram chiar eu cea care trăia astfel? Existaseră lacrimi, patimi, aventură, poezie, iubire: o existență patetică; nu voiam să decad. În seara aceea m-am întâlnit cu sora mea la Dôme și am dus-o la Jockey. Asemenea credinciosului care, după ce iese dintr-o criză de necredință, se îmbată cu mirosul tămâii și al lumânărilor, m-am cufundat și eu în aburul alcoolului, în fumul de țigară. Nu ne-a trebuit mult ca să ni se suie la cap. Reluând vechile obiceiuri, ne-am aruncat una alteia vorbe grele cu voce tare și ne-am înghiontit puțin. Doream să-mi sfâșii inima și mai mult, și am dus-o pe sora mea la Stryx. Aici l-am găsit pe micul Bresson împreună cu un prieten de vreo 40 de ani. Acest bărbat mai înaintat în vârstă a flirtat

cu Păpușica și i-a oferit violete, în timp ce eu vorbeam cu Riquet, care mi l-a ridicat în slăvi pe Jacques. „A încasat lovituri serioase, mi-a spus, dar a știut totdeauna să domine situația.“ Mi-a vorbit despre forța care se ascunde în aparenta lui slăbiciune, despre sinceritatea disimulată de stilul emfatic, despre cum știe să abordeze, între două cocktailuri, subiecte importante și dureroase și cu câtă luciditate cântărește deșertăciunea tuturor lucrurilor. „Jacques nu va fi niciodată fericit“, a conchis el admirativ. Mi s-a strâns inima: „Și dacă i-ar dărui cineva totul?“ am întrebat „S-ar simți umilit.“ M-au năpădit din nou teama, speranța. Am plâns în hohote, cu obrajii între violete, pe tot Bulevardul Raspail.

Îmi plăceau lacrimile, speranța, teama. A doua zi am protestat când Clairaut mi-a spus, pironindu-și privirea în ochii mei: „Îți vei da doctoratul cu o teză despre Spinoza; numai aceste lucruri contează în viață: să te căsătorești și să-ți dai doctoratul cu o teză importantă.“ Cariera și căsătoria: două feluri de a abdica. Pradelle a fost de acord cu mine că și studiul poate fi un drog. I-am mulțumit din toată inima lui Jacques, a cărui fantomă mă smulsese din îndobitocirea studioasă. Fără îndoială, unii dintre colegii mei de la Sorbona erau peste el ca valoare intelectuală, dar puțin îmi păsa. Mi se părea că viitorul lui Clairaut este prestabilit, ca și al lui Pradelle; existența lui Jacques și a prietenilor săi păreau să se desfășoare după cum cădeau zarurile: poate aveau să sfârșească prin a se distruge sau a-și rata viața. Preferam acest risc tuturor tipurilor de scleroză.

Timp de o lună, o dată sau de două ori pe săptămână, îi duceam la Stryx pe Stépha cu Fernando și un jurnalist ucrainean, prieten de-al lor, care ar fi preferat să-și folosească timpul liber pentru a învăța japoneza; am dus-o și pe sora mea, alături de Lisa și Mallet. Nu-mi amintesc prea bine de unde făceam rost de bani în acel an, căci nu mai țineam cursuri. Cel mai probabil economiseam o parte din cei cinci franci pe care mi-i dădea mama zilnic ca să mănânc și mai ciupeam câte ceva de ici, de colo. În orice caz, îmi organizam bugetul în funcție de aceste orgii. „Răsfoit la librăria Picart volumul *Onze chapitres sur Platon* de Alain. Costă cât opt cocktailuri: e prea scump.“ Stépha făcea pe barmanița, îl ajuta pe Michel să servească, glumea în patru limbi cu clienții, cânta melodii ucrainene. Vorbeam cu Riquet și cu prietenul său despre Giraudoux, despre Gide, despre cinematograful, despre viață, despre iubire. Coboram apoi gălăgioși către Saint-Sulpice. A doua zi, notam: „O seară minunată!“; dar presăram descrierea cu paranteze care evocau complet altceva. Riquet îmi spusese despre Jacques: „Se va căsători cândva, dintr-un impuls; s-ar putea să devină un bun tată de familie: dar va tânji totdeauna după aventură.“ Aceste profeții nu mă tulburau prea tare; ce mă supăra era că, timp de trei ani, Jacques dusese cam aceeași viață cu Riquet.

Acesta vorbea despre femei cu o dezinvoltură care mă ofensa: cum puteam să mai cred că Jacques era un frate al Marelui Meaulnes? Aveam mari îndoieli. În definitiv, nu-mi construisem acea imagine în baza mărturisirilor lui și începusem să cred că poate n-avea nici o legătură cu el. Nu mă resemnam. „Toate astea îmi fac rău. Am niște reprezentări ale lui Jacques care-mi fac rău.“ La urma urmei, dacă studiul meu era un drog, nici alcoolul și jocurile de noroc nu însemnau altceva. Locul meu nu era nici în baruri, nici în biblioteci: și atunci, unde era? Desigur, vedeam salvarea doar în literatură; am proiectat un nou roman; avea să înfățișeze o eroină care eram eu și un erou care semăna cu Jacques, având „orgoliul lui nemărginit și demențiala sa dorință distructivă.“ Senzația mea de rău a persistat. Într-o seară, la Stryx, i-am zărit într-un colț pe Riquet, Riaucourt și prietena sa, Olga, care mi s-a părut foarte elegantă. Comentau o scrisoare pe care tocmai o primiseră: de la Jacques; îi răspundeau pe o carte poștală. Nu m-am putut împiedica să nu mă întreb: „De ce lor le scrie, iar mie niciodată?“ Am bântuit o după-amiază întreagă pe bulevarde cu sufletul rănit și, într-un final, am intrat plângând într-un cinematograf.

A doua zi, Pradelle, care era în relații foarte bune cu părinții mei, a cinat la noi; apoi am plecat la Ciné-Latin. Pe strada Soufflot i-am propus, pe nepusă masă, să mergem mai degrabă la Jockey; a fost de acord, fără entuziasm. Ne-am așezat la o masă ca niște clienți serioși și, în timp ce beam câte un *gin-fizz*, am început să-i explic cine era Jacques, despre care, până atunci, îi vobisem doar pe fugă. M-a ascultat cu un aer rezervat. În mod evident, nu era în largul lui. L-am întrebat dacă îi părea scandalos faptul că veneam frecvent în astfel de locuri. Nicidecum, dar pe el unul îl deprimau. Asta din cauză că nu cunoscuse sentimentul absolut copleșitor al singurătății și al disperării care îndeamnă la toate rătăcirile, mi-am spus. Între timp, stând așezată alături de el, la câțiva pași de teigheaua barului, care de multe ori fusese martora comportamentului meu extravagant, m-am uitat la sala aceea de dans cu alți ochi: privirea lui rațională risipise orice poezie. Poate că-l adusesem acolo tocmai pentru a-l auzi spunând, cu voce tare, ceea ce-mi spuneam eu în gând: „Ce caut oare aici?“ În orice caz, i-am dat imediat dreptate și m-am întors, cu asprime, împotriva lui Jacques: de ce își pierde timpul încercând să se amețească? Am terminat cu excesele. Părinții mei au plecat câteva zile la Arras, dar nu am încercat să profit de absența lor. Am refuzat să merg cu Stépha în Montparnasse; ba chiar i-am respins iritată insistențele. Am rămas acasă, lângă foc, citindu-l pe Meredith.

Nu mi-am mai pus întrebări în legătură cu trecutul lui Jacques; în definitiv, chiar dacă făcuse greșeli, lumea nu se schimbase. Nu mă mai preocupa nici prezentul lui; prea nu dădea nici un semn de viață;

această tăcere începea să semene a ostilitate. La sfârșitul lui decembrie, am primit cu indiferență veștile date de bunica Flandin. Dar, cum detestam să scap ceva din mână, îmi închipuiam că iubirea noastră va renaște odată cu reîntoarcerea lui.

Continuam să studiez cu înrâncenare; în fiecare zi, citeam nouă sau zece ore. În ianuarie, mi-am făcut stagiul la liceul Janson-de-Sailly sub supravegherea lui Rodriguès, un domn în vârstă foarte amabil: era președintele Ligii Drepturilor Omului și s-a sinucis în 1940, când nemții au invadat Franța. Eram colegă cu Merleau-Ponty și Lévy-Strauss; îi cunoșteam într-o câțva pe amândoi. Față de primul am avut totdeauna o oarecare simpatie. Cel de-al doilea mă intimidă prin calmul său, pe care îl exploata foarte bine, astfel încât îmi părea de-a dreptul nostim când vorbea, în fața auditoriului, cu o voce neutră și o față impasibilă, despre nebunia pasiunilor. Am trecut prin dimineți cenușii când mi se părea fără sens să vorbesc despre viața afectivă înaintea a 40 de liceeni cărora chiar nu le păsa de așa ceva; când era frumos afară, mă lăsam dusă de valul spuselor mele și credeam că văd în ochii unora câte o sclipire de interes. Îmi aminteam emoția mea de altădată când treceam prin fața colegiului Stanislas: cât de îndepărtată, de inaccesibilă îmi părea o clasă de băieți! Acum eram într-o asemenea clasă, la catedră, și țineam ora. Nimic nu mi se mai părea irealizabil.

Cu siguranță, nu am regretat niciodată că sunt femeie: dimpotrivă, acest statut îmi dădea mari satisfacții. Educația mă convinsese că reprezentantele sexului meu erau inferioare intelectual, idee pe care o împărtășeau foarte multe dintre semenele mele. „O femeie nu poate spera să treacă examenul de agregare dacă nu cade de cinci-șase ori“, îmi spunea domnișoara Rolin, care picase deja de două ori. Acest handicap făcea ca succesele mele să fie mai strălucitoare decât cele ale studenților băieți: era suficient să-i egalez pentru a mă simți ieșită din comun; în fapt, nu întâlnisem vreunul care să mă uimească; calea viitorului îmi era la fel de larg deschisă ca și lor: nu erau defel avantajăți. De altfel, nici nu aveau vreo pretenție; mă tratau fără condescendență și chiar cu o amabilitate specială, căci nu mă considerau rivala lor; fetele erau notate la examen după aceleași bareme ca băieții, dar candidau separat, nu le puneau în pericol lucrările. Așa s-a făcut că după o expunere despre Platon am primit de la colegii mei – mai ales de la Jean Hippolyte – felicitări absolut sincere. Eram mândră că le câștigasem stima. Bunăvoința lor m-a ferit totdeauna de acea atitudine de *challenge*¹¹⁰ care avea să mă enerveze mai târziu la femeile americane: la început, bărbații au fost pentru mine camarazi, nicidecum adversari. Nici nu mă gândeam să-i invidiez, cu atât mai mult cu cât poziția mea aparte îmi părea privilegiată. Pradelle și-a invitat acasă cei mai buni prieteni împreună

cu surorile lor. Pe mine m-a însoțit sora mea. Toate fetele s-au retras în camera micuței Pradelle; eu am rămas printre băieți.

Cu toate acestea, nu-mi renegam feminitatea. În acea seară, sora mea și cu mine avuseserăm foarte multă grijă să arătăm bine. Eu în rochie de mătase roșie, ea în mătase albastră, eram, de fapt, foarte prost înțolite, dar nici celelalte fete nu erau grozave. Văzusem în Montparnasse frumuseți extrem de elegante; viețile lor se deosebeau însă prea mult de a mea pentru a mă strivi comparația cu ele; de altfel, când aveam să fiu liberă și cu bani, nimic nu mă va împiedica să le imit. Nu uitam că Jacques spusese despre mine că sunt drăguță; Stépha și Fernando îmi dădeau permanent speranțe. Așa cum eram, mă priveam cu drag în oglindă; mă plăceam. Pe terenul ce ne era comun, nu mă socoteam dezavantajată față de celelalte femei și ele nu-mi trezeau deloc resentimente; ca atare, nu-mi era greu să fiu binevoitoare cu ele. În multe privințe, consideram că Zaza, sora mea, Stépha, chiar și Lisa erau deasupra prietenilor mei băieți: erau mai sensibile, mai generoase, mai înzestrate pentru visare, lacrimi, iubire. Mă mândream că îmbin în persoana mea „o inimă de femeie cu un creier de bărbat“. Redevenisem Unica.

Îmi place să cred că semeția mi-a fost domolită oarecum de faptul că puneam preț mai ales pe sentimentele pe care le inspiram celorlalți și că mă preocupam mai mult de ceilalți decât de felul în care arătam. Pe vremea când mă zbăteam în capcanele care mă țineau departe de lume, mă simțeam despărțită de prietenii mei, care nu mă puteau ajuta cu nimic; acum eram legată de ei prin acest viitor pe care-l recucerisem și care ne era comun; această viață ce se profila din nou, plină de făgăduieli, în ei se întruchipa. Inima mea bătea când pentru unul, când pentru altul, când pentru toți la un loc, era mereu ocupată.

În ierarhia persoanelor pe care le iubeam, sora mea ocupa primul loc. Urma acum niște cursuri de artă publicitară într-o clădire din strada Cassette, care îi plăceau. La o serbare organizată de școala ei, s-a îmbrăcat în păstoriță și a cântat vechi cântece franțuzești: mi s-a părut uluitoare. Uneori se ducea la câte o serată și când se întorcea, blondă, trandafirie, veselă, în rochia ei de tul albastru, camera noastră se lumina. Ne duceam împreună la expoziții de pictură, la Salonul de Toamnă, la Luvru; seara, ea desena într-un atelier din Montmartre; mergeam deseori s-o iau și străbăteam împreună Parisul, continuând conversația începută pe când gânguriserăm prima oară; o continuam în pat, înainte de a adormi, și o reluam a doua zi, de îndată ce rămâneam între patru ochi. Îi împărtășeam toate sentimentele mele de prietenie, de admirație, de entuziasm. Excluzându-l cu pioșenie pe Jacques, nu țineam la nimeni atâta ca la ea; îmi era prea apropiată ca să mă ajute să trăiesc, dar eram convinsă că fără ea viața mea și-ar fi pierdut orice farmec. Când îmi împingeam sentimentele pe panta

tragicului, îmi spuneam că, dacă ar muri Jacques, m-aș omori și eu, dar dacă ea ar dispărea, nu aș avea nevoie să mă omor ca să mor.

Petreceam mult timp cu Lisa, care nu avea nici o prietenă și era mereu disponibilă. Într-o dimineață ploioasă de decembrie, când am ieșit de la un curs, m-a rugat s-o însoțesc la cămin. Am refuzat, preferând să mă reîntorc la studiu. În Piața Medicis mi-a spus cu o voce ciudată, chiar când voiam să mă sui în autobuz: „Bine. Atunci îți povestesc joi ce voiam să-ți spun astăzi.“ Am ciulit urechea. „Spune-mi imediat.“ M-a dus în Grădina Luxembourg; pe aleile ude nu era nimeni. „Să nu spui nimănui: e de-a dreptul ridicol.“ A șovăit : „Uite despre ce e vorba: aș vrea să mă mărit cu Pradelle.“ M-am așezat pe o bară de fier, la marginea peluzei, și am privit-o uluită. „Îmi place atât de mult! a spus. Îmi place mai mult decât mi-a plăcut vreodată cineva!“ Se pregăteau amândoi pentru aceeași diplomă de științe și urmau împreună câteva cursuri de filozofie; nu remarcasem nimic deosebit între ei când ieșeam în grup; dar știam că Pradelle, cu ochii lui catifelati și cu zâmbetul binevoitor, zdrobea inima fetelor; aflasem de la Clairaut că, printre surorile colegilor, existau cel puțin două care se prăpădeau după el. În parcul pustiu, sub copacii care musteau de apă, Lisa mi-a vorbit vreo oră de noua salvare pe care o dobândise viața pentru ea. Cât de gracilă părea în paltonul ei uzat! Avea un chip drăguț sub pălărioara care semăna cu caliciul unei flori, dar mă îndoiam că Pradelle putea fi mișcat de farmecele ei ușor ofilite. În aceeași seară, Stépha mi-a amintit că el schimbase vorba, cu indiferență, când discutam despre singurătatea Lisei și tristețea ei. Am încercat să-l iscodesc. Tocmai se întorsese de la o cununie și ne-am ciondănit puțin: el considera că acele ceremonii aveau un oarecare farmec, în timp ce eu găsem dezgustătoare exhibarea publică a unei chestiuni intime. L-am întrebat dacă i se întâmplă să se gândească la propria căsătorie. Vag, mi-a răspuns; nu credea că poate fi capabil să iubească pe cineva cu adevărat: era mult prea atașat de mama lui; își reproșa o anume răceală chiar și în prietenie. I-am vorbit despre acele mari revărsări de duioșie care te năpădesc aducându-ți, uneori, lacrimi în ochi. A scuturat din cap: „Și asta e tot o exagerare.“ El nu exagera niciodată și mi-a trecut prin cap că era greu de iubit. Oricum, Lisa nu însemna nimic pentru el. De altfel, ea însăși mi-a mărturisit că nu-i dădea nici cea mai mică atenție la Sorbona. Am petrecut tot sfârșitul după-amiezii la barul din Rotonde vorbind despre iubire și despre iubirile noastre; dinspre ringul de dans venea o muzică de jazz și se auzeau șoapte în penumbră. „Sunt obișnuită cu nefericirea, mi-a spus ea, te naști așa.“ Nu obținuse niciodată nimic din ceea ce dorise. „Și totuși, dacă i-aș putea cuprinde capul cu palmele, mi-ar fi de ajuns pentru totdeauna.“ Se gândea să ceară un post în colonii și să plece la Saigon sau la Tananarive.

Continuam să mă distrez din plin cu Stépha; Fernando era deseori acolo când urcam în camera ei; în timp ce ea pregătea cocktailuri cu curaçao, el îmi arăta reproduceri după Soutine și Cézanne; îmi plăceau tablourile lui încă stângace, și-l admiram pentru că, fără să se teamă de greutățile materiale, mizase total pe pictură. Ieșeam uneori toți trei. Ne-am entuziasmat văzându-l pe Charles Dullin în *Volpone*, am urmărit cu maximă seriozitate la Baty, la Comédie des Champs-Élysées, piesa lui Gantillon, *Départs*. Când ieșeam de la cursuri, Stépha mă invita să prânzim la Knam; ascultam muzică și mâncam specialități poloneze, iar ea îmi cerea sfatul: să se mărite cu Fernando? Eu îi spuneam să se mărite cu el; niciodată nu văzusem o înțelegere atât de completă între un bărbat și o femeie: corespundeau într-un totu idealului meu de cuplu. Ea avea ezitări: pe pământ sunt atâția oameni „interesanți“! Cuvântul ăsta mă cam enerva. Nu mă simțeam deloc atrasă de românii sau de bulgarii ăia cu care Stépha se juca de-a lupta între sexe. Din când în când, în mine se redeștepta vechiul meu șovinism. Am prânzit amândouă cu un student neamț în restaurantul din incinta Bibliotecii; blond, cu obrazul brăzdat de rituala cicatrice, a vorbit despre măreția țării sale pe un ton vindicativ. M-am surprins gândind: „Poate că va lupta într-o zi împotriva lui Jacques, împotriva lui Pradelle“ și mi-a venit să mă ridic de la masă.

Cu toate acestea, m-am împrietenit cu ziaristul ungur care a năvălit în viața Stéphei spre sfârșitul lui decembrie. Foarte înalt, foarte masiv, surâdea stângaci cu buzele lui cleioase pe o față lată. Vorbea cu mult respect despre tatăl său adoptiv, directorul celui mai mare teatru din Budapesta. Lucra la o teză de doctorat având ca subiect melodrama franceză, admira pățimaș cultura franceză, pe Doamna de Staël, pe Charles Maurras; cu excepția Ungariei, considera barbare toate țările din Europa Centrală și mai ales cele din Balcani. Turba când o vedea pe Stépha vorbind cu câte un român. Se înfură ușor, atunci mâinile începeau să-i tremure, bătea convulsiv cu piciorul în podea și se bâlbâia: eu mă simțeam jenată de această lipsă totală de stăpânire. Mă enerva și pentru că, printre buzele lui groase, scotea tot timpul cuvinte precum: rafinement, grație, delicatețe. Nu era prost și îi ascultam cu interes părerile despre culturi și civilizații. Dar, în general, conversația lui îmi părea mediocră; asta îl enerva. „Dacă ai ști cât de spiritual sunt când vorbesc ungurește!“ mi-a spus într-o zi, pe un ton furios și totodată îndurerat. Când încerca să mă seducă, astfel încât să-i pledez cauza pe lângă Stépha, îl trimiteam la plimbare. „E absurd!“ îmi spunea cu glas dușmănos. „Tuturor fetelor le place să se amestece când o prietenă a lor este curtată.“ Îi răspundeam brutal că iubirea lui pentru Stépha nu mă mișca: era doar o dorință egoistă de posedare și dominare; de altfel, mă îndoiam de trăinicia ei: era gata să-și clădească viața alături de ea? Buzele lui fremătau: „Dacă ți s-ar da o

statuetă de Saxa, ai da cu ea de pământ ca să vezi dacă se sparge sau nu!“ Nu i-am ascuns lui Bandi – așa îi spunea Stépha – că în situația aceea eram aliata lui Fernando. „Îl urăsc pe Fernando ăsta! mi-a spus Bandi. Înainte de toate, e evreu!“ Am fost scandalizată.

Stépha se plângea tot timpul de el; considera că e suficient de interesant pentru „a-l supune“, dar prea era stăruitor. Cu acest prilej am constatat că eram, cum spunea ea, foarte naivă. Într-o seară, m-am dus la Théâtre des Champs-Élysées cu Jean Mallet ca să vedem marionetele *Piccoli* pe care Podrecca¹¹¹ le prezenta pentru prima oară la Paris. Am zărit-o pe Stépha, pe care Bandi o ținea lipită foarte strâns de el, fără ca ea să se împotrivească. Mallet o plăcea mult pe Stépha; spunea că ochii ei seamănă cu ai unui tigru injectat cu morfină; mi-a propus să mergem s-o salutăm. Ungurul s-a tras brusc în lături, dar ea mi-a zâmbit fără urmă de jenă. Am înțeles că își trata curtezanii cu mai multă îngăduință decât mă lăsase să cred și mi-a fost ciudă pe ea, considerând că nu fusese loială cu mine, căci nu înțelegeam defel flirtul. Am fost foarte bucuroasă când s-a hotărât să se mărite cu Fernando. Bandi i-a făcut atunci niște scene cumplite: venea după ea până la ușa camerei, trecând peste toate interdicțiile. Apoi s-a calmat. Ea n-a mai venit la Biblioteca Națională. El m-a invitat în continuare să bem câte o cafea la Poccardi, însă nu mi-a mai vorbit despre ea.

Bandi a rămas mai târziu în Franța, devenind corespondentul unui ziar unguresc. L-am întâlnit peste zece ani la Dôme, în seara declarării războiului. A doua zi urma să se înroleze într-un regiment format din voluntari străini. Mi-a încredințat un obiect la care ținea mult: o mică pendulă sferică, din sticlă masivă. Mi-a mărturisit că e evreu, copil din flori și maniac sexual: îi plăceau doar femeile peste o sută de kilograme; Stépha fusese o excepție în viața lui: crezuse că, în pofida dimensiunilor reduse, îi va oferi prin inteligența ei impresia de imensitate. Războiul l-a înghițit: nu s-a mai întors niciodată să-și ia pendula.

Zaza îmi scria de la Berlin lungi scrisori din care le citeam Stéphei și lui Pradelle fragmente. Când plecase din Paris, îi numea pe germani „nemțâlăi“; pășise cu multă neplăcere pe teritoriul inamic: „Sosirea mea la Fröbel Hospiz a fost destul de jalnică: mă așteptam la un hotel pentru doamne; am găsit un adevărat caravanserai, plin de nemțâlăi grași, altminteri foarte respectabili; când mi-a prezentat camera, «Mädchen» mi-a dat, așa cum îmi spusese Stépha, un mănunchi de chei: de la dulapul cu oglindă, de la cameră, de la corpul de clădire în care locuiesc, în fine de la intrarea în curte, pentru cazul în care aş dori să mă întorc după ora patru dimineața. Eram atât de obosită de călătorie, atât de zăpăcită de dimensiunile de necuprins ale libertății mele și de imensitatea Berlinului, încât nu am avut puterea să cobor la

cină și, udând perna cu lacrimi, m-am băgat într-un pat straniu, fără cearșafuri sau cuverturi, doar cu o plapumă de puf. Am dormit 13 ore, m-am dus la slujbă într-o capelă catolică, m-am plimbat curioasă pe străzi și, la prânz, stăteam deja mai bine cu moralul. De atunci mă obișnuiesc treptat cu locurile; există momente în care, fără motiv, mă cuprinde brusc o dureroasă nevoie să fiu cu familia, cu dumneata la Paris, dar îmi place viața berlineză, nu am nici un fel de probleme cu nimeni și simt că aceste trei luni pe care le voi petrece aici vor fi foarte interesante.“ Nu descoperise nici un personaj interesant în grupul de francezi de acolo, compus aproape exclusiv din corpul diplomatic: la Berlin existau doar trei studenți francezi și toată lumea considera surprinzător faptul că Zaza, venită pentru trei luni în Germania, voia să meargă la cursuri. „Consulul și-a încheiat scrisoarea de recomandare pe care mi-a dat-o către un profesor neamț cu o frază care m-a distrat: «Vă rog călduros să susțineți atât de interesanta inițiativă a domnișoarei Mabilie.» De parcă aș fi zburat peste Polul Nord!“ Astfel că, la scurt timp, a decis să intre în relații cu cei din partea locului. „Miercuri am făcut cunoștință cu teatrele din Berlin într-o companie foarte neașteptată. Închipuie-ți, cum ar spune Stépha, că în jurul orei șase l-am văzut pe directorul Hospiz-ului, bătrânul și grasul Herr Pollack, venind către mine și spunându-mi cu un surâs amabil: «Mică domnișoară franceză, vreți să veniți cu mine la teatru în seara asta?» M-a năucit în prima secundă; m-am interesat de moralitatea piesei și, ținând cont de aerul serios și demn al bătrânului Herr Pollack, m-am hotărât să accept. La ora opt mergeam împreună pe străzile Berlinului, pălăvrăgind ca doi prieteni vechi. De fiecare dată când trebuia să plătesc ceva, nemțălăul cel gras îmi spunea, cu amabilitate: «Sunteți invitata mea, e gratis.» La al treilea antract, înviorat de o ceașcă de cafea, mi-a mărturisit că soția lui nu voia niciodată să meargă la teatru cu el, că nu aveau aceleași gusturi și că nu a încercat niciodată să-i facă vreo plăcere în timpul celor 35 de ani de căsătorie, cu excepția unei situații intervenite acum doi ani, când era pe moarte, dar nu poți fi tot timpul pe moarte, mi-a spus el în nemțește. M-am distrat grozav, găsindu-l pe Herr Pollack mult mai amuzant decât Sudermann, căruia i se juca *Die Ehre*, o piesă gen Alexandre Dumas fiul. Când am ieșit de la Teatrul Trianon, ca să punem capac serii tipic germane, nemțălăul meu a vrut cu tot dinadinsul să mergem să mâncăm cârnați pe varză!“

Am râs cu Stépha gândindu-ne la doamna Mabilie, care preferase s-o trimită pe Zaza în exil decât s-o lase să joace tenis mixt; iar ea ieșea singură, seara, cu un bărbat: cu un necunoscut, un străin, un nemțălău! Bine măcar că se informase în legătură cu moralitatea piesei. Scrisorile următoare dovedeau că Zaza devenise repede foarte dezghețată. Urma cursurile Universității, mergea la concert, la teatru,

la muzee, se împrietenește cu studenți și cu un prieten al Stéphei, Hans Miller, a cărui adresă o avea de la ea. La început, Zaza îi păruse atât de prețioasă, încât îi spusese, râzând: „Dumneata abordezi viața cu mânuși de șevro glasat.“ Ea s-a simțit umilită și s-a hotărât să-și scoată mânușile.

„Văd atâția oameni necunoscuți, din medii, din țări și de tipologii atât de diferite, încât simt că toate prejudecățile mele se risipesc și nu mai știu exact dacă am aparținut vreunui mediu și nici care este acela. Se întâmplă să iau micul dejun la ambasadă, cu personalități diplomatice, alături de impresionantele ambasadoare ale Braziliei sau Argentinei, iar seara să cinez singură la Aschinger, un restaurant popular, așezată cot la cot cu vreun funcționar gras ori student grec sau chinez. Nu fac parte din nici un grup, nu există nici un motiv stupid care să mă împiedice să fac ceva care m-ar interesa la un moment dat, nu există nimic imposibil sau inacceptabil și primesc încântată și încrezătoare tot ceea ce-mi aduce, neașteptat și nou, ziua care urmează. La început mă preocupa forma: îi întrebam pe ceilalți «ce se face» și «ce nu se face». Ceilalți au zâmbit și mi-au răspuns: «Păi, fiecare face ce vrea», și am tras numai foloase de pe urma acestei lecții. Acum mă port mai liber decât o studentă poloneză, ies singură la orice oră din zi sau din noapte, mă duc la concert cu Hans Miller, mă plimb cu el până la ora unu dimineața. Lui i se pare atât de firesc acest comportament, încât mă simt stânjenită că încă mi se mai întâmplă să mă mir.“ I se schimbase felul de a gândi; șovinismul ei se topea. „Cel mai mult mă uimește aici pacifismul, ba mai mult, francofilia tuturor nemților în general. Dăunăzi, la cinematograful, am văzut un film cu mesaj pacifist, care înfățișa grozăviile războiului; la sfârșit, toată lumea a aplaudat. Se pare că, anul trecut, când s-a jucat aici *Napoleon*, care a avut un imens succes, orchestra a cântat *Marseieza*. Într-o seară, la Ufa Palace, lumea a aplaudat atât de frenetic, încât au cântat-o de trei ori în ovațiile generale. Înainte de plecare, la Paris, aș fi sărit în sus neîncrezătoare dacă mi s-ar fi spus că voi putea discuta fără rezerve cu un neamț despre război; Hans Miller mi-a vorbit de curând despre perioada în care a fost prizonier, iar la sfârșit mi-a spus: «Poate erai prea mică ca să-ți amintești, dar vremurile acelea au fost îngrozitoare pentru ambele părți, nu trebuie să se mai întâmple așa ceva!» Altă dată, pe când îi povesteam despre *Siegfried*¹¹² spunându-i că i-ar plăcea această carte, mi-a răspuns – cuvintele în germană exprimau mult mai energic ideea: «Este ‘politic’ sau foarte ‘umanist’? Destul ni s-a vorbit despre națiuni, despre rase, este timpul să ni se vorbească și despre om, în general.» Cred că ideile de acest gen sunt foarte răspândite în rândul tinerilor germani.“

Hans Miller a petrecut o săptămână la Paris; a ieșit cu Stépha și i-a spus că prietena ei se schimbase față de momentul sosirii; primit cu

răceală de familia Mabilie, a fost foarte mirat de abisul care o separa pe Zaza de restul familiei. Ea însăși era din ce în ce mai conștientă de acest lucru. Mi-a spus că plânse în hohote de bucurie când zărise, la fereastra vagonului, chipul mamei sale care venise s-o vadă la Berlin; totuși, gândul întoarcerii acasă o speria. Lili acceptase, în sfârșit, să se mărite cu un politehnician și, după câte îi spusese Hans Miller, casa era cu susu-n jos. „Simt că acasă toată lumea e prinsă cu pregătirile, cu primirea felicitărilor, cu cadourile, cu alegerea inelului, cu trusoul, cu alegerea culorii rochiilor domnișoarelor de onoare (cred că nu am uitat nimic); și această agitație formalistă mă face să nu prea am mare chef să mă întorc, încep să nu mai fiu obișnuită cu lucruri de acest gen! Aici chiar am o viață frumoasă, interesantă... Gândindu-mă la întoarcere, simt în primul rând marea bucurie de a te revedea. Dar îți mărturisesc că mi-e frică să-mi reiau viața de acum trei luni. Foarte respectabilul formalism în care trăiesc cei mai mulți din «mediul nostru» a devenit insuportabil pentru mine, cu atât mai greu de suportat cu cât îmi amintesc perioada deloc îndepărtată când, fără să-mi dau seama, eram pătrunsă de el și mă tem ca, întorcându-mă, să nu fiu iarăși prinsă de spiritul lui.“

Nu știu dacă doamna Mabilie își dădea seama că această ședere la Berlin nu avusese rezultatul scontat; oricum, se pregătea să-i pună din nou fiicei sale papucul pe grumaz. Când a întâlnit-o pe mama la o serată unde o însoțea pe Păpușica, i-a vorbit cu rece asprime. Mama a pronunțat numele Stépha: „Nu cunosc nici o Stépha. O cunosc pe domnișoara Advicovitch, care a fost guvernantă la copiii mei.“ A adăugat: „Educați-o pe Simone cum doriți. Eu am alte principii.“ S-a plâns de influența mea asupra fiicei sale și a încheiat: „Din fericire, Zaza mă iubește foarte mult.“

În iarna aceea, tot Parisul s-a îmbolnăvit de gripă și eram în pat când s-a întors Zaza; așezată la căpătâiul meu, mi-a descris Berlinul, Opera, concertele, muzeele. Se îngrășase și prinsese culoare în obraji: Stépha și Pradelle au fost izbiți, ca și mine, de transformarea ei. I-am spus că în octombrie rezerva ei mă îngrijorase: m-a asigurat pe un ton vesel că era complet alta. Nu numai că i se schimbaseră multe dintre idei, dar, în loc să se gândească la moarte și să dorească să ajungă la mânăstire, deborda de vitalitate. Spera ca existența să-i fie ușurată de plecarea surorii ei din casă. Îi era totuși milă de soarta lui Lili: „E ultima ta șansă“, îi spusese cu fermitate doamna Mabilie. Lili s-a consultat cu prietenele ei. „Acceptă“, i-au spus tinerele căsătorite resemnate și celibatarele care nu-și găseau un soț. Zazei i se strângea inima când auzea discuțiile dintre cei doi logodnici. Dar, fără să știe exact de ce, acum era sigură că pe ea nu o amenință un asemenea viitor. Deocamdată, intenționa să studieze serios vioara, să citească mult, să-și cultive spiritul; avea de gând să traducă un roman al lui

Stefan Zweig. Mama ei nu îndrăznea s-o priveze brusc de libertate; i-a permis de două sau de trei ori să iasă seara împreună cu mine. Am fost la *Prințul Igor* interpretat de Opera Rusă. Am văzut primul film al lui Al Jolson, *Cântărețul de jazz*¹¹³, și am asistat la o ședință organizată de grupul „L'Effort“, unde s-au proiectat filme de Germaine Dulac¹¹⁴: apoi a avut loc o dezbatere aprinsă asupra filmului pur și a celui cu sonor. Deseori, după-amiaza, în timp ce studiam la Biblioteca Națională, simțeam pe umăr o mână înmănușată; Zaza îmi surâdea de sub pălărioara ei de fetru roz și mergeam să bem o cafea sau să ne plimbăm. Din păcate, a trebuit să plece o lună la Bayonne, pentru a-i ține companie unei verișoare bolnave.

Mi-a lipsit mult. Ziarele scriau că la Paris nu mai existase un frig atât de cumplit de 15 ani; pe Sena curgeau sloiuri de gheață; nu mă mai plimbam și studiam prea mult. Eram pe punctul de a-mi termina diploma; redactam, pentru un profesor numit Laporte, o disertație despre Hume și Kant; de la nouă dimineața până la șase seara, stăteam ținută în fotoliul meu de la Biblioteca Națională; făceam doar o pauză de jumătate de oră ca să mănânc un sendviș; după-amiaza mi se întâmpla să moșai sau chiar să adorm. Seara, acasă, încercam să citesc: Goethe, Cervantes, Cehov, Strindberg. Dar mă durea capul. Din cauza oboselii, îmi venea uneori să plâng. Fără doar și poate, filozofia, așa cum se studia la Sorbona, nu avea nimic atrăgător. Bréhier avea un curs excepțional despre stoici; dar Brunshvicg se repeta frecvent în idei; Laporte făcea praf toate sistemele, cu excepția celui al lui Hume. Era cel mai tânăr dintre profesorii noștri; avea mustăcioară, ghetre albe, se lua după femei pe stradă; o dată, din greșală, încercase să agațe o studentă de-a lui. Mi-a înapoiat disertația cu o notă acceptabilă și cu comentarii ironice: îl preferasem pe Kant lui Hume. Apoi m-a convocat la el, într-un apartament luxos din Avenue Bosquet, ca să-mi vorbească despre lucrarea mea: „Mari calități; dar foarte neatractivă. Stil obscur, falsă profunzime: pentru ce e de spus în filozofie!“ Și-a criticat toți colegii, mai ales pe Brunshvicg; apoi i-a trecut rapid în revistă pe bătrânii maștri. Filozofii Antichității? niște neghiobi. Spinoza? un monstru. Kant? un impostor. Rămânea doar Hume. Am obiectat, spunând că Hume nu rezolva nici una dintre problemele practice; a ridicat din umeri: „Practica nu ridică probleme.“ Filozofia trebuie considerată doar un divertisment și oricine este liber să prefere altul. „În concluzie, e vorba doar de o convenție?“ am sugerat. „A! nicidecum, domnișoară, de data asta exagerezi, mi-a spus brusc, indignat. Știu, a adăugat, că scepticismul nu e la modă. Bineînțeles: du-te și caută o doctrină mai optimistă decât a mea.“ M-a însoțit până la ușă: „Ei bine, sunt încântat. Sigur vei reuși la examenul de agregare“, a spus cu un aer scârbit. Era, desigur, o atitudine mai sănătoasă, dar mai puțin reconfortantă decât profețiile

lui Jean Baruzi.

Am încercat să reacționez cumva. Dar Stépha își pregătea trusoul, își organiza viitorul menaj și abia reușeam să mă văd cu ea. Sora mea era morocănoasă, Lisa era disperată, Clairaut era distant, Pradelle, mereu egal cu el însuși; Mallet trudea la diplomă. Am încercat să dau de domnișoara Roulin și de alți colegi: nu am reușit. O după-amiază întreagă, prin galeriile Luvrului, am călătorit din Asiria în Egipt, din Egipt în Grecia; apoi m-am trezit în umeda seară pariziană. Mă târam fără gânduri, fără vreo iubire. Mă disprețuiam. Mă gândeam la Jacques ca la o trecută mândrie, simțindu-mă departe de el. Suzanne Boigue, care se întorsese din Maroc, m-a primit într-un apartament luminos, ușor exotic; era iubită și fericită, o invidiam. Cel mai mult mă apăsa senzația de împușinare. „Am impresia că am pierdut ceva foarte important și cel mai grav este că nu pot suferi din acest motiv... Sunt inertă, dusă de valul preocupărilor, al visărilor de moment. Nimic din mine nu e implicat în ceva; nu sunt legată nici de vreo idee, nici de vreun sentiment în acel mod intim, neînduplecat și înflăcărat în care m-am atașat multă vreme de atâtea lucruri; mă interesez de orice *cu măsură*; ah! sunt atât de rațională, încât nu mai am nici măcar neliniști existențiale.“ Mă agățam de speranța că era o stare de moment; peste patru luni, scăpată de examene, aveam să fiu din nou interesată de viață; voi începe să-mi scriu cartea. Dar aș fi dorit să am un ajutor din afară: „Nevoie de o afecțiune nouă, de o aventură, de orice, doar să fie altceva.“

Poezia barurilor se evaporase. Dar după ce petreceam o zi întreagă la Biblioteca Națională sau la Sorbona, îmi era greu să mă închid în casă. Unde să mă duc? Am rătăcit din nou prin Montparnasse, într-o seară cu Lisa, apoi cu Fernando și cu Stépha. Sora mea se împrietenise cu o colegă de școală, o fată drăguță de 17 ani, suplă și îndrăzneată, a cărei mamă avea o cofetărie; i se spunea Gégé; avea multă libertate de mișcare. Mă întâlneam deseori cu ele la Dôme. Într-o seară ne-am hotărât să mergem la Jungle, un local care se deschisese de curând peste drum de Jockey, dar nu aveam bani destui. „Nu-i nimic, a spus Gégé, așteaptă-ne acolo: ne vom descurca.“ Am intrat singură în cârciumă și m-am așezat la bar. Pe bulevard, stând pe o bancă, Păpușica și Gégé se plângeau cu voce tare: „Și când te gândești că ne mai trebuie doar 20 de franci!“ Un trecător s-a înduioșat de soarta lor. Nu mai știu ce i-au spus, dar foarte curând s-au cocoțat lângă mine, cu câte un *gin-fizz* în față. Gégé se pricepea să ademenească bărbații. Ni s-a dat de băut, am fost invitate la dans. O pitică supranumită Chiffon, pe care o auzisem și la Jockey, cânta și debita obscenități, ridicându-și fusta; își arăta coapsele pline de vânătăi și povestea cum o mușcă amantul ei. Într-un fel, era deconectant. Am recidivat. Într-o seară, la barul Jockey, am întâlnit niște vechi cunoscuți cu care ne-am amintit

de momentele vesele din vara trecută; un studentaș elvețian, care venea des la Biblioteca Națională, mi-a făcut o curte asiduă; am băut și m-am distrat. Noaptea târziu, un medic tânăr care ne observa pe toate trei cu un ochi critic m-a întrebat dacă veneam acolo pentru a studia moravurile; la miezul nopții, când sora mea a plecat, m-a felicitat pentru cât era de cuminte, dar mi-a spus destul de muștrător că Gégé era prea tânără pentru a frecventa localurile dansante. În jurul orei unu, ne-a propus să ne ducă acasă cu taxiul; am condus-o întâi pe Gégé și a fost vizibil amuzat de stânjeneala care m-a cuprins când am rămas singură cu el în taxi. M-a măgulit interesul pe care mi-l arăta. Pentru a-mi recăpăta buna dispoziție aveam nevoie de foarte puțin, de o întâmplare neprevăzută, de o întâlnire. Totuși plăcerea pe care mi-o făceau asemenea aventuri minore nu explică recăderea mea în mrejele localurilor rău-famate. Eram sincer uimită: „Jazz, femei ușoare, dansuri, cuvinte murdare, alcool, atingeri: cum se face că nu sunt șocată și, în plus, accept în aceste locuri ceea ce n-aș accepta nicăieri altundeva, și cum de glumesc cu asemenea bărbați? Cum de pot iubi aceste lucruri cu o pasiune care nu știu de unde vine și care mă înlanțuie cu atâta putere? Ce caut, de fapt, în aceste locuri cu farmec dubios?”

Peste câteva zile am luat ceaiul la domnișoara Roulin, care m-a plictisit de moarte. După ce am plecat de la ea, m-am dus la Européen; am luat un bilet de patru franci la balcon și m-am așezat printre femei fără pălărie și băieți cu ținută neglijentă; perechile se strângeau în brațe, se sărutau; fete parfumate din belșug nu mai puteau de admirație ascultându-l pe cântărețul pomădat, iar glumele fără perdea erau întâmpinate cu hohote aprobatoare de râs. Participam afectiv și eu la toate astea, râdeam, mă simțeam bine. De ce? Dădeam târcoale pe Boulevardul Barbès și nu mai priveam curvele și derbedeii cu groază, ci cu un fel de invidie. Mă minunam din nou: „Există în mine dintotdeauna cine știe ce dorință monstruoasă de zgomot, de luptă, de sălbăticie și, mai ales, de tăvălire în noroi... Ce mai lipsește acum ca eu însămi să devin morfinomană, alcoolică sau cine mai știe cum? Probabil nimic decât o simplă ocazie, o dorință puțin mai puternică de a avea ceea ce nu voi cunoaște niciodată...” Uneori mă indignam din cauza acestor „perversiuni” și „instincte joase” pe care le descopeream în mine. Ce-ar fi avut de spus Pradelle care, altădată, mă acuza că atribui vieții prea multă noblete? Îmi reproșam că sunt duplicitară, ipocrită. Dar nici nu mă gândeam să mă reneg: „Vreau viață, viața toată. Mă simt curioasă, dornică, dornică să ard mai puternic decât orice altă ființă, oricare ar fi mistuitoarea flacăra.”

Eram la doi pași de a-mi mărturisi adevărul: mă săturasem să fiu un spirit pur. Nu era vorba despre chinurile dorinței, ca în pragul pubertății. Dar intuiam că violența cărnii, impudoria ei m-ar fi salvat

din acea fadoare eterată în care mă ofileam. Nu se punea problema să trăiesc așa ceva; mă opreau atât sentimentele mele pentru Jacques, cât și prejudecățile. Uram catolicismul din ce în ce mai sincer: văzându-le pe Lisa și Zaza cum se zbăteau să scape de preceptele acestei „religii martirizante“, mă bucuram că eu reușisem; de fapt, încă eram mânjită; tabuurile sexuale dăinuiau într-un asemenea grad, încât îmi spuneam că aș putea deveni morfinomană sau alcoolică, dar nici nu mă gândeam la libertinaj. Citind Goethe și cartea scrisă de Ludwig despre el, m-am revoltat împotriva moralei lui. „Mă revoltă acceptarea pasivă a vieții simțurilor, fără sfâșieri, fără zbucium. Cel mai teribil desfrâu, dacă este acela al unui Gide care caută hrană spirituală, o apărare sau chiar o provocare, mă emoționează; iubirile lui Goethe mă ofensează.“ Fie iubirea fizică se integra pur și simplu în sentimentul de iubire, și atunci totul venea de la sine, fie însemna o tragică decădere și nu aveam curajul să mă las în voia ei.

În mod clar, eram influențată de anotimpuri. Și în acel an, încă de la prima adiere a primăverii, m-am deschis și am respirat, cu voie bună, mirosul de asfalt încălzit. Nu mă destinsesem, concursul se apropia, iar eu mai aveam o mulțime de goluri de acoperit; însă oboseala îmi impunea momente de răgaz, de care am profitat. Mă plimbam cu sora mea pe malurile Marnei, regăseam plăcerea discuțiilor cu Pradelle sub castanii din Luxembourg; mi-am cumpărat o pălărioară roșie care i-a făcut pe Stépha și Fernando să zâmbescă. Mi-am dus părinții la Européen, iar tata ne-a oferit câte o înghețată pe terasa Wepler. Mama venea deseori cu mine la cinematograf; la Moulin Rouge am văzut, împreună cu ea, *Barbette*, nu atât de extraordinar pe cât pretindea Jean Cocteau. Zaza s-a întors de la Bayonne. Am vizitat, la Luvru, noile săli cu pictură franceză; nu-mi plăcea Monet, îl apreciam pe Renoir cu anumite rezerve, îl admiram mult pe Manet și fără limite pe Cézanne, căci în tablourile sale vedeam „descinderea spiritului în inima sensibilului“. Zaza îmi împărtășea aproape toate gusturile. Am asistat fără să mă plictisesc prea tare la căsătoria surorii ei.

În vacanța pascală mi-am petrecut tot timpul la Biblioteca Națională; acolo l-am întâlnit pe Clairaut, care îmi părea cam pedant, dar continua să mă intrige; bărbatul acesta micuț și negricios suferise într-adevăr de „tragică suzeranitate“ a cărnii? În orice caz, această problemă îl frământa, asta era sigur. A adus vorba de mai multe ori despre articolul lui Mauriac. La ce grad de senzualitate au voie să ajungă soții creștini? dar logodnicii? I-a pus într-o zi întrebarea Zazei, care s-a înfuriat: „Astea sunt probleme de fete bătrâne și de popi!“ i-a răspuns ea. Peste câteva zile mi-a povestit că trecuse el însuși printr-o experiență dureroasă. La începutul anului școlar se logodise cu sora unui coleg; ea avea o puternică admirație pentru el și, în plus, era o fire pasională: dacă nu ar fi pus el piciorul în prag, Dumnezeu știe

unde i-ar fi dus patima! Îi explicase că trebuie să se păstreze curății pentru noaptea nunții și că, în așteptarea aceluia moment, aveau voie doar să se sărute cast. Ea insista să fie sărutată pe gură, iar el o refuza, ceea ce a făcut-o să se supere pe el și să rupă relația. Evident, acest eșec îl obseda. Întorcea pe față și pe dos căsătoria, dragostea, femeile cu o înverșunare de maniac. Mi s-a părut cam ridicolă această poveste care mi-o amintea pe cea a lui Suzanne Boigue; m-a măgulit însă că Clairaut mă luase drept confidentă.

Vacanța pascală a luat sfârșit; îmi făcea plăcere să stau în grădina Școlii Normale, plină de liliac înflorit, salcâm galben și păducel cu flori roșii, în mijlocul colegilor mei. Îi cunoșteam aproape pe toți. Doar în grupul format de Sartre, Nizan și Herbaud nu pătrunsesem; nu se amestecau cu nimeni; asistau doar la anumite cursuri pe care le aleseseră și se așezau departe de ceilalți. Aveau o reputație proastă. Se spunea că „n-au simpatie pentru lucruri“. Erau liber-cugetători radicali, făceau parte dintr-un grup compus în cea mai mare parte din elevi ai lui Alain și renumit pentru brutalitatea lui: membrii lui aruncau bombe cu apă în distinșii normaliști îmbrăcați în smocking când aceștia se întorceau noaptea acasă. Nizan era căsătorit, călătorise mult și purta cu dezinvoltură pantaloni de golf, iar din spatele unor ochelari mari, cu rame de baga, priveau niște ochi care mă intimidau. Sartre n-avea o figură neplăcută, dar despre el se spunea că e cel mai de temut dintre toți trei, ba chiar era acuzat că ar bea. Dintre ei unul singur îmi părea accesibil: Herbaud. Era căsătorit, la rândul lui. Când se afla în compania lui Sartre și a lui Nizan, mă ignora. Când era singur, dacă ne întâlneam schimbam câteva cuvinte.

Făcuse o expunere în ianuarie la cursul lui Brunschvicg și, în timpul discuțiilor care au urmat, îi distrase pe toți. Nu rămăsesem insensibilă la farmecul vocii lui zeflemitoare, la expresia ironică a gurii. Descurajată de imaginea normaliștilor cenușii, îmi opream cu plăcere privirea pe chipul lui trandafiriu, luminat de ochii de un albastru pur; părul său blond era des și viu ca iarba. Venise într-o dimineață să studieze la Biblioteca Națională și, în pofida eleganței pardesiului albastru, fularului deschis la culoare și costumului bine croit, descoperisem la el ceva de om de la țară. Contrar obiceiurilor mele, avusesem inspirația să urc să mănânc în restaurantul din incinta Bibliotecii; îmi făcuse loc la masa lui cu naturalețe, ca și cum am fi avut întâlnire. Am vorbit despre Hume și despre Kant. Mă încrucișasem cu el în anticamera lui Laporte, care tocmai îi spunea pe un ton ceremonios: „Ei bine, la revedere, domnule Herbaud“; mă gândisem cu regret că este un domn căsătorit, foarte distant, pentru care nu voi exista niciodată. Într-o după-amiază îl zărisem pe strada Soufflot, însoțit de Sartre și de Nizan, oferindu-i brațul unei femei îmbrăcate în gri; mă simțisem exclusă. Era singurul din grupul celor

trei care venea la cursurile lui Brunschvicg; cu puțin înainte de vacanța pascală, se așezase lângă mine. Desenase Eugeni inspirați din cei creați de Cocteau în *Potomak* și compusese scurte poeme ironice. Îl găseam foarte nostim și eram impresionată că întâlneam la Sorbona pe cineva care-l aprecia pe Cocteau. Într-un fel, Herbaud îmi amintea de Jacques; și el înlocuia deseori o frază printr-un zâmbet și părea să trăiască în altă parte decât în cărți. De fiecare dată când apărea la Biblioteca Națională mă saluta amabil și eu muream să-i spun ceva inteligent; din păcate, n-am fost capabilă.

După vacanță, când Brunschvicg și-a reluat cursurile, s-a așezat din nou lângă mine. Mi-a dedicat un „portret al candidatului la agregare“, alte desene și câteva poezii. M-a anunțat fără înconjur că este un individualist. „Și eu“, i-am spus. „Dumneata?“ M-a măsurat cu o expresie de neîncredere. „De ce oare te credeam catolică, tomistă și socială?“ Am protestat și s-a bucurat că suntem de acord. A adus un elogiu dezinvolt predecesorilor noștri: Sylla, Barrès, Stendhal, Alcibiade, pentru care avea o slăbiciune; nu-mi mai amintesc tot ce mi-a spus, dar îmi plăcea din ce în ce mai mult; părea foarte sigur pe sine și, pe de altă parte, nu se lua deloc în serios: tocmai acest amestec de trufie și ironie m-a fermecat. La despărțire, când mi-a spus că trebuie să discutăm îndelung, am fost în al nouălea cer: „Are un tip de inteligență care îmi merge la inimă“, am scris seara. Eram deja dispusă ca, pentru el, să renunț la Clairaut, Pradelle, Mallet și toți ceilalți. Evident, funcționa și atracția noutății și știam că mă entuziasmez repede, deși, de multe ori, îmi trece la fel de urgent. Cu toate astea, am fost surprinsă de intensitatea participării mele afective: „Întâlnire cu André Herbaud sau cu mine însămi? Cine m-a emoționat atât de puternic? De ce sunt răscolită de parcă mi s-ar fi întâmplat cu adevărat ceva deosebit?“

Se întâmplase ceva deosebit care, în mod indirect, urma să-mi hotărască întreaga viață: dar aveam să aflu asta puțin mai târziu.

De atunci, Herbaud a fost nelipsit de la Biblioteca Națională; îi țineam, totdeauna, un loc lângă mine. Prânzeam împreună într-un mic restaurant de la primul etaj al unei brutării; mijloacele mele financiare îmi permiteau să iau doar un meniu fix, dar el mă îndopa fără drept de apel cu corăbioare cu căpșuni. O dată mi-a oferit la restaurantul Fleur de Lys din scuarul Louvois un prânz care mi s-a părut somptuos. Ne plimbam prin grădinile de la Palais-Royal, ne așezam pe marginea bazinului; vântul bătea în jetul de apă și ne săreau picături pe obraji. Îi spuneam că ar trebui să ne reîntoarcem la studiu. „Hai să bem o cafea mai întâi, spunea Herbaud, dacă nu facem așa, nu-ți priește studiul, ești agitată și mă tulburi din lectură.“ Mă ducea la Poccardi și când mă ridicam, după ultima ceașcă băută, spunea afectuos: „Ce păcat!“ Era fiul unui învățător de pe lângă Toulouse și venise la Paris

ca să urmeze Școala Normală. Îi cunoscuse în cursul superior pe Sartre și pe Nizan și mi-a vorbit mult despre ei; îl admira pe Nizan pentru distincția lui firească, dar era legat în mod special de Sartre, despre care spunea că e minunat de interesant. Pe ceilalți colegi ai noștri îi disprețuia atât la grămadă, cât și separat. Îl considera pe Clairaut un pedant ridicol și nu-l saluta niciodată. Într-o după-amiază, Clairaut s-a apropiat de mine cu o carte în mână și m-a întrebat pe un ton inchizitorial: „Domnișoară Simone de Beauvoir, ce crezi despre opinia lui Brochard conform căreia Dumnezeu lui Aristotel ar simți plăceri trupesti?” Herbaud l-a țintuit cu privirea: „Sper pentru el că e așa!”, a răspuns, de sus. La început, discutam în special despre lucruri destul de lipsite de importanță din lumea noastră comună: colegi, profesori, examen. Îmi amintea subiectul de disertație care îi distra în mod tradițional pe normalişti: „Deosebirea dintre noțiunea de concept și conceptul de noțiune”. Inventase și altele: „Ce autor preferați dintre cei existenți în programa analitică și de ce?” sau „Sufletul și trupul: asemănări și deosebiri, avantaje și dezavantaje”. De fapt, relațiile lui cu Sorbona și cu Școala Normală erau destul de precare; viața lui era în altă parte. Mi-a spus câte ceva despre ea. Mi-a vorbit despre soția lui care, pentru el, era întruchiparea tuturor paradoxurilor feminității, despre Roma, unde fusese în călătoria de nuntă, despre Forum, care îl emoționase până la lacrimi, despre sistemul său moral, despre cartea pe care voia s-o scrie. Îmi aducea *Détective* și *L'Auto*¹¹⁵; îl înflăcăra o cursă de ciclism sau o enigmă polițistă; mă zăpăcea cu anecdotele lui, cu asocierile neașteptate. Mânuaia atât de iscusit stilul emfatic și stilul sec, lirismul, cinismul, naivitatea, insolența, încât nimic din ce spunea nu era banal. Dar ceea ce îl făcea cu adevărat irezistibil era râsul: s-ar fi zis că tocmai ajunsese, pe neașteptate, pe o planetă care nu era a sa și căreia îi descoperea cu încântare prodigiosul caraghioslâc; când izbucnea în hohote de râs, totul îmi părea nou, surprinzător, încântător.

Herbaud nu semăna cu ceilalți prieteni ai mei; aceștia aveau chipuri atât de rezonabile, încât păreau imateriale. La drept vorbind, capul lui Jacques nu avea nimic serafic, dar senzualitatea sa debordantă era mascată de o pojghiță de gheață burgheză. Era imposibil să reduci chipul lui Herbaud la un simbol; mandibula proeminentă, zâmbetul larg și umed, irisul albastru încercuit de o corneă strălucitoare, carnea, oasele, pielea erau, fiecare în parte, entități care se impuneau și își erau suficiente. Între altele, Herbaud avea un trup. Printre arborii înverziți îmi spunea cât de mult urăște moartea și că niciodată nu va accepta nici boala, nici bătrânețea. Cu câtă mândrie își simțea în vene forța sângelui! Îl priveam cum merge prin grădină cu mișcări ușor deșelate, mă uitam la urechile lui care, în soare, păreau transparente, făcute din zahăr roz, și știam că am alături nu un înger, ci un fiu al

oamenilor. Îmi era lehamite de angelism și eram bucuroasă că mă trata – cum doar Stépha o mai făcuse – ca pe o creatură terestră. Simpatia lui nu se adresa sufletului meu; nu se reducea la evaluarea meritelor: spontană, fără motiv exact, mă înconjura întreagă. Herbaud îmi râdea în față, își punea mâna pe brațul meu, mă amenința cu degetul, numindu-mă: „Biata mea prietenă!“; făcea o mulțime de mici observații amabile sau ironice despre persoana mea, totdeauna surprinzătoare.

Filozofic, nu mă uimea. Am notat, oarecum incoerent: „Îi admir capacitatea de a avea propriile teorii despre orice. Poate pentru că nu știe foarte multă filozofie. Îmi place enorm.“ Așa era, îi lipsea rigoarea filozofică, dar ceea ce conta cu adevărat pentru mine era că-mi deschidea drumuri pe care ardeam de nerăbdare să mă avânt, fără să am încă îndrăzneala de-a o face. Cei mai mulți dintre prietenii mei erau credincioși și mă străduiam să caut compromisuri între punctele lor de vedere și al meu; nu îndrăzneau să mă depărtez prea mult de opinia lor. Herbaud îmi deștepta dorința să renunț la acest trecut, care mă despărțea de el; respingea legăturile mele cu catolicii practicanți. Ascetismul creștin îi repugna. Ignora în mod deliberat neliniștea metafizică. Antireligios, anticlerical și în egală măsură antinaționalist, antimilitarist; avea oroare de tot ceea ce însemna mistică. I-am dat să citească disertația mea asupra „personalității“, de care eram peste măsură de mândră; a făcut mutre; vedea acolo ecourile unui catolicism și ale unui romantism de care m-a sfătuit să mă lepăd cât mai repede. Am fost de acord cu graba lui. Mă săturasem de „complicații catolice“, de impasuri spirituale, de minciuna miraculosului; acum voiam să simt pământul sub picioare. Iată de ce, întâlnindu-l pe Herbaud, am avut impresia că mă regăsesc pe mine însămi: mi-a arătat propriul viitor. Nu era nici un conformist, nici un șoarece de bibliotecă și nici un stâlp de cafea; prin exemplul său, demonstra că îți poți clădi, în afara vechilor matrici, o viață mândră, fericită și rațională: exact cea pe care mi-o doream.

Această prietenie proaspătă exacerba bucuriile primăverii. Este o singură dată pe an primăvară, îmi spuneam, și o singură tinerețe în viață: nu trebuie să las să se irosească nimic din primăverile tinereții mele. Terminam de redactat lucrarea de diplomă, citeam cărți despre Kant, dar partea cea mai importantă din ce aveam de făcut era gata și mă simțeam sigură de reușită: succesul pe care-l anticipam mă amețea. Petreceam împreună cu sora mea seri vesele la Bobino, la Lapin Agile, la Caveau de la Bolée, unde ea desena. Împreună cu Zaza am ascultat în sala Pleyel festivalul Layton și Johnstone; am vizitat cu Riesmann o expoziție Utrillo; am aplaudat-o pe Valentine Tessier în *Jean de la Lune*. Am citit cu admirație *Lucien Leuwen* și, cu mare curiozitate, *Manhattan Transfer*, care, în opinia mea, respecta în mod

prea vizibil o anumită schemă. Mă așezam în Grădina Luxembourg la soare, iar seara urmăream cu privirea apele neguroase ale Senei, atentă la lumini, la mirosuri, la inima mea, și mă sufocam de fericire.

Într-o seară de sfârșit de aprilie, m-am întâlnit cu sora mea și cu Gégé în piața Saint-Michel; după ce am băut niște cocktailuri și am ascultat discuri cu jazz într-un bar nou deschis în cartier, Le Bateau ivre, ne-am dus în Montparnasse. Albastrul fluorescent al firmelor de neon îmi evoca zorelele copilăriei. La Jockey mi-au zâmbit figuri familiare și, din nou, saxofonul mi-a sfâșiat blând inima. L-am zărit pe Riquet. Am discutat: despre *Jean de la Lune* și, ca totdeauna, despre prietenie, despre iubire; m-a plictisit; ce diferență era între el și Herbaud! A scos o scrisoare din buzunar și am zărit scrisul lui Jacques. „Jacques nu mai e același, mi-a spus el, îmbătrânește. Nu se întoarce la Paris decât la mijlocul lui august.“ A adăugat cu însuflețire: „Peste zece ani va realiza lucruri nemaipomenite.“ N-am simțit nici urmă de emoție. Parcă aș fi suferit de o paralizie a sufletului.

Totuși, a doua zi când m-am trezit, eram pe punctul să plâng. „De ce le scrie Jacques celorlalți, iar mie niciodată?“ M-am dus la Sainte-Geneviève ca să studiez, dar m-am răzgândit. Am citit *Odissea* „ca să interpun întreaga omenire între mine și propria-mi durere“. Remediul n-a fost prea eficient. Cum stăteam în privința lui Jacques? Cu doi ani în urmă, decepționată de răceala cu care m-a întâmpinat într-o zi, m-am plimbat pe bulevarde cerând, ca leac împotriva lui, „o viață a mea“; îmi fusese dată acea viață. Dar aveam oare să-l uit pe cel care fusese eroul tinereții mele, fabulosul frate al lui Meaulnes, sortit unor „lucruri nemaipomenite“ și care poartă, poate, amprenta geniului? Nu. Trecutul era viu: dorisem atât de mult, și de atâta vreme, să-l duc cu mine, neștirbit, în viitor!

Am reînceput să orbecăi printre regrete și așteptări și, într-o seară, am intrat la Stryx. Riquet m-a invitat la masa lui. Olga, prietena lui Riaucourt, vorbea la bar cu o brunetă înfocolită într-o blană argintie, care mi s-a părut foarte frumoasă; avea părul negru cu cărare la mijloc, un obraz îngust, buze sângerii și picioare lungi în ciorapi de mătase. Am știut imediat că e Magda. „Ai vești de la Jacques? a spus ea. N-a întrebat nimic de mine? Tipul ăsta a întins-o de un an și nici măcar nu întreabă ce mai fac după ce am fost aproape doi ani împreună. Ah! n-am noroc! ce măgar!“ Am auzit tot ce-a spus, dar, pe moment, nu am avut nici o reacție. Am discutat liniștită cu Riquet și cu grupul lui de prieteni până la unu noaptea.

De îndată ce m-am băgat în pat, m-am prăbușit. Noaptea aceea a fost cumplită. A doua zi nu m-am mișcat de pe terasa din Luxembourg, încercând să-mi pun gândurile în ordine. Nu simțeam nici urmă de gelozie. Relația aceea se sfârșise; nu durase mult; fusese apăsătoare pentru Jacques, care plecase la armată mai repede pentru a-i pune

capăt. Iubirea visurilor mele nu avea nimic în comun cu această aventură. Mi-am amintit un mic amănunt: într-un volum de Pierre Jean Jouve, Jacques subliniase o frază: „În fața acestui prieten îmi deschid sufletul, dar pe celălalt îl sărut.“ Îmi spusese în gând: „Fie, Jacques! Pe celălalt îl plâng.“ Îmi încuraja acest orgoliu spunându-mi că nu stimează femeile, dar că eu sunt pentru el altceva decât o femeie. Atunci de ce atâta deznădejde în inima mea? De ce îmi tot spuneam, cu lacrimi în ochi, cuvintele lui Othello : „Ce păcat, Iago! Ah! Iago, ce păcat!“ Tocmai făcusem o dureroasă descoperire: cea frumoasă poveste care era viața mea devenea falsă pe măsură ce o depănam.

Cum mă orbisem singură și cât mă durea acest lucru! Atribuisem gândurile negre ale lui Jacques, stările sale de dezgust unei nedefinite nevoi de absolut. Cât de stupide trebuie să i se fi părut interpretările mele abstracte! Cât de departe eram de el crezând că suntem foarte aproape! Cu toate acestea, existaseră indicii clare: referiri vagi, în discuțiile cu prietenii, la necazuri obscure, însă concrete. Mi-am mai adus aminte de altceva: zărisem în mașina lui Jacques, așezată alături de el, o femeie brunetă deosebit de frumoasă și de elegantă. Dar avusesem din ce în ce mai multă încredere. Cu câtă ingenioasă încăpățănare mă păcălisem singură! Această prietenie care durase trei ani fusese doar un vis al meu; acum îmi era dragă din cauza trecutului, iar trecutul era doar minciună. Totul se năruise. Am simțit brusc imboldul de a arunca totul în aer: să iubesc pe altcineva ori să plec la capătul lumii.

Apoi m-am luat singură la rost. Visul meu era fals, nicidecum Jacques. Ce aveam să-i reproșez? Niciodată nu pozase în erou sau în sfânt și chiar îmi spusese multe lucruri rele despre el. Citatul din Jouve fusese un avertisment; încercase să-mi vorbească de Magda: nu am venit în întâmpinarea sincerității lui. De altfel, presimțisem de mult adevărul, ba chiar îl cunoșteam. Ce tulbura acest adevăr în mine în afara unor vechi prejudecăți catolice? M-am simțit înseninată. Greșeam cerând vieții să se conformeze unui ideal prestabilit; era de datoria mea să mă dovedesc la înălțimea exigențelor ei. Între miraj și realitate, preferasem totdeauna realitatea; mi-am încheiat gândurile mândră de faptul că, dând piept cu o astfel de întâmplare sordidă, reușisem să ies învingătoare.

A doua zi dimineața, o scrisoare de la Meyrignac mă înștiința că bunicul era grav bolnav și că nu mai avea mult de trăit; îl iubeam mult, dar era bătrân, moartea lui îmi părea firească și nu m-am întristat. Verișoara mea Magdeleine era la Paris; am dus-o să mănânce înghețată la o terasă de pe Champs-Élysées; în timp ce ea îmi povestea diverse întâmplări pe care nu le ascultam, mă gândeam la Jacques: cu scârbă. Legătura lui cu Magda corespondea perfect schemei clasice

care mă dezgustase dintotdeauna: băiatul de familie bună se inițiază în tainele vieții cu o amantă de condiție modestă, apoi, când hotărăște că a sosit momentul să devină un domn serios, o părăsește. Era banal, era urât. M-am culcat, m-am trezit, mă înăbușeam de dispreț. „Fiecare dintre noi este la înălțimea concesiilor pe care și le face”: îmi repetam fraza aceasta a lui Jean Serment în timp ce participam la cursul de la Școala Normală sau când prânzeam cu Pradelle într-un soi de lăptărie – Évelynes – de pe Boulevardul Saint-Michel. Pradell vorbea despre el însuși. Afirma că se comportă cu mai puțină rece chibzuință decât pretind prietenii lui; doar că detestă supralicitările; nu-și îngăduie să-și exprime sentimentele sau ideile dincolo de ceea ce știe cu siguranță. Eram de acord cu scrupulele lui. Chiar dacă era prea indulgent uneori față de alții, pe el se trata cu maximă severitate: mai bine așa decât invers, mă gândeam cu amărăciune. Am trecut în revistă indivizii pe care-i stimam și, dintr-un condei, i-a dat deoparte pe „esteții barurilor”. I-am dat dreptate. Am mers cu el cu autobuzul până la Passy, apoi m-am dus să mă plimb în Bois.

Simțeam în nări mirosul ierbii proaspăt cosite, mă plimbam prin parcul Bagatelle, uimită de mulțimea păscuțelor și a narciselor, de pomii fructiferi înfloriți; erau straturi de lalele roșii cu creștetele plecate, hățisuri de liliac și arbori imenși. Am citit din Homer pe malul unei ape; frunzișul foșnea sub mângâierea adierilor de vânt și a soarelui generos. M-am întrebat: ce tristețe poate rămâne nerisipită în fața frumuseții lumii? În definitiv, Jacques nu era mai important decât vreunul dintre copacii aceluia parc.

Eram vorbăreață, îmi plăcea să fac public tot ce mi se întâmpla, apoi voiam să aud un punct de vedere imparțial asupra acelei povești. Știam că Herbaud s-ar fi amuzat cu blândețe; îi stimam prea mult pe Zaza și pe Pradelle pentru a-l supune pe Jacques judecății lor. În schimb, Clairaut nu mă mai intimidă, iar el judeca faptele în lumina moralei creștine, în fața căreia, chiar fără să vreau, cotinam să mă înclin: i-am prezentat cazul meu. M-a ascultat cu deosebită atenție și a suspinat: cât de intransigente pot fi fetele! Mărturisise logodnicei sale anumite greșeli – pe care nu le repetase, din câte m-a lăsat să înțeleg – și, în loc să-i prețuiască sinceritatea, ea se arătase scârbită. Bănuiam că ar fi preferat mărturisiri substanțiale, în lipsa lor fiind de preferat tăcerea, dar nu despre asta era vorba. În ceea ce mă privea, mi-a criticat felul sever de a vedea lucrurile și l-a scuzat pe Jacques. Am decis să-i adopt părerea. Uitând că legătura lui Jacques mă jignise tocmai prin banalitatea ei burgheză, mi-am reproșat faptul că-l învinuisem în numele unor principii abstracte. În realitate, mă băteam într-un tunel al umbrelor cu fantoma lui Jacques, cu trecutul deja mort, sub stindardul unui ideal în care nu mai credeam. Dar, dacă aș fi renunțat la el, în numele a ce să judec? Pentru a-mi apăra dragostea,

mi-am înăbușit orgoliul: de ce să am pretenția ca Jacques să fie altfel decât alții? Dar, dacă era ca toți ceilalți, de ce l-aș alege pe el când știam că, din anumite puncte de vedere, le este inferior multora? Indulgența se transforma în indiferență.

Situația a devenit și mai neclară după ce am cinat cu familia lui. În acea galerie în care petrecusem momente atât de pline, atât de calde, mătușa lui mi-a spus ce îi scrisese: „Transmite-i cele mai bune lucruri lui Simone, când o vezi. Nu m-am purtat prea bine cu ea, dar așa mă port cu toată lumea; de altfel, n-o va mira asta din partea mea.“ Deci eram doar o persoană printre altele! Cel mai mult m-a îngrijorat faptul că o rugase pe mama lui să i-l dea în grijă pe fratele său mai mic la anul: intenționa să rămână în continuare burlac? Eram cu adevărat incorigibilă. Mă căiam că inventasem de una singură acel trecut comun; acum, tot de una singură, continuam să construiesc viitorul. Am renunțat la ipoteze. Fie ce-o fi, mi-am spus. Am mers până acolo încât m-am gândit că mi-ar fi mult mai bine dacă aș pune capăt acestei vechi povești și aș începe altceva. Nu doream cu adevărat ceva nou, dar noul mă atrăgea. În orice caz, am decis că pentru a trăi, a scrie și a fi fericită puteam foarte bine să mă lipsesc de Jacques.

O telegramă sosită duminică dimineață mi-a vestit moartea bunicului; hotărât lucru, trecutul meu se destrăma. La Bois, cu Zaza sau singură prin Paris, purtam cu mine o inimă disponibilă. Luni după-amiază, pe terasa însorită din Luxembourg, am citit *Viața mea* de Isadora Duncan și m-am gândit la propria-mi existență. Nu va fi de răsunet, nu va avea nici măcar strălucire. Doream doar iubire, să scriu cărți valoroase, să am niște copii „și prieteni cărora să le dedic cărțile și care să-i învețe pe copiii mei ce înseamnă gândirea și poezia“. Soțului îi acordam un loc neînsemnat. Împrumutându-i încă trăsăturile lui Jacques, încercam să suplinesc, prin intermediul prieteniei, neajunsurile pe care nu mi le mai ascundeam. În acest viitor căruia îi presimțeam iminența, esențialul rămânea literatura. Avusesem dreptate să nu scriu foarte de tânără o carte disperată: acum voiam să povestesc și partea tragică a vieții, și frumusețea ei. În timp ce meditam asupra vieții mele, l-am zărit pe Herbaud, care trecea pe lângă bazin împreună cu Sartre; m-a observat și s-a prefăcut că nu mă vede. Misterul și mistificarea jurnalelor intime: în al meu n-am menționat acest incident care totuși m-a rănit. Am fost mâhnită că Herbaud tăgăduise prietenia noastră și m-a încercat din nou acel sentiment al exilului, pe care-l uram nespus.

Toată familia s-a adunat la Meyrignac; poate din cauza harababurii, nici rămășițele pământești ale bunicului, nici casa, nici parcul nu m-au impresionat. La 13 ani plânsesem la gândul că, într-o zi, nu voi mai fi la mine acasă la Meyrignac; lucrul se împlinise; domeniul aparținea acum mătușilor și verilor mei; desigur, anul acesta aveam să mai vin,

ca musafir, dar curând n-aveam să mai vin deloc: nici măcar n-am oftat. Copilăria, adolescența, copitele vacilor lovind poarta staulului în noaptea înstelată, toate rămăseseră în spate, erau deja departe. Acum eram gata pentru altceva; în intensitatea acestei așteptări, părerile de rău piereau.

M-am întors la Paris în haine de doliu, cu voaletă neagră la pălărie. Dar castanii erau înfloriți, asfaltul era moale sub picioare și simțeam prin rochie fierbințeala binefăcătoare a soarelui. Pe esplanada Invalizilor era bălci; m-am plimbat acolo cu sora mea și Gégé, mâncând nuga și năclăindu-ne degetele. Ne-am întâlnit cu un coleg de-al lor de școală, care ne-a invitat în atelierul lui să ascultăm discuri și să bem porto. Câte plăceri într-o singură după-amiază! Fiecare zi îmi dăruia câte ceva: mirosul picturii din Salonul de la Tuileries; Damia, pe care am ascultat-o, cu Mallet, la Européen; plimbări cu Zaza, cu Lisa; albastrul cerului verii, soarele. Scriam încă pagini întregi în caietul meu: toate îmi povesteau la infinit bucuria.

M-am reîntâlnit cu Clairaut la Biblioteca Națională. Și-a exprimat condoleanțele și, cu ochii strălucind, m-a întrebat în ce stare sufletească mă aflui; era vina mea, vorbisem prea mult; totuși m-a enervat. Mi-a dat să citesc un scurt roman bătut la mașină, în care descria gâlcevele pe care le avusese cu logodnica lui: cum era posibil ca un băiat cultivat, despre care se spunea că e inteligent, să-și piardă timpul înșirând, în fraze insipide, astfel de întâmplări jalnice? Nu i-am ascuns că, în opinia mea, nu era înzestrat pentru literatură. Nu a părut să mi-o ia în nume de rău. Fiind foarte bun prieten cu Pradelle, la care părinții mei țineau foarte mult, a venit și el într-o seară la noi să cineze, iar tatăl meu l-a plăcut nespus. A părut cucerit de farmecul surorii mele și, ca să-i demonstreze că nu era un tip pedant, a început să facă glume a căror lipsă de haz ne-a uimit pe toți.

L-am revăzut pe Herbaud pe un culoar al Sorbonei la o săptămână după ce m-am întors. Îmbrăcat într-un costum bej-deschis, stătea pe pervazul unei ferestre, lângă Sartre. Mi-a întins mâna cu un gest plin de afecțiune și mi-a privit curios rochia neagră. La curs m-am așezat lângă Lisa, iar ei, la câteva bănci înapoia noastră. A doua zi, la Biblioteca Națională, mi-a spus că îl îngrijorase absența mea: „Am presupus că erai la țară, iar ieri te-am văzut în doliu.“ M-am bucurat că se gândise la mine; mi-a sporit la culme bucuria făcând aluzie la ziua când l-am văzut în Luxembourg; ar fi vrut să mi-l prezinte pe Sartre, „dar, dacă n-am nici un respect pentru căderile pe gânduri ale lui Clairaut, pe dumneata nu mi-aș permite să te deranjez când meditezi“. Mi-a dat un desen din partea lui Sartre, pe care acesta mi-l dedicase, reprezentându-l pe *Leibniz scăldându-se cu Monadele*.

În timpul celor trei săptămâni care au precedat agregarea, a venit zilnic la bibliotecă; chiar dacă nu studia, venea să mă ia înainte de

închidere și mergem să bem un pahar undeva. Examenul îl cam neliniștea; totuși, îi păraseam pe Kant și pe stoici ca să stăm de vorbă. Mă iniția în „cosmologia eugenică“, inventată pornind de la *Potomak*, de partea căreia îi atrăsese pe Sartre și pe Nizan; toți trei aparțineau castei celei mai de sus, a Eugenilor, ilustrată de Socrate și Descartes; pe ceilalți colegi îi plasau în categoriile inferioare, printre Morrhanii care plutesc în infinit sau printre Mortimerii care plutesc în zărilor albastre: unii dintre ei s-au arătat foarte jigniți. Eu mă număram printre femeile inspiratoare¹¹⁶: cele care au un destin. Mi-a arătat și cum se înfățișează principalele animale metafizice: catoblepasul, care își mănâncă picioarele; catoborixul, care se exprimă prin borborigme: acestei specii îi aparțineau Charles du Bos, Gabriel Marcel și cea mai mare parte a colaboratorilor *N.R.F.* „Vă spun ca să știți: orice cugetare a celor din această categorie este de o tristețe insuportabilă“: așa suna prima lecție a Eugenului. Acesta disprețuia știința, industria, își bătea joc de toate moralele Universalului; scuipa pe logica domnului Lalande și pe *Tratatul* lui Goblot. Eugenul caută să-și facă viața originală și tinde către o anumită „comprehensiune“ a singularului, mi-a explicat Herbaud. N-aveam nimic împotrivă, chiar m-am folosit de această idee pentru a-mi construi o morală pluralistă prin intermediul căreia să pot justifica atitudini atât de diferite precum cele ale lui Jacques, Zaza și chiar Herbaud; am decis că fiecare individ are propria sa lege, la fel de exigentă ca un imperativ categoric, fără să fie însă universală: nimeni nu avea dreptul să dezaprobe sau să aprobe decât în funcție de această normă unică. Herbaud nu a apreciat deloc acest efort de sistematizare: „Este tipul de gândire pe care îl detest“, mi-a spus cu voce supărată; dar m-a iertat, căci mă grăbisem să pătrund în mitologia lui. Îmi plăcea mult Eugenul, care avea un rol important în discuțiile noastre; desigur, era creația lui Cocteau, dar Herbaud îi pusese în seamă aventuri fermecătoare și îi folosea în mod ingenios autoritatea opunând-o filozofiei Sorbonei, ordinii, rațiunii, importanței, prostiei și tuturor lucrurilor vulgare.

Herbaud admira fără ostentație trei sau patru persoane și îi disprețuia pe toți ceilalți. Asprimea lui mă bucura: l-am ascultat cu încântare sfârtecând-o din vorbe pe Blanchette Weiss și i l-am lăsat pradă pe Clairaut. Nu l-a atacat pe Pradelle, deși nu-l aprecia deloc, dar când mă vedea, la Sorbona sau la Școala Normală, vorbind cu vreun coleg, stătea la distanță, cu dispreț. Îmi reproșa indulgența. Într-o după-amiază, la Biblioteca Națională, ungurul m-a deranjat de două ori pentru a mă consulta asupra unor finețuri de limbă franceză: printre altele, voia să știe dacă se putea folosi cuvântul *gigolo* în prefața unei teze. „Toțiăștia care îți năvălesc pe cap! a exclamat Herbaud, e nemaipomenit! Ungurul te-a deranjat de două ori! La fel Clairaut și toate prietenele dumitale! Îți perzi vremea cu indivizi

pentru care nu merită să te ostenești. Fie te interesează psihologia, fie n-ai nici o scuză!“ Zaza nu îi era antipatică, deși era prea serioasă pentru gustul lui, dar când am adus vorba despre Stépha, mi-a spus cu reproș: „Mi-a făcut cu ochiul!“ Îi displăceau femeile provocatoare: ieșeau din rolul lor de femeie. Într-o zi mi-a spus, cu o nuanță de reproș: „Ești prada unei bande. Mă întreb ce loc mai rămâne pentru mine în universul dumitale.“ L-am asigurat că locul lui e foarte important, lucru pe care-l știa foarte bine.

Îmi plăcea din ce în ce mai mult și lucrul agreabil era că, prin el, mă plăceam pe mine însămi; alții mă luaseră în serios, pe el îl distram. Când ieșeam de la Biblioteca Națională, îmi spunea voios: „Ce repede mergi! Îmi place: parcă ne-am duce undeva anume!“ „Ce voce ciudată și răgușită ai, mi-a spus în altă zi, vocea dumitale e foarte plăcută, de altfel, dar e răgușită. Ne amuză mult pe Sartre și pe mine.“ Am descoperit că aveam un mers, și o voce: era ceva nou. Am început să dau mai multă atenție toaletei; el îmi recompensa eforturile cu câte un compliment: „Îți vine foarte bine pieptănătura asta, gulerul ăsta alb.“ Într-o după-amiază, în grădinile de la Palais-Royal, mi-a spus cu o expresie perplexă: „Relațiile noastre sunt ciudate, cel puțin din punctul meu de vedere: niciodată n-am mai avut prietenii feminine. – Poate că motivul este că eu nu prea sunt feminină. – Dumneata?“ A râs într-un fel care m-a flatat în mod deosebit. „Nu. Mai degrabă pentru că receptezi imediat orice: suntem imediat la același nivel.“ La început îmi spunea afectat „domnișoară“. Într-o zi mi-a scris pe caiet cu majuscule: BEAUVOIR = BEAVER. „Ești un Castor, mi-a spus. Castorii trăiesc în grup și au spirit constructiv.“

Existau multe complicități între noi, ne înțelegeam din jumătăți de cuvinte; cu toate acestea, lucrurile nu ne emoționau la fel. Herbaud cunoștea Uzerche, unde petrecuse câteva zile împreună cu soția lui, și îi plăcea mult zona Limousin: dar am rămas uimită când, cu vocea lui elocventă, a început să-mi vorbească despre dolmeni, despre menhiri, despre pădurile din care druzii culegeau vâsc. Se cufunda cu plăcere în visări istorice: pentru el, grădinile de la Palais-Royal erau populate cu umbre celebre; pe mine trecutul mă lăsa rece. În schimb, din cauza tonului detașat și dezinvolturii sale, aveam impresia că e cam arid sufletește; am fost mișcată când mi-a spus că îi plăceau *La Nymphe au cœur fidèle*, *Moara de pe Floss* și *Căderea pierdută*. O dată, pe când vorbeam despre Alain-Fournier, a murmurat cu o figură emoționată: „Există ființe demne de invidie“; a tăcut o clipă: „În fond, a reluat, sunt mult mai intelectual decât dumneata, și cu toate acestea regăsesc în mine, la rădăcini, aceeași sensibilitate, una pe care nu am dorit-o.“ I-am spus că uneori îmi părea îmbătător faptul de a exista, pur și simplu: „Am parte de clipe minunate!“ A dat din cap: „Sper că așa e, domnișoară, pentru că le meriți. Eu n-am parte de clipe minunate,

sunt un biet individ oarecare: dar ceea ce fac este admirabil!“ A anulat cu un surâs fanfaronada acestor ultime cuvinte: în ce măsură credea în ele? „Să nu mă judeci“, îmi spunea uneori fără să-mi pot da seama dacă îmi adresa o rugămintă sau îmi dădea un ordin. Eu îi acordam credit cu dragă inimă; îmi vorbea despre cărțile pe care le va scrie: poate aveau să fie cu adevărat „admirabile“. Un singur lucru mă deranja la el: pentru a-și satisface individualismul, miza pe reușita socială. Mie îmi era total străin acest tip de ambiție. Nu doream nici bani, nici onoruri, nici notorietate. Mă temeam să nu vorbesc ca un „cataborix“ dacă pronunțam cuvintele „mântuire“ sau „împlinire interioară“, care, în caietele mele, îmi ieșeau frecvent de sub condei. Realitatea este că păstrasem o viziune aproape religioasă despre ceea ce numeam „destinul meu“. Herbaud era interesat de imaginea pe care și-o va crea în ochii celorlalți; avea în vedere viitoarele sale cărți ca pe elemente care îi defineau personajul. În această direcție, aveam să rămân fermă pe poziție: nu eram de acord să-ți alienezi viața de dragul unui public îndoielnic.

Nu discutam deloc despre problemele noastre personale. Totuși, într-o zi, lui Herbaud i-a scăpat că Eugenul nu e fericit întrucât insensibilitatea este un ideal pe care nu-l poate atinge. I-am mărturisit că-i înțeleg bine pe Eugeni pentru că a existat unul în viața mea. Relațiile dintre Eugeni și femeile inspiratoare sunt de obicei dificile, a spus el, căci ele vor să devoreze totul, dar „Eugenul rezistă“. „Ah, mi-am dat seama“, i-am răspuns. A râs cu poftă. Din una în alta, i-am relatat în linii mari povestea mea cu Jacques, iar el m-a sfătuit să-l iau în căsătorie; dacă nu pe el, pe altul: o femeie trebuie să se căsătorească. Am constatat cu uimire că, în această privință, avea aproape aceeași atitudine ca tata. După părerea lui, un bărbat care rămânea virgin după vârsta de 18 ani era nevropat; dar avea pretenția ca femeia să se dăruiască doar după oficierea căsătoriei. Eu nu admiteam să se judece lucrurile cu o dublă măsură. Nu-l mai acuzam pe Jacques; în schimb, acum acordam atât femeilor, cât și bărbaților dreptul de a dispune de trupul lor așa cum doresc. Îmi plăcea mult un roman al lui Michael Arlen, *Pălăria verde*¹¹⁷. În urma unei neînțelegeri, eroina, Iris Storm, se desparte de Napier, marea iubire a tinereții ei; nu-l va uita niciodată, chiar dacă avea să se culce cu o mulțime de bărbați; în final, decât să-l ia pe Napier de lângă o soție blândă și iubitoare, preferă să se izbească de un pom cu mașina. O admiram pe Iris pentru singurătatea, dezinvoltura și mândra ei integritate. I-am împrumutat cartea lui Herbaud. „Nu simpatizez femeile ușoare“, mi-a spus când mi-a înapoiat-o. A zâmbit. „Pe cât îmi place să fiu atras de o femeie, pe atât nu pot stima o femeie pe care am avut-o.“ M-am indignat. „Nu poți avea cu adevărat o femeie ca Iris Storm. – Nici o femeie nu rămâne pură după contactul cu bărbații.“ Mi-a repetat că

societatea noastră respectă doar femeile căsătorite. Pe mine nu mă interesa să fiu respectată. Pentru mine era același lucru dacă trăiam cu Jacques sau dacă mă căsătoream cu el. Dar dacă lucrul acesta era posibil, mi se părea preferabil să se disocieze iubirea de căsătorie. În Grădina Luxembourg, îl zărisem într-o zi pe Nizan cu soția lui care împingea un cărucior de copil și-mi dorisem din tot sufletul ca o asemenea imagine să nu existe în viitorul meu. Mi se părea jenant ca soții să fie legați unii de ceilalți prin constrângeri materiale: singura legătură între cei care se iubeau trebuia să fie iubirea.

Așadar, mă înțelegeam cu Herbaud, dar nu fără rezerve. Eram descumpănită de frivolitatea ambițiilor lui, de respectul pentru anumite convenții și uneori de estetismul său; îmi spuneam că, dacă am fi fost amândoi liberi, nu mi-aș fi legat viața de a lui. Eu concepeam iubirea ca pe un angajament total: prin urmare, nu-l iubeam. Totuși, sentimentul pe care-l nutream pentru el amintea, în mod straniu, de cel inspirat de Jacques. Din momentul în care ne despărțeam, începeam să aștept viitoarea noastră întâlnire; tot ceea ce mi se întâmpla, tot ce-mi trecea prin cap era pentru el. Când terminam de vorbit și studiam, așezați unul lângă altul, mi se strângea inima, căci se apropia ora plecării: nu știam niciodată cu exactitate când îl voi revedea, și această nesiguranță mă întrista: în anumite clipe, resimțeam cu amărăciune fragilitatea prieteniei noastre. „Ești foarte melancolică astăzi!“ îmi spunea Herbaud cu blândețe și își dădea osteneala să mă binedispună. Căutam să trăiesc de la o zi la alta, fără speranță și fără teamă, această poveste care, de la o zi la alta, îmi dăruia bucurie.

Iar bucuria predomina. Revizuiindu-mi programul în camera mea, într-o după-amiază fierbinte, mi-am amintit de orele asemănătoare din vremea în care îmi pregăteam bacalaureatul: simțeam și acum aceeași pace, aceeași înflăcărare, dar cât mă îmbogățisem între timp! I-am trimis lui Pradelle o scrisoare pentru a-i confirma o întâlnire, pe care am încheiat-o cu aceste cuvinte: „Să fim fericiți!“ Mi-a amintit că în urmă cu doi ani îl rugasem să mă ajute să mă feresc de fericire; am fost mișcată de grija lui. Dar cuvântul dobândise alt sens; nu mai însemna abdicare, delăsare: fericirea mea nu mai depindea de Jacques. Am luat o hotărâre. La anul, chiar dacă eram respinsă la examen, să nu mai stau acasă, iar dacă voi fi admisă, să nu-mi iau o slujbă, să nu plec din Paris: în ambele cazuri, aveam să mă mut singură și să-mi câștig pâinea dând lecții. După moartea soțului, bunica primea oameni în gazdă. Voi închiria o cameră la ea, ceea ce-mi va asigura o totală independență fără a-mi speria părinții. Au fost de acord. Să câștig bani, să ies, să primesc vizite, să scriu, să fiu liberă: de data asta, drumul vieții se deschidea cu adevărat.

Am antrenat-o și pe sora mea în aceste proiecte de viitor. Pe

malurile Senei, la căderea nopții, vorbeam cu sufletul la gură despre glorioasele noastre zile de mâine: cărțile mele, tablourile ei, călătoriile, lumea. În apa care parcă fugea, tremurau coloane, și umbrele alunecau pe Pont des Arts; ne coboram voaletele negre pentru ca decorul să pară și mai fantastic. Uneori, îl includeam și pe Jacques în proiectele noastre; apăsarea în discuție nu ca iubirea vieții mele, ci ca vârul mai mare și cu prestigiu care fusese eroul tinereții noastre.

„Eu n-o să mai fiu aici la anul“, îmi spunea Lisa, care își termina cu mare greutate diploma; solicitase un post la Saigon. Fără îndoială, Pradelle îi ghicise secretul: o evita. „Ah! cât sunt de nefericită“, murmură ea, surâzând palid. Ne întâlneam la Biblioteca Națională, la Sorbona. Beam limonadă în Grădina Luxembourg. Sau, în lumina crepusculului, mâncam mandarine în camera ei cu flori de păducel albe și roșii. Într-o zi, pe când vorbeam cu ea în curtea Sorbonei, Clairaut ne-a întrebat cu vocea lui puternică: „Ce preferați din ceea ce aveți în voi?“ Am declarat, mințind cu desăvârșire: „Pe altcineva.“ „Eu prefer ieșirea“, a zis Lisa. Îmi spusese cu altă ocazie: „Deosebit la tine este că nu refuzi niciodată nimic, lași toate ușile deschise. Eu sunt mereu plecată și iau totul cu mine. Ce mi-o fi venit să intru într-o zi la tine? Sau tu ai fost aceea care a venit și m-a așteptat? E adevărat că atunci când proprietarul lipsește, îți poți imagina că se poate întoarce dintr-un moment în altul; dar, în general, oamenii nu se gândesc la asta...“ I se întâmpla să fie aproape frumoasă seara în capotul ei din bumbac fin; dar oboseala și disperarea îi ofileau chipul.

Pradelle nu-i pronunța niciodată numele; în schimb, îmi vorbea deseori despre Zaza: „Adu-ți și prietena“, mi-a spus când m-a convocat la o întrunire unde trebuiau să vorbească Garric și Guéhenno. Ea a cinat acasă, apoi m-a însoțit în strada Four. Maxence prezida ședința la care asistau Jean Daniélou, Clairaut și alți normaliști conformiști. Îmi aminteam de conferința lui Garric de acum trei ani, când îmi păruse un semizeu și când Jacques strângea diverse mâini, într-o lume inaccesibilă: astăzi strângeam, la rândul meu, multe mâini. Îmi plăcea și acum vocea caldă și vie a lui Garric: din păcate, cuvintele lui mi s-au părut stupide; și cât de străină mă simțeam de toți acești catolici practicanți, de care mă lega întreg trecutul meu! Când Guéhenno a luat cuvântul, niște bădărani de la Action française l-au fluierat; au fost imposibil de potolit. Garric și Guéhenno au plecat împreună să bea un pahar într-un bistrôu din apropiere, iar publicul s-a împrăștiat. În pofida ploii, Pradelle, Zaza și cu mine am luat-o pe jos pe Bulevardul Saint-Germain și pe Champs-Élysées. Cei doi prieteni ai mei erau mult mai veseli decât de obicei și s-au aliat afectuos împotriva mea. Zaza m-a numit „doamna amorală“ – aceasta fiind porecla lui Iris Storm din *Pălăria verde*. Pradelle a supralicitat: „Ești o conștiință solitară.“ Complicitatea lor m-a amuzat.

Deși seara aceea fusese un lamentabil fiasco, peste câteva zile Zaza mi-a mulțumit cu vocea emoționată; brusc, înțelesese o dată pentru totdeauna că niciodată nu va accepta atrofia sufletească și spirituală pe care i-o cerea mediul ei. Pradelle și cu mine am trecut probele orale pentru diplomă, iar ea a venit să asiste; am sărbătorit succesul luând ceaiul toți trei la Évelynes. Am organizat ceea ce Herbaud a numit „marea partidă din Bois de Boulogne“. Într-o frumoasă seară caldă, am vâslit pe lac – Zaza, Lisa, sora mea, Gégé, Pradelle, Clairaut, un frate al Zazei și cu mine. Ne-am luat la întrecere, am râs, am cântat. Zaza avea o rochie de mătase roz, o pălărioară din pai de orez, ochii negri îi străluceau – niciodată nu fusese atât de frumoasă; la Pradelle am regăsit toată prospețimea veseliei care îmi înșorise inima la începutul prieteniei noastre. Fiind singură cu ei în barcă, am fost din nou frapată de cât de bine se înțelegeau fără cuvinte și, într-un fel, m-am mirat de iubirea expansivă pe care mi-o arătau în seara aceea; îmi adresau privirile, zâmbetele, cuvintele mângâietoare pe care încă nu îndrăzneau să le schimbe între ei. A doua zi, pe când o însoțeam pe Zaza, care mergea la cumpărături cu automobilul, ea mi-a vorbit despre Pradelle cu fervoare. După câteva minute mi-a spus că ideea de căsătorie o scârbea tot mai mult; nu s-ar resemna să se mărite cu un personaj mediocru, dar nici nu se considera demnă de iubirea cuiva cu adevărat bine. Nici de data asta n-am fost capabilă să ghicesc adevăratul motiv al melancoliei ei. La drept vorbind, în pofida prieteniei mele, eram destul de distrată. Examenul de agregare începea peste două zile. Îi spuseseam la revedere lui Herbaud: pentru cât timp? Aveam să-l văd în timpul probelor; apoi plănuia să plece din Paris și, la întoarcere, să pregătească oralul cu Sartre și Nizan. Se sfârșise cu întâlnirile noastre de la Biblioteca Națională: cât aveau să-mi lipsească! Totuși, am fost foarte binedispusă a doua zi, în timpul picnicului care a adunat în pădurea de la Fontainebleau „grupul de la Bois de Boulogne“. Pradelle și Zaza erau radioși. Doar Clairaut se arăta morocănos; îi făcea surorii mele o curte asiduă care nu dădea nici un rezultat. E drept că se comporta într-un fel cam curios; ne invita să bem un pahar în camera din spate a unei brutării oarecare și comanda, sigur pe el: „Trei ceaiuri. – Nu, eu vreau o limonadă, spunea Păpușica. – Dar ceaiul e mai răcoritor. – Prefer limonada. – Bine! atunci, trei limonade, spunea furios. – Comandă-ți ceai. – Nu vreau să ies în evidență.“ Își inventa diverse înfrângeri care-l cufundau în resentiment. Din când în când, îi trimitea surorii mele câte un bilețel în care se scuza pentru proasta dispoziție. Promitea că pe viitor va fi un companion vesel, că avea să-și cultive spontaneitatea; la următoarea întâlnire, ne îngrozea cu exuberanța lui arțăgoasă și iarăși făța i se crispa de ciudă.

„Mult noroc, Castor“ mi-a spus Herbaud cu vocea lui cea mai tandră

din lume când ne-am instalat în biblioteca Sorbonei. Mi-am pus alături termosul cu cafea și o cutie cu biscuiți; vocea domnului Lalande a anunțat: „Libertate și contingență“; privirile s-au ridicat către tavan, apoi stilourile au început să se miște; am scris multe pagini cu impresia că m-am descurcat bine. După-amiază, la ora două, Zaza și Pradelle au venit să mă ia; după ce am băut o citronadă la Café de Flore – pe atunci era doar o cafenea de cartier –, ne-am plimbat îndelung prin Grădina Luxembourg împodobită cu stânjenei galbeni și mov. Am avut cu Pradelle o conversație dulce-acrișoară. În anumite privințe, părerile noastre fuseseră întotdeauna diferite. El credea că nu există granițe între fericire și nefericire, între credință și necredință, între orice fel de sentiment și absența lui. Eu credeam, cu tărie, contrariul. Cu toate că Herbaud îmi reproșase că mă discreditez amestecându-mă cu oricine, eu împărțeam oamenii în două categorii: câțiva de care eram foarte legată și cei mai mulți pentru care resimțeam o disprețuitoare indiferență. Pradelle îi băga pe toți în aceeași oală. În ultimii doi ani, pozițiile noastre se radicalizaseră. Cu două zile în urmă îmi scrisese o scrisoare în care mă judeca: „Ne separă multe lucruri, mult mai multe decât crezi sau decât cred eu... Nu pot suporta gândul că aria simpatiilor îți este atât de îngustă. Cum să trăiești fără a-i cuprinde pe toți oamenii sub aceeași umbrelă a iubirii? Dar ai atât de puțină răbdare când este vorba de astfel de lucruri.“ Încheiase cordial: „În pofida freneziei dumitale, care mă deranjează, căci este o inconștiență și e contrară firii mele, am pentru dumneata cea mai profundă și mai inexplicabilă prietenie.“ În acea după-amiază a predicat din nou iubirea față de oameni; Zaza îl susținea cu discreție, căci respecta preceptul evanghelic: să nu judeci. Eu consideram că nu există iubire fără ură: o iubeam pe Zaza, o uram pe mama ei. Pradelle a plecat fără ca vreunul din noi să cedeze un milimetru. Am rămas cu Zaza până la ora cinei; mi-a spus că pentru prima oară nu se simțise în plus între Pradelle și mine și era, de aceea, profund mișcată. „Nu cred să existe un băiat mai minunat decât Pradelle“, a adăugat cu căldură.

Peste două zile, când am ieșit de la ultima probă, mă așteptau amândoi în curtea Sorbonei, vorbind cu însuflețire. Ce ușurare că terminasem! Tata m-a dus seara la teatrul Lune Rousse și am mâncat ouă ochiuri la Lipp. Am dormit până la prânz. După ce am mâncat de prânz, m-am dus la Zaza, în strada Berri. Avea o rochie nouă, din voal bleu cu motive negru și alb, și o pălărie de pai cu boruri mari: cum înflorise de la începutul verii! Coborând pe Champs-Élysées, se mira singură de această nouă trezire la viață pe care o simțea. Cu doi ani în urmă, când rupsesse relația cu André, crezuse că în viitor va supraviețui doar, nimic mai mult; acum se simțea la fel de liniștită și voioasă ca în zilele fericite din copilărie: redescoperise pasiunea

pentru lectură, pentru idei și pentru gândirea proprie. Și, cel mai important, privea viitorul cu o încredere pe care nu și-o putea explica.

În aceeași zi, când am ieșit, către miezul nopții, din cinematograful Agriculteurs, Pradelle mi-a spus că o stimează foarte mult pe prietena mea; vorbea doar de lucrurile pe care le știa foarte bine, de ceea ce simțea în mod sincer, motiv pentru care tăcea deseori: dar fiecare cuvânt al ei avea greutate. O admira și pentru că, în pofida situației deloc ușoare prin care trecea, se comporta mereu echilibrat. M-a rugat s-o invit din nou la plimbare cu noi. M-am întors acasă cu inima tresăltând de bucurie. Mi-am amintit cât de atent asculta Pradelle, iarna trecută, veștile despre Zaza și cum strecura ea în scrisori, la adresa lui, cuvinte pline de simpatie. Erau făcuți unul pentru celălalt, se iubeau. Una dintre cele mai scumpe dorințe ale mele se împlinea: Zaza va trăi fericită!

A doua zi dimineață, mama mi-a spus că, pe când eram la Agriculteurs, Herbaud trecuse pe la noi; mi-a părut foarte rău că nu l-am văzut, mai ales că ieșise din sala de examen destul de nemulțumit de teza lui și fără să fixeze o întâlnire cu mine. Dezolată, am coborât către prânz să-mi iau o prăjitură cu frișcă; l-am întâlnit în josul scării și m-a invitat să prânzim împreună. Am renunțat imediat la orice cumpărături. Ca să rămânem la vechile obiceiuri, ne-am dus la Fleur de Lys. Fusesse încântat de felul în care îl primiseră părinții mei: tata îi ținuse niște discursuri antimilitariste, iar Herbaud își expusese opiniile fără rezerve. A râs cu poftă când a aflat că fusesse păcălit. Pleca a doua zi să-și întâlnească soția la Bagnoles-de-l'Orne; peste zece zile, când avea să se întoarcă, urma să se pregătească pentru oral cu Sartre și Nizan, care mă invitau călduros să mă alătur grupului. Între timp, Sartre voia să mă cunoască: îmi propunea să ne întâlnim într-una din serile următoare. Dar Herbaud m-a rugat să nu mă duc: Sartre avea să profite de absența lui pentru a mă acapara. „Nu vreau să se atingă nimeni de sentimentele mele cele mai dragi“, mi-a spus Herbaud pe un ton complice. Am hotărât ca sora mea să se ducă la întâlnirea cu Sartre, la ora și în locul stabilite; avea să-i spună că fusesem obligată să plec la țară pe neașteptate și va ieși cu el în locul meu.

Deci aveam să-l revăd curând pe Herbaud și eram acceptată de grupul lui: nu mai puteam de fericire. Am început să studiez nu prea serios pentru oral. Citeam cărți care îmi făceau plăcere, hoinăream, mă distram. În seara pe care Păpușica a petrecut-o cu Sartre, am trecut în revistă, cu satisfacție, anul care trecuse și întreaga mea tinerețe; mă gândeam emoționată la viitor: „Am strania siguranță că toată această bogăție pe care o simt în mine va fi recunoscută, că vocea mea se va face auzită, că viața mea va fi un izvor de inspirație pentru alții: certitudinea unei vocații...“ Mă entuziasmam cu aceeași patimă ca pe vremea elanurilor mele mistice, dar rămânând pe pământ. Regatul

meu era, fără doar și poate, în această lume. La întoarcere, sora mea m-a felicitat că rămăsesem acasă. Sartre înghițise cu eleganță minciuna noastră; o dusese la cinematograful și se purtase foarte amabil; dar conversația a cam lipsit. „Tot ce povestește Herbaud despre Sartre e propria lui invenție“, a spus sora mea, care îl cunoștea pe Herbaud și îl considera foarte amuzant.

Am profitat de timpul liber pentru a reînnoa relații mai mult sau mai puțin perimate. I-am făcut o vizită domnișoarei Lambert, pe care a înspăimântat-o seninătatea mea, și lui Suzanne Boigue, pe care fericirea conjugală o făcea insipidă; m-am plictisit cu Riesmann, din ce în ce mai tenebros. Stépha dispăruse pur și simplu de două luni, mutându-se în Montrouge, unde Fernando închiriasse un atelier; presupuneam că trăiau împreună și că încetase să mă vadă ca să-și ascundă imoralitatea. Când a reapărut, avea o verighetă pe deget. A venit acasă la mine la ora opt dimineața; am mâncat de prânz la Dominique, un restaurant rusesc care se deschisese în Montparnasse cu câteva săptămâni în urmă, și ne-am petrecut toată ziua plimbându-ne și vorbind; seara am cinat în garsoniera ei, împodobită cu vesele covoare ucrainene; Fernando picta de dimineață până seara și făcuse mari progrese. Peste câteva zile, și-au sărbătorit căsătoria; au venit la petrecere ruși, ucraineni, spanioli, cu toții spunându-și pictori, sculptori sau muzicieni; s-a băut, s-a dansat, s-a cântat, ne-am costumat. Dar Stépha avea să plece curând cu Fernando la Madrid, unde intenționau să se stabilească; era absorbită de pregătirile pentru călătorie și de probleme casnice. Prietenia noastră – care avea să-și recapete prospețimea ceva mai târziu – se hrănea mai ales din amintiri.

Continuam să ies frecvent cu Pradelle și Zaza, și acum eu eram, într-un fel, intrusa; se înțelegeau atât de bine! Zaza nu-și mărturisea încă sincer speranțele, dar găsea curajul să reziste insistențelor materne. Doamna Mabilie era pe cale de a-i aranja o căsătorie și o hărțuia permanent: „Ce ai împotriva acestui tânăr? – Nimic, mamă, dar nu-l iubesc. – Micuța mea, nu femeia, bărbatul iubește“, explica doamna Mabilie; și se enerva: „Dacă n-ai nimic împotriva acestui tânăr, de ce refuzi să te măriți cu el? Sora ta se simte foarte bine cu un băiat mai puțin inteligent ca ea!“ Zaza îmi reproducea aceste discuții mai mult cu amărăciune decât cu ironie, căci nu lua cu ușurință supărările mamei sale. „Mă obosește lupta asta atât de tare, încât, acum două-trei luni, aș fi cedat“, îmi spunea. Pretendentul ei era destul de drăguț, dar nu și-l putea închipui prieten cu Pradelle sau cu mine; la întâlnirile noastre, n-ar fi făcut față; nu voia să accepte ca soț un bărbat pe care l-ar fi stimat mai puțin decât pe alții.

Doamna Mabilie bănuia probabil adevăratul motiv al acestei încăpățănări; când am sunat în strada Berri, m-a întâmpinat cu o

figură glacială; curând, avea să se opună întâlnirilor dintre Zaza și Pradelle. Plănuiserăm o nouă partidă de canotaj; cu două zile înainte, am primit un bilet de la Zaza: „Tocmai am avut cu mama o discuție în urma căreia îmi este imposibil să vin să vâslesc joi împreună cu voi. Mama pleacă din Paris mâine-dimineață; câtă vreme este aici, pot vorbi cu ea și să-i țin piept, dar nu sunt în stare să profit de libertatea pe care mi-o lasă ca să fac ceva ce i-ar plăcea profund. Îmi e extrem de greu să renunț la această seară de joi, când speram să retrăiesc clipele minunate petrecute cu tine și cu Pradelle la Bois de Boulogne. Ceea ce mi-a spus mama m-a adus într-o stare atât de cumplită, încât am fost pe punctul de a pleca, pentru trei luni, la o mănăstire, unde să fiu lăsată în pace. Încă mă gândesc să fac asta, m-a cuprins o mare deznădejde...”

Pradelle a fost neconsolat: „Transmite-i cele mai calde gânduri prietenești domnișoarei Mabilie, îmi scria el. Oare nu am putea să ne întâlnim ziua și ca din întâmplare, astfel încât să nu își încălce făgăduiala?” S-au reîntâlnit la Biblioteca Națională, unde începusem din nou să studiez. Am prânzit împreună, și, ei au plecat să se plimbe în tête-à-tête. S-au mai văzut, doar ei doi, de alte câteva ori și către sfârșitul lui iulie Zaza mi-a spus, tulburată, că se iubesc: urmau să se căsătorească după ce Pradelle avea să treacă examenul de agregare și să-și satisfacă stagiul militar. Dar Zaza se temea de opoziția mamei sale. Am acuzat-o de pesimism. Nu mai era o copilă și, la urma urmei, doamna Mabilie voia s-o vadă fericită: va fi de acord cu alegerea ei. Ce obiecții ar fi putut să aducă? Pradelle provenea dintr-o familie de excepție și era catolic practicant; fără îndoială, avea să facă o carieră frumoasă și, oricum, agregarea îi asigura o situație decentă: nici soțul lui Lili nu se scălda în aur. Zaza scutura din cap: „Nu asta-i problema. În mediul nostru, căsătoriile nu se fac așa!” Pradelle o cunoscuse pe Zaza prin mine: avea deja o notă rea. În plus, perspectiva unei logodne lungi ar neliniști-o pe doamna Mabilie. Dar, mai ales, Zaza îmi repeta cu obstinație: „Căsătoriile nu se fac așa.” Se hotărâse să aștepte începerea cursurilor și apoi să discute cu mama ei; între timp, spera să corespondeze cu Pradelle în timpul vacanței: dar dacă doamna Mabilie avea să-și dea seama? În pofida îngrijorării ei, când a ajuns la Laubardon, speranța a renăscut în sufletul Zazei: „Simt un fel de siguranță care îmi îngăduie să aștept cu încredere și, dacă va fi nevoie, să îndur multe săcăieli și discuții în contradictoriu, îmi scria. Viața e minunată.”

Când s-a întors la Paris la începutul lui iulie, Herbaud mi-a trimis vorbă, invitându-mă să-mi petrec seara cu el. Părinții mei nu erau de acord să ies cu un tip căsătorit, dar eram pe punctul de a le scăpa total de sub supraveghere, așa că renunțaseră să mai intervină în viața mea. M-am dus așadar cu Herbaud să vedem *Pelerinul* și apoi am luat supeul

la Lipp. Mi-a povestit ultimele aventuri ale Eugenului și m-a învățat „écarté brazilian“, un joc de cărți pe care-l inventase el ca să fie sigur că va câștiga de fiecare dată. Mi-a spus că „sunt așteptată de coleguții lui luni dimineață, la Cité Universitaire; se bazau pe mine pentru a-l studia pe Leibniz“.

Eram puțin speriată când am intrat în camera lui Sartre; peste tot, aruncate în dezordine, cărți și hârtii, în toate colțurile chiștoace de țigări și un nor gros de fum. Sartre m-a primit ca un adevărat om de lume; fuma pipă. Tăcut, cu o țigară în colțul zâmbetului oblic, Nizan mă spiona prin ochelarii săi groși, cu aerul că știe el ce știe. Împietrită de sfială, am comentat toată ziua *Discursul metafizic*, iar seara Herbaud m-a condus acasă.

Am revenit în fiecare zi, și curând am devenit mai dezghețată. Leibniz ne plictisea pe toți și am convenit că-l cunoșteam, cu toții, de ajuns. Sartre și-a asumat sarcina de a lămuri *Contractul social*, asupra căruia avea o viziune cu totul aparte. La drept vorbind, despre toți autorii, despre toate capitolele din programă, el era cel care, de departe, știa cele mai multe lucruri: noi ne mărgineam să-l ascultăm. Încercam uneori să pun în discuție anumite lucruri; mă zbăteam, mă îndârjeam. „E sucită!“ spunea Herbaud cu veselie, în timp ce Nizan își contempla unghiile cu un aer preocupat; dar Sartre domina totdeauna. Era cu neputință să-i porți pică: făcea orice pentru a-ți împărtăși ceea ce știa. „Este un minunat antrenor intelectual“, notam. Am fost uluită de generozitatea lui, căci din aceste întâlniri nu câștiga nimic, și totuși se dăruia pe sine ore întregi, fără să-i pese.

Lucram mai ales dimineața. După-amiaza, după ce prânzeam la restaurantul din Cité sau la cel numit Chez Chabin, lângă parcul Montsouris, ne îngăduiam lungi momente de recreere. Deseori ni se alătura soția lui Nizan, o brunetă exuberantă. Ne duceam la târgul de la Poarta Orléans. Jucam biliard japonez, minifotbal, trăgeam cu carabina de tir, eu am câștigat la tombolă un vas mare de porțelan chinezesc roz. Ne înghesuiam în micuțul automobil al lui Nizan și făceam turul Parisului, oprindu-ne ici și colo ca să bem câte un vin la o terasă. Am vizitat dormitoareile comune și camerele Școlii Normale și m-am cățărat, conform ritualului, pe acoperișuri. În timpul plimbărilor, Sartre și Herbaud cântau în gura mare cântece improvizate; au compus un motet bazat pe titlul unui capitol din Descartes: „Despre Dumnezeu. Presupunând că există.“ Sartre avea o voce frumoasă și un repertoriu bogat: *Old Man River* și toate melodiile de jazz la modă; talentul lui comic era celebru în toată Școala: la spectacolul de sfârșit de an, el era cel care interpreta, mereu, rolul domnului Lanson; repurta un mare succes cu *La Belle Hélène* și romanțe de la 1900. După ce se cheltuia îndeajuns pe sine, puneă un disc la fonograf: ascultam Sophie Tucker, Layton și Johnstone, Jack

Hylton, Reveller și *negro spirituals*. Pereții odăii lui se îmbogățeau zilnic cu desene inedite: animale metafizice, noi aventuri ale Eugenului. Nizan se specializase în portretele lui Leibniz, pe care-l înfățișa fie în chip de preot, fie cu o pălărie tiroleză pe cap și având imprimat pe fund șutul lui Spinoza.

Uneori plecam din Cité și mergeam în biroul lui Nizan. Locuia la părinții soției sale, într-un imobil din strada Vavin, îmbrăcat în faianță. Avea pe pereți un portret mare al lui Lenin, un afiș de la Cassandre și pe *Venus* a lui Botticelli; admiram mobilierul ultramodern, biblioteca îngrijită. În acel trio, Nizan reprezenta avangarda; frecventa mediile literare, era înscris în partidul comunist; ne dezvăluia literatura irlandeză și pe noii romancieri americani. Era la curent cu tot ce era de ultima modă și chiar cu ce se pregătea: ne ducea la trista Café de Flore „ca să le jucăm un renghi celor de la Deux Magots“, spunea, rozându-și bolnăvicios unghiile. Pregătea un pamflet împotriva filozofiei oficiale și un studiu asupra „înțelepciunii marxiste“. Râdea rareori, dar zâmbea des, de multe ori fioros. Conversația lui mă atrăgea în cel mai înalt grad, dar îmi era greu să-i vorbesc din cauza aerului său distant zeflemitor.

Cum de m-am acomodat atât de repede? Herbaud avusese mare grijă să nu mă rănească, dar, când erau împreună, cei trei „coleguți“ nu se mai controlau. Aveau un limbaj agresiv, o gândire categorică, judecăți fără drept de apel. Își băteau joc de orânduirea burgheză; refuzaseră să dea examenul de E.O.R.¹¹⁸: aici eram cu totul de partea lor. Dar, în multe privințe, eram prinsă în capcana sublimărilor burgheze; ei dezumflau fără cruțare toate idealismele, aruncau în derizoriu sufletele frumoase, sufletele nobile, toate sufletele și stările sufletești, viața interioară, miraculosul, misterul, elitele; nu pierdeau nici o ocazie – în discuțiile, atitudinile, glumele lor – să sublinieze că oamenii nu sunt spirite, ci trupuri pradă necesității, aruncate într-o aventură brutală. Cu un an în urmă, încă m-ar fi speriat; dar parcursesem un drum de la începutul anului școlar și deseori mi se întâmplase să jinduiesc la lucruri mai puțin fade decât cele cu care mă hrăneam. Am înțeles repede că lumea în care noii mei prieteni mă invitau să intru îmi părea aspră doar pentru că ei nu mistificau absolut nimic; pe scurt, nu-mi cereau altceva decât să am curajul să fac ceea ce dorisem totdeauna: să privesc realitatea în ochi. Nu mi-a trebuit mult timp ca să mă decid.

„Sunt încântat că te înțelegi bine cu coleguții, mi-a spus Herbaud, dar... – Știu, i-am spus, dumneata ești dumneata.“ A zâmbit. „Nu vei fi niciodată un coleguț: ești Castorul.“ Mi-a spus că era la fel de gelos în prietenie ca și în dragoste și avea pretenția să aibă parte de un tratament special. Își păstra, în mod ferm, anumite prerogative. Prima dată când s-a pus problema să ieșim seara în grup, a scuturat din cap:

„Nu. În seara asta merg la cinematograful cu domnișoara de Beauvoir. – Bine, bine“, a făcut Nizan pe un ton sardonice, iar Sartre a zis, bonom: „Fie.“ În ziua aceea, Herbaud era posomorât, se temea că a ratat examenul și mai avea niște motive obscure legate de soția lui. După ce am văzut un film cu Buster Keaton, ne-am așezat într-o cafea, dar discuția lăncezea. „Te plictisești?“ m-a întrebat cu oarecare neliniște și cu multă cochetărie. Nu; dar gândurile care-l măcinau mă țineau oarecum departe. M-am apropiat din nou de el în timpul zilei pe care am petrecut-o împreună sub pretextul de a-l ajuta să traducă *Etica nicomahică*. Închiriasse o cameră într-un mic hotel din strada Vaneau și acolo am lucrat, dar nu prea mult, căci Aristotel ne adormea. Mi-a dat să citesc fragmente din *Anabase* de Saint-John Perse, despre care nu știam nimic, și mi-a arătat reproduceri după *Sibillele* lui Michelangelo. Apoi mi-a vorbit despre ceea ce îl deosebea de Sartre și de Nizan. El voia să guste fără rezerve din bucuriile acestei lumi: operele de artă, natura, călătoriile, intrigile, plăcerile. „Ei vor mereu să înțeleagă totul; mai ales Sartre“, mi-a spus. A adăugat pe un ton de spaimă admirativă: „Sartre gândește tot timpul, poate doar când doarme nu!“ A fost de acord ca Sartre să petreacă împreună cu noi seara de 14 Iulie. După cina într-un restaurant alsacian, am privit focurile de artificii așezați pe o peluză din Cité. Apoi, Sartre, bine cunoscut pentru generozitatea lui, ne-a suit într-un taxi și, la Falstaff, pe strada Montparnasse, ne-a adăpat cu cocktailuri până la ora două dimineața. Se întreceau în amabilități față de mine și-mi povesteau o mulțime de lucruri. Eram în al nouălea cer. Sora mea se înșelase: după părerea mea, Sartre avea și mai mult haz decât Herbaud; totuși, am convenit toți trei că acesta se afla pe primul loc în ierarhia prietenilor mei și, pe stradă, m-a luat de braț ostentativ. Niciodată nu și-a arătat atât de deschis afecțiunea față de mine ca în zilele următoare. „Chiar te iubesc foarte mult, Castor“ mi-a spus. Cum trebuia să cinez împreună cu Sartre acasă la soția Nizan, iar el avea alt program, m-a întrebat cu o tandrețe autoritară: „Te vei gândi la mine în seara asta?“ Eram receptivă la orice inflexiune a vocii lui, ca și la încruntatul sprâncenelor. Într-o după-amiază, în timp ce vorbeam cu el pe holul Bibliotecii Naționale, ne-a abordat Pradelle, iar eu l-am întâmpinat cu bucurie. Herbaud mi-a spus la revedere cu o expresie furioasă și a plecat, lăsându-mă acolo. M-am frământat tot restul zilei. Seara, când l-am revăzut, era foarte mulțumit că gestul său avusese efect. „Sărman Castor! am fost răutăcios?“ m-a întrebat plin de voie bună. L-am dus la Stryx, despre care a spus că este „bizar de răpitor“ și i-am povestit de escapadele mele. „Ești un fenomen!“ mi-a spus râzând. Mi-a vorbit despre el, despre copilăria lui la țară, despre începuturile la Paris, despre căsătoria lui. Niciodată nu discutaserăm lucruri atât de intime. Dar eram neliniștiți, căci a doua zi urma să aflăm rezultatele probei

scrise. Dacă Herbaud pica, avea să plece imediat la Bagnoles-de-l'Orne. Oricum, anul următor avea să ia un post în provincie sau în străinătate. Mi-a promis că va veni să mă vadă în Limousin în vara aceea. Dar ceva se încheia.

A doua zi, am plecat spre Sorbona cu inima bătând să-mi spargă pieptul; m-am întâlnit cu Sartre la poartă: eram admisă, ca și Nizan, ca și el. Herbaud căzuse. A plecat din Paris în aceeași seară, fără să-l fi revăzut. „Spune-i lui Castor că-i doresc toată fericirea din lume“, i-a scris lui Sartre într-un bilet prin care îl anunța că pleacă. A reapărut după o săptămână și doar pentru o zi. M-a dus la Balzar. „Ce vrei să comanzi?“ m-a întrebat; a adăugat: „Pe vremea mea, voiai limonadă. – E tot vremea dumitale“, i-am spus. A surâs: „E ceea ce voiam să te aud spunând.“ Dar știam amândoi că mințisem.

„De azi înainte, rămâi pe mâna mea“ îmi spusese Sartre când mă anunțase că am fost admisă. Îi plăceau prietenii feminine. Prima dată când îl văzusem la Sorbona purta o pălărie și discuta aprins cu o candidată la agregare mare și deșelată, pe care am găsit-o foarte nasoală; îi displicuse și lui; se împrietenise cu alta, mai drăguță, dar care îi făcea tot felul de încurcături, așa că se certase rapid cu ea. Când Herbaud îi vorbise despre mine, voise imediat să mă cunoască și acum era foarte bucuros să mă acapareze; iar mie mi se părea acum că timpul pe care nu-l petreceam cu el era timp pierdut. În timpul celor 15 zile cât a durat perioada examenelor orale, nu ne-am despărțit decât ca să dormim. Ne duceam la Sorbona să dăm probele și să ascultăm lecțiile colegilor noștri. Ieșeam împreună cu soții Nizan. Beam câte ceva la Balzar cu Aron, care-și făcea stagiul militar la meteorologie, sau cu Polizer, care se înscrișese în partidul comunist. Cel mai des ne plimbam singuri, doar noi doi. Pe cheiurile Senei, Sartre îmi cumpăra fascicule din *Pardaillan* și *Fantomas* pe care le prefera, fără discuție, *Corespondenței* dintre Rivière și Fournier; seara mă ducea să văd filme cu cowboy, pentru care făcusem o pasiune de neofită, căci eram mai degrabă deprinsă cu filmele abstracte și cu cele de artă. Vorbeam ore în șir pe terasele cafenelelor sau la Falstaff, bând cocktailuri.

„Gândește tot timpul“, îmi spusese Herbaud. Asta nu însemna că emitea permanent formule și teorii: îi era groază de pedanteria ridicolă. Dar mintea lui era într-o permanentă alertă. Nu știa ce înseamnă toropeala, somnolența, sustragerea, eschivarea, relașul, prudența, respectul. Era interesat de tot și nu lua nimic de-a gata. Când era față în față cu un lucru, îl privea în loc să-l escamoteze printr-un mit, un cuvânt, o impresie, o idee preconcepută; nu-l părăsea înainte de a-i înțelege toate detaliile, semnificațiile multiple. Nu se întreba ce trebuie gândit, ce ar fi spiritual sau inteligent să gândești: ci doar ceea ce gândea el. De aceea îi decepționa pe esteții lacomi de

elegantă manifestă. Cu doi ani înainte, ascultându-i o expunere, Riesmann, pe care îl impresiona logomania lui Baruzi, îmi spusese cu tristețe: „Nu are geniul!“ În timpul unei lecții despre „clasificare“, scrupuloasa lui bună-credință ne pusese răbdarea la încercare: a sfârșit prin a ne capta interesul. Prezenta totdeauna interes pentru oamenii care nu respingeau noutatea, întrucât, neurmărind să fie original, nu cădea în nici un tip de conformism. Îndârjită, sinceră, atenția lui surprindea esența vie a tuturor lucrurilor. Ce strâmtă era mica mea lume față de acel univers abundant! Mai târziu, doar unii nebuni aveau să mă facă să simt o smerenie asemănătoare, atunci când descopereau într-o petală de trandafir o întreagă înlănțuire de intrigi tenebroase.

Vorbeam despre o mulțime de lucruri, dar mai ales despre ceea ce mă interesa cel mai mult: despre mine. Când ceilalți aveau pretenția că mă explică, mă anexau de fapt lumii lor, ceea ce mă irita; spre deosebire de ei, Sartre încerca să mă așeze în propriul meu sistem, mă înțelegea din perspectiva propriilor mele valori și proiecte. Când i-am spus povestea mea cu Jacques, m-a ascultat fără mare interes; poate că unei femei crescute așa cum fusesem eu îi era greu să evite căsătoria: el însă nu avea o părere prea bună despre căsătorie. În orice caz, trebuia să păstrez ce era mai demn de respect în mine: dorința de libertate, dragostea de viață, curiozitatea și voința de a scrie. Nu s-a mărginit să mă îndemne să perseverez în acest sens, s-a oferit să mă ajute. Mai în vârstă ca mine cu doi ani – doi ani de care profitase la maximum –, cu un start mult mai timpuriu și mai bun decât al meu, știa mai multe despre orice: dar adevărata lui superioritate, de care era conștient și care mie îmi sărea în ochi, era pasiunea calmă și îndârjită ce-l împingea către viitoarele lui cărți. Altădată, disprețuiam copiii care jucau crochet sau studiau cu mai puțină ardoare decât mine; iată că întâlneam pe cineva în ochii căruia pornirile mele pățimașe păreau sfioase. Într-adevăr, în comparație cu el, înflăcăările mele erau călduțe! Mă crezusem o ființă de excepție pentru că nu concepeam să trăiesc fără să scriu: el nu trăia decât ca să scrie.

Bineînțeles, nu avea de gând să-și petreacă viața într-un birou; ura rutina și ierarhiile, cariera, căminul, drepturile și îndatoririle, toată partea ponderată a vieții. Accepta greu ideea de a avea o meserie, colegi, superiori, reguli de urmat și de impus; nu avea să devină nicicând un tată de familie, nici măcar nu avea să se însoare. Cu romantismul epocii și al celor 23 de ani ai săi, visa călătorii în locuri îndepărtate: la Constantinopol, ar fraterniza cu docherii; s-ar îmbăta în spelunci cu proxeneții; ar face înconjurul lumii, astfel încât nici paria societății din Indii, nici popii de la muntele Athos, nici pescarii din Terra Nova n-ar mai avea secrete pentru el. Nu ar prinde rădăcini nicăieri, nu s-ar încărca defel cu ceva care să-i aparțină: nu ca să

rămână în mod inutil disponibil, ci ca să poată depune mărturie pentru orice. Toate aceste experiențe trebuiau să folosească operei sale și, le îndepărta categoric pe cele care i-ar scădea valoarea. Am purtat discuții clare pe această temă. Cel puțin teoretic, eram admiratoarea marelui desfrâu, a vieții trăite primejdios, a celor rătăciți, a excesului de alcool, de drog, de pasiune. Sartre afirma că, dacă ai ceva de spus, orice irosire este o crimă. Opera de artă opera literară reprezenta în ochii săi un scop absolut; purta în sine rațiunea ei de a fi, cea a creatorului său, ba poate chiar – nu o spunea, dar bănuiam că e convins de acest lucru – rațiunea de a fi a întregului univers. Contestările metafizice îl făceau să ridice din umeri. Era interesat de problemele politice și sociale, avea simpatie pentru poziția lui Nizan; dar treaba lui era să scrie, celelalte lucruri veneau abia după. De altfel, era pe atunci mai mult anarhist decât revoluționar; considera că societatea, așa cum este, e detestabilă, dar nu detesta s-o deteste; ceea ce el numea „estetică de opoziție“ se potrivea foarte bine cu existența imbecililor și a ticăloșilor, ba chiar avea nevoie de ea: dacă n-ar fi avut nimic de doborât, nimic de combătut, literatura n-ar fi însemnat mare lucru.

Cu unele mici deosebiri, am constatat că exista o mare înrudire între atitudinea lui și a mea. În ambițiile sale nu exista nimic monden. Îmi reproșa vocabularul spiritualist, dar și el căuta în literatură o salvare; cărțile introduceau în lumea aceasta jalnic de contingentă o necesitate care se răsfrângea asupra autorului lor; anumite lucruri trebuiau spuse doar de acesta, și astfel el își găsea pe deplin îndreptățirea. Era suficient de tânăr pentru a se înduioșa de propria-i soartă ascultând o melodie interpretată la saxofon după ce băuse trei pahare de Martini; dar, dacă ar fi fost cu adevărat necesar, ar fi acceptat să păstreze anonimatul: important era doar triumful ideilor lui, nu succesul său personal. Nu-și spunea niciodată – așa cum mi se întâmplase mie să-mi spun – că este „cineva“, că e „valoros“; dar considera că unele adevăruri importante – poate ajungea să creadă că însuși Adevărul – i se dezvăluiseră și că misiunea sa era să le impună lumii. În caietele lui cu note, pe care mi le-a arătat, în discuțiile și chiar în lucrările lui studentești, susținea cu tărie un ansamblu de idei cu a căror originalitate și coerență își uimea prietenii. Făcuse o expunere sistematică pe această temă cu ocazia unei „Anchete în rândul studenților de astăzi“, inițiată de *Les Nouvelles littéraires*. „Am primit de la J.-P. Sartre pagini remarcabile“, scrisese Roland Alix prezentându-i răspunsul, din care a publicat ample citate; într-adevăr, se desprindea de-acolo o întreagă filozofie, fără legătură cu ceea ce se învăța la Sorbona:

„Este un paradox al spiritului faptul că omul, a cărui preocupare este să creeze necesarul, nu se poate ridica pe sine însuși la nivelul

ființei, precum acei ghicitori care prezic viitorul pentru alții, nu pentru ei. Iată de ce văd în adâncul ființei umane, ca și în cel al naturii, tristețea și plictisul. Nu este vorba de faptul că omul nu s-ar gândi pe sine ca pe o *ființă*. Dimpotrivă, face toate eforturile în acest sens. De aici vine Binele și vine Răul, idei ale omului acționând asupra omului. Idei zadarnice. Tot o idee zadarnică este și acel determinism care, în mod ciudat, încearcă să realizeze sinteza între existență și ființă. Suntem cât se poate de liberi, dar suntem neputincioși... În rest, voința de putere, acțiunea, viața nu sunt decât ideologii deșarte. Nu există nicăieri voința de putere. Totul este mult prea șubred: toate lucrurile tind către moarte. Mai ales aventura este o amăgire, vreau să spun acea credință în niște legături necesare și care totuși există. Aventurierul este un determinist inconsecvent care se crede liber.“ Comparând generația sa cu cea precedentă, Sartre conchidea: „Suntem mai nefericiți, dar mai simpatici.“

Ultima frază m-a făcut să râd; dar, vorbind cu Sartre, am întrezărit întreaga bogăție a ceea ce el numea „teoria contingenței“, în care se aflau deja, în germene, ideile sale asupra ființei, existenței, necesității, libertății. Am avut convingerea că într-o zi va scrie o operă filozofică importantă. Doar că el nu-și făcea sarcina deloc ușoară, căci nu avea intenția să compună un tratat teoretic, conform regulilor tradiționale. Îi iubea în egală măsură pe Stendhal și pe Spinoza și refuza să despartă filozofia de literatură. În viziunea sa, Contingența nu era o noțiune abstractă, ci o dimensiune reală a lumii: trebuiau folosite toate resursele artei pentru a revela inimii acea „slăbiciune“ secretă pe care o întrezărea în om și în lucruri. La vremea aceea era o încercare de-a dreptul insolită; era imposibil să se inspire din vreo modă, din vreun model: pe cât mă șocase gândirea lui Sartre prin maturitatea ei, pe atât de surprinsă am fost de stângăcia cu care o exprima; pentru a-i sublinia adevărul unic, recursese la mit. În *Er l'Arménien* apela la zei și la titani: sub acest veșmânt vetust, teoriile lui își pierdeau causticitatea. Își dădea seama de această neîndemânare, dar nu se neliniștea; oricum, nici o reușită nu ar fi fost suficientă pentru a distruge iraționala lui încredere în viitor. Știa ce voia să facă și avea viața în fața lui: până cu urmă, va reuși. Nu mă îndoiam nici o clipă: vigoarea lui, buna dispoziție aveau să reziste oricăror încercări. În mod vădit, siguranța lui avea la bază o hotărâre atât de fermă, încât, într-o zi, într-un fel sau în altul, aceasta urma să dea roade.

Pentru prima oară în viață mă simțeam dominată intelectual de cineva. Mult mai în vârstă decât mine, Garric, Nodier îmi impuseseră respect: dar de la distanță, vag, fără să mă confrunt cu ei. Zi de zi, de dimineața până seara, îmi măsuram forțele cu Sartre și, în discuțiile noastre, nu reușeam să mă impun. Într-o dimineață, în Luxembourg, lângă fântâna Medicis, i-am expus acea morală pluralistă pe care o

construisem pentru a justifica prezența celor pe care îi iubeam, dar cu care nu voiam să semăn: mi-a făcut-o bucăți. Țineam la ea, pentru că mă îndreptătea să-i dau inimii mele rolul de arbitru al binelui și răului; am luptat timp de trei ore. A trebuit să mă dau bătută; între altele, mi-am dat seama în timpul discuției că multe dintre opiniile mele se sprijineau pe preconcepții, pe rea credință sau neatenție, că raționamentele mele șchiopătau, că ideile îmi erau neclare. „Nu mai sunt sigură de ceea ce gândesc, nici măcar de faptul că gândesc“, am notat, descumpănită. Nu era vorba de amor propriu. Eram mai mult curioasă decât mândră, îmi plăcea mai mult să învăț decât să strălucesc. Totuși, după atâția ani de singurătate trufașă, constatarea că nu eram nici unica, nici prima, ci o ființă printre altele și, dintr-odată, nesigură pe capacitățile sale era chiar un eveniment. Căci Sartre nu era singurul care mă punea în situația de a fi modestă: Nizan, Aron, Polizer aveau, față de mine, un avans considerabil. Pregătisem examenul la repezeală: cultura lor era mai solidă decât a mea, erau la curent cu o mulțime de noutăți pe care eu nu le cunoșteam, aveau exercițiul discuției; mie îmi lipseau mai ales metoda și perspectiva; pentru mine, universul intelectual era o imensă harababură în care mă orientam pe bâjbâite; căutarea lor era, cel puțin în mare, orientată. Între ei existau deja diferențe mari de opinie; lui Aron i se reproșa îngăduința față de idealismul lui Brunschvicg; dar toți suferiseră consecințe mult mai radicale ca mine de pe urma lui Dumnezeu și aduseseră filozofia din cer pe pământ. Mă dominau și prin aceea că știau destul de exact ce tip de cărți doresc să scrie. Eu repetam mereu că „voi spune totul“; era prea mult și prea puțin. Am descoperit cu neliniște că romanul ridică mii de probleme pe care nu le bănuisem.

Cu toate acestea, nu m-am descurajat; deodată, viitorul îmi părea mai dificil decât crezusem, dar, în același timp, era mai real și mai sigur; în locul unor posibilități fără contur, vedeam deschizându-mi-se în față un spațiu bine definit, cu problemele, sarcinile, materialele, instrumentele, obstacolele sale. Nu mă mai întrebam: ce e de făcut? Totul trebuia făcut; tot ceea ce dorisem cândva să fac: să lupt împotriva greșelilor, să găsesc adevărul, să-l rostesc, să luminez lumea, poate chiar s-o ajut să se schimbe. Voi avea nevoie de timp, de efort pentru a-mi îndeplini fie și o parte din promisiunile pe care mi le făcusem mie însămi: dar asta nu mă speria. Nimic nu era de-a gata: totul era posibil.

În plus, tocmai mi se oferise o mare șansă: brusc, în fața acestui viitor nu mai eram singură. Până atunci, bărbaii la care ținusem – Jacques și, într-o măsură mai mică, Herbaud – erau dintr-un alt aluat decât mine; dezinvolti, evazivi, puțin incoerenți, marcați de un soi de har funest; era imposibil să comunici cu ei fără rezerve. Sartre

corespundea exact cu năzuința mea de la 15 ani: era jumătatea mea, în care îmi regăseam, aduse la incandescență, toate pasiunile. Cu el puteam împărtăși totul, mereu. Când m-am despărțit de el, la începutul lui august, am știut că nu va mai ieși niciodată din viața mea.

Dar, înainte ca aceasta să-și capete forma definitivă, trebuia să-mi clarific relațiile cu Jacques.

Ce aveam să simt când mă voi afla din nou față-n față cu trecutul meu? Asta mă întrebam, cu neliniște, la mijlocul lui septembrie, când, întorcându-mă de la Meyrignac, am sunat la ușa casei Laiguillon. Jacques a ieșit din biroul de la parter, mi-a strâns mâna, mi-a surâs și m-a condus în apartament. Așezată pe sofa roșie, îl ascultam vorbind despre serviciul militar, despre Africa, despre plictisul său; eram mulțumită, dar deloc emoționată. „Ce ușor ne regăsim!“ i-am spus. Și-a trecut mâna prin păr. „Așa ne-a fost dat.“ Recunoșteam penumbra galeriei, îi recunoșteam gesturile, vocea: îl recunoșteam mult prea bine. Seara scriam în caietul meu: „Niciodată nu mă voi căsători cu el. Nu-l mai iubesc.“ Această lichidare brutală nu mă surprindea, la drept vorbind: „E evident că până și în clipele în care l-am iubit cel mai mult a existat între noi o neînțelegere profundă, pe care o depășeam doar renunțând la mine însămi; sau revoltându-mă împotriva iubirii.“ Mă mințisem singură prefăcându-mă că aștept această confruntare pentru a-mi hotărî viitorul: dar jocurile erau deja făcute de săptămâni bune.

Parisul era încă pustiu și l-am văzut pe Jacques deseori. Mi-a spus povestea lui cu Magda la modul romanesc. La rândul meu, i-am vorbit de noii mei prieteni: n-a dat deloc impresia că i-ar aprecia. Să fi bănuț ceva? Ce însemnam pentru el? Ce aștepta de la mine? Puteam să-mi dau seama cu atât mai puțin cu cât, aproape totdeauna, atât la el cât și la Stryx, mai erau și alții de față; ieșeam cu Riquet, cu Olga. Mă frământam puțin. Îl copleșisem pe Jacques cu iubirea mea când era departe, iar acum, dacă mi-ar fi cerut-o, nu aveam ce-i oferi. Nu mi-a cerut nimic, dar uneori își evoca viitorul cu o nuanță fatalistă în voce.

Într-o seară l-am invitat să vină cu Riquet, Olga și sora mea să inaugurăm noul meu domiciliu. Tata îmi finanțase instalarea, și îmi plăcea mult camera mea. Sora mea m-a ajutat să aranjez pe masă sticle cu coniac și cu vermut, pahare, farfurii, prăjiturile. Olga a venit cu întârziere și singură, ceea ce ne-a dezamăgit profund. Totuși, după două-trei pahare, discuția s-a însuflețit; ne-am pus întrebări despre Jacques și viitorul său. „Totul depinde de soția lui“, a spus Olga; apoi, oftând: „Din păcate, nu cred că este potrivită pentru el. – Despre cine vorbești? am întrebat. – Odile Riaucourt. Nu știai că se însoară cu sora lui Lucien? – Nu“, am răspuns uluită. Mi-a dat o mulțime de detalii. La întoarcerea din Algeria, Jacques petrecuse trei săptămâni pe

proprietatea familiei Riaucourt; puștoaica se îndrăgostise lulea de el și le spusese autoritar părinților ei că îl vrea ca soț: la insistențele lui Lucien, Jacques a fost de acord. O cunoștea foarte puțin și, în afara zestrei impresionante, nu avea nici o calitate deosebită, după câte spunea Olga. Am înțeles de ce nu mă întâlneam niciodată cu Jacques între patru ochi: nu îndrăzneam nici să tacă, nici să-mi vorbească; evitase să vină în seara asta pentru a-i permite Olgăi să mă pună la curent. M-am prefăcut cât am putut de bine că sunt indiferentă. Dar, de îndată ce am rămas singure, sora mea și cu mine ne-am arătat consternarea. Ne-am plimbat îndelung prin Paris, mâhnite că eroul tinereții noastre se metamorfozase într-un burghez calculat.

Când m-am dus din nou la Jacques, mi-a vorbit stingherit de logodnica lui și, plin de sine, despre noile sale răspunderi. Într-o seară, am primit de la el o scrisoare enigmatică: îmi spunea că el îmi deschisese calea, iar acum rămânea în urmă, în bătaia vântului, incapabil să mă urmeze: „Aaug că dacă vântul se combină cu oboseala, îți dau, mai totdeauna, lacrimile.“ Am fost emoționată, dar nu i-am răspuns; n-aveam ce să răspund. Oricum, povestea era terminată.

Ce însemnase această poveste pentru Jacques? Cine era el de fapt? Mă înșelasem crezând că, odată căsătorit, mi se va înfățișa adevărata lui față și că, după o criză de romantism juvenil, avea să redevină, liniștit, ceea ce era: un burghez. L-am văzut de câteva ori împreună cu soția lui: nu păreau să se înțeleagă bine. Relațiile noastre s-au rupt brusc, apoi l-am zărit destul de des în barurile din Montparnasse, singur, cu fața buhăită, cu ochii lăcrimoși, îmbibat vizibil de alcool. A făcut cinci sau șase copii și s-a avântat în speculații periculoase: a transportat toate materialele de lucru la un confrate și a dispus demolarea vechii fabrici Laiguillon, urmând s-o înlocuiască printr-o casă mare de raport; din păcate, odată demolată clădirea, nu a reușit să adune capitalul necesar pentru construirea noului imobil; s-a certat cu socrul lui și cu propria mamă, întrucât amândoi refuzaseră să se angajeze în acest demers aventuros; el și-a tocat capitalul până la ultimul sfanț și a trebuit să ipotecheze, apoi să vândă materialul de lucru al fabricii. A lucrat câteva luni la întreprinderea confratelui său, dar a fost repede concediat.

Chiar dacă ar fi procedat prudent și ar fi reușit ceea ce dorea, rămânea întrebarea de ce a ținut morțiș Jacques să lichideze firma; nu trebuie uitat că nu se fabrica fierărie, ci vitralii. În anii de după expoziția din 1925, arta decorativă a luat un mare avânt; Jacques era entuziasmat de estetica modernă și considera că vitraliul are un enorm potențial; în principiu era adevărat, dar în practică nu era chiar așa. În industria mobilei, a sticlăriei, a țesăturilor, a tapetului, se putea și chiar trebuia să se inoveze, căci clientela burgheză era avidă de

noutate; dar Jacques trebuia să mulțumească preoți modești de țară, cu gusturi învechite; fie se ruina, fie fabrica în continuare vitraliile Laiguillon, de o tradițională urâtenie; iar urâtenia îl dezgusta. A preferat să se lanseze în afaceri care n-aveau nimic comun cu arta.

Fără bani, fără serviciu, Jacques a trăit un timp pe spezele soției sale, căreia socrul Riaucourt îi dădea o rentă; dar relațiile lor se deterioraseră; leneș, risipitor, afemeiat, bețiv, mincinos – și altele –, Jacques era, fără îndoială, un soț detestabil. Până la urmă, Odile a cerut o separație de bunuri și l-a gonit. Nu-l mai văzusem de 20 de ani când l-am reîntâlnit, din întâmplare, pe Bulevardul Saint-Germain. La 45 de ani arăta ca de 60, cu părul complet alb, cu ochii injectați, pe jumătate orb din pricina abuzului de alcool; fără privire, fără zâmbet, cu obrazul descărnat, numai oase, semăna leit cu bunicul Flandin. Câștiga 25 000 de franci pe lună scribăluind ceva într-un centru pentru încasarea taxelor de pe malul Senei: pe documentele pe care mi le-a arătat era asimilat cu un cantonier. Era îmbrăcat ca un vagabond, dormea în camere închiriate, nu mânca mai nimic și bea cât mai mult posibil. La scurt timp și-a pierdut slujba și a rămas fără mijloace de trai. Mama și fratele său îi reproșau totala lipsă de demnitate când se ducea să le ceară de mâncare; doar sora lui și câțiva prieteni i-au sărit în ajutor. Dar nu era ușor de ajutat; nu mișca un deget să se ajute singur și era ros de boli. A murit la 46 de ani de mizerie fiziologică.

„Ah! de ce nu m-am însurat cu tine? mi-a spus, strângându-mi mâinile cu emoție, în ziua în care ne-am reîntâlnit. Ce păcat! Dar mama îmi spunea mereu că toate căsătoriile între veri sunt blestemate!“ Deci se gândise serios să se însoare cu mine: când se răzgândise? și de ce, în loc să rămână burlac, s-a aruncat atât de tânăr într-o căsătorie din interes? N-am reușit să aflu și, probabil, nici el nu mai știa, atât avea creierul de încetoșat; n-am încercat să aflu nici cauzele decăderii lui, căci principala sa grijă era să mă facă să n-o observ; în zilele în care avea o cămașă curată și mânca pe săturate, îmi reamintea cu plăcere trecutul glorios al familiei Laiguillon și vorbea ca un burghez de familie bună; mi se întâmpla să-mi spun că dacă ar fi reușit în viață, n-ar fi fost mai bun ca alții, dar această asprime era fără temeii: de fapt, nu întâmplător eșuase atât de spectaculos. Nu se mulțumise să fie un ratat mediocru; i se puteau reproșa multe lucruri, dar în nici un caz meschinăria; ca să decadă atât de tare trebuie să fi fost posedat de acea „nebunie a distrugerii“ pe care i-o reproșam pe vremea când era tânăr. Evident, se căsătorise pentru a scăpa de răspunderi: crezuse că, sacrificându-și plăcerile și libertatea, avea să se nască în el un om nou, pe deplin convins de drepturile și îndatoririle sale, adaptat biroului și căminului său; dar voluntarismul nu e loz câștigător: rămăsese același, nereușind nici să intre în pielea unui burghez, nici să iasă din ea. Prin baruri, căuta să

scape de rolul de soț și tată de familie; în același timp, încerca să urce scara valorilor burgheze, dar nu prin efort răbdător, ci dintr-un singur salt periculos, pe care l-a făcut cu atâta imprudență, încât s-ar fi zis că dorința lui nemărturisită era să-și rupă gâtul. Fără îndoială, acest destin încolțise în inima băiețelului lăsat de izbeliște, speriat, care la șapte ani se plimba ca un stăpân printre însemnele gloriei și decăderii fabricii Laignillon; și dacă, în tinerețe, ne îndemna insistent să „trăim ca toată lumea“ era pentru că se îndoia că el va reuși vreodată s-o facă.

În timp ce mie mi se hotăra viitorul, Zaza lupta, la rându-i, pentru fericirea ei. Prima ei scrisoare radia speranță. A doua era mai puțin optimistă. După ce m-a felicitat pentru succesul la examenul de agregare, mi-a scris: „Îmi este deosebit de greu să fiu departe de dumneata în acest moment. Am atâta nevoie să-ți vorbesc, măcar pe apucate, nu neapărat despre lucruri concrete sau judecăți de valoare, ci despre ce se întâmplă cu mine de trei săptămâni. În afara câtorva clipe de bucurie, până vinerea trecută am avut parte de o cumplită neliniște și de multe greutateți. În acea zi am primit de la Pradelle o scrisoare destul de lungă în care îmi spune multe lucruri, mai multe cuvinte îngăduindu-mi să mă agăț de dovezi clare ca să pot lupta cu îndoieli de care nu reușesc să mă dezbar în întregime. Accept relativ ușor piedicile care mi se ridică în cale, imposibilitatea de a-i vorbi mamei despre așa ceva, cel puțin deocamdată, cât și perspectiva de a vedea trecând încă nu se știe câtă vreme până când relațiile mele cu P. se vor fi conturat precis (dar acest lucru nu contează deloc, atât de mult mă bucură prezentul și-mi umple viața). Cele mai rele sunt aceste îndoieli, aceste intermitențe, aceste goluri atât de mari, încât mă întreb uneori dacă nu cumva e vis tot ce s-a întâmplat. Iar dacă bucuria revine în plinătatea ei, îmi e rușine că am avut lașitatea să nu cred în ea. Alteori îmi este greu să-l asociez pe P. cel de acum cu cel de acum trei săptămâni, să leg scrisorile lui de întâlnirile noastre, relativ recente, în care eram încă atât de departe, atât de rezervați unul față de celălalt; alteori am impresia că totul este doar un joc, că totul se va transforma brusc în realitate, în tăcerea de acum trei săptămâni. Mă gândesc cum aș putea să-l revăd fără să fiu tentată s-o iau la fugă pe acest băiat căruia i-am scris atâtea lucruri și cu atâta ușurință, dar în fața căruia n-aș avea curajul să deschid gura, atât de tare m-ar intimida prezența lui. Ah! Simone, cum să te fac să mă înțelegi, căci sunt stângace când îți spun toate acestea. Un singur lucru merită cu adevărat să-ți spun. Anume că există momente excepționale în care mă lepăd de toate îndoielile și greutatețile ca de niște lucruri lipsite de sens și nu mai simt nimic altceva decât o bucurie temeinică și profundă, care mă invadează și rămâne statornic în mine. Atunci sunt emoționată până la lacrimi doar la gândul că el există și când mă

gândesc că, într-un fel, există și, pentru mine și prin mine, simt că îmi stă inima, împovărată de această imensă fericire. Iată, Simone, ce se petrece cu mine. În seara asta nu am dispoziția necesară să-ți spun ce fel de viață duc. Imensa fericire ce radiază dinlăuntrul meu face ca anumite lucruri, neînsemnate de obicei, să devină neprețuite. Dar mă simt mai ales obosită, pentru că, în ciuda unei intense trăiri interioare și a nevoii de singurătate, am fost obligată să fac plimbări, să joc tenis, să particip la chermize, la distracții. Poșta este singurul moment important al zilei... Nicicând nu am ținut atât de mult la tine, draga mea Simone, și îți sunt alături din tot sufletul.“

I-am răspuns, la rândul meu, printr-o lungă scrisoare, încercând s-o reconfortez, și în următoarea săptămână mi-a răspuns: „Ce bine e să simți o bucurie liniștită, așa cum mi se întâmplă mie de la o vreme! Acum simt în mine o siguranță pe care nimic nu o poate tulbura, o certitudine minunată de blândă ce s-a statornicit în ciuda drumului greu pe care l-am străbătut și a tuturor revoltelor mele. Când am primit scrisoarea dumitale... eram încă neliniștită. Nu aveam încă suficientă încredere ca să citesc așa cum trebuie scrisorile atât de blânde, foarte liniștite, pe care mi le scria Pradelle și, sub imperiul unui puseu de pesimism, tocmai îi trimisese o scrisoare pe care, fără exagerare, ar fi putut s-o considere «cam feroce». Scrisoarea dumitale m-a readus la viață... Te-am simțit mereu lângă mine de când ți-am primit scrisoarea și împreună am citit scrisoarea lui Pradelle de sâmbătă, care mi-a împlinit bucuria și m-a făcut să-mi simt inima atât de ușoară și de tânără, încât, de trei zile, sunt veselă ca un copil de opt ani. M-am temut ca scrisoarea mea nedreaptă să nu întunece din nou orizontul; dar el mi-a răspuns atât de inteligent, încât dimpotrivă, totul a redevenit simplu și minunat. Nu cred să existe pe lume un mod mai delicat de a mostra pe cineva, de a-l judeca, decât absolvindu-l de vină și dându-i a înțelege, cu voie bună și blândețe, că totul e simplu, că totul e frumos și că trebuie să creadă în acea frumusețe.“

Dar curând au apărut greutăți mai serioase. La sfârșitul lui august am primit o scrisoare care m-a mâhnit: „Nu te supăra pe mine pentru această lungă tăcere... Știi ce fel de viață duc la Laubardon. A trebuit să mă văd cu o mulțime de oameni și să plec la Lourdes pentru cinci zile. Ne-am întors duminică, iar mâine Bébelles și cu mine luăm din nou trenul și ne ducem în Ariège ca să ne întâlnim cu familia Bréville. Așa cum bănuiești, m-aș lipsi de toate aceste distracții; distracțiile te doboară când n-ai chef de ele. Am cu atât mai multă nevoie de liniște cu cât viața, deși continuă să fie «minunată», se anunță destul de grea pentru o perioadă de timp. Scrupulele care îmi otrăveau bucuria m-au determinat să vorbesc cu mama, mai ales că sufeream din cauza atitudinii ei întrebătoare, neliniștită și chiar bănuitoare. Dar pentru că nu-i puteam spune decât o jumătate de adevăr, rezultatul a fost că nu-i

mai pot scrie lui Pradelle, pe care mama vrea să nu-l mai văd până la noi dispoziții. E groaznic, e inuman. Când mă gândesc cât de mult însemnau pentru mine acele scrisori la care, acum, sunt silită să renunț, când îmi imaginez anul atât de lung ce se așterne în fața mea, de la care aveam așteptări enorme și care va fi lipsit de niște întâlniri minunate, mă înăbuș de amărăciune și o gheară îmi sfâșie inima. Va trebui să trăim ca și cum am fi străini unul de celălalt, e înfiorător! Eu una mă pot resemna, dar îmi e tare greu gândindu-mă la el. Sunt revoltată la gândul că ar putea suferi din cauza mea; eu sunt obișnuită de mult cu suferința și o consider aproape firească în ce mă privește. Dar să accept suferința lui, cu atât mai mult cu cât nu a meritat-o și cu cât îmi doresc să-l văd radiind de fericire, ca atunci când stătea așezat între noi două în barcă, în Bois de Boulogne – Doamne, ce încercare amară! Cu toate acestea, nu cred că am dreptul să mă plâng. Când ți-a fost dat să ai parte de ceva atât de intens și de trainic, așa cum simt că există în mine, poți suporta orice. Fericirea mea nu depinde, în mod esențial, de împrejurările exterioare, ea ar putea fi atinsă doar de ceva venind direct de la el sau de la mine. Nu mă tem de asta, căci înțelegerea dintre noi este atât de profundă, de împlinită, încât el vorbește când mă ascultă, eu vorbesc când îl ascult și, în ciuda despărțirilor de moment, nu putem fi separați cu adevărat. Bucuria mea, mereu crescândă, e mai puternică decât gândurile negre și se răspândește asupra tuturor lucrurilor... Ieri, după ce i-am scris lui Pradelle scrisoarea atât de greu de scris, am primit de la el un mesaj plin de acea dragoste de viață care, la el, era până acum mai greu de perceput decât la dumneata. Doar că nu semăna într-un tot cu cântul păgân al dragii doamne amoroale. Legat de logodna surorii sale, îmi spunea ce rezonanță puternică avuseseră în sufletul lui cuvintele *Caeli enarrant gloriam Dei*, trezindu-i entuziasmul pentru «slăvirea în lumină a universului» și pentru «o viață împăcată cu toate frumusețile vieții pământești». Ah! e foarte greu, Simone, să renunți de bunăvoie să primești pagini precum cele de ieri. Trebuie să crezi cu adevărat în valoarea suferinței și să dorești să porți Crucea lui Christos pentru a accepta asta fără crâcnire, altminteri n-aș fi în stare. Dar să trecem peste asta. Viața e totuși minunată și aș fi ingrată dacă, în aceste clipe, nu mi-aș simți inima debordând de o imensă recunoștință. Există oare multe ființe pe lume care au ceea ce avem dumneata și eu, sau care vor cunoaște vreodată ceva asemănător? Înseamnă oare că plătesc prea mult pentru acest bun de preț dacă voi suferi pentru el orice îmi va fi dat și oricât de mult timp? Lili și soțul ei sunt aici: cred că timp de trei săptămâni nu au avut alt subiect de conversație în afară de apartamentul lor și de cât îi va costa să se mute în el. Sunt foarte drăguți, nu am ce să le reproșez. Dar simt o mare ușurare la gândul că, în prezent, am siguranța că viața mea nu va semăna defel cu a lor și

că, neposedând nici o avuție exterioară mie, sunt de o mie de ori mai bogată decât ei, și că, în sfârșit, spre deosebire de toți acești indivizi care îmi sunt mai străini decât pietrele cu care este pavată strada, eu nu voi fi singură niciodată!“

Am sugerat o soluție care părea că se impune de la sine. Cum doamna Mabilie era îngrijorată de relațiile dintre Zaza și Pradelle, pe care le credea lipsite de temeinicie, trebuia ca el să-i ceară oficial mâna fiicei. Ca răspuns, am primit următoarea scrisoare: „Ieri, când m-am întors de la Ariège, unde am petrecut zece zile extrem de obositoare, am găsit scrisoarea pe care mi-ai trimis-o și pe care, de altfel, o așteptam. De când am citit-o n-am mai făcut altceva decât să-ți răspund, să vorbesc cu dumneata încetisor, în ciuda lucrurilor pe care le am de făcut, a oboselii, a tot ce mă înconjoară. La familia Bréville am stat timp de zece zile cu Bébelles în cameră și n-am putut să rămân singură nici măcar o clipă. Neputând suporta să fiu privită în timp ce scriu anumite scrisori, am fost nevoită s-o aștept să adoarmă, apoi să mă scol și să scriu între două și cinci sau șase dimineața. În timpul zilei, trebuia să fac excursii lungi și să reacționez, fără să par că nu mă interesează, la toate gesturile atente, la toate amabilitățile glumețe ale celor la care mergeam în vizită. În ultimele pagini pe care el le-a primit de la mine se simte, în mod sigur, că sunt obosită; i-am citit ultima scrisoare fiind atât de istovită, încât acum îmi dau seama că am înțeles destul de prost anumite pasaje. Sunt sigură că răspunsul meu l-a făcut să sufere, căci nu m-am priceput să-i spun tot ce voiam, tot ce-ar fi trebuit să-i spun. Asta mă întristează; dacă, până acum, nu voiam să-mi recunosc vreun merit, simt că în ultimele zile m-am comportat meritoriu, căci îmi trebuie multă voință ca să rezist dorinței de a-i scrie tot ce gândesc, toate acele lucruri adevărate și convingătoare cu care protestez, în adâncul inimii, împotriva acuzațiilor pe care insistă să și le aducă lui însuși, împotriva faptului că, în inconștiența lui, îmi cere iertare. Simone, n-aș vrea să-i scriu lui P. prin intermediul dumatăle, din punctul meu de vedere ar fi o ipocrizie mai mare decât încălcarea hotărârilor despre care nu mai vreau să discut acum. Totuși, îmi amintesc mereu anumite fragmente din ultimele lui scrisori la care n-am răspuns îndeajuns și care îmi tulbură sufletul. «Trebuie să fi fost decepționată de unele dintre scrisorile mele.» «Sinceritatea cu care ți-am vorbit trebuie să te fi obosit și să te fi întristat oarecum» și altele de același fel, care m-au făcut să sar în sus. Dumneata, Simone, care știi foarte bine ce bucurie mi-a adus P. și că toate cuvintele spuse sau scrise de el nu numai că nu m-au dezamăgit, dar mi-au sporit și întărit iubirea pe care i-o port, dumneata care știi ce eram și ce sunt acum, ce îmi lipsea și ce mi-a dăruit el cu prisosință, o! încearcă să-l faci să priceapă că lui îi datorez toată frumusețea care îmi umple acum viața, că tot ce este legat de el

e prețios pentru mine și că este o nebunie să-și ceară scuze pentru ceea ce spune sau pentru scrisorile a căror frumusețe și profundă gingașie le înțeleg mai mult de câte ori le citesc. Simone, dumneata care mă cunoști perfect și care, în acest an, ai știut cum mi-a bătut inima, spune-i, te rog, că nu există ființă pe lume care să-mi fi dat sau să-mi poată da vreodată imensa fericire, bucuria absolută pe care mi-a dat-o el și de care mă voi considera întotdeauna nedemnă.“

„Simone, dacă demersul la care te referi ar putea fi făcut, lucrurile s-ar simplifica în această iarnă. Pradelle nu o face din motive pe care le socotesc la fel de îndreptățite ca el. În aceste condiții, fără a-mi impune să mă despart de el definitiv, mama m-a prevenit că vom avea de trecut prin atâtea greutăți și restricții în relația noastră, încât, speriată de perspectiva unei lupte mereu luate de la capăt, am sfârșit prin a alege soluția cea mai rea cu putință. Răspunsul lui la trista scrisoare pe care am fost nevoită să i-o trimit mi-a arătat din plin ce-ar însemna pentru el acest sacrificiu. Acum simt că nu mai am tăria să fac ceea ce îmi ceruse mama. Voi încerca să îndrept lucrurile, să încerc s-o conving, prin docilitate și răbdare, să-mi acorde, să ne acorde puțină încredere, să renunțe la ideea de a mă trimite în străinătate. Toate aceste lucruri nu sunt simple, Simone, dimpotrivă, sunt dureroase și îmi pare rău pentru el. Mi-a vorbit de două ori de fatalism. Înțeleg ce a vrut să spună indirect și, de dragul lui, voi face tot ce îmi stă în puteri ca să îndrept lucrurile. Dar voi suporta cu îndârjire tot ce va fi necesar să suport, găsind un soi de bucurie în suferință, din pricina lui, convinsă fiind că, oricât ar fi de mare prețul, niciodată nu-mi va părea destul de mare pentru această fericire care m-a învăluit în întregime, pentru această bucurie pe care nu o va putea înlătura, niciodată, nimic... M-am întors aici tânjind să fiu singură. Dar, în afară de cumnatul meu, am mai găsit cinci frați și surori ale lui; dorm cu cea mai mare și cu gemenele în camera în care m-am simțit atât de bine cu tine și cu Stépha. Ți-am scris aceste rânduri în mai puțin de trei sferturi de oră, înainte de a merge, împreună cu familia, în oraș, la cumpărături; mâine, toată familia Du Moulin vine aici, poimâine sosește Geneviève de Bréville și va trebui să merg la o petrecere dansantă la familia Mulot. Dar eu continui să rămân liberă fără ca nimeni să bănuiască. Pentru mine toate aceste lucruri sunt ca și cum nu ar fi. Viața mea înseamnă a-i zâmbi glasului pe care-l aud neconținut în mine, a fi împreună cu el pentru totdeauna...”

M-am supărat pe Pradelle: de ce respingea soluția pe care i-o propusesem? I-am scris. Mi-a răspuns că sora lui se logodise de curând; fratele său mai mare – căsătorit de multă vreme și despre care nu vorbea niciodată – urma să plece în Togo; dacă ar fi anunțat-o pe mama lui că și el plănuia s-o părăsească, i-ar fi dat lovitura de grație.

Dar cu Zaza cum rămâne? l-am întrebat când s-a întors la Paris, la sfârșitul lui septembrie. Nu realiza că toate aceste bătălii o sleiau de puteri? Mi-a replicat că ea era de acord cu atitudinea lui și, în pofida îndârjirii mele, a rămas neclintit.

Zaza mi s-a părut foarte abătută; slăbise și era palidă; o durea mereu capul. Doamna Mabilie i-a îngăduit, provizoriu, să-l revadă pe Pradelle, dar în decembrie avea să plece la Berlin pentru un an: se gândea cu groază la acest surghiun. Am propus o altă soluție, anume ca Pradelle să discute cu doamna Mabilie fără a-i spune ceva mamei sale. Zaza a scuturat din cap. Doamna Mabilie n-ar fi acceptat motivele lui: le cunoștea și le socotea un fals pretext. După părerea ei, Pradelle nu era hotărât să se însoare cu Zaza; altfel, ar fi făcut demersuri oficiale; nici unei mame nu i se frânge inima dacă i se logodește fiul, povestea asta nu stătea în picioare! Eram de acord cu ea în acest punct; oricum, căsătoria ar fi avut loc abia peste doi ani, iar cazul doamnei Pradelle nu-mi părea deloc tragic: „Nu vreau să sufere din cauza mea“, îmi spunea Zaza. Generozitatea ei mă aducea la exasperare. Ea îmi înțelegea furia, după cum înțelegea scrupulele lui Pradelle și prudența doamnei Mabilie; le înțelegea pe toate aceste persoane care nu se înțelegeau între ele și ale căror neînțelegeri se răsfrângeau asupra ei.

„Un an nu înseamnă mare lucru“, spunea Pradelle iritat. Aceste vorbe înțelepte nu numai că nu-i ridicau moralul Zazei, dar îi puneau încrederea la grea încercare; pentru a accepta, fără prea mare neliniște, o despărțire pe termen lung, ar fi avut nevoie de acea certitudine pe care mi-o invoca deseori în scrisori, dar care, în realitate, îi lipsea cumplit. Premoniția mea se dovedise corectă: nu era ușor să-l iubești pe Pradelle, mai ales dacă aveai o inimă atât de fierbinte ca a Zazei. Cu o sinceritate care friza narcisismul, el i se plângea de firea lui prea puțin pătimașă, iar ea ajungea la concluzia că o iubește fără entuziasm. Nici atitudinea lui nu o liniștea; față de familia lui era excesiv de grijuliu și nu părea să-și facă probleme că Zaza suferea de pe urma acestei griji.

Se revăzuseră doar pe fugă, iar ea aștepta cu nerăbdare după-amiaza pe care hotărâseră s-o petreacă împreună; dar în dimineața acelei zile a primit de la el un bilet prin care o anunța că i-a murit un unchi și că doliul nu se potrivea, în opinia lui, cu bucuria revederii lor: așa că întâlnirea a fost contramandată. A doua zi, Zaza a venit la mine să bem un pahar împreună cu sora mea și cu Stépha și n-a reușit nici măcar să suradă. Seara mi-a trimis o scurtă scrisoare: „Nu-ți scriu ca să mă scuz că am fost groaznică, în ciuda vermului și a discuțiilor reconfortante. Dar cred că ai înțeles că eram distrusă de biletul primit în ajun. A sosit într-un moment foarte nepotrivit. Dacă Pradelle ar fi știut cu câtă nerăbdare așteptam această întâlnire, cred că nu ar fi

contramandat-o. Dar este foarte bine că nu a știut și-mi place foarte mult cum a procedat; în plus, nu e rău deloc că am avut ocazia să aflu până unde pot merge cu descurajarea când rămân absolut singură în confruntarea cu gândurile mele amare și cu sumbrele avertismente pe care mama consideră de cuviință să mi le dea. Cel mai trist lucru este că nu pot să comunic cu el: n-am îndrăznit să-i trimit o scrisoare acasă. Dacă ai fi fost singură, i-aș fi scris câteva rânduri, pe plic fiind scrisul dumitale neciteț. Te rog, fii amabilă și trimite-i fără întârziere un bilet ca să-i spui, ceea ce sper că știe oricum, că îi sunt alături la necaz ca și la bucurie, dar mai ales că poate să-mi scrie acasă de câte ori dorește. Ar fi foarte bine s-o facă, pentru că, dacă nu e posibil să-l revăd foarte repede, am mare nevoie, cel puțin, de câteva rânduri din partea lui. Nu trebuie să se teamă că aș fi acum nepermis de veselă. Dacă i-aș vorbi, chiar și despre noi doi, aș face-o în termeni sobri. Presupunând că prezența lui m-ar elibera, îi garantez că există destule subiecte triste care pot fi abordate când ești în doliu. De exemplu, despre *Poussière*¹¹⁹. Am recitat această carte aseară și m-a emoționat la fel de mult ca la începutul vacanței. Da, Judy este minunată și caldă; cu toate acestea, rămâne neîmplinită și, mai ales, foarte nefericită. Admit că ar putea să se salveze de deznădejde de dragul vieții ei și al lucrurilor realizate. Dar bucuria sa n-ar face față morții și, în plus, nu este suficient să trăiești ca și cum nu te-ai întâlni cu ea vreodată. Când am terminat cartea, mi-a fost rușine că m-am putut plânge pentru o clipă, tocmai eu, care, dincolo de toate greutățile și tristețile ce ar putea s-o mascheze uneori, simt o bucurie greu încercată și prea adesea inaccesibilă din cauza amărăciunii mele, dar care nu are nevoie de nimeni pe lumea asta și care nici măcar nu depinde în întregime de mine. Bucuria asta – nimic n-o poate face să scadă. Cei pe care-i iubesc nu au de ce să se neliniștească, nu plec de lângă ei. Și mă simt acum legată de lume și chiar de propria mea viață așa cum n-am mai fost niciodată.“

În pofida acestei concluzii optimiste, cu toată încuviințarea crispată dată hotărârii lui Pradelle, Zaza nu-și ascundea total amărăciunea; atâta vreme cât contrapunea „lucrurilor create“ bucuria supranaturală, „care nu are nevoie de nimeni pe lumea asta“, însemna că nu mai spera să găsească sprijin în vreo ființă. I-am trimis un bilet lui Pradelle, care i-a scris de îndată. Zaza mi-a mulțumit: „Grație dumitale am scăpat încă de sâmbătă de nălucile care mă chinuiau.“ Dar nălucile nu au lăsat-o în pace multă vreme și, în fața lor, era cu adevărat singură. Însăși grija pe care o purtam fericirii ei ne îndepărta una de alta, căci eu eram pornită împotriva lui Pradelle, iar ea mă acuza că nu-l cunosc; alesese calea renunțării și se supăra dacă încercam s-o conving să se apere. De altfel, mama ei îmi interzisese să mai vin în strada Berri și căuta s-o rețină cât mai mult în casă. Cu toate acestea,

am discutat îndelung la mine, prilej cu care i-am vorbit despre propria mea viață; a doua zi mi-a trimis o scrisoare în care îmi spunea, cu emoție, cât de bucuroasă fusese. Însă, adăuga, „din motive familiale, ar dura prea mult să ți le detaliez, nu voi putea să te mai văd o vreme. Așteaptă-mă puțin“.

Pe de altă parte, Pradelle o anunțase că fratele lui se îmbarcase și că, timp de o săptămână, se va ocupa exclusiv să-și consoleze mama. Și de această dată Zazei i s-a părut normal sacrificiul lui fără rezerve; dar eram sigură că era din nou frământată de îndoieli; am deplâns faptul că, timp de opt zile, nici o voce n-a putut contracara „sumbrele avertismente“ ale doamnei Mabile.

Peste zece zile am întâlnit-o, din întâmplare, în barul Pocard; eu fusesem să citesc la Biblioteca Națională, iar ea făcea cumpărături în cartier: am însoțit-o. Spre marea mea uimire, era peste toate de veselă. Se gândise mult în această săptămână de singurătate și, puțin câte puțin, își rânduise gândurile și sentimentele; nici plecarea la Berlin n-o mai speria. Va avea timp liber pe care să-l folosească doar pentru ea, va încerca să scrie romanul la care se gândea de multă vreme, va citi mult: niciodată nu îi fusese atât de foame de lectură. Tocmai îl redescoperise pe Stendhal – și-l admira. Familia ei îl ura și, indiscutabil, până acum nu reușise să depășească pe deplin această prejudecată; dar îl recitise în ultimele zile, îl înțelesese, în sfârșit, și îi plăcea fără rezerve. Simțea nevoia să-și revizuiască multe păreri: avea impresia că înlăuntrul ei se declanșase, brusc, o evoluție importantă. Mi-a vorbit cu o căldură, cu o exuberanță de-a dreptul neobișnuite; dar optimismul ei avea ceva excesiv. Totuși m-am bucurat: avea forțe reînnoite și mi se părea că este pe cale de a se apropia de mine și mai mult. Mi-am luat rămas-bun de la ea cu inima plină de speranță.

Peste patru zile am primit un bilet de la doamna Mabile: Zaza era foarte bolnavă; avea febră mare și dureri de cap cumplite. Medicul dispusese trimiterea ei într-o clinică din Saint-Cloud; avea nevoie de singurătate și de liniște absolută; nu avea voie să primească nici o vizită; dacă nu scădea febra, era pierdută.

M-am întâlnit cu Pradelle și mi-a povestit ce știa. La două zile după ce mă întâlnisem cu Zaza, doamna Pradelle, care era singură acasă, a auzit soneria; a deschis și a văzut în ușă o tânără bine îmbrăcată, dar fără pălărie: în acea perioadă, așa ceva era inacceptabil. „Sunteți mama lui Jean Pradelle? a întrebat. Pot să vă vorbesc?“ S-a prezentat și doamna Pradelle a poftit-o în casă. Zaza a privit în jur; avea obraji de cretă și pomeții aprinși. „Jean nu e acasă? de ce? s-a înălțat deja la ceruri?“ Speriată, doamna Pradelle i-a spus că trebuia să se întoarcă dintr-un moment în altul. „Mă urâți, doamnă?“ a întrebat Zaza. Cealaltă a încredințat-o că nu. „Atunci de ce nu vreți să ne căsătorim?“ Doamna Pradelle a făcut tot ce i-a stat în putință ca s-o

calmeze; puțin mai târziu, când s-a întors Pradelle, se potolise, dar fruntea și mâinile îi ardeau. „Te conduc acasă“, a spus el. Au luat un taxi și, în timp ce se îndreptau către strada Berri, l-a întrebat, cu reproș în glas: „Nu vrei să mă săruți? De ce nu m-ai sărutat niciodată?“ A sărutat-o.

Doamna Mabilie a pus-o în pat și a chemat medicul; a discutat cu Pradelle: nu voia ca fiica ei să fie nefericită, nu se opunea căsătoriei. Nici doamna Pradelle nu se opunea: nu dorea nefericirea nimănui. Totul avea să se aranjeze. Dar Zaza avea 40 de grade temperatură și delira.

Timp de patru zile, la clinica Saint-Cloud, a cerut mereu „vioara mea, Pradelle, Simone și șampanie“. Febra nu a scăzut. Mamei i s-a dat voie să-i stea alături în ultima noapte. Zaza a recunoscut-o și a știut că va muri. „Nu te necăji, mamă scumpă, i-a spus. În toate familiile există rebuturi: sunt un rebut.“

Când am revăzut-o, în capela clinicii, era culcată, înconjurată de lumânări și flori. Era îmbrăcată într-o cămașă de noapte lungă, din pânză aspră. Părul îi crescuse și cădea în șuvițe țepene pe lângă obrazul galben și atât de slab, încât cu greu i-am recunoscut trăsăturile. Mâinile cu unghii lungi, palide, ca niște gheare, încrucișate pe crucifix, păreau sfărâmicioase, ca ale străvechilor mumii. Doamna Mabilie plângea în hohote. „Am fost doar instrumente în mâinile Domnului“, îi spunea domnul Mabilie.

Doctorii au vorbit de meningită, de encefalită, nu se știa nimic exact. Să fi fost vorba despre o boală contagioasă, despre un accident? Sau Zaza fusese doborâtă de prea multă oboseală și neliniște? Mi-a apărut deseori noaptea în vis, galbenă sub o pălărioară roz, privindu-mă cu reproș. Luptaserăm împreună împotriva destinului mocirlos care ne pândea și multă vreme m-am gândit că îmi plătisem libertatea cu prețul morții ei.

Note

106. Preparat tradițional francez din carne de porc sau un amestec de carne de porc și iepure, găscă etc. (N.t.)

107. Le Petit Luxembourg, palat din secolul al XVI-lea învecinat cu Palatul Luxembourg, numit inițial Le Grand Luxembourg. (N.t.)

108. *The Constant Nymph*, roman de Margaret Kennedy. (N.t.)

109. Théâtres du Cartel, asociație fondată la Paris în 1927 de către patru regizori francezi, Louis Jouvet, Charles Dullin, Gaston Baty și Georges Pitoeff, cu scopul de a conferi vizibilitate teatrului de avangardă; a durat până în 1939. (N.t.)

110. Provocare (în engleză în original). (N.t.)

111. Vittorio Podrecca, fondatorul, în 1914, al unui celebru teatru de marionete, Teatro dei Piccoli. (N.t.)

112. *Siegfried et le Limousin* în original, roman de Jean Giraudoux. (N.t.)
113. *The Jazz Singer*, cel dintâi film sonor din istoria cinematografului (1927), avându-l ca protagonist pe Al Jolson (1886–1950), socotit „cel mai mare animator al lumii“. (N.t.)
114. Germaine Dulac (1882–1942), cineastă și feministă franceză; a promovat filmul de avangardă al anilor 1920. „Filmul pur“ (v. mai jos în text) – liber de orice influență literară, teatrală, picturală, construit ca o muzică vizuală – a fost cel dintâi curent de avangardă în cinema din acei ani. (N.t.)
115. Publicații franceze: prima, o revistă înființată în 1928, există și azi; a doua a fost principalul cotidian sportiv al Franței; a apărut între 1900 și 1944. (N.t.)
116. În original (*femmes*) *humeuses*, de la verbul *humer* (fr.), a inspira, a aspiira pe nas. (N.t.)
117. Titlul original este *The Green Hat*. (N.t.)
118. *Élève Officier de Réserve*. (N.t.)
119. *Dusty Answer*, roman de Rosamond Lehmann. (N.t.)

Table of Contents

Despre autor

Memoriile unei fete cuminți

Partea întâi

Partea a doua

Partea a treia

Partea a patra